

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Милан В. Липовац

**НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РЕГИОНАЛНОМ
БЕЗБЕДНОСНОМ ПОТКОМПЛЕКСУ
ЗАПАДНИ БАЛКАН**

докторска дисертација

Београд, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Milan V. Lipovac

**THE REPUBLIC OF SERBIA
NATIONAL SECURITY
IN THE WESTERN BALKANS REGIONAL
SECURITY COMPLEX**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016.

Ментор:

др Зоран Драгишић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Чланови комисије:

др Владимир Н. Цветковић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

др Светлана Станаревић, доцент
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

др Драган Р. Симић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Датум одбране докторске дисертације: _____

НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РЕГИОНАЛНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ПОТКОМПЛЕКСУ ЗАПАДНИ БАЛКАН

Резиме: Теорију регионалног безбедносног комплекса је бар према утемељивачима овог теоријског приступа могуће користити на четири различита нивоа, а где се један од нивоа примене доводи у везу са националном безбедношћу. Тема ове дисертације је везана за испитивање сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК у проучавању националне безбедност. Основна идеја, да регионални безбедносни комплекс, односно поткомплекс представља релативно добар оквир за анализу националне безбедности конкретне државе, проверавана је у студији случаја којом је обухваћена национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан. У дисертацији је такође понуђена аргументација у вези са адекватношћу одабране студије случаја. Појмовна мрежа ТРБК је за потребе овог истраживања допуњена неким од кључних појмова у студијама безбедности: појмом националног интереса, моћи и снаге државе, а што је такође објашњено и аргументовано у раду. У проучавању националног интереса коришћена је анализа документационе грађе и адаптирана Нектерлајнова матрица, за анализу моћи коришћена је *CIA world factbook* матрица, док је у анализи снаге западнобалканских држава коришћена *FSI* матрица. Добијени налази су коришћени у анализи безбедносне међузависности, односно регионалне безбедносне динамике које успостављају државе/јединице РБПКЗБ. ТРБК је коришћена на начин на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски оквир у својим радовима, а како би била омогућена компарација налаза и закључака са налазима ових аутора. Својствено Бузену и Вејверу и у овој дисертацији су утврђени вероватни сценарији могућих трансформација Западнобалканског поткомплекса, као и претпостављени утицаји спољних актера. На основу проучене студије случаја утврђен је сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК у проучавању националне безбедности тако што су истакнуте предности и недостаци, али и тако што су понуђене препоруке за унапређење овог теоријског оквира, али и његове примене у проучавању националне безбедности.

Кључне речи: ТРБК, проучавање националне безбедности, сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК, Република Србија, Западни Балкан.

Научна област: друштвено-хуманистичке науке

Ужа научна област: студије безбедности

УДК број: 351.86(497.11:497)(043.2)

THE REPUBLIC OF SERBIA NATIONAL SECURITY IN THE WESTERN BALKANS REGIONAL SECURITY COMPLEX

Resume: The regional security complex theory, at least according to founders of this theoretical approach, can be used at four different levels, and where one of these levels is linked to national security. The subject of this thesis is related to the examination of RSCT cognitive-explanatory potential in the national security analysis. The main idea that the regional security complex or subcomplex is a relatively good framework for the analysis of the national security of the specific state was questioned in the particular case study which covered the national security of the Republic of Serbia in the Western Balkans subcomplex. Arguments regarding the adequacy of selected case study is also offered in dissertation. In these paper the RSCT conceptual network was complemented with some of the key concepts in security studies: the concept of national interest, power and strength of the state, and which was also explained why. In the study of was u The documentary material and adapted Nuechterlein matrix were used for analysis of national interest, the CIA world factbook matrix for power of Western Balkans states, and FSI matrix for strength of the states. These findings were used to analyze the security interdependence, respectively regional security dynamics establish by states/unites of WBRSSC. In order to enable comparison of findings and conclusions with original authors, in these research RSCT was used in a way that Buzen and Waever are using this theoretical framework in their papers. As typical for Buzen and Wæver, the probable scenarios of possible transformation of WBRSSC, as well as the presumed effects of external actors were determined in this theses as well. Considering case study the cognitive-explanatory potential of the RSCT in the national security analisys was identified by establishing advantages and disadvantages, and there was also offered recommendations for improvement of this theoretical framework, but also its application in the national security analisys.

Keywords: RSCT, national security analisys, cognitive-explanatory potential of RSCT, the Republic of Serbia, the Western Balkans.

Scientific field: Humanities and Social Sciences

Specialized scientific field: Security Studies

UDC. No.: 351.86(497.11:497)(043.2)

САДРЖАЈ:

1. УВОД	11
1.1. Предмет проучавања и теоријски оквир	13
1.2. Истраживачко питање	15
1.3. Методолошки приступ	19
2. КЉУЧНИ ПОЈМОВИ (НАЦИОНАЛНЕ) БЕЗБЕДНОСТИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ ТРБК ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	21
2.2. Национална безбедност и мрежа сродних појмова	35
2.2.1. <i>Национални интерес</i>	36
2.2.2. <i>Моћ државе</i>	49
2.2.3. <i>Снага државе</i>	68
2.3. Теоријски оквири за проучавање (националне) безбедности на регионалном нивоу	82
2.3.1. <i>Опште карактеристике региона/регионалних комплекса</i>	82
2.3.2. <i>Приступу у објашњењу настанка региона/регионалних комплекса</i>	88
2.3.3. <i>Значај проучавања региона/регионалних комплекса и различити теоријски приступу регионалној безбедности</i>	89
2.3.4. <i>Два најутицајнија теоријска оквира за проучавање (националне) безбедности на регионалном нивоу</i>	94
2.4. Настанак и развој, основне карактеристике и сазнајни домети Теорије регионалног безбедносног комплекса (према Бузену и Вејверу)	100
2.4.1. <i>Настанак и развој концепата ТРБК у радовима Бузена и Вејвера, као и степен тематизације овог теоријског оквира у савременој научној публицистици</i>	100
2.4.2. <i>„Класична“ теорија регионалног безбедносног комплекса</i>	119
2.4.3. <i>Теорија регионалног безбедносног комплекса „изван класичног“ одређења</i> ..	121
2.4.4. <i>Ревидирана теорија регионалног безбедносног комплекса (revised RSC(T))</i> ..	122
2.4.5. <i>Значај секуритизујућег потеза у теорији регионалног безбедносног комплекса</i>	125
2.4.6. <i>Главне карактеристике теорије регионалног безбедносног комплекса</i>	128
2.4.7. <i>Нивои примене теорије регионалног безбедносног комплекса у проучавању безбедности</i>	131
2.4.8. <i>Класификација регионалних безбедносних комплекса у односу на различите критеријуме</i>	134
2.4.9. <i>Кључни појмови теорије регионалног безбедносног комплекса</i>	143
2.4.10. <i>Бузенова и Вејверова процена сазнајних домета теорије регионалног безбедносног комплекса</i>	145

3.	РЕГИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПОТКОМПЛЕКС (ЗАПАДНИ) БАЛКАН	149
3.1.	Основне географске карактеристике Балканског полуострва.....	149
3.2.	Балканско полуострво vs. Балкан.....	154
3.3.	Бузеново и Вејверово одређење и анализа регионалног безбедносног поткомплекса Балкан из 2003. Године	156
3.4.	Критика Бузеновог и Вејверовог одређења и анализе регионалног безбедносног поткомплекса Балкан из 2003. године	162
3.5.	Регионални безбедносни поткомплекс Западни Балкан - <i>pro et contra</i>	165
3.6.	Почеци употребе термина Западни Балкан (у медијима) и најпознатији стереотипи о овом региону	171
3.7.	Вероватни сценарији у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан (на основу Бузенове и Вејверове типологије и методологије).....	179
4.	НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РЕГИОНАЛНОЈ БЕЗБЕДНОСНОЈ ДИНАМИЦИ ПОТКОМПЛЕКСА ЗАПАДНИ БАЛКАН	186
4.1.	Претње по националну безбедност Републике Србије и претње по националну безбедност других држава/јединица РБПКЗБ	186
4.2.	Национални интереси Републике Србије у РБПКЗБ	196
4.2.1.	<i>Национални интереси Републике Србије у Стратегији националне безбедности Републике Србије</i>	197
4.2.2.	<i>Национални интереси Републике Србије у експозеима мандатара</i>	200
4.3.	Односи моћи Републике Србије и других држава/јединица РБПКЗБ.....	242
4.4.	Односи снаге Републике Србије и других држава/јединица РБПКЗБ	248
4.5.	Политичко-економски индикатори билатералне сарадње Републике Србије и других држава/јединица РБПКЗБ и регионалне иницијативе и организације	260
4.6.	Претпостављени утицај спољних актера на националну безбедност Републике Србије у РБПКЗБ	269
4.7.	Опште карактеристике националне безбедности Републике Србије у РБПКЗБ	276
5.	САЗНАЈНО-ЕКСПЛАНАТОРНИ ПОТЕНЦИЈАЛ И ИНТЕРПРЕТАТИВНО-АНАЛИТИЧКЕ МОГУЋНОСТИ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ.....	295
5.1.	Предности примене ТРБК у проучавању националне безбедности	296
5.2.	Недостаци примене ТРБК у проучавању националне безбедности	301
5.3.	Препоруке за унапређење ТРБК као теоријског оквира за проучавање националне безбедности	311
6.	ЗАКЉУЧАК.....	320
7.	ЛИТЕРАТУРА:	330
	ПРИЛОГ:	351

СПИСАК ТАБЕЛА:

Табела 1. Одређења безбедности.	25
Табела 2. Одређења националне безбедности.	31
Табела 3. Нектерлајнова матрица.	45
Табела 4. Адаптирана Нектерлајнова матрица.	46
Табела 5. Моћ – индикатори ресурса.	56
Табела 6. CIA world factbook матрица.	59
Табела 7. Матрице за анализу снаге.	70
Табела 8. Класификација држава према снази.	77
Табела 9. Кретање снаге државе.	79
Табела 10. Укрштене две табеле.	80
Табела 11. Томсоново матрица одређења региона.	85
Табела 12. Теоријски приступи у проучавању регионалних интеграција према Валтеру Матлију.	93
Табела 13. ТРБК у радовима Бузена и Вејвера.	101
Табела 14. Степен тематизације ТРБК у научној публицистици на годишњем нивоу. ...	117
Табела 15. Развој одређења РБК.	124
Табела 16. Типови и главне карактеристике РБК.	136
Табела 17. Кључни појмови ТРБК.	144
Табела 18. Удео Балканског полуострва у територији сваке од држава.	151
Табела 19. Паневропски коридори који пролазе преко Балканског полуострва (ТЕН-Т, 2015).	153
Табела 20. Вероватни сценарији и главне карактеристике РБПКЗБ.	180
Табела 21. Глобалне безбедносне претње препознате у СНБ држава РБПКЗБ.	189
Табела 22. Регионалне безбедносне претње препознате у СНБ држава РБПКЗБ.	191
Табела 23. Претње националној безбедности препознате у СНБ држава РБПКЗБ и ЕУ и/или НАТО.	192
Табела 24. Претње националној безбедности препознате у СНБ држава РБПКЗБ, али не и ЕУ и/или НАТО.	193
Табела 25. Претње по људску безбедност.	195
Табела 26. Експозе Зорана Ђинђића из 2001. године.	204
Табела 27. Процена националних интереса у експозеу Зорана Ђинђића.	205
Табела 28. Експозе Зорана Живковића из 2003. године.	207
Табела 29. Процена националних интереса у експозеу Зорана Живковића.	208
Табела 30. Експозе Војислава Коштунице из 2004. године.	212
Табела 31. Процена националних интереса у првом експозеу Војислава Коштунице из 2004. године.	213
Табела 32. Други експозе Војислава Коштунице из 2007. године.	218
Табела 33. Процена националних интереса у другом експозеу Војислава Коштунице из 2007. године.	219
Табела 34. Први експозе Мирка Цветковића из 2008. године.	223
Табела 35. Процена националних интереса у првом експозеу Мирка Цветковића из 2008. године.	224
Табела 36. Други експозе Мирка Цветковића из 2011. године.	228
Табела 37. Процена националних интереса у другом експозеу Мирка Цветковића из 2011. године.	229

Табела 38. Први експозе Ивице Дачића из 2012. године.	233
Табела 39. Процена националних интереса у провм експозеу Ивице Дачића из 2011. године.	234
Табела 40. Други експозе Ивице Дачића из 2013. године.	236
Табела 41. Процена националних интереса у другом експозеу Ивице Дачића из 2013. године.	237
Табела 42. Први експозе Александра Вучића из 2014. године – реформе у три фазе.	239
Табела 43. Први експозе Александра Вучића из 2014. године.	240
Табела 44. Процена националних интереса у провм експозеу Александра Вучића из 2014. године.	241
Табела 45. Односи моћи држава РБПКЗБ - Становништво.	243
Табела 46. Односи моћи држава РБПКЗБ - Економски параметри.	243
Табела 47. Односи моћи држава РБПКЗБ – Војни капацитети.	246
Табела 48. Односи моћи држава РБПКЗБ - Логистика.	247
Табела 49. Односи моћи држава РБПКЗБ – Природни ресурси.	247
Табела 50. Снага БиХ.	251
Табела 51. Снага Србије.	252
Табела 52. Снага Македоније.	255
Табела 53. Снага Албаније.	256
Табела 54. Снага Хрватске.	258
Табела 55. Снага Црне Горе.	259
Табела 56. Индикатори сарадње држава РБПКЗБ.	267
Табела 57. Регионалне иницијативе и организације (Србије чланица).	268
Табела 58. Контексти употребе речи "интерес" у експозеима српских мандатара.	278
Табела 59. Програмски циљеви/национални интереси српских мандатара и кључни догађаји од 2001. до 2015. године.	281
Табела 60. Предности примене ТРБК у проучавању националне безбедности.	300
Табела 61. Теоријски недостаци примене ТРБК у проучавању националне безбедности (које истичу Бузен и Вејвер).	304
Табела 62. Теоријски недостаци примене ТРБК у проучавању националне безбедности.	307
Табела 63. Кључни недостаци у примени ТРБК у проучавању националне безбедности.	310
Табела 64. Кључне препоруке за унапређење ТРБК на теоријском нивоу и на нивоу примене у проучавању националне безбедности.	318
Табела 65. Дисертације у којима је коришћена ТРБК.	351

СПИСАК СЛИКА:

Слика 1. Свет цивилизација по Хантингтону након 1990. године.	96
Слика 2. Регионални безбедносни комплекси према Бузену и Вејверу на почетку 21. века.	99
Слика 3. Географско-политичка карта Балканског полуострва.	150
Слика 4. Паневропски коридори.	152

СПИСАК ШЕМА:

Шема 1. Проблемско стабло - сет аналитичких питања.	29
Шема 2. Вредносно оријентисано стабло - сет аналитичких питања.	34
Шема 3. Кључне референце у настанку у развоју ТРБК.	115

СПИСАК ГРАФИКОНА:

Графикон 1. Увећање броја држава чланица УН.	64
Графикон 2. Тренд раста цитираности Regions and powers.	118
Графикон 3. Тренд раста примене ТРБК.	118
Графикон 4. Снага Републике Србије - просечне вредности.	253
Графикон 5. Трендови индексних вредности.	254
Графикон 6. Позиција држава РБПКЗБ на основу снаге.	291
Графикон 7. Трендови кретања снаге држава РБПКЗБ.	292
Графикон 8. Индикатори снаге држава РБПКЗП у 2015. години.	293
Графикон 9. Индикатори снаге држава РБПКЗП у 2015. години - (radar chart).	294

СПИСАК ЗНАЧЕЊА НАЈЧЕШЋЕ КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА:

ТРБК - теорија регионалног безбедносног комплекса
РБК – регионални безбедносни комплекс
ЕРБК – Европски регионални безбедносни комплекс
РБПК – регионални безбедносни поткомплекс
РБПКЗБ – регионални безбедносни поткомплекс Западни Балкан
ЗБ – Западни Балкан

1. УВОД

У (савременим) студијама безбедности је одавно постало опште место како је промена глобалне безбедносне констелације изазвана имплозијом Совјетског Савеза значајно допринела преиспитивању тадашњег теоријског оквира за анализу међународне и/или националне безбедности. Уочени теоријски недостаци и неадекватност тадашњег концептуалног апарата представљали су епистемолошки предуслов за развијање нових приступа у проучавању међународне и/или националне безбедности, а који уважавају промене које настају у самом схватању концепта безбедности. Проширивање (*broadening security*), продубљивање (*deepening security*), а према неким теоретичарима и продужавање/развлачење (*extending security*) концепта безбедности (Wyn Jones, 1999; Booth, 2007), представљало је промене које су између осталог довеле и до конституисања тзв. савремених студија безбедности¹.

У оквиру савремених студија безбедности су развијани теоријски приступи са чисто безбедносним предзнаком и искључиво за потребе проучавања појава безбедности, а који су уобличени у за сада три теоријске школе: Копенхашка, Велшка и Париска школа. Теоријски оквир који ће бити коришћен у истраживању за потребе ове дисертације обухваћен је Копенхашком школом, чији су кључни представници Бери Бузен (*Barry Buzan*) и Оле Вејвер (*Ole Wæver*). Њихов теоријски допринос у проучавању безбедности огледа се у развијању:

1) теорије секуритизације (*Securitization theory*), објашњава начин конструисања и деконструисања безбедносних претњи,

2) секторске анализе (*Sector analysis*)², која препознаје проширивање концепта безбедности који се анализира кроз пет сектора (политички, војни, економски, енвайронментални (заштита животне средине) и социјетални сектор). Секторском анализом је проширено истраживачко поље безбедности, утврђен је нови ниво анализе у којем је друштвена заједница референтни објекат и препознате су нове претње које угрожавају идентитет тих друштвених заједница,

3) и теорије регионалног безбедносног комплекса (*Regional Security Complex Theory*).

¹ Међу теоретичарима је и данас актуелна дилема да ли савремене студије безбедности представљају посебан део (потпоље) науке о међународним односима или засебну научну дисциплину.

² Бери Бузен је касније одбацио секторски приступ као оквир за анализу безбедности, тврдећи да је безбедност исувише комплексан концепт да би се могао проучавати само кроз пет сектора, па у студије безбедности уводи класичан социолошки приступ функционалне диференцијације, а о чему ће касније у дисертацији бити свакако више речи.

Теорију регионалног безбедносног комплекса је развио Бери Бузен почетком '80-их година прошлог века, а касније и унапредио заједничким радом са Уле Вејвером. Према становишту Бузена и Вејвера, крајем 20. века на системском (глобалном) нивоу догодиле су се такве промене које су поново покренуле регионалне безбедносне динамике. Анархична структура међународног система, територијално фиксирани државе/јединице и велика физичка дистанца између регионалних комплекса употпуњени су непостојањем оверлеја/прекривача (*overlay*). Типичан пример прекривача представљају САД и СССР из периода Хладног рата које су практично цео свет поделиле на интересне сфере и „гушиле“ било какве регионалне безбедносне динамике лишене стратешког интереса неке од ових светских суперсила. Према Бузену и Вејверу регионална безбедносна динамика представља неопходан услов за постојање регионалног безбедносног комплекса (РБК), односно тек је у том случају постојања безбедносне међузависности између држава/јединица аналитички сврсисходно проучавати одређени комплекс. Анализа те безбедносне међузависности, односно успостављене регионалне безбедносне динамике применом појмова који су развијени у оквиру ТРБК, али и других појмова којима је обogaћена теоријска мрежа ТРБК, створени су релативно добри теоријски предуслови за проучавање безбедности на више различитих нивоа. Тако да би можда управо у овој широкој могућности примене ТРБК требало и сагледавати обим тематизације овог теоријског оквира у савременој научној публицистици.

Теорија регионалног безбедносног комплекса представља, ако не најкоришћенији и најзначајнији теоријски оквир у савременим студијама безбедности, онда свакако један од најзначајнијих и најкоришћенијих. Бројни објективни и мерљиви показатељи упућују на овакав закључак, од којих су свакако најзначајнији број хетероцитата кључних Бузенових и Вејверових референци у вези са ТРБК, број научних радова других радова у којима је коришћен овај теоријски оквир, као и број докторских дисертација које су одбрањене на најпрестижнијим светским универзитетима, а у којима је ТРБК коришћен као кључни теоријски оквири у истраживању.³ Тако да је управо на темељу ових резултата могуће утврдити и степен актуелности теме ове дисертације, бар у оном делу који се односи на теоријски оквир.

³ О резултатима ове анализе о обиму тематизације и степену утицајности ТРБК у светској академској заједници ће касније у дисертацији свакако бити више речи.

1.1. ПРЕДМЕТ ПРОУЧАВАЊА И ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Развијањем теорије регионалног безбедносног комплекса истраживачи предмета савремених студија безбедности су, између осталог, добили теоријски оквир чија примена није ограничена само на један ниво безбедности, него на четири различита нивоа (како то истичу Бузен и Вејвер), а потенцијално и више од тога. Дакле утемељивачи Копенхашке школе студија безбедности истичу како је ТРБК могуће користити у проучавању безбедности на четири нивоа где под првим нивоом подразумевају онај који се односи на унутрашње карактеристике државе/јединице у регионалном комплексу (и поткомплексу), други ниво подразумева односе две државе, односно државе наспрам државе (*state-to-state relations*), а који је одређен карактеристикама комплекса (поткомплекса), трећи је ниво односа РБК са другим суседним РБК и четврти је ниво утицаја глобалних сила на РБК (и РБПК) (Buzan & Wæver, 2003: 51).

Имајући у виду ову широку могућност примене ТРБК, али и резултате анализе везане за обим тематизације ТРБК и начин на који је овај теоријски оквир коришћен у савременој научној публицистици, веома изненађује налаз по којем је у готово свим научним радовима ТРБК коришћена или за проучавање безбедности на глобалном (или како то Бузен и Вејвер означавају „системском“, а где се примарно испитује утицај глобалних сила на одређени РБК и изузетно на одређени РБПК) нивоу, или за проучавање безбедности на регионалном нивоу (најчешће на нивоу безбедносне динамике између два РБК и изузетно на нивоу односа између РБК и њему припадајућем РБПК). У само једној пронађеној докторској дисертацији ТРБК је коришћена за проучавање безбедности на два различита нивоа (док су све остале теме докторских радова везане искључиво за један од могућих нивоа безбедности) и вероватно за тему ове дисертације најзначајнији налаз је да од свих доступних електронских база доктората и база научних радова које су претраживане није пронађена ни једна референца у којој је коришћена теорија регионалног безбедносног комплекса за проучавање националне безбедности неке државе.

Свакако да овакав налаз у значајној мери доводи у питање (теоријску) утемељеност предмета истраживања, односно теме ове дисертације, тако да је на овом месту потребно направити краћи осврт и навести основну аргументацију у вези са предметом проучавања, односно темом ове дисертације. Наиме, Бузен у одређењима регионалног безбедносног комплекса из 1983., 1986., 1991. и Бузен и Вејвер из 1998. године РБК и регионалну безбедносну динамику превасходно везују на државе и њихову националну безбедност. Овакво теоријско становиште донекле је ревидирано одређењем регионалног

безбедносног комплекса из 2003. године када Бузен и Вејвер појам државе замењују појмом јединице (како би анализом обухватили и ЕУ и/или непризнате државе) иако наглашавају да државе остају кључни актери безбедности.⁴ Тако да су управо ове Бузенове и Вејверове теоријске позиције опредељујуће утицале на формулисање предмета истраживања, али и његово утемељење у делу који се односи на примену ТРБК у проучавању безбедности на националном нивоу.

Такође имајући у виду да Бузен и Вејвер истичу како поткомплекс у суштини има исто одређење као и комплекс, с том разликом што поткомплекс представља део већег РБК (Buzan & Wæver, 2003: 51), ова њихова теоријска позиција је опредељујуће утицала на формулисање предмета истраживања у овој дисертацији у оном делу који се односи геопросторни оквир, односно сет држава/јединица у којем се проучава национална безбедност конкретне државе. Дакле једна од основних претпоставки је да држава која је део РБПК има већу безбедносну међузависност, односно интензивнију регионалну безбедносну динамику са другим државама/јединицама које чине тај поткомплекс, него да другим државама/јединицама које не припадају том РБПК, али припадају већем комплексу чији је тај поткомплекс саставни део. Такође имајући у виду да готово сви регионални безбедносни поткомплекси као по правилу не садрже ни једну глобалну силу (суперсилу и/или велику силу), него да безбедносну динамику на нивоу поткомплекса углавном развијају мале (и слабе) државе, извршено је додатно редуковање истраживачког захвата у смислу јасније и прецизније формулације предмета истраживања.

Тако да је предмет истраживања у овој дисертацији превасходно везан за сагледавање могућности ТРБК за идентификовање, опис и евентуално објашњење безбедности на једном од препознатих нивоа примене овог теоријског оквира или још прецизније, утврђивање сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК у проучавању националне безбедности мале и слабе државе на нивоу регионалног безбедносног поткомплекса. Овако одређен предмет истраживања веома јасно имплицира конкретан теоријски оквир, а чији је највећи део обухваћен теоријом регионалног безбедносног комплекса. Међутим како ТРБК представља вероватно најкомплекснију теорију у (савременим) студијама безбедности јер повезује већи број појмова који су развијени у оквиру овог становишта са већим бројем појмова који су развијани у оквиру других сродних становишта. Тако да ће теоријски оквир у овој дисертацији поред ТРБК (и њој

⁴ Управо имајући у виду сва ова одеђење РБК у наставку дисертације ће у вези са безбедносним актерима који интерреагују у оквиру успостављене регионалне безбедносне динамике бити коришћен израз „државе/јединице“.

иманентних појмова) обухватити и низ других појмова попут националног интереса, моћи државе, снаге државе, као и њима припадајућих матрица за анализу, затим појмове попут безбедносне заједнице, безбедносног режима и конфликтне формације као и друге појмове који ће сви заједно чинити теоријску мрежу појмова која ће бити примењена у истраживању у оквиру ове дисертације и која ће наравно бити детаљније представљена у наставку.

1.2. ИСТРАЖИВАЧКО ПИТАЊЕ

Предмет проучавања у овој дисертацији и пројектовани теоријски циљеви намећу истраживачки дизајн који би нужно требало да обухвати и адекватну студију случаја. Зато ће претпоставка да РБПК представља релативно добар оквир за проучавање националне безбедности државе која је саставни део тог поткомплекса бити проверавана на студији случаја Западног Балкана и националне безбедности Републике Србије. Више је разлога због којих је одабрана баш ова студија случаја, а који ће у наставку дисертације бити детаљно представљени, тако да ће на овом месту бити само набројани неки од њих.

Данас свакако постоје дилеме да ли је кованица Западни Балкан заслуга европских бирократа (а што ће у дисертацији свакако бити проверавано), међутим са одређеном дозом извесности се може констатовати допринос званичних представника европских власти у Бриселу у погледу прецизнијег одређења западнобалканског геопростора. Западни Балкан се најчешће означава као „неинтегрисани део европског континента“ и изражен је у формули „бивша СФРЈ минус Словенија плус Албанија“.⁵ Имајући у виду разлоге настанка овог (пот)комплекса, безбедносну динамику и његову перспективу након уласка Хрватске у ЕУ, истраживање ће обухватити и одрживост идеје о Западном Балкану као трајном регионалном безбедносном поткомплексом. У оквиру Западнобалканског поткомплекса Косово и Метохија и Босна и Херцеговина представљају две фокалне тачке и потенцијална трећа⁶ које, између осталог, овом региону дају карактер регионалног безбедносног поткомплекса. Није тешко закључити да је одрживост тренутног статуса КиМ и БиХ под великим знаком питања и да свака јединица овог поткомплекса

⁵ Овакво објашњење настанка региона Западни Балкан, као да је у супротности са основном идејом ТРБК – да комплекси настају "одоздо-нагоре", тако да ће ова идеја у истраживању бити посебно тематизована.

⁶ Потенцијална трећа фокална тачка у Западнобалканском поткомплексом односи се на, по уверењу многих, тренутно „замрзнути“ сукоб између албанске и македонске заједнице у Македонији, а који је у једном тренутку ескалирао до нивоа грађанског рата који је окончан Охридским споразумом. Имајући то у виду очекивано је да би одређени безбедносни (пред)услови на регионалном, али и глобалном нивоу могли подстаћи те сукобе и сличан сценарио као пре 15 година.

прижељкује другачији статус за ове ентитете у складу са својим националним интересом. Такође, довођење у везу „коначног решења статуса“ једног ентитета са „коначним решењем“ за други ентитет, додатно наглашава међузависност јединица и појачава безбедносну динамику у овом поткомплексу. Поред историјске, политичко-правне, културолошке и језичке блискости јединица ЗБПК, оно што јасно исцртава границу овог поткомплекса је инволвираност свих актера и различити (национални) интереси у погледу „коначних решења“ за КиМ и БиХ.

Иако се термин Западни Балкан у европском политичком дискурсу интензивније користи тек у последњих десетак година, историја односа (западно)балканских народа је много дужа. А свакако да разумевање ових комплексних, а неретко и трагичних односа у широј временској перспективи представља солидну основу за разумевање актуелних релација западнобалканских актера. Овај регион је такође, према становишту Бузена и Вејвера, имао тенденцију да постане посебан регионални безбедносни комплекс. Данас у академској заједници превладава уверење да Западни Балкан представља регионални безбедносни поткомплекс, а што ће у дисертацији бити посебно испитивано. Управо зато безбедносна међузависност држава/јединица Западног Балкана може представљати добар пример за проверу основаности идеје о физичкој блискости као критеријуму за утврђивање релевантних држава/јединица и њиховог одлучујућег утицаја када је реч о проучавању националне безбедности једне државе, односно проучавању процеса секуритизације и десекуритизације једне јединице. Студија случаја националне безбедности западнобалканске државе применом ТРБК потенцијално омогућава и сагледавање њене безбедности у геопросторном оквиру који је шири од регионалног безбедносног комплекса Западни Балкан, имајући у виду да је РБПК Западни Балкан део Европског регионалног безбедносног комплекса. Такође је једна од претпоставки и то да теорија регионалног безбедносног комплекса представља добар оквир за анализу утицаја држава/јединица који се физички налазе ван одређеног (пот)комплекса. Јер није новина рећи да су се на овом геопростору не тако ретко преламали утицаји и сукобљавали интереси суперсила, али и великих и регионалних сила, јер је цео 20. век на Западном Балкану обележен бројним таквим примерима. Такође веома важан појам прекривача/оверлеја (*overlay*), је бар према становишту Бузена и Вејвера, иманентан Западном Балкану и данас потенцијално оличен у Европској унији, а раније у САД и СССР током Хладног рата. Бузен и Вејвер даље истичу како у овом геопростору постоји пенетрирање (од стране ЕУ, САД и евентуално Русије), затим већ поменуто потенцијално прекривање/оверлеј (од стране Европске уније) и утицај инсулатора/изолатора (од стране

Турске). Тако да имајући у виду да су готово сви кључни теоријски појмови развијени у оквиру ТРБК иманентни Западном Балкану (чак и према Бузену и Вејверу) чини се више него примереним користи овај теоријски оквир у студији случаја која обухвата овај геопростор. Овим карактеристикама потребно је додати и аргументацију везано за то да Бузен и Вејвер у својим анализама посебан акценат стављају на моћ и снагу државе. Једна од претпоставки која ће бити проверавана у раду односи се на то да су све државе Западног Балкана мале (у смислу моћи) и слабе (у смислу снаге којом располажу, односно нивоа и квалитета јавних добара која (не) пружају својим грађанима). Уколико се ова претпоставка у вези са моћи и снагом западнобалканских држава потврди у истраживању онда ће одабрана студија случаја представљати добар основ за уопштавање добијених налаза, а који би се онда могли довести у везу са свим малим и slabим државама које имају безбедносну међузависност и које регионалну безбедносну динамику развијају првенствено на нивоу поткомплекса.

На крају само по себи поставља се и питање: Зашто баш национална безбедност Републике Србије, а не неке друге западнобалканске државе? Више је разлога који иду у прилог ове студије случаја, а који ће у наставку дисертације бити детаљније елаборирани, али на овом месту је важно истаћи два кључна разлога. Прво, Република Србија је непосредно укључена у сва важна и спорна питања која компликују и убрзавају безбедносну динамику РБПК Западни Балкан. Ова спорна питања ће бити такође посебно представљена у раду, јер ће се на тај начин бранити идеја да РБПК Западни Балкан заиста представља посебан поткомплекс чија се регионална безбедносна динамика значајно разликује од безбедносне динамике Европског регионалног комплекса чији је саставни део.

Друго, Република Србија (не рачунајући Босну и Херцеговину)⁷ има вероватно најнеодређенији курс спољне и безбедносне политике, бар у погледу односа према кључним факторима међународне заједнице, односно суперсилом и великим силама. Наравно да узроке оваквих промена спољнополитичких и безбедносних оријентација не би требало тражити само на унутрашњем плану, јер на односе Републике Србије према Сједињеним Америчким Државама, Европској унији и Руској Федерацији можда и опредељујуће одређују догађаји или процеси које су изазвали или покренули неки од ових

⁷ Иако Босна и Херцеговина, уз Србију, испуњава овај услов, ипак се не чини да би представљала најадекватнију студију случаја обзиром да БиХ не представља функционалну државу, чине је три конститутивна народа, има два ентитета, огроман бирократски апарат који се у великој мери подупире од стране спољних актера. Такође БиХ нема функционалну војску, нема уједначене националне интересе и највероватније је да је немогуће да омеже имати јединствену спољну и безбедносну политику на нивоу целе државе.

актера. Увођење економских санкција Савезној Републици Југославији 1992. године, НАТО бомбардовање Републике Српске 1995. год. и НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије 1999. год., инсистирање на сарадњи са Хашким трибуналом као условом европских интеграција, признање независности Косова (и Метохије) 2008. год. представљају само неке од догађаја или процеса који су у блиској прошлости одређивали или данас одређују међународну позицију Републике Србије, а који ће свакако у наставку дисертације бити детаљније објашњени.

Имајући све претходно наведено у виду могуће је формулисати и конкретно истраживачко питање у овој дисертацији, а које би се односило на адекватност примене теорије регионалног безбедносног комплекса у проучавању националне безбедности Републике Србије у Западном Балкану, односно у односу на државе које чине овај поткомплекс и оне глобалне силе (и вероватно регионалну силу) које утичу на регионалну безбедносну динамику на Западном Балкану. Адекватност примене ТРБК на одабраној студији случаја би се свакако ценила у односу на ниво дескрипције и евентуална објашњења везана за националну безбедност Србије, а што би консеквентно имало и импликације на теоријском нивоу где би се испитивао сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК у проучавању конкретне (мале и слабе) државе.

У оквиру планиране емпиријске провере ТРБК очекиване резултате истраживања је могуће на најопштијем нивоу класификовати у две веће групе. Прву групу би чинили они очекивани резултати који се у највећој мери односе на одабрану студију случаја, односно националну безбедност Републике Србије, док би другу групу чинили резултати који би се односили на пројектовање овакве врсте истраживања и стицаје примарног истраживачког искуства имајући у виду да у досадашњем прегледу постојећих и доступних база научних радова није пронађен ни један раду у којем је ТРБК коришћен за проучавање националне безбедности, затим резултати везани за проверу кључних теоријских тврдњи, као и утврђивање предности и недостатака ТРБК у проучавању националне безбедности, али и давању препорука за унапређење сазнајно-експланаторног потенцијала овог теоријског оквира у проучавању безбедности на националном нивоу.

1.3. МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Имајући у виду предмет проучавања, односно истраживачко питање и формулисане истраживачке циљеве у овој дисертацији се као две кључне методолошке одлуке у вези са пројектовањем могу означити одлуке о примени прегледа литературе и студије случаја.

Преглед литературе ће примарно бити коришћен за представљање теорије регионалног безбедносног комплекса и њој припадајућих теоријских појмова. Тако да ће прегледом литературе превасходно бити обухваћени радови Берија Бузена (*Barry Buzan*) и Улеа Вејвера (*Ole Wæver*) као утемељивача ТРБК, али и других релевантних теоретичара (и истраживача) који су примењивали и/или критиковали овај теоријски оквир, а чија ће становишта и радови бити сукцесивно увођена у теоријску дискусију која ће бити вођена у дисертацији. Очекивани исходи прегледа литературе би требало да се односе на детаљан приказ настанка и развоја ТРБК и концепата који су развијени у оквиру овог теоријског становишта, главне карактеристике ТРБК, нивое примене и претпоставке и вези са применом ТРБК, утврђене предности и недостатке ТРБК у постојећој литератури, Бузенову и Вејверову процену сазнајних домета ТРБК, као и степен тематизације ТРБК у савременој научној/академској публицистици.

У уводу је већ истакнуто да ће теоријска мрежа у овој дисертацији обухватити и појам моћи и појам снаге државе које се и подразумевају у оквиру ТРБК, али и појам националног интереса који има индиректну везу са ТРБК, али је иманентан нивоу националне безбедности, а на којем ће се у овој дисертацији проверавати сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК. С тим у вези, преглед литературе ће обухватити и детаљнији приказ ових појмова, кључне ауторе, могућа одређења и приступе, али и матрице које су теоретичари развили, а како би на емпиријском нивоу проучавали ове појмове.

Насупрот овоме, студијом случаја ће бити обухваћен конкретан проблем/случај – национална безбедност Републике Србије у Западнобалканском поткомплексу. Та значи да ће на конкретном примеру, односно случају бити примењене све претпоставке које су резултат прегледа литературе и које су у вези са утврђеним истраживачким циљевима ове дисертације. Студија случаја се на најопштијем нивоу одређује као дубинско проучавање једног одабраног случаја, односно примера који се у односу на истраживачки дизајн сматра адекватним. Зато је још у уводу дисертације понуђена аргументација у вези са адекватношћу одабраног случаја, а којом су подједнако обухваћени аргументи у вези са одабраним поткомплексом и аргументи у вези са конкретном државом чија се национална безбедност проучава у том поткомплексу. Адекватност одабране студије је нужан предуслов уопштавања добијених налаза и извучених закључака. Пројектовани теоријски циљеви у овој дисертацији превазилазе конкретну студију случаја, па је зато адекватност

одабраног случаја од суштинског значаја како би се добијени налази и закључци могли уопштавати на ниво класе појава, односно на националне безбедности свих малих и слабих држава које имају безбедносну међузависност и успостављају регионалну безбедносну динамику превасходно на нивоу поткомплекса.

Такође како би студија случаја могла резултирати дубинским увидом у конкретан и адекватно одабран случај, неопходно је применити више истраживачких техника. Како би биле сагледане и квалитативне и квантитативне карактеристике проучаваног предмета чини се да би требало применити: секундарну анализу података и једноставне статистичке технике (дескриптивна статистика) преглед докумената и анализа садржаја, као и метод сценарија.

У истраживању оног дела који ће се односити на формалне вредности одређених индикатора моћи и снаге држава/јединица у Западнобалканском поткомплексу биће коришћена секундарна анализа података. Подаци о социодемографским и географским карактеристикама ЗБПК постоје независно од овог истраживања. Такође политички, економски, војни, енергетски и други релевантни индикатори који могу бити коришћени у овом истраживању, већ представљају предмет истраживања националних статистичких завода, научних институција, националних и међународних владиних и невладиних организација и других институција, тако да ће њихови подаци бити представљени и компарирани у овом истраживању применом најједноставније дескриптивне статистике.

Преглед докумената (правних аката) и анализа садржаја званичних саопштења кључних политичких представника држава/јединица ЗБПК и других јединица (пенетратора и инсулатора) који своје интересе остварују на овом простору и учествују у његовој безбедносној динамици биће коришћена ради ширег сагледавања безбедносне политике коју ови актери воде према РБПКЗБ. Стратегије националне безбедности западнобалканских држава биће коришћене како би се направио преглед безбедносних претњи (изазова и ризика) које су препознате од стране ових држава, а анализом садржаја ће бити обухваћени и експозеи српских мандатара ради утврђивања онога што би могло да се подразумева под националним интересом Републике Србије.

Такође у дисертацији ће бити примењен и метод сценарија слично начину на који то Бузен и Вејвер раде у својим истраживањима, а како би се у односу на релевантне индикаторе и добијене налазе са мањом или већом извесношћу могли „утврдити“ вероватни сценарији трансформације Западнобалканског поткомплекса и њему својствене регионалне безбедносне динамике, а што би опет требало опредељујуће да утиче на националну безбедност Републике Србије.

2. КЉУЧНИ ПОЈМОВИ (НАЦИОНАЛНЕ) БЕЗБЕДНОСТИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ ТРБК ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Идеја о проучавању националне безбедности на регионалном нивоу, односно проучавању безбедности државе у односу на друге државе (са којима је та држава у међузависном односу и које су део истог региона - регионалног комплекса), сама по себи намеће потребу за применом више теоријских појмова у анализи. Зато ће у овом делу дисертације поред представљања теоријских приступа који су значајни за тему и циљеве дисертације, такође бити направљена и листа кључних појмова, односно тзв. мрежа појмова. Кључни појмови у овој дисертацији су у складу са теоријом регионалног безбедносног комплекса: регионални безбедносни комплекс, односно поткомплекс, затим јединице/државе и регионална безбедносна динамика коју те јединице/државе развијају. Како би било омогућено боље сагледавање односа између наведених и кључних појмова, овој појмовној мрежи ће бити придодати и други сродни појмови који су такође развијени у оквиру теорије регионалног безбедносног комплекса, попут: пенетратора, инсулатора, прекривача/оверлеја, конфликтне формације, безбедносног режима, безбедносне заједнице итд.

Међутим имајући у виду да је тема ове дисертације везана превасходно за национални ниво, односно сазнајно-експланаторни потенцијал теорије регионалног безбедносног комплекса у вези са националном безбедношћу (безбедношћу државе), појмовна мрежа ће бити допуњена и појмом националног интереса, појмом моћи и појмом снаге државе. Разлози због којих су одабрани баш ови појмови су вишеструки, али се могу свести на три кључна. Прво, теорија регионалног безбедносног комплекса своје корене има у структуралном реализму Кенета Волца⁸, који иако не искључује у потпуности значај појмова попут идентитета и/или сарадње између држава, ове појмове не сматра најважнијим. Друго, а опет у вези реалистичком основом ТРБК, али нивоом националне безбедности, реалисти сматрају да је у вези са понашањем држава кључна анализа националних интереса и моћи државе. Анализа националних интереса би требало да омогући увид у то шта државе желе да остваре, а анализа моћи држава увид у то на основу чега, односно чиме државе настоје да остваре своје националне интересе. И треће, ова појмовна мрежа допуњена је и појам снаге државе, имајући у виду значај који Бузен

⁸ Интелектуалним коренима теорије регионалног безбедносног комплекса ће у овој дисертацији бити посвећен посебан део.

придаје овом појму, а у вези са одређеним претпоставкама о понашању држава које су јаке или слабе. Међутим, пре свега тога потребно је одредити централни појам у овој дисертацији - појам националне безбедности. Зато ће у наставку би направљен преглед одређења (садржаја) овог појма, али и, за тему ове дисертације подједнако значајно, преглед сетова питања која се користе у анализи појма безбедности, односно националне безбедности.

У дисертацији ће такође бити представљени шири теоријски оквири из којих је настајала теорија регионалног безбедносног комплекса, као и сам настанак и развој ТРБК и сукцесивно увођење одређених становишта у овај приступ (секторска анализа и теорија секуритизације). Прегледом литературе ће такође бити обухваћени и други конкурентни теоријски приступи који омогућавању проучавање (националне) безбедности са регионалног нивоа, а како би се у широј теоријској дискусији представио сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК, односно како би се на теоријском нивоу сагледале предности и недостаци ТРБК у односу на друге теоријске приступе.

Међутим пре свега тога потребно је направити неколико аналитичких корака уназад и понудити нека од одређења централног појма у (савременим) студијама безбедности – појма безбедности. Овакво пројектовање теоријског дела дисертације „од општијег ка посебном“ у којем ће прво бити представљен појам безбедности (са сетом аналитичких питања), а затим појам националне безбедности и теоријски оквири за проучавање националне безбедности на регионалном нивоу, не само што је прегледније и што омогућава логичку заокруженост овог дела, него се чини једином исправном одлуком имајући у виду пројектоване циљеве дисертације и о чему је већ било речи у уводном делу.

У колоквијалним расправама о безбедности најчешће полазимо од претпоставке да знамо шта је безбедност и да релативно лако можемо одредити њен садржај. Теоретичари који су се бавили овим појмом утврдили су да је безбедност „двосмислен симбол“ (Wolfers, 1952), „суштински споран концепт“ (Buzan, 1983: 10; Baldwin, 1997: 10), „запостављен концепт“ (Buzan, 1991), „проширен и продубљен концепт“ (Копенхашка школа), „продужен концепт“ (Booth, 2007) или како Вејвер сматра „појам изван политичког“ (Buzan, Wæver & de Wilde, 1997) итд. Овом списку одређења, који свакако није исцрпан, треба додати и мултидимензионалност и мултидисциплинарност. Мултидимензионалност подразумева различите нивое и секторе безбедност (Buzan, 1991), а касније и функционалну диференцијацију безбедности (Buzan & Albert, 2010), док мултидисциплинарност намеће потребу за укључивањем знања и теоријских приступа и из оних научних области које нису традиционално везиване за дисциплину међународних

односа у којима су се студије безбедности уобличиле. Проучавање појава безбедности данас захтева широка знања и приступе који превазилазе уско дисциплинарно усмерење или како то Пол Вилијамс истиче: „у нашој садашњој ери, безбедност је једноставно исувише важна и сложена да би била препуштена једној групи специјалиста” (Williams, P. 2008: 11). Можда управо у овоме треба тражити разлоге што се студије безбедности још увек нису развиле у довољно кохерентну и заокружену научну дисциплину са јасно одређеним предметом, изграђеним теоријским приступима и развијеном истраживачком праксом. Многе појаве и процеси који чине или би требало да чине део истраживачког поља студија безбедности већ су проучавани у оквиру сродних научних дисциплина, а начини њихове тематизације били су прилагођени циљевима и теоријским приступима тих дисциплина. Зато се уопштено може рећи да теоријски напори савремених истраживача појава безбедности још увек иду у најмање три правца. Први правац подразумева проучавање безбедности кроз призму ширих теоријских парадигми најопштијих наука, други подразумева преузимање заокружених теоријских становишта из сродних научних дисциплина, док се трећи правац односи на примену аутономних теоријских поставки које су развијене у оквиру студија безбедности као самосталне научне дисциплине (више о овоме у: Липовац, 2013: 440).

У вези са ранијим третманом појма безбедности у оквиру стратешких студија и међународних односа Бери Бузен уочава одређене тенденције и нуди пет могућих одговора за „концептуалну неразвијеност безбедности“ (Buzan, 1991: 7-11). Први и најједноставнији одговор је да је идеја безбедности сувише комплексна и да је као таква запостављена, па да је пажња теоретичара била усмеравана на неке једноставније и одређеније концепте. Зато се често у академским расправама, а на трагу идеје Валтера Бруса Галија, истиче како је безбедност „суштински споран концепт“. Слично као и расправа о моћи, правди, миру, једнакости, љубави и слободи, расправа о безбедности укључује „укусе, ставове и интересе“ што неминовно води у „бескрајну расправу око правилне употребе и улоге коју ови концепти имају“ (Gallie, 1955-56: 169). Други и можда убедљивији разлог по Бузену би могао бити реалистичко становиште по којем се безбедност преклапа са концептом моћи, нарочито у условима директне конфронтације две државе, јер реалисти безбедност одређују као дериват моћи, а нарочито војне моћи. Трећи могући разлог концептуалне неразвијености безбедности Бузен види у променама које су се догодиле 70-их година 20. века у дисциплини међународних односа. Тврдо реалистичко становиште нуклеарног самопотврђивања замењено је равнотежом снага/страха и идејом колективне безбедности, па је акценат стављен на проучавање мира,

односно развијање мирољубиве политике, ограничавање наоружања и разоружање и подстицање међународне сарадње. У таквом интелектуалном амбијенту је, према Бузену, концептуално одређење безбедности имало маргиналан значај. Четврти разлог могао је лежати у природи стратешких (војних) студија, научне дисциплине у којој се тематизује само утицај војног фактора у међународним односима, па се кроз ту призму и сагледавала безбедност. Пети и последњи одговор могао је бити и то што доносиоцима политичких одлука, и на националном и на међународном нивоу, одговара симболичка неодређеност безбедности. Јер позивањем на тако неодређене националне интересе и националну безбедност, они траже подршку и легитимитет за политичке одлуке које доносе.

Оваква становишта, између осталог, скренула су пажњу академске заједнице на овај недостатак и подстакла дубље проучавање и концептуализацију безбедности. Тако да и сам Бузен у својој књизи „*People, states, and fear*“ из 1991. године примећује такав научни тренд. „Концепт безбедности постао је уочљивији, а у појединим сегментима и боље одређен у односу на 1981. када је ова књига први пут објављена“ (Buzan, 1991: 12).

Међутим, иако смо у последњих 10-ак година сведоци озбиљнијег проучавања безбедности, „мало је урађено на одређењу и разумевању концепта безбедности“, па је и данас више него уочљиво непостојање дефиниције безбедности (Baldwin, 1997: 23). Имајући у виду природу самог појма оправдано се поставља питање да ли је уопште и могуће прецизно, јасно, сажето и свеобухватно одређење безбедности. Слично запажање износи и Дејвид Лејк сматрајући да безбедност као полазна тачка у академским расправама најчешће није дефинисана, а када јесте обично је прилагођена времену и месту настанка или карактеристичним преференцијама самог аутора (Lake, 1996: 5). Обзиром да различити људи у различито време могу под безбедношћу подразумевати различите ствари, не би требало да изненађује што савремени теоретичари студија безбедности све мање предузимају напоре у правцу прецизног одређења безбедности.

Ипак уважавајући напоре ранијих теоретичара у наставку ће бити дат табеларни приказ најпознатијих одређења безбедности која су настала у периоду пре него што су се студије безбедности развиле у самосталну научну дисциплину (Табела 1.).

Табела 1. Одређења безбедности.

АУТОР	ОДРЕЂЕЊЕ
Волтер Липман (1944: 51 према Ауооб, 1984: 41)	Безбедност је способност да се заштите кључне вредности.
Арнолд Волферс (1952: 484)	Безбедност указује на одређени степен заштите претходно стечених вредности.
Џон Едвин Мроз (1980: 105 према Вузан, 2007: 36)	Безбедност је релативна слобода од штетних претњи.
Лоренс Мартин (1983: 12)	Безбедност је гаранција будућег благостања.
Ричард Улман (1983: 146)	Безбедност је одсуство рањивости, што имплицира образац по којем се смаљивањем безбедности повећава рањивост.

Ови теоретичари су у жељи да обухвате све оно што би безбедност „требало“ да подразумева дали толико широка одређења да се под безбедност може подвести готово све, па је могућност операционализације појава безбедности на основу ових одређења готово минимална.⁹

Уколико прихватимо становиште да дефиниција представља исказ којим се на јасан, прецизан и сажет начин одређује садржај неког појма, а имајући у виду већ поменути комплексност безбедности, онда не изненађује што савремени теоретичари студија безбедности најчешће и не покушавају да дају своје дефиниције безбедности. Уместо тога већи број аутора прави корак уназад у теоријском смислу и поставља сет питања (које условно можемо означити као оквир за концептуалну анализу), а како би на основу добијених одговора могли да утврде главне одлике појма безбедности, да делимично утврде његов садржај и разликују од других сличних појмова.

Мали број аутора се бавио концептуалном анализом безбедности, тако да у наставку следи, на основу доступне литературе вероватно исцрпни, табеларни приказ сета аналитичких питања које постављају Дејвид Болдвин, Тери Териф и сарадници, Бјорн Молер, Адриан Хајд-Прајс, Пол Вилијамс, Ронда Повел, Зоран Драгишић, Бери Бузен и Лене Хансен, Колумба Пиплс и Ник Ваугхан-Вилијамс, као и Филип Ејдус.

⁹ Са друге стране постоји и становиште по којем ова и оваква одређења немају за циљ да дефинишу појам безбедности, него да пруже „минимум заједничког разумевања појма безбедности“ и на тај начин сузе опсег значења овог појма у студијама безбедности (Peopels & Vaughan-Williams, 2010: 22).

Прецизно одређивање концепта безбедности, његовог садржаја и обима још увек представља један од највећих теоријских изазова у студијама безбедности. Али из приложених аналитичких питања произлази да је одређење предмета студија безбедности незамисливо без уочавања односа референтног објекта и његових вредности са једне, као и претњи којима су изложени, са друге стране. Вредности би тако представљале оно шта се штити, док би претње представљале оно од чега се штити.

Референтним објектом одређује се ниво анализе и вредности које се штите, док су безбедносне претње универзалнијег карактера, па тако на пример агресија угрожава и појединца и друштвену заједницу и државу, али и међународни поредак/систем. Ипак постоје и оне безбедносне претње које су карактеристичне само за одређени референтни објекат тако да ово питање захтева додатно појашњење.

Мајкл Вилијамс референтни објекат одређује као „актера или објекат које је изложен претњи“, односно који је угрожен (Williams, M. 2003: 513). Најчешће коришћени референтни објекат у студијама безбедности је држава, а поред државе користе се и међународни систем (поредак), појединци, друштвене заједнице и животна средина. Овде се само по себи намеће питање карактеристика који ови ентитети имају, а који их квалификују као референтне објекте. Одговор можемо тражити у одређењу које је дао, вероватно утемељивач идеје о референтним објектима у студијама безбедности, Уле Вејвер који сматра да се референтни објекти односе на „ствари за које се чини да су егзистенцијално угрожене, а имају легитиман захтев за опстанком“ (Buzan, Wæver & de Wilde, 1997: 36).

Након прегледа постојећих аналитичких питања, сматрамо да је примерено понудити и сопствени сет питања за концептуалну анализу безбедности. Као резултат синтезе представљених концептуалних питања, а у циљу стандардизоване анализе, једно од могућих решења би могло бити у сету од пет следећих питања:

- 1) Шта је референтни оквир, односно објекат?¹⁰ О ком референтном оквиру је реч, да ли је то појединац, друштвена заједница, држава, комплекс држава, цео међународни систем или нешто сасвим друго?

У претходној верзији овог сета аналитичких питања (Липовац, 2014), а у вези са овом питањем коришћен је само појам референтни објекат, а којим је тада означено оно за шта се сада чини да је примеренији назив референтни оквир. Сада

¹⁰ У односу на првобитно одређење овог аналитичког питања (Липовац, 2014: 67), у овој дисертације је направљена одређена модификација увођењем и објашњењем појма референтни оквир, а о чему ће бити више речи у наставку.

се далеко примеренијом чини употреба термина референтни оквир када је реч о држави као централном појму националног нивоа (или стратума) безбедности. А уколико је реч о референтном објекту то онда упућује на конкретнији предмет проучавања, па се на пример о националној безбедности Републике Србије може говорити као о конкретном референтном објекту. Слична аналогија може бити коришћена и на нивоу регионалне безбедности где би референтни оквир подразумевао регион уопште, а референтни објекат конкретан регион попут рецимо Западног Балкана, Блиског Истока, региона Закавказја итд. Тако да се оваква врста дистинкције између референтног оквира и референтног објекта на нивоу националне и регионалне безбедности чини логичном и оправданом.

(Ипак, на другим нивоима безбедности она може изазвати одређене контроверзе и свакако предмет теоријске расправе. На пример на нивоу људске безбедности под референтним оквиром подразумева се појединац, односно човек са свим својим правима и слободама (према најширим одређењима слобода од ускраћености и слобода од страха). Међутим истраживачки фокус у случају референтног објекта на нивоу људске безбедности се не би ограничавао на конкретног поједина, него на одређену групу људи и/или припаднике одређене заједнице где би вероватно уз просторно-временска ограничења, кључни критеријум морала бити доминантна заједничка карактеристика припадника те друштвене групе, односно заједнице (на пример стање људске безбедности одређене етничке заједнице у Републици Србији, припадници ЛГБТ популације у постсовјетском простору, илегални мигранти и ЕУ, становници подсахарске Африке итд). Док је на нивоу међународне безбедности ситуација потпуно другачија имајући у виду да се референтни оквир и референтни објекат практично подударају обзиром су међународна заједница и међународни мир недељиви, а што такође може покренути неку врсту научне полемике.)

- 2) Које су вредности које се штите? Уколико је референтни оквир држава онда би вредности требало да буду суверенитет, интегритет, независност, слободе и права грађана, али и низ других вредности које држава (из различитих разлога) може да одреди као такве.

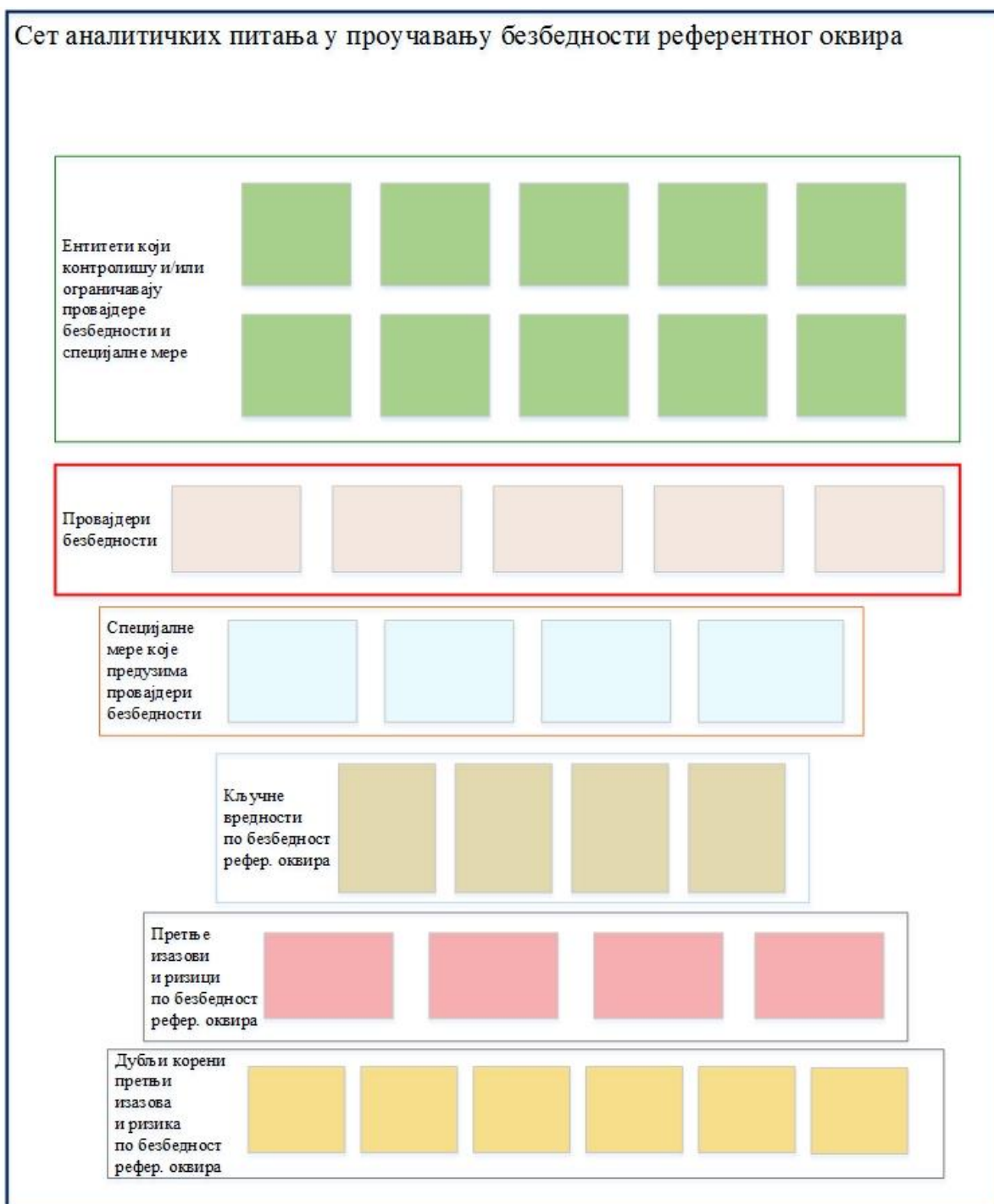
- 3) Које су безбедносне претње?¹¹ Подразумева све претње (реалне или не), са којима се држава суочава (уколико је држава референтни оквир) и/или које држава одреди као такве.
- 4) Ко су провајдери безбедности? Уколико је држава референтни оквир онда су провајдери безбедности све снаге и субјекти који се ангажују у циљу заштите вредности од безбедносних претњи.
- 5) Којим средствима се остварује безбедност? Ресурси које провајдери безбедности имају на располагању, као и мере и радње које предузимају у циљу заштите вредности (више о овоме у: Липовац, 2014: 67).

Ради прегледнијег приказа овог оквира за анализу безбедности направљено је вредносно оријентисано стабло које обухвата свих пет аналитичких питања (Шема 1.).

¹¹ Иако је постојала дилема да ли би ово питање требало да претрпи одређену модификацију у односу на прву објављену варијанту, па да питање „Које су безбедносне претње?“ (Липовац, 2014: 61 и 67) буде замењено питањем „Које су безбедносне опасности?“, а под утицајем становишта појединих аутора који под појмом „опасности“ подразумевају збирни назив за све релевантне изазове, ризике и претње (видети: Ејдус, 2012: 36), ипак је преовладала идеја о употреби утемељеног, општеприхваћеног и колико-толико боље операционализованог појма „безбедносна претња“.

Такође, у делу рада у којем ће бити представљене конкретне претње по националну безбедност Републике Србије биће направљена и појмовна разлика између изазова, ризика и претње, а управо из разлога што се у Стратегији националне безбедности Републике Србије из 2009. године користи синтагма „безбедносни изазови, ризици и претње“.

Сет аналитичких питања у проучавању безбедности референтног оквира

Шема 1. Проблемско стабло - сет аналитичких питања.

У овом раду ће бити коришћен управо овај сет питања, јер на једноставан и универзалан начин усмерава истраживачки фокус на кључне сегменте безбедности уопште. Али и безбедности на различитим нивоима стратума безбедности, тако да ће аналитички потенцијал ових питања ће бити провераван у делу дисертације у којем ће бити направљена детаљнија анализа националне безбедности Републике Србије. Међутим,

пре тога би требало нагласити неке уочене недостатке на нивоу односа студија безбедности као научне дисциплине и истраживачког поља безбедности. Наиме, студије безбедности су настајале у оквиру стратешких студија, али су се уобличиле у оквиру науке о међународним односима, чији је предмет истраживања, најједноставније речено, однос између држава и/или међународних организација, тако да не би требало да изненађује што је однос између ових актера пресликан и на студије безбедности. Временом су теоретичари утврдили да је истраживачко поље студија безбедности знатно шире и комплексније од предмета међународних односа, тако да су расправе ишле у правцу „ширења“, „продубљивања“ и „растежања безбедности“, а о чему је већ било речи у овом поглављу.

У проученој литератури пронађена су различита решења у погледу настојања да се означе и подведу под студије безбедности све те нове теме и нова истраживачка питања. Вероватно први покушај у том смислу је секторска анализа, у оквиру које Бузен прави разлику између војног, политичког, економског, социјеталног и еколошког сектора (1991: 11-12). Исти аутор прави и систематизацију нивоа анализе и разликује међународни систем, међународни подсистем (регионални ниво), јединице, подјединице и појединце (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998: 5-6). Једно од решења које свакако треба споменути је систематизација на основу теоријског приступа који се заступа, па тако аутори разликују „критичке студије безбедности“, „феминистичке студије безбедности“, „постструктуралне студије безбедности“, „постколонијалне студије безбедности“ итд. (Shepherd, 2013).

Ипак сва ова решења систематизацију студија безбедности врше у оквирима међународних односа, а што не може имати еманципаторски утицај на истраживачко поље студија безбедности. У том смислу једно од решења би можда требало тражити у доприносу референтних оквира, а који би могли да зауставе даљу рашомонијаду и јасно систематизују студије безбедности у складу са референтним објектом који је у фокусу истраживања. Па уколико је то држава/нација онда би то биле студије националне безбедности, уколико је то међународни систем/поредак онда су то студије међународне безбедности. Референтни оквир студија социјеталне безбедности би биле друштвене заједнице, а студија људске/хумане безбедности човек, односно појединац. Ова аналогија нам омогућава да у систематизацији идемо и корак даље, па би тако студије корпоративне безбедности као референтни оквир имале корпорације, односно привредне субјекте. На овај начин можемо говорити и о студијама безбедности у локалној заједници чији је референтни оквир локална заједница (насељена места) и људи који тамо живе. А уколико у обзир узмемо и Бузеново напуштање секторске анализе и теорију функционалне

диференцијације као алтернативно решење (Albert & Buzan, 2011: 424), онда ова идеја има још већи систематизациони потенцијал, јер уколико сваком делу система припадне нека витална функција онда можемо говорити о здравству, образовању, спорту итд, односно о студијама безбедности у здравству, образовању, спорту итд. Међутим, обзиром да је тема ове дисертације уско везана за националну безбедност, у наредном поглављу ће управо овај појам бити детаљније представљен.

Национална безбедност представља, по многим ауторима, централно питање студија безбедности, а држава кључни референтни оквир. Зато не изненађује што је већи број теоретичара дао своје одређење безбедности. У наставку ће бити направљен табеларни преглед сета одређења националне безбедности које је у својој књизи навео Бузен, а која су вероватно најчешће цитирана у литератури (Buzan, 2007: 16-9) (Табела 2.)

Табела 2. Одређења националне безбедности.

АУТОР	ОДРЕЂЕЊЕ
<p>Волтер Липман (1943: 51 према Wolfers, 1952: 484).</p>	<p>Држава/нација је безбедна у довољној мери ако није у опасности да жртвује своје основне вредности како би избегла рат и ако је способна, уколико је изазвана, да очува те вредности победом у таквом рату.</p>
<p>Мортон Берковиц и П. Г. Бок (1965, x)</p>	<p>Национална безбедност може бити веома плодотворно одређена као способност државе/нације да заштити своје унутрашње вредности од спољних претњи.</p>
<p>Ира Кохен и Ендрју Татл (1972: 1)</p>	<p>Безбедност може бити одређена као стање заштићености које државник покушава или да постигне или задржи са циљем очувања различитих компоненти државног уређења како од спољних тако и унутрашњих претњи.</p>
<p>Френк Трагер и Френк Симони (1973: 36)</p>	<p>Национална безбедност је део циљева владине политике који се односи на стварање националних и међународних услова који погодују заштити или остваривању виталних националних вредности насупротив реалним и потенцијалним противницима.</p>
<p>Мајкл Лоу (1978 према Buzan, 2007: 17)</p>	<p>Национална безбедност подразумева традиционалне одбрамбене послове, али и невојне активности државе како би осигурала свој опстанак са циљем утицаја или реализовања својих унутрашњих и спољних циљева.</p>
<p>Пенелопе Хартланд-Тунберг (1982: 50)</p>	<p>Национална безбедност је способност нације (државе) да спроводи свој национални интерес било где у свету.</p>

Гиаћомо Лућинани (1988: 151)	Национална безбедност може бити одређена као способност одупирања спољној агресиви.
Уле Вејвер (1989: 5-6)	Уле Вејвер националну безбедност одређује као језички акт и којем говорник-представник државе означавајући нешто као „безбедност“ тај појам помера у посебно подручје захтевајући посебно право на употребу неопходних средстава који би требало да спрече штетан утицај тог појма или развој тог појма.
Бери Бузен (2007: 19)	У расправи о безбедности у међународном систему Бузен истиче да је безбедност способност државе или друштва да очувају свој независни идентитет и свој функционални интегритет. С тим да у трагању за безбедношћу држава и друштво некад могу некад бити у сагласности, а кадкад у супротности. Безбедност се у крајњој линији односи на опстанак, али наравно да подразумева и знатан ниво забринутости за егзистенцијалне услове

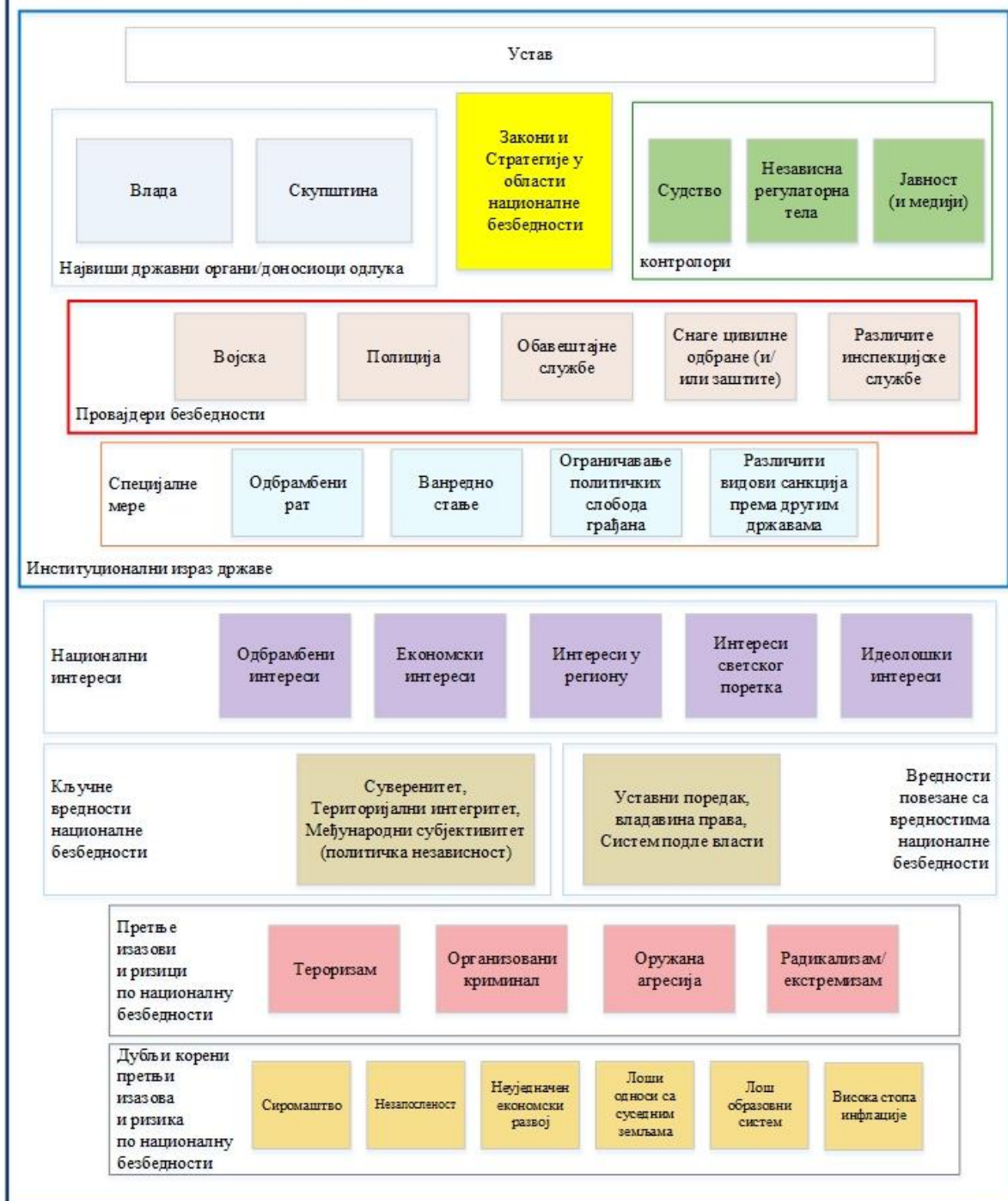
Иако овај попис одређења није исцрпан, помаже нам у сагледавању одређених специфичности или критеријума националне безбедности, а који се првенствено односе на природу референтног објекта, односно државе, затим вредности које се штите, најчешћих претњи, као и у сагледавању политичке природе безбедности. Концепт националне безбедности представља концепт који се први нашао у фокусу академских расправа о безбедности, па не би требало да изненађује што постоји већи број одређења. Свако од тих одређења условљено је циљевима и идејама аутора, школи мишљења којој припадају различити теоретичари, а што је управо и довело до тога да постоји већи број, па понекад чак и контрадикторних одређења националне безбедности.

На основу прегледа постојећих одређења јасно је да нема универзалне и општеприхваћене дефиниције националне безбедности. С тим у вези Чарлс Шулц истиче да „концепт националне безбедности није погодан за јасно и прецизно одређење, јер је условљен широким спектром ризика о чијој вероватноћи имамо мало знања, а чија је природа непредвидива тако да се не може добро сагледати“ (Schultze, 1973: 529-30). Неки од ових разлога су већ истакнути у претходним деловима рада, док ће други бити истакнути у делу рада у којем ћемо се детаљније бавити конкретним сегментима националне безбедности Републике Србије.

Међутим, у вези са представљеним одређењима националне безбедности и сам Бузен констатује да „неадекватност постојећих дефиниција не би требало да буде ни

изненађујућа нити обесхрабрујућа“ (2007: 18). Уочавање недостатака постојећих одређења свакако представља подстицај за истраживачка питања која су кључна за тему ове дисертације: Које су кључне вредности националне безбедности? Да ли су те вредности универзалне или се мењају? Да ли је могуће јасно одредити циљеве националне безбедности? Да ли је национална безбедност заиста национална/државна или се она односи на доминантну друштвену (националну) групу или се односи на владајућу политичку елиту? Да ли је безбедност дериват моћи? Или је сарадња прави начин за постизање безбедности? Или је безбедност социјална конструкција? Или је безбедност само језички акт? Шта су национални интереси и како их одредити? Да ли су национални интереси универзални за све државе? Да ли постоје стандарди безбедности и ко их одређује? Да ли постоји разлика између националних безбедности великих сила и малих држава? Да ли постоји јасна разлика између „нормалног стања“ и стања у којем се држава суочава са безбедносним претњама? Ко су најчешћи и најефикаснији провајдери националне безбедности? Која су уобичајена средства у остваривању безбедности? Ова, али и друга слична питања могу представљати добар оквир за анализу, тако да ће у овој дисертацији њихови одговори бити тражени у студији случаја националне безбедности Републике Србије, а између осталог и кроз шематски већ представљен сет аналитичких питања. Овај сет аналитичких питања, а за потребе проучавања националне безбедности (где је држава референтни објекат) такође може представити шематски као вредносно оријентисано стабло (Шема 2.).

Држава као референтни оквир

Шема 2. Вредносно оријентисано стабло - сет аналитичких питања.

2.2. НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ И МРЕЖА СРОДНИХ ПОЈМОВА

У раду је већ истакнуто да је тема дисертације у највећој мери везана за испитивање експланаторног потенцијала ТРБК на нивоу националне безбедности, тако да ће у наставку бити понуђена аргументација за примену овог теоријског оквира у проучавању безбедности конкретне државе. Међутим пре тога потребно је истаћи и одређене специфичности које налаже примена ТРБК на нивоу националне безбедности, као и специфичности самог нивоа националне безбедности. Само један део тих захтева односи се на адаптацију наведеног сета истраживачких питања у проучавању безбедности (више о овоме у: Липовац, 2014: 67), који се сада морају прилагодити држави као конкретном референтном оквиру безбедности.

У том смислу Бери Бузен (*Barry Buzan*) и Уле Вејвер (*Ole Wæver*), који су утемељивачи теорије регионалног безбедносног комплекса (теоријског оквира који представља окосницу комплетног истраживања у дисертацији), су истакли како на регионалну безбедносну динамику унутар комплекса, односно поткомплекса утичу и „саставне слабости сваког РБК, разлике у односима моћи између јединица (држава), али и капацитет интеракције (*interaction capacity*) унутар РБК“ (Buzan & Wæver, 2003: 67). Где за капацитет интеракције користе раније Бузеново одређење тог појма које се односи на технолошку и друштвену инфраструктуру унутар РБК која олакшава транспорт и комуникацију и консеквентно утиче на структуру РБК (Buzan & Little, 2000 према Buzan & Wæver, 2003: 67).

Као логична последица оваквог теоријског становишта Бузена и Вејвера наметнула се потреба за допуном сета аналитичких питања за проучавање (националне) безбедности, али и за стварањем мреже теоријских појмова који превазилазе сет појмова који се иманентно користе у оквиру ТРБК на свим нивоима безбедности на којима је могуће примењивати тај теоријски оквир. Обзиром да Бузен и Вејвер истичу „разлике у односима моћи између држава/јединица унутар комплекса“, односно поткомплекса, појмовној мрежи која ће бити коришћена придодат је и појам моћи држава. Такође имајући и виду да Бузен и Вејвер истичу и значај „саставних слабости сваког РБК“, као и „технолошку и друштвену инфраструктуру унутар РБК“, односно поткомплекса, појмовној мрежи придодат је и појам снаге државе који је довољно широк да обухвати и слабости и капацитет интеракције комплекса/поткомплекса, односно припадајућих држава/јединица. И на крају појмовној мрежи придодат је и појам националног интереса, а управо имајући у виду да Бузен и Вејвер наглашавају неореализам како један од интелектуалних темеља

ТРБК (2003: 11, 53), јер (нео)реалисти сматрају да су национални интереси кључни у истраживању онога шта државе заиста желе да остваре у безбедносној интеракцији коју развијају са другим државама.

Имајући све наведено у виду појмови националног интереса, моћи државе и снаге државе ће у наставку дисертације бити детаљније представљени, као и начин примене ових појмова у самом истраживању.

2.2.1. Национални интерес¹²

Појам национални интерес се налази у средишту реалистичких приступа науке о међународним односима и студијама безбедности. Реалисти (и не само они) овај појам користе у објашњењу спољних и безбедносних политика држава. Због тога национални интерес може имати експликативни, али и предиктивни допринос у проучавању спољне и безбедносне политике држава. Национални интерес се најчешће одређује као платформа на којој се граде и спроводе спољне и безбедносне политике држава, односно национални интерес представља оно што одређена држава жели да постигне или сачува у односу на друге државе. Управо због значаја који овај појам има у погледу утврђивања онога шта провајдери националне безбедности Републике Србије остварују или би требало да остварују, појам национални интерес ће у наставку дисертације бити детаљније објашњен.

Интелектуално порекло овог појма можемо тражити у становиштима старогрчких и староримских филозофа, али се оно најчешће везује са италијанског теоретичара и политичког саветника Никола Макијавелија. На темељу Макијавелијевог схватања политике и циљева политике, вештине владања и очувања власти а које се најчешће грубо своди на фразу „циљ оправдава средство“¹³, могуће је дати ближе одређење појма национални интерес. Национални интерес почива на претпоставци да у политици, тј. у

¹² Овај део дисертације је уз минималне измене већ објављен у Српској политичкој мисли (домаћи научни часопис који је посебном одлуком Министарства просвете, науке и технолошког развоја верификован као часопис међународног значаја – М24), а у оквиру обавеза које су предвиђене чланом 38. Правилника о докторским студијама на Факултету безбедности усвојеном на Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду, на седници одржаној 21.10.2015. године.

¹³ Оригиналне Макијавелијеве мисли из којих је извучена ова симплификована максима су: „Ако га дело оптужује, потребно је да га исход оправдава, а када је добар... увек ће га исход оправдавати, јер само онај ко је насилан не да поправи већ да поквари, заслужије прекор“ (Макијавели, 1985: 170), као и мисао: „А када се оцењују поступци свих људи, нарочито владалаца... гледа се само на крајњи исход“ (Макијавели, 1999: 61). О разлици између аутентичне Макијавелијеве мисли и „макијавелизма“ више у: (Ајзенхамер и Иваниш, 2013).

процесу стицања и очувања моћи, нема обавезујућих правних или моралних норми и да владар достојан тог имена нормално следи, или се очекује да следи, само сопствене интересе и интересе државног ентитета којим влада (Димитријевић, 2009: 155).

Међу најутицајнијим представницима схватања по којем национални интерес представља главни правац деловања држава у међународном систему јесу амерички теоретичари који су имали прилику да кроз различите формалне ангажмане, најчешће саветничке, утичу на практичну политику Сједињених Америчких Држава.¹⁴

Утемељивач реалполитичке школе у међународним односима, Ханс Јоаким Моргентау (*Hans Joachim Morgenthau*), као кључне појмове у односима између држава истиче моћ, борбу и национални интерес који одређује правац борбе и коришћења моћи. Он сматра да све државе чине оно што неизоставно морају да чине - штите свој физички, политички и културни идентитет од његовог угрожавања од стране других држава (Morgenthau, 1952: 961).

Арнолд Волферс, са друге стране истиче да када политички појмови попут националне безбедности и националног интереса добијају на значају да би тада требало да се испитују са посебним обзиром, јер не само што за различите актере могу имати различито значење, него уопште и не морају имати прецизно значење (Wolfers, 1952: 481). Овакву неодређеност појма национални интерес Волферс објашњава потребама практичне политике, односно представљање (и схватање) појма као важне „смернице и основе за широки консензус дозвољава свакоме да било којој политици (коју жели да оствари) налепи атрактиван и вероватно обмањујући назив“ (1952: 481).

Национални интерес на прилично модеран и општи начин одређује правац политичког (и безбедносног) деловања и разликује од других правца који могу бити представљени као алтернативе. Ово у ствари значи да се национални интерес пројектује тако да одражава захтеве који се везују за државу (нацију), а не за појединце, поднационалне (субнационалне) групе или човечанство у целини (1952: 481). На овај начин наглашава се супериорност интереса државе/нације у односу на друге ентитете. Међутим, осим ове супремације појам националног интереса, бар по Волферсу нема одређеније значење (1952: 481). Овај Волферсов закључак, иако прилично једноставан, представља веома важну полазну основу у проучавању међународне, односно националне безбедности. У вези са овим његовим извођењем готово да уопште није била вођена дискусија у научним радовима, тако да ће идеја да када је реч о националној безбедности

¹⁴ У том смислу би посебно требало истаћи Ханса Моргентауа, Џорџа Кенана, Хенрија Кисинџера, Збигњева Бжежинског, а у новије време и Кондолизу Рајс.

нема важнијих интереса од националних интереса, у овој дисертацији бити прихваћена постулативно.

Такође је важно истаћи још једно Волферсово извођење које ће представљати важну претпоставку примене овог појма у аналитичке сврхе, а за потребе ове дисертације. „Иако би било погрешно рећи да су економски интереси престали да привлаче пажњу, они су данас свакако у сенци интереса националне безбедности“ (1952: 482), сматра Волферс, а овакав закључак је последица конкретних карактеристика историјског тренутка у којем је тематизовао појам националног интереса. Педесетих година 20. века Хладни рат је био у јеку, а самим тим су и спољна агресија, глобални или нуклеарни рат представљали далеко вероватније и опасније претње, у односу на економску депресију или грађанске протесте изазване одређеним друштвеним реформама (за америчко друштво својствене реформе синдиката, здравственог и пензионог система...). У том смислу он истиче како је садржај (формула) националног интереса истоветан садржају (формули) националне безбедности (1952: 482).

Слично Волферсу и најпознатији класични реалиста Ханс Моргентхау у „*In Defense of the National Interest a Critical Examination of American Foreign Policy*“, национални интерес одређује потребама националне безбедности, а првенствено безбедности која је заснована на моћи (Morgenthau, 1951). Моргентхау је говорио о националном интересу као „звезди водилји спољне (и безбедносне) политике“, и по њему, национални интереси Сједињених Америчких Држава су: јединствена позиција преобладајуће силе без ривала у Западној хемисфери, очување равнотеже снага у Европи и Азији, као и захтеви који имају смисла само остваривању безбедности која је заснована на моћи (1951).

Иако се схватање безбедности мењало, па је и национална безбедност сагледавана кроз различите секторе, а касније и функционалне димензије, иако се ширио и спектар безбедносних претњи међу којима су оне које су везане за економију заузеле важно место, иницијалне идеје ова два аутора у академским расправама у последњих шездесет година нису оспорене. Шта више, у најновијим расправама оне се и не доводе у питање, бар када је реч о националној безбедности. Тако да ће у овој дисертацији бити прихваћена идеја да се национални интерес превасходно везује за безбедност државе, а не за економију државе и да као такав може представљати добар оквир за оно шта секуритизујући актери желе да остваре у оквиру националне безбедности. У том смислу и сам Моргентхау говори о националном интересу као „стандарду за оцену онога шта се планира или чему се тежи у спољној (и безбедносној) политици“ (Morgenthau, 1949: 208).

Посебно важан аспект Моргентауовог одређења националног интереса је евентуална морална дилема, коју он разрешава суочавајући два појма. По њему, између ова два концепта нема компромиса, бар када је реч о спољној политици. Јер када доноси кључне спољнополитичке и безбедносне одлуке, државник мора направити избор између националног интереса и моралних принципа, а које ће користити као ултимативне стандарде одлучивања (1949: 212). Мергентау је свакако предност дао националним интересима, али не као стандарду за одлучивање, него у погледу изгледа за остваривање такве спољне и безбедносне политике.

„Спољна политика која је одређена моралним разматрањима, не само да ће вероватно бити неуспешна, него се може остварити само случајно. Оваква политика такође представља врхунски парадокс, јер компромитује/доводи у опасност моралне принципе које би требало да промовише. Али такође нема ни успешне спољне политике, а која не може бити оправдана националним интересом. А нема ни моралне спољне политике која представља одступање од националног интереса.“ (Morgenthau, 1949: 210).

Посебно је важно истаћи да национални интереси нису апсолутне, односно непромењиве категорије, као и да национални интереси нису универзални, односно исти за све државе. Пројекција националних интереса држава зависи од више фактора. Тако да свака спољна политика остварујући се по стандарду националног интереса мора уважавати физичке, политичке, економске, културне и сваке друге карактеристике те државе. Државе које су мале у физичком и неразвијене у економском смислу најчешће као свој национални интерес одређују само физички опстанак и економски развој.¹⁵ Насуперот томе, велике силе се никако не ограничавају само на опстанак, већ теже поретку у којем ће имати максималну безбедност и максимални утицај на међународном плану, па у том смислу и одређују своје националне интересе. Сједињене Америчке Државе, као суперсила, могу на пример паљење америчке заставе 10-15.000 км од Вашингтона окарактерисати као угрожавање америчких националних интереса и у том мислу предузимати одређене, специјалне мере у циљу заштите тако широко постављеног националног интереса.

Међутим и мале државе, попут држава/јединица Западног Балкана могу у различитим периодима и под утицајем различитих околности које им иду у прилог, пројектовати одређене циљеве као национални интерес. Овакву тенденцију уочио још и Моргентау истичући да се национални интерес састоји из два дела – дела који је логичан

¹⁵ Ова теза ће посебно бити проверавана на примеру Републике Србије и њеног националног интереса.

и нужан, и други који је променљив и условљен околностима (1952: 972). Слично овоме и Арнолд Волферс прави разлику на директне и индиректне националне интересе, где под директним подразумева безбедност и независност државе (Wolfers, 1962: 75).

Слично овој идеји и Џозеф Френкел (*Joseph Frankel*) у књизи „Национални интерес“ истиче постојање неке врсте теоријског расцепа који је условљен поделом између објективиста и субјективиста. Према овом становишту, објективисти би били они који сматрају да постоји трајни објективни критеријум на основу којег се процењују, пореде и разликују спољне и безбедносне политике држава, док би субјективисти били они теоретичари који наглашавају значај промене приоритета и преференција доносилаца одлука, као и начин на који они објашњавају и оправдавају своје одлуке (Frankel, 1970: 15-7). Френкел даље говори о „објективним националним интересима“ који представљају крајње циљеве спољних (и безбедносних) политика држава, а које сматра трајним и независним у односу на вољу доносилаца одлука, али се опет налазе под сталним и систематским преиспитивањем од стране тих истих доносилаца одлука. Фактори који, према овом аутору, превасходно одређују „објективне“ и трајне националне интересе су: географски и историјски чиниоци, материјални ресурси, број становника и етницитет¹⁶. Са друге стране, под „субјективним националним интересима“ сматра оне циљеве који зависе од преференција одређене владе/извршне власти или политичке елите, ту је такође укључен и утицај идеологије, религије па чак и класног идентитета. Још једна важна карактеристика „субјективних“ националних интереса је што се они, по Френкелу, темеље на интерпретацији од стране доносилаца политичких одлука/извршне власти, и у том смислу могу бити подједнако промењиви као и сами доносиоци политичких одлука, односно структуре извршне власти (Frankel, 1970: 20-7).

Дакле национални интерес обухвата део који је базичан и који је вероватно заједнички за све државе, а који се првенствено везује за физички опстанак државе и који ће у овој дисетацији бити означен као *језгро националног интереса*¹⁷. Али национални интерес може обухватити и део који је промењив, а чија је променљивост последица промене потреба и могућности конкретне државе, али и сплета околности на међународном и/или регионалном нивоу, а на које мале државе најчешће немају превелик утицај. Такође на трагу Френкелове идеје, варијабилност овог дела националног интереса

¹⁶ Френкел под овим највероватније подразумева хомогеност етничког/националног састава становништва који насељава конкретну државу.

¹⁷ Слично овоме Ханс Моргентау користи назив „тврдо језгро националног интереса“ (*hard core of the national interest*), а под којим подразумева и основна питања политичког и културног идентитета (Morgenthau, 1948).

може бити и последица промене циљева које покушава да оствари одређена политичка елита, али и последица промене саме политичке елите. Ова идеја ће у овом истраживању такође бити прихваћена постулативно, а што је нарочито важно у погледу испитивања трансформације националног интереса Републике Србије у последњих петнаестак година у оквиру студије случаја. Ипак, међу реалистима преовладава становиште да су национални интереси израз потребе да „државе гледају себе“, како то сматра Волц, и да са те позиције наступају у међународном систему (Waltz, 1979).

Према томе, уколико би истраживачи међународне и националне безбедности имали експлицитно саопштене националне интересе конкретне државе, могли би са великом извесношћу да утврде интересе које та држава настоји да оствари, као и политику коју ће предузимати у односу на друге државе. Аналитички потенцијал овог концепта међу првима је истакао Џејмс Розенау (*James N. Rosenau*), разликујући два могућа вида употребе националног интереса:

„Као аналитички алат, он се користи за описивање, објашњење или оцену извора или адекватности спољне политике државе. Као политички инструмент он служи да оправда, одбаци или предложи одређену политику. Оба начина употребе су усмерена на то шта је најбоље за национално друштво. Они деле тенденцију у разграничавању намењеног значења онога што је најбоље за државу у међународним пословима. Ипак, осим општих разматрања, ова два начина употребе појма имају мало тога заједничког“ (Rosenau, 1968: 34).¹⁸

Дакле, проучавање националног интереса имплицира да се овај појам може користити на најмање два начина. Већ је истакнуто да се национални интерес може користити као средство политичке акције онда када политичари, односно креатори и реализатори политичких одлука настоје да својим одлукама и акцијама „дају“ легитимитет, истакну њихов значај и подигну их на врх политичких, па и безбедносних приоритета. Са друге стране, уколико овакав процес посматрамо из позиције истраживача, национални интерес је могуће користити и као средство политичке и/или безбедносне анализе, односно као аналитички концепт. Управо овакав начин употребе појма национални интерес и провера његовог сазнајног потенцијала у овој дисертацији представља једно од основних питања.

Из перспективе указивања на разлику између националног интереса као средства за политичку акцију и као средства за политичку анализу, Џозеф Френкел даје одређење

¹⁸ На трагу ове идеје и Јута Велдес истиче две могућности у погледу примене овог појма. Прва могућност се односи на то да доносиоци одлука на основу појма национални интерес схватају/разумеју, али и представљају циљеве које би требало да следе/остварују у спољној политици, а друга, на могућност да на основу овог појма добију легитимитет и политичку подршку за управљање државом у погледу спољне и безбедносне политике (Weldes, 1996: 234).

националног интереса кроз три нивоа класификације" (Frankel, 1979). Френкел је предложио поделу у којој је направио разлику између три начина употребе националног интереса:

1. Аспирацијски интереси су дугорочни, укоренењени у историји и идеологији, не утичу на политику, резултат су политичке воље супротстављене укоренењениости у дефинисане капацитете за достизање прокламованог циља (Frankel, 1979: 31 према Williams, 2012: 28);

2. Операционални интереси су специфични, мерљиви, достижни и временски ограничени (Frankel, 1979: 31-8 према Williams, 2012: 28);

3. Експланаторни/полемички интереси, служе за објашњавање, процену, рационализацију или критику политике (Frankel, 1979: 35 према Williams, 2012: 28).

Подела коју је пружио Френкел оставља простор за анализу националног интереса малих држава. Френкел сматра да се национални интереси такође користе у унутрашњој политици, и да су унутрашња и спољна политика на више нивоа испреплетане, али да могу да се разликују једна од друге у анализи националних интереса (Frankel, 1979: 38 према Williams, 2012: 28). Због тога би аспирацијски интереси подразумевали узајамно дејство интереса оријентисаних ка спољној политици и оних који су усмерени на унутрашњу политику (Frankel, 1979: 31-8 према Williams, 2012: 28). У том случају би операционални интереси више били окренути ка међународном окружењу и због тога превасходно оријентисани ка спољној политици (Frankel, 1979: 38-41 према Williams, 2012: 28).

Следеће што је Френкел понудио је било утврђивање димензија националног интереса (Frankel, 1979: 54-61 према Williams, 2012: 29):

1. Контекст: стратегијски/војни, политички/дипломатски, економски интереси (Frankel, 1979: 54-61 према Williams, 2012: 29);

2. Салијентност: значај, истакнутост, хитност и интензитет интереса (Frankel, 1979: 61-67 према Williams, 2012: 29);

3. Захват: геополитички чиниоци, капацитети државе за акцију, воља политичких лидера (Frankel, 1979: 67-72 према Williams, 2012: 29).

Френкел је такође развио и димензије *другог реда* које имају улогу обликовања димензија првог реда. У питању су просторна и временска димензија, и димензија виталних интереса (Frankel, 1979: 73-93 према Williams, 2012: 30).

Насупрот овоме, Доналд Нектерлајн (*Donald E. Nuechterlein*) је понудио једноставније одређење, по којем „национални интерес означава перципиране потребе и жеље једне суверене државе у односу на друге суверене државе које чине спољно

окружење"(Nuechterlein, 1976: 247). У вези са овим одређењем, Нектерлајн даје и неколико појашњења. Кад је у питању перцепција (државних потреба), "она претпоставља да су одлуке о томе шта је национални интерес резултат политичког процеса у којем доносиоци одлука (политички лидери) могу да имају различите погледе на то шта је интерес, али да се на крају своди на закључак о значају конкретног питања" (1976: 247). Даље, његово одређење суверених држава односи се на "потпуно независне државе, а не на међународне организације или зависне територије, јер... одлуке о употреби силе, наметању трговинских санкција или приступању у савезе доносе само владе суверених држава" (1976: 247). У овом одређењу је такође направљена "дистинкција између спољног и унутрашњег окружења државе, где се друго назива јавним интересом" (1976: 247).¹⁹ На крају, Нектерлајн наглашава да се у оквиру овог одређења "подразумева да се говори о интересима државе-нације у свом тоталитету, а не о интересима приватних група, бирократија или политичких организација" (1976: 247).

На овом месту би требало указати и на потенцијалну нелогичност образложења ових елемената у одређењу националног интереса. Први и последњи елемент одређења донекле могу бити у колизији ако се водимо датим примером политичких организација као искључених чинилаца дефинисања националних интереса. Политичке организације као неизбежни учесници процеса доношења политичких одлука на нивоу државе склоне су субјективној перцепцији потреба државе из различитих разлога. Ово је посебно евидентно у слабим државама и/или младим (неконсолидованим) демократијама у којима се интерес политичких партија често поистовећује са националним интересима. Свакако да је и сам Нектерлајн био свестан ограничења овако одређеног националног интереса, те је као представник приступа по којем национални интерес представља добар аналитички концепт, понудио и два критеријума за поделу интереса, а који нам у овој анализи могу бити од користи.

Према првом критеријуму национални интереси су подељени на четири основне потребе или захтеве који чине потпорне стубове спољне и безбедносне политике неке државе. Нектерлајн их назива основним националним интересима, и наводи следеће²⁰:

¹⁹ Први је ову разлику направио Бирд, који је за јавни интерес рекао да је усмерен на унутрашња питања државе. Опширније у: (Beard, 1934).

²⁰ Редослед ни у ком случају не треба да одређује приоритет наведених интереса, мада, уколико се поставимо у перспективу непостојања капацитета за одбрану државе, преостала три интереса престају да буду толико важна (Nuechterlein, 1976: 248), тако да би одбрамбени интереси били "први међу једнакима".

1. Одбрамбени интереси, којима се обухвата "заштита државе и њених грађана од претње физичким насиљем које би дошло од друге државе и/или од спољне претње по систем власти";
2. Економски интереси, који подразумевају "унапређење економског благостања државе у односу са другим државама";
3. Интереси светског поретка, "одржање међународног политичког и економског система у којем се државе могу осећати сигурно, и у којем њени грађани и привреда могу нормално да функционишу ван њених граница";
4. Идеолошки интереси, "заштита и унапређење вредности које грађани државе деле и за које верују да су универзално добро" (Nuechterlein, 1976: 248).

Други критеријум за поделу националних интереса подразумева разлику на основу природе и интензитета односа доносилаца одлука (политичких вођа) према одређеним међународним проблемима (питањима), односно према догађајима у другим државама (Nuechterlein, 1976: 248-49):

1. Егзистенцијални (критични);
2. Витални (опасни);
3. Важни (озбиљни);
4. Маргинални (узнемирујући).

Нектерлајнова матрица (Табела 3.) је тестирана на конкретним догађајима који су били од великог значаја за суперсиле и велике силе током и непосредно након завршетка Хладног рата, тако да је овај аналитички оквир у изворном облику није у потпуности применљив на мале државе. Нектерлајн је био посебно усмерен на овакве догађаје, па је и сам тестирао матрицу на конкретним догађајима од значаја за спољну политику великих сила. Матрица је проверена на примерима реаговања Велике Британије на Суецку кризу 1956. године, реакције СССР и САД током Кубанске кризе 1962. године и реакције СССР на минарање Хаифонг луке у Вијетнаму 1972. године. На тај начин Нектерлајн је извукао осам вредносних фактора (*value factors*) за које је сматрао да утичу на доносиоце одлука док размишљају о догађајима или проблемима који су од виталног значаја за њих. У питању су: близина опасности, природа претње, економски улог, сентиментална везаност, тип власти, утицај на равнотежу снага, национални престиж, став савезника и пријатеља (Nuechterlein, 1976: 253-256). Управо ови вредносни фактори могу се користити као

индикатори за анализу националних интереса малих држава, посебно у контексту конкретних спољнополитичких догађаја.

Табела 3. Нектерлајнова матрица.

НЕКТЕРЛАЈНОВА МАТРИЦА ЗА АНАЛИЗУ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА

Потребе или захтеви који чине потпорне стубове спољне и безбедносне политике неке државе (према Нектерлајну то су основни национални интереси)

		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси светског поретка	Идеолошки интереси
Природа и интензитета односа доносилаца одлука (политичких вођа) према одређеним међународним проблемима (питањима), односно према догађајима у другим државама	Егзистенцијални (критични)				
	Витални (опасни)				
	Важни (озбиљни)				
	Маргинални (узнемирујући)				

Последњи примери примене Нектерлајнове матрице у анализи националних интереса су, бар према доступним базама научних радова (Marleku, 2013; Edmunds, Gaskarth & Porter, 2014; Adeyeri, 2015). За тему ове дисертације је значајна студија аутора Олусегун Адиери, јер у Нектерлајнова матрица у том раду коришћена за анализу националног интереса мале државе (Обале Слоноваче), а од нарочитог значаја је рад Алфреда Марлекуа у којем је ова матрица коришћена за анализу „националног интереса Косова“. Ипак имајући у виду ове радове и налазе до којих су дошли Адиери и Марлеку, а првенствено имајући у виду основна питања у Нектерлајнове матрице чини се да је далеко примереније ову матрицу користити за проучавање националних интереса суперсила и/или великих сила. Ово је већ констатовано у раду, а на то упућује и примана примена ове матрице од стране њеног аутора. Наиме питања попут „интереса светског

поретка“ и „идеолошких интереса“ схваћених и проучаваних у јеку хладноратовске конфронтације између два пола, није толико примерено проучавању националних интереса малих држава попут као што су западнобалканске.

Имајући све ово у виду као да се намеће захтев за адаптацију Нектерлајнове матрице, а коју би требало прилагодити малим државама и природи њихових очекиваних националних интереса. С тим у вези једно од могућих решења, односно варијација Нектерлајнове матрице би могло подразумевати свођење основних интереса на рационалну меру (мера која је примерена западнобалканским државама) и замену „интереса светског поретка“ са на пример регионалним интересима, односно интересима у региону Западног Балкана (Табела 4.). Одбрамбени интереси би у том случају обухватили и интересе који су везани за учешће или претпостављено учешће Републике Србије безбедносним и одбрамбеним интеграцијама (ЕУ, ПзМ, НАТО, ОДКБ...), а док би економски интереси подразумевали и интересе везане за учешће или претпостављено учешће економским интеграцијама (првенствено ЕУ).

Оваква врста адаптације Нектерлајнове матрице је у потпуности прилагођена предмету и циљу дисертације, тако да ће управо овако реконструјисана бити примењена у анализи планираног садржаја, а како би се евентуално утврдили национални интереси или бар како су представљени национални интереси Републике Србије.

Табела 4. Адаптирана Нектерлајнова матрица.

АДАПТИРАНА НЕКТЕРЛАЈНОВА МАТРИЦА ЗА АНАЛИЗУ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)				
	Витални (опасни)				
	Важни (озбиљни)				
	Маргинални (узнемирујући)				

На крају потребно је истаћи да анализа националног интереса у српском језику налаже осврт и на семантичку димензију овог појма. Реч „*nation*“ се у земљама енглеског говорног подручја преводи најчешће као држава или збир њених грађана, док одговарајућа српска реч „*нација*“ подразумева искључиво значење етничке групе на вишем ступњу развоја. Војин Димитријевић је у том смислу истицао да би „исправан превод термина „*national interest*“ на српском гласио *државни интерес*, што је термин који се врло ретко користи у политичким излагањима у Србији (Димитријевић, 2009: 157).²¹ Зато не би требало да изненађује што у колоквијалним расправама прва асоцијација на овај појам није интерес Републике Србије, него интерес Срба као нације.²²

У дисертацији је већ истакнуто да ће бити прихваћено реалистичко становиште теоретичара међународних односа по којем је национални интерес кључни покретач, али и детерминанта понашања држава у односу на друге државе, а како би се проучавањем националног интереса могло доћи до одговора на питање - Шта то државе желе у односу на друге државе? Обзиром да је и дисертацији нагласак стављен и на актере и начин на који неки актери успостављају или промовишу одређену идеју или циљ као национални интерес, предмет анализе обухватиће Стратегију националне безбедности Републике Србије из 2009. године.

Међутим, у дисертацији је већ истакнуто да је садржај националног интереса одређен и целокупним контекстом у којем се остварује одређена спољна и безбедносна политика. Тај контекст обухвата чиниоце и из спољног и унутрашњег окружења, како политичке, економске и војне, тако и културолошке, историјске и друге чиниоце које опредељујуће утичу на могућност остваривања националног интереса, а који морају бити изнад минималних захтева, који се односе на пуки физички опстанак. Тако да се условно може констатовати да национални интерес има два сегмента, онај који је базичан и који је вероватно заједнички за све државе и подразумева њен физички опстанак и који чини „језгро националног интереса“. Насупрот томе, постоји и сегмент националног интереса који је променљив, а чија је променљивост последица промене потреба и могућности конкретне државе. Овакво извођење наводи на закључак да је „променљиви сегмент националног интереса“ подложнији променама, као и да су те промене очекиване и код малих држава и код великих сила и суперсиле, с тим да разлози ових промена код малих држава и код великих и моћних држава имају различите изворе. Очекивано је да мале државе променљиви сегмент националног интереса прилагођавају променама у глобалном

²¹ Сличан проблем се јавља и у осталим словенским језицима.

²² У анализи садржаја ће посебана пажња бити посевећена овом питању.

окружењу (нпр. светска економска криза, енергетска криза итд.), а на које мале државе имају минималан или никакав утицај. Док велике силе и суперсила најчешће могу изазивати и управљати оваквим глобалним променама, јер имају супериоран статус у међународном систему. Због тога је, у случају анализе националног интереса Републике Србије, веома важно одредити кључне изворе који подстичу промене у променљивијем сегменту националног интереса. У том смислу потребно је одабрати и анализирати изворе који у довољној мери прате динамику спољнополитичке и безбедносне стварности и промене које настају у том окружењу, а које опет имају значајан утицај на променљивији сегмент националних интереса. Тако да ће предмет анализе националног интереса, поред Стратегије националне безбедности (која представља документ највишег нивоа који на општи начин уређује ово и друга питања од значаја за Републику Србију), обухватити и експозее свих мандатара Владе Републике Србије од 2001. године до данас (премијера Зорана Ђинђића 2001, премијера Зорана Живковића 2003, премијера Војислава Коштунице 2004. и 2007, премијера Мирка Цветковића 2008. и 2011, премијера Ивице Дачића 2012. и 2013, и премијера Александра Вучића 2014. године).

Више је разлога за анализу експозеа мандатара Владе Републике Србије, али најважнији се могу свести на следеће: 1) експозеи пружају више садржаја за анализу, 2) могу покривати већи временски оквир, 3) односе се на више кључних политичких актера/мандатара (по правилу будућих Премијера), односно доносилаца одлука који операционализују политику/политике националне безбедности, 4) могу чак садржати и мандатарове коментаре политике претходних Влада, 5) експозеи су садржаји који су довољно осетљиви на политичке промене и однос политичких снага (што на пример са стратешким документима није случај), 6) експозеи очекивано могу пружити увид и у конкретне регионалне и глобалне проблеме у конкретном временском оквиру, 7) и на крају експозее као платформу будуће политике извршне власти мандатари у просеку дају на сваке две године, због чега је експозе далеко динамичнија форма у односу на Стратегију националне безбедности која је први пут усвојена 2009. године и од тада није мењана.

На крају, без обзира што студија случаја национална безбедност Републике Србије у РБПК Западни Балкан практично упућује на временски оквир након 2006. године, односно од када је Србије постала независна држава, анализом ће бити обухваћени, као што је већ истакнуто, сви експозеи од 2001. године до данас. Разлог је свакако потреба сагледавања националних интереса у ширем временском оквиру, односно стицање увида на који начин националне интереса сагледава више релевантних политичких актера/мандатара.

2.2.2. Моћ државе

Клаус Кнор сматра да се односи између држава најгрубље могу сврстати у три категорије односа: сукоб и сарадња, као две крајње тачке истог спектра, и индиферентност, као потпуно одсуство зависности између две државе (Кнор, 1970: 3). Моћ представља свакако кључну карактеристику сукоба, а није искључена ни у случају сарадње између држава, јер у случајевима великог диспаритета моћи слабија држава не тако ретко нема потпуну слободу да самостално уређује начин, обим и тип сарадње са јачим „партнером“. Са друге стране постоје аутори који сматрају да је моћ значајна чак и у случајевима када две државе не успостављају никакве односе. Наравно у тим случајевима моћ не представља конституенс односа, него управо супротно, такав однос или прецизније непостојање односа утиче на капацитете, односно ресурсе који су претпоставка моћи. У вези са тим Данкан Снидал и Роберт Повел су у одвојеним радовима истакли да две државе које се искључују из међусобне сарадње слабе обе стране, односно обе државе и то у односу на треће државе (Powell 1991; Snidal 1991).

У сваком случају сагласност у погледу значаја појма моћ у односима између држава постоји, какви год били ти односи. Или како то Џон Миршајмер истиче, узроци рата и мира углавном зависе од равнотеже снага²³ (Mearsheimer, 1995: 13). Међутим, иако моћ представља један од кључних појмова у проучавању међународне безбедности, а којим су се теоретичари бавили далеко пре конституисања науке о међународним односима и студија безбедности, сагласност у вези са овим појмом постоји још једино у погледу његове комплексности и неодређености. Колико је моћ комплексан појам истицао је и Крал Дојч (*Karl Deutsch*) „јасно је да моћ није једна ствар већ више. Или још боље, моћ је један знак или симбол који ми доводимо у везу са много различитих извора, односа и могућности (Deutsch, 1978: 45 према: Стојановић, 1982: 34). Као логична последица ове комплексности намеће се неодређеност појма моћи, па је на пример, утемељивач реалистичког приступа у проучавању међународне безбедности, Ханс Моргентау истицао да је „концепт (политичке) моћи један од највећих и најконтроверзнијих проблема/појмова у политичким наукама“ (Morgenthau, 1948: 27). Утемељивач неореализма Кенет Волц дели ово уверење и наглашава да његово „адекватно одређење остаје питање контроверзе“

²³ Појам равнотеже моћи (*balance of power*) (који се код нас најчешће погрешно преводи као „равнотежа снага“) представља један од кључних појмова којим су се објашњавали односи суперсила у периоду Хладног рата, али и уопште међународна безбедност, и без обзира на превод на српском језику не би га требало доводити у везу са снагом, него са моћи државе.

(Waltz, 1986: 333). Док рецимо Роберт Гиплин, моћ сматра чак „једним од најпроблематичнијих појмова у области међународних односа“ (Gilpin, 1981: 13).

Насупрот овоме, највеће неслагање међу теоретичарима је свакако у погледу значаја који се појму моћи даје када је реч о међународној, односно националној безбедности. Зато одговори на питања: Да ли моћ представља опредељујући фактор у погледу објашњења понашања актера, односно држава које трагају за својом безбедношћу? и/или Да ли је моћ пресудна за одређивање начина на који ће државе остваривати своје националне интересе?, могу представљати добар критеријум, на основу којег је могуће са великом поузданошћу одредити и однос према реалистичком теоријском приступу тог аутора који даје одговоре на ова питања.

Представници реалистичке школе мишљења сматрају да су одговори на ова питања одређени значајем и односима моћи између актера, односно држава. Док, рецимо либералисти, социјални конструктивисти или пак представници критичке школе, иако уважавају значај појма моћи, приоритет дају неким другим појмовима, попут сарадње, идеја (социјалних конструкцијама) или пак еманципације.

Међутим, важно је подсетити да је теорија регионалног безбедносног комплекса развијена на интелектуалним темељима неореализма (Buzan & Wæver, 2003), како у погледу значаја међународне/регионалне структуре тако и у погледу моћи као кључне детерминанте понашања држава, односно јединица које чине одређени регионални безбедносни (пот)комплекс. Зато ће у овој дисертацији бити постулативно прихваћено и реалистичко становиште по којем појам моћи не представља само важну аналитичку алатку, него и једну од кључних детерминанти понашања држава према другим државама. У том смислу не би требало да изненађује што ће теоријска дискусија о овом појму бити вођена најчешће реферисањем представника реалистичке теоријске школе.

Џон Миршајмер сматра да моћ „не представља ништа више од одређених добара или материјалних богатстава које држава има на располагању“ (Миршајмер, 2009: 89). Мајкл Барнет и Рејмонд Дувал моћ одређују као „производњу, кроз и путем друштвених односа, ефеката који обликују способности актера да контролишу сопствену судбину“ (Barnett & Duvall, 2005: 45). Вредно помена је и становиште Џозефа Наја који прави разлику између тврде, меке и паметне моћи. Претпоставка тврде моћи су класични, првенствено војни ресурси, а ова моћ се остварује притиском или уценом, док насупрот томе мека моћ јесте способност да „једна држава придобије друге државе за своје циљеве и то се назива моћ одабира (*co-optive*) или мека моћ (*soft power*) у супротности је са тврдом или командне моћи, а која се користи како би се другима наређивало (Nye, 1990). Односно, мека моћ је

способност државе да утиче на друге како би дошла до жељених исхода, не принудом или потплаћивањем него преко атракције, односно привлачности. Мека моћ једне државе почива на њеним „ресурсима у области културе, на њеним вредности и политици коју води, док стратегија паметне моћи комбинује ресурсе тврде и меке моћи“²⁴ (Nye, 2008: 94). У сваком случају сваки од ових облика моћ подразумева и по Нају одређене ресурсе.

Међутим међу теоретичарима постоје велике разлике у погледу тога која то материјална добра или које то способности којим држава располаже или може располагати заиста представљају моћ. Поједини теоретичари попут Џефрија Харта предлажу разматрање и „неопипљивих“ (нематеријалних) индикатора попут: структуре (организације) војних снага, лидерских способности и спремност да се употреби сила када је неопходно (Hart, 1976). Ипак више речи о овим и другим индикаторима биће у делу у којем ће бити детаљно представљане матрице за анализу моћи (схваћене као контроле над ресурсима) свих релевантнијих аутора, а са циљем одабира најадекватније, која ће бити коришћена у овој дисертацији. Међутим пре тога, чини се да би било примерено направити попис кључних недостатака оваквог схватања моћи. Те недостатке и критике становишта по којем моћ представља контролу над ресурсима Румел своди на следеће (Rummel, 1972: 290):

1) није јасно које ресурсе би требало узети у обзир приликом општег упоређивања моћи, јер различити типови сукоба захтевају различите типове ресурса који утичу на исход тих конфликта,

2) неки ресурси попут „спремности за употребу силе“ се врло тешко или готово никако не могу измерити,

3) разматрање ресурса моћи државе искључује утицај недржавних актера, а у вези са исходом конфликта,

4) није јасно како ће са држава, са својом моћи носити са међузависношћу држава, коалицијама/савезима или колективном акцијом,

5) није извесно да ће државе увек моћи да користе ресурсе који су иначе под њеном контролом,

²⁴ Општа је претпоставка да државе које су истовремено и слабе државе (а такве су све западнобалканске државе) тешко да могу имати било какву меку, а још мање паметну моћ којом би остваривале своје циљеве, односно долазиле до жељених исхода у интеракцији са другим државама. Зато ће у овом истраживању акценат примарно бити стављен на употребу овог аналитичког концепта у његовом класичном одређењу, или језиком Џозефа Наја на тврду моћ државе.

б) расправе о моћи као контроли над ресурсима је практично свођење расправе о ресурсима као потенцијалу за одређене спољне или безбедносне политике, али без улажења у то ко, како и против кога користи те ресурсе /средства.

Овим недостацима могу се додати и критике појединих аутора који су се конкретније бавили могућностима за мерење моћи, тако на пример Дејвид Сингер и Мелвин Смол у вези са међузависношћу држава, а првенствено у погледу савезништава истицали да се улазак у колективне системе одбране (и не само одбране) може чинити као добар начин да се увећа моћ државе. Али су такође истицали и да моћ алијансе не представља прост збир моћи држава које је чине, него да је та моћ мања (Singer & Small, 1968: 249). А утисак је да би овој једначини о којој су говорили Сингер и Смол требало додати још једну непознату. Наиме, бројни примери нас упућују на закључак да из чланства у савезима (првенствено одбрамбеним) не извлаче све државе чланице подједнаку корист. Више је него евидентно да на пример Сједињене Америчке Државе имају далеко више користи од чланства у НАТО од рецимо Исланда или Луксембурга.²⁵

Такође у вези са критикама становишта по којем моћ представља контролу над ресурсима, Данијел Болдвин истиче да оно што представља средство моћи или активу моћи (*power asset*) у једној ситуацији, не мора представљати и у другој (Baldwin, 2013: 277). Односно Болдвин моћ не схвата као апсолутну категорију, него релативни потенцијал који у зависности од свог карактера и природе може омогућити лакше и брже остваривање циљева у појединим областима (нпр. политика, економија, одбрана и сл.). А то у вези са чланством у савезима значи следеће, Хрватска на пример чланством у Европској унији није ојачала офанзивне војне капацитете, а којима може остваривати своје (националне) интересе у Србији, али зато може зауставити пут Србије ка чланству у тој унији, а што је у крајњој линији рекао и сам премијер Хрватске Зоран Милановић у интервјуу Радио Телевизији Србије²⁶ и ту могућност користити као средство спољне политике према Србији (РТС, 2015).

Затим на недостатке у погледу истраживачког фокуса, који не обухвата питања ко, како и које ресурсе користи у својим односима према другим актерима, односно државама,

²⁵ 11. септембра 2001. године по први и једини пут до сада су чланице НАТО поступиле по члану 5. Вашингтонског споразума, а након терористичких напада на Сједињене Америчке Државе, односно Њујорк и Вашингтон. Међутим корист од чланства у оваквом савезу није само могућност за активирање система колективне одбране. А од чега та корист зависи и из чега се све састоји, свакако да може представљати предмет посебне анализе.

²⁶ Премијер Милановић је у том интервјуу рекао да то постоји као могућност и да „Хрватска то не жели“.

надовезују се Кохејн и Гузини истичући да овакво становиште предвиђање или генерализацију чини готово немогућим (Keohane, 1986; Guzzini, 2000).

Овај, као и други недостаци становишта по којем моћ представља контролу над ресурсима се превазилазе увођењем дугих, додатних појмова у проучавању конкретне безбедносне појаве, а о чему ће касније свакако бити више речи.

Критика по којој контрола над одређеним ресурсима не подразумева извесност у погледу остваривања циља или наметања своје воље другом актеру/држава, више је својствена односима између држава које имају мање или више уједначене ресурсе које контролишу. Насупрот томе, велика диспропорција у ресурсима којима располаже на пример САД као суперсила и било која мала држава Азије, Африке, па чак и Западног Балкана, може представљати више него реалну основу за наметање одређеног интереса суперсиле, а противно вољи мале државе, па чак и више малих држава.

У вези са претпоставком да моћ као контрола над ресурсима представља добар аналитички оквир за проучавање односа између држава са уједначеним ресурсима, потребно је направити одређено појашњење и ограду. Оваква претпоставка је својствена највероватније само случајевима у којима говоримо о односу између малих држава, док у случају односа између суперсила, прво та равнотежа се подразумева јер без те равнотеже не би биле суперсиле и друго та количина ресурса, односно моћи којом располажу, у њиховим међусобним односима првенствено утиче на понашање друге суперсиле. Најбољи пример за то је начин на који је окончана Кубанска ракетна криза 1962. године.

Према томе, претпоставка по којој промена односа у мање /више уједначеним ресурсима, односно моћи којом располажу мале државе може довести до промене у њиховом понашању у односу на друге мале државе, представљаће још једну од полазних основа у овој дисертацији. Наравно, оваква промена не може представљати довољан услов да до промена у спољној и безбедносној политици заиста и дође, али ће овакво схватање моћи свакако бити комбиновано са анализом националних интереса западнобалканских држава, а првенствено Републике Србије, како би се евентуално скицирали могући правци промене односа, а у вези са питањима која су од значаја за националну безбедност Републике Србије.

Друга важна карактеристика схватања моћи као контроле над ресурсима проистиче из њене милтидимензионалности, па се различити ресурси могу друкчије испољавати у различитим пољима или димензијама односа које су државе успоставиле. Ова идеја је већ објашњена на примеру интервјуа који је хрватски премијер Милановић да Радио Телевизији Србије, а где је рекао да Хрватска може зауставити пут Србије ка Европској

унији, али да Хрватска то не жели. Међутим овде би требало имати у виду и становиште које развија Болдвин, а који истиче да оно што представља средство моћи или активу моћи (*power asset*) у једној ситуацији, не мора представљати и у другој (Baldwin, 2013: 277). Тако и чланство у Европској унији може представљати велику предност у односу на државе које нису чланице, међутим мали су изгледи да ће мале државе појединачно водити главну реч у контексту јединствене политике Европске уније, него да ће и оне своју политику прилагођавати најмоћнијим државама чланицама.

Имајући у виду све наведене предности и недостатке схватања моћи као контроле над ресурсима, схватања моћи као контроле над актерима и схватања моћи као контроле над догађајима и исходима, стиче се утисак да сваки од ових приступа има свој значај у оквиру проучавања међународне, односно националне безбедности, али да сваки понаособ има већи аналитички допринос у проучавању конкретнијих проблема. Па тако релациони концепт моћи, односно моћ схваћена као контрола над актерима може имати већи експланаторни потенцијал у проучавању односа између великих и малих, односно између суперсиле и великих сила са једне и малих држава са друге стране. Ово је уједно и вероватно најчешћа претпоставка у науци о међународним односима, односно студијама безбедности, да велики врше притисак на мале државе и да понекад опредељујуће утичу на њихово понашање.

У погледу мерења појмова из области међународних односа и студија безбедности нажалост не постоје параметри којима је могуће изражавати вредности на начин на који је то могуће на пример у економији употребном новца како мере вредности. Чак и одређене индексне вредности које могу бити коришћене не могу довољно добро репрезентовати и изразити величину свих елемената који чине моћ државе, а која је значајна у односима са другим државама. Или како то Болдвин констатује, „не постоји стандардизована мера која олакшава редуковање различитих димензија моћи на само једну димензију и ово представља неповољну чињеницу“ (Baldwin, 2013: 279). Ипак настојање да се моћ мери и упоређује између држава и даље окупира пажњу како теоретичара, тако и практичара безбедности.

Уколико прихватимо становиште по којем моћ представља контролу над ресурсима могуће је направити релативно поуздану марицу за анализу, али не односа моћи које државе успостављају, него ресурса са којима државе располажу и које у крајњем случају могу употребити против друге државе. Војно надметање представља последњу арену/бојиште где се остварују релативни добици. Гартцки истиче да државе троше време,

животе и богатство како би нанеле штету противнику, а због придобијања добити око које се споре (Gartzke, 2009: 5).

У сваком случају готово сви емпиријски покушаји истраживања моћи везани су за приступ у којем се моћ схвата као контрола над ресурсима и сви они ће бити представљени у наставку. Међутим највећи проблем да овим „ресурсима“ је могућност њиховог мерења, а у појединим случајевима и утврђивања њиховог постојања. Било како било, веома је важно направити обухватну, а опет довољно прецизну матрицу која би обухватила заиста најважније ресурсе. Јер они, како то Румел сматра омогућавају поређење држава на јединствен начин (Rummel, 1972). Ипак консензус по питању најважнијих ресурса којима држава располаже не постоји. Матрице које ће бити представљене су различити теоретичари развијали на бази својих личних афинитета, припадности одређеној теоријској школи, специфичностима одређеног историјског тренутка, такође они су могли бити под утиском неког важног историјског догађаја, као и других фактора.

У вези са историјском околностима, односно специфичностима одређеног тренутка потребно је истаћи да се схватање моћи и ресурса који су претпоставка моћи, као и начин употребе појединих ресурса, али и начин употребе саме моћи временом мењало. Тако је на пример Едвард Гулик истицао да је у 18. веку моћ појединачних држава схватана тако да је могла бити „мерена добро одређеним факторима: становништво, територија, богатство, армија (копнена војска) и морнарица (Gulick, 1955: 24, према Baldwin, 2013: 274). Док у погледу саме примени моћи Хенри Кисинџер истиче три могућа начина. Први је офанзивни, а који представља способност наметања воље другоме, други начин примене моћи је одбрамбени или превентивни, а то је способност државе да се одбрани или избегне наметање туђе воље, и трећи подразумева моћ одвраћања (*detergent power*), односно способност да се претњи стави у изглед велики ризик указивањем да ће се на њу одговорити истом мером или још јачом мером (Kissinger, 1965: 3)

Роберт Дал (*Robert A. Dahl*) истиче да иако се теоретичари дуго баве појмом моћи, да су систематични покушаји емпиријског проучавања моћи изненађујуће нови/млади (1968: 414). Ипак комплексни покушаји мапирања кључних елемената или димензија моћи развијани су и крајем 40-их година 20. века, односно двадесетак година пре ове Далове констатације.

Табела 5. Моћ – индикатори ресурса.

Индикатори ресурса	Аутори	Gulick, 1955: 24, према Baldwin, 2013: 274 ²⁷	Morgenthau, 1948: 80-110	Singer & Small, 1966, Modelski, 1974	Hart, 1976: 289	Волц, [1979] 2008: 145	Merritt & Zinnes, 1988	Миршajмер [2001] 2008	Buzan & Wæver, 2003: 32	Gartzke, 2009: 12-4
становништво		X	X	X	X	X	X	X	X	X
територија/географија		X	X			X		X	X	X
богатство		X	X							
армија (копнена војска)		X	X	X	X	X	X	X	X	
ратна морнарица		X	X	X	X	X	X	X	X	
ратно ваздухопловство			X	X	X	X	X	X	X	
нуклеарни потенцијал								X		
природни ресурси			X			X			X	
индустријски капацитети			X			X		X	X	
војна приправност/спремност			X			X	X	X	X	
национални карактер			X							
национални морал			X							
квалитет дипломатије			X			X			X	
издвајања за војску				X						X
брuto национални производ				X						
брuto национални доходак					X	X	X		X	
политичке стабилности и вештине						X			X	
становништво у урбаним рајевима										X
производња гвожђа и челика										X
укупна потрошња енергије										X
чланство у војним савезима										X
статус најјаче силе										X
демократија (унутрашње политичко уређење)										X
временски обухват										X

²⁷ Већ је истакнуто да је Едвард Гулик сматрао да је оваквом матрицом могла бити мерена моћ на начин на који је схватана у 18. веку.

Из овог табеларног приказа (Табела 5.) произлази закључак да када говоримо о моћ као контроли над ресурсима и када желимо да меримо тако схваћену моћ, кључни ресурси, односно индикатор су свакако број становника (у свих девет матрица је истакнут као важан ресурс), затим копнена војска, ратна морнарица и ратно ваздухопловство (у готово осам од девет матрица), затим територија/географија (шест од девет), војна приправност (пет од девет) и економски параметри попут бруто националног дохотка или бруто националног производа (у пет од девет матрица). Закључак је да би свако озбиљније мерење ресурса, којима располаже држава и који су претпоставка моћи, требало да обухвати све ове ресурсе. Међутим поред ових који се најчешће садржани у представљеним матрицама, постоје и они не толико фреквентни, а који опет представљају важан квалитет када говоримо о моћи државе: нуклеарни потенцијал, издвајања за војску, природни ресурси, индустријски капацитети, производња гвожђа и челика или потрошња електричне енергије итд. Такође поједини аутори наводе и ресурсе које је изузетно тешко или чак немогуће прецизно измерити: национални карактер, национални морал, квалитет дипломатије, политичка стабилност и вештине итд.

Такође веома важан чинилац, а који је истакнут само једном је чланство у војним савезима (марица Ерика Гретцког). Иако на први поглед чланство у војним савезима, није толико у вези са ресурсима националне моћи, конкретна држава може, ако се испуне услови и уколико то затражи од савеза којем припада, ставити ресурсе чланица тог система колективне одбране у функцију сопствене националне безбедности, односно националног интереса у ужем смислу. Војни савез се зато и формирају и најбољи пример је тренутно најјачи војни савез НАТО који у члану 5. управо предвиђа колективну акцију у случају агресије на своју чланицу.

Ово питање које отвара Гретцки, не би требало да буде ограничено само на чланства у војним савезима, него по истом принципу може подразумевати ангажовање ресурса других чланица неког економског или политичког савеза. А о чему је већ било речи у вези са интервјуом хрватског премијера Милановић у погледу могућности да Хрватска као држава чланица може успорити или зауставити интеграције Србије ка Европској унији. Ипак овакви квалитети као што су национални карактер, национални морал, квалитет дипломатије, политичка стабилност и вештине, као и чланство у војним, али и економским и политичким савезима не може се представљати апсолутним бројевима. Тако да ће матрица која ће у овој дисертацији бити коришћена за мерење и компарирање моћи/ресурса јединица западнобалканског поткомплекса обухватити само оне индикаторе који се са лакоћом могу представљати у нумеричким вредностима. Као кључни ресурси у

тој анализи ће бити становништво, територија/географија, војни капацитети, економски параметри и природни ресурси имајући у виду да су ови ресурси и у представљеним матрицама истакнути као најважнији. Ипак овој матрици ће бити придодати и још један важан ресурс, а који представљени аутори нису истакли, а који се односи на логистику, а првенствено број радно способних и саобраћајну инфраструктуру. Треба истаћи да процене ових ресурса на јединствен начин и вероватно истом методологијом утврђује америчка обавештајна служба ЦИА (*Central Intelligence Agency*) и те податке објављује на својој интернет страници.²⁸ Ово ће у многоне олакшати мерење и компарирање моћи држава/јединица које су од значаја за предмет и циљ ове дисертације.

Америчка обавештајна агенција ЦИА ове податке објављује још од 1975. године и тада су били намењени првенствено америчким дипломатским службеницима, међутим када подаци постају јавно доступни, а првенствено доступни *online* проширио се домен њихове примене и на академску заједницу. Први примери академске употребе *CIA World Factbook* везани су за информатичке науке, базе података и као подршка знању и одлучивању (Ribeiro, Kaufman, & Kerschberg, 1995; Feldman & Hirsh, 1996; Feldman & Hirsh, 1997; Ashish, Knoblock & Levy, 1997; Knoblock, et al. 1998), али временом постају релевантни и у другим научним областима, тако да је данас сасвим уобичајена њихова примена у проучавању међународне безбедности (McDonald, 2015; Schoemaker, 2015; Veenendaal, 2015; Mohammed, 2015; Manrai, Manrai, Lascu & Dickerson, 2015).

Посебна погодност ове, сада је већ можемо назвати *CIA World Factbook* матрице, је што на бази прикупљених и представљених података омогућава разраду сваког ресурса на више индикатора, а што ће због прегледности бити представљено табеларно. У табели ће такође бити представљена и релевантност сваког ресурса, а кроз призму матрица које су до сада приказане у дисертацији.

²⁸ Отворени подаци доступни на званичној интернет презентацији Централне обавештајне агенције Сједињених Америчких Држава <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Табела 6. CIA world factbook матрица

CIA WORLD FACTBOOK МАТРИЦА			
РЕСУРСИ	ИНДИКАТОРИ	Подударање са представљеним матрицама	
становништво	<ul style="list-style-type: none"> - укупан број становника - укупно мушкараца - број војно способних - годишњи прилив (број оних који постају војно способни) на годишњем нивоу - број активног војног особља - број резервиста 	9 од 9	
територија/географија	<ul style="list-style-type: none"> - површина у km² - дужина морске обале - дужина копнене границе са другим државама - дужина пловних путева 	6 од 9	
војни капацитети	копнена војска	<ul style="list-style-type: none"> - тенкови (сви) - оклопна борбена возила - самоходно артиљеријско оруђе - вучно (непокретно) артиљеријско оруђе - ракетни системи 	8 од 9
	ратно ваздухопловство	<ul style="list-style-type: none"> - сви ваздухоплови - сви хеликоптери - борбени хеликоптери - борбени авиони (са фиксним крилима) - авиони ловци - авиони за обуку - транспортни авиони - употребљиви аеродроми 	8 од 9
	ратна морнарица	<ul style="list-style-type: none"> - сва пловила - носачи авиона - фрегате - разарачи - корвете - подморнице - патролни бродови - бродови минополагачи 	7 од 9
економски параметри	<ul style="list-style-type: none"> - годишњи буџет за одбрану - спољни дуг - девизне и златне резерве - паритет куповне моћи - бродови минополагачи 	5 од 9	
природни ресурси	<ul style="list-style-type: none"> - производња нафте - потрошња нафте - процењене нафтне резерве 	3 од 9	
логистика	<ul style="list-style-type: none"> - радна снага - капацитети поморског транспорта - главне луке и терминали - дужина друмске мреже - дужина железничке мреже 	0 од 9	

Индикатори који су представљени и разрађени у оквиру *CIA World Factbook* матрице, не омогућавају само прегледнији увид у ресурсе којима располажу конкретне државе, него и у случају компарирања прецизнији увид у конкретне разлике између држава. Међутим ни ова матрица не омогућава анализу оних квалитета који се односе на чланство у војним, али и другим политичким или економским савезима, а што оставља могућност ангажовања ресурса осталих држава чланица. Већ је истакнуто да чланство у савезима представља важан квалитет, а који највероватније не може бити проучаван на начин који је иманентан овој и сличним матрицама. Претпоставка је да проучавање оваквих нематеријалних ресурса може бити спроведена у ширем истраживачком захвату који би обухватио још неке технике. Зато ће се проучавање чланства у савезима (војним, политичким и економским), а као претпоставка увећања ресурса, односно моћи државе чланице базирати на анализи билатералних и мултилатералних споразума, као и изјавама политичара у вези са намерам или могућностима активирања одређених институционалних механизма у оквиру међународних организација којима припадају, а у погледу политике националне безбедности или остваривања онога што је у вези са националним интересом тих држава.

Предмет и циљ ове дисертације намеће потребу категоризације држава према односима моћи, са примарним акцентом на мале државе обзиром да је више него очигледна претпоставка да су све државе Западног Балкана мале државе. Зато ће у наставку у најкраћем бити представљени појмови регионалне силе, велике силе и суперсиле, док ће детаљније бити представљен појам малих држава са посебним нагласком на претпоставке које су везане за понашање малих држава.

Најједноставније одређење мале државе је негативно одређење по којем је то „држава која није велика сила“. Ово одређење је вероватно могло имати неког смисла у периоду 19. века када су се европске државе заиста делиле на велике силе и све остале, али овакво одређење данас не може задовољити истраживаче безбедности из најмање два разлога. Прво, оно је логички погрешно, јер не упућује на оно шта мале државе јесу, него на оно шта мале државе нису. И друго, ово негативно одређење је двоструко погрешно јер упућује само на део онога шта мале државе нису, занемарујући друге две уобичајене категорије држава према односима моћи: регионалне силе и суперсиле.

комбинацију материјалних способности/капацитета (Waltz, 1979: 131), формалног признања таквог статуса од стране других држава (Bull, 1977: 200-2) и онога што Бузен и Вејвер сматрају кључним – проучавање практичног режима деловања држава, нарочито оних актера чије је понашање према другима одређено калкулацијама на системском нивоу (Buzan & Wæver, 2003: 32). Зато је деловање у односима моћи на системском нивоу

одређено равнотежом моћи (*balance of power*)²⁹ не само у условима постојеће (или постојећих) суперсиле/а, него и великих сила и њиховог евентуалног коалиционог понашања. А како би био јаснији тај практични режим деловања, у наставку ће бити понуђен сет одређења чији аутори наглашавају управу тај елемент одређења великих сила.

Бузен и Вејвер велике силе одређују позивајући са на Дејвида Лејка, а по којем је неопходно да велике силе имају глобални војни домашјај, односно да имају способност да пројектују војну моћ широм света, а као резултат тога могу да се уплићу и било који регионални безбедносни комплекс када год то одговара њиховим интересима (Lake, 1997: 64 према Buzan & Wæver, 2003: 33). Бузен и Вејвер наравно критикују Лејково одређење велике силе, сматрајући да су то својства које има суперсила (Buzan & Wæver, 2003: 34), па уместо тога у расправи о теорији регионалног безбедносног комплекса и безбедносним динамикама које се успостављају на глобалном или регионалном нивоу дају своја одређења појмова суперсила, велика сила и регионална сила.

Бузен и Вејвер под статусом суперсиле подразумевају широк спектар способности које се проверавају/потврђују у целом међународном систему. Суперсиле морају имати првокласне војне и политичке капацитете/способности, али и економију која може да подржава такве војно-политичке капацитете/способности. Оне имају глобални војни и политички домашјај. Затим оне морају себе видети као суперсилу, а то мора бити потврђено реториком и понашањем од стране других држава. Суперсиле такође морају активно учествовати у свим важним процесима секуритизације и десекуритизације у свим или готово свим регионалним комплексима на системском нивоу и то у вези са претњама или у својству гаранта, савезника или некога ко интервенише. Суперсиле такође представљају утемељивача „универзалних“ вредности, а које су неопходне за подупирање таквог међународног система у којем ће суперсила сачувати такву позицију (Buzan & Wæver, 2003: 34-5). Узимајући све ово у обзир Бузен и Вејвер сматрају да су све ове услове у 19. веку испуњавале Велика Британија и Француска и можда Русија, након Првог светског рата то су Велика Британија, САД и Совјетски Савез, после Другог светског рата то су САД и СССР, а након Хладног рата то су само Сједињене Америчке Државе.

Постизање статуса великих сила Бузен и Вејвер сматрају мање захтевним и у смислу капацитета/могућности и у смислу понашања актера, јер велике силе не морају имати велике капацитете у свим секторима и оне не морају заиста бити присутни у свим секуритизујућим (и десекуритизујућим) процесима у свим областима међународног

²⁹ Насупрот увреженом преводу појма „*balance of power*“, као „равнотеже снага“, због значења који овај појам има правилнији превод је „равнотежа моћи“.

система, као што је то случај са суперсилама. Оно што јасно раздваја велике силе од регионалних јесте да велике одговарају/делују на друге велике силе на основу процене актуелних односа или односа моћи у блиској будућности на системском нивоу (Buzan & Wæver, 2003: 35). То у ствари значи да се велика сила као таква третира у односу на калкулације за очување или увећање моћи других великих сила, а поготово уколико има јасан економски, војни или политички потенцијал да у краћем или средњем року постигне статус суперсиле. Велике силе морају о себи размишљати као о великим силама, можда чак и као потенцијалним суперсилама и такође морају имати капацитете/способности да истовремено буду присутни у више регионалних комплекса. Велике силе то постају на два начина или тако што су раније биле суперсиле па је њихова моћ опала (Велика Британија, Француска, Русија/СССР) или тако што су унапређујући своју моћ постале велике силе (Кина и Јапан) (Buzan & Wæver, 2003: 35-6). Бузен и Вејвер даље истичу како су у 19. веку велике силе биле Немачка, САД, Јапан и вероватно Русија, након Првог светског рата то су биле Немачка, Јапан и Француска. После Другог светског рата статус великих сила према Бузену и Вејверу имале су Кина, Немачка, Јапан, Велика Британија и Француска, а након Хладног рата придружује им се и Русија. Бузен и Вејвер истичу како данас статус великих сила имају Велика Британија/Француска/Немачка-ЕУ³⁰, Јапан, Кина и Русија. Док за Индију сматрају да нема ни капацитет, ни формално признање других, као ни простор у калкулацијама других великих сила да би се могла сврстати у категорију великих сила (Buzan & Wæver, 2003: 36).

За регионалне силе Бузен и Вејвер истичу да одређују поларитете у регионалним безбедносним комплексима, као и да моћ регионалних сила преваходно зависи од региона, а не неког ширег спектра односа моћи који би био својствен глобалном нивоу. Са друге стране, силе највишег ранга (суперсиле и велике силе) реагују/интервенишу у регионалним комплексима уколико регионалне силе ограничавају њихов утицај. А регионалне силе се чак могу наћи између две ривалске силе највишег ранга као што је био случај са Вијетнамом, Египтом или Ираком у периоду Хладног рата (Buzan & Wæver, 2003: 37). У тренутку када је књига *Regions and powers* писана Бузен и Вејвер су као регионалне силе истицали Израел, Иран, Бразил, Индонезију, Индију, Пакистан и Турску.

Теорија регионалног безбедносног комплекса настаје на интелектуалним темељима неореализма, ослањајући се на Волцову идеју да међународна структура и узрочно-

³⁰ Иако Европску унију сматрају једном јединицом која има статус велике силе, Бузен и Вејвер сматрају да иако ЕУ има економске и војне капацитете да постане суперсила „то ће се тешко догодити у наредним деценијама, обзиром на политичке слабости, а које се највише испољавају у заједничко спољној и безбедносној политици ЕУ“ (Buzan & Wæver, 2003: 36).

последични односи моћи у оквиру те структуре одређују понашање држава, односно у овом случају регионалну безбедносну динамику. Бузен и Вејвер се зато првенствено усредсређују на утицај који силе највишег ранга (суперсиле и велике силе) имају у неком регионалном безбедносном (пот)комплексу. Док регионалне силе проучавају превасходно у односима са силама првог ранга, иако регионалним силама признају да одређујуће утичу на односе поларности у регионалном (пот)комплексу. Ово практично значи да се регионални безбедносни (пот)комплекси и безбедносна динамика која се развија унутар њих превасходно посматра из позиције суперсиле и великих сила. Зато не изненађује што је позиција малих држава запостављена.

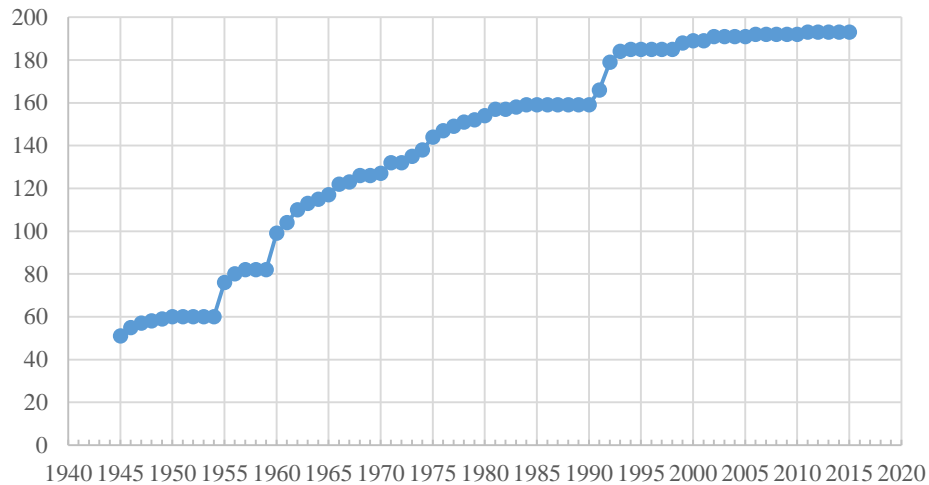
Насупрот статусу који мале државе имају у становиштима које развијају представници Копенхашке школе, интересовање за мале државе у студијама безбедности расте. Почети проучавања малих држава у међународним односима, односно међународној безбедности везују се за 60-е године 20. века (Rothstein, 1966; Fox, 1969; Keohane, 1969). Један од вероватно најпознатијих аутора из тог периода је Роберт О. Кохејн који је 1969. године у својој књизи позицију у којој се налазе мали државе у међународној анархији означио као „дилеме Лилипутанаца“ (*Lilliputians' Dilemmas*) и у том смилсу метафорички констатовао да „уколико Лилипутанци могу свезати Гуливера или га присилити да се бори за њих, онда морају бити проучавани подједнако пажљиво као и цинови“ (Keohane, 1969: 310).³¹

Појачаном интересовању за проучавање малих држава вероватно највише доприноси тенденција увећавања броја држава из године у годину, а које су као по правилу углавном све мале државе. Обзиром да се чланство у ОУН најчешће узима као највиши облик *de jure* међународног признања, у графикону је представљено увећање броја држава чланица ове организације из године у годину од оснивања (1945. године) до данас (Графикон 1.).³²

³¹ Обзиром да је Кохејн овде парафразирао Стенлија Хофмана, јасно је да је инспирацију пронашао у књизи коју је Хофман објавио годину дана раније. Hoffmann, S. (1968). *Gulliver's troubles; or, The setting of American foreign policy*. New York: McGraw Hill.

³² Иако је ОУН основана 1945. године од стране 51 државе то свакако није значило да је у свету тада заиста и постојала само 51 држава, али се у последњих 30-40 година у ову организацију учлањују углавном новонастале државе (са изузетком рецимо Лихтенштајна 1990. године или Швајцарске 2001. године) и које као по правилу у односима моћи спадају у категорију малих држава. ОУН данас имају 193 државе чланице (последња држава примљена у ОУН је Јужни Судан 2011. године), а овом податку потребно је додати још око 60 држава чији је међународно-правни субјективитет споран из различитих разлога (у ову групу спада и Косово, политички ентитет који припада РБПК Западни Балкан).

Број држава чланица УН од 1945. до 2015. године

Графикон 1. Увећање броја држава чланица УН.

Овакав тренд увећања броја држава најчешће се објашњава појачаним процесом деколонизације и народноослободилачких покрета након Другог светског рата, имплозијом или распадом већих држава на више мањих³³, али и бројним грађанским ратовима првенствено у земљама трећег света. Уколико се оваквом тренду дода ограниченост материјалних ресурса који су основа моћи, онда се вероватно може добити задовољавајући одговор зашто су новонастале државе углавном мале, јер најчешће настају одвајањем од неких већих држава. Такође уколико се у обзир узму тенденције о поларитету и односима сила највишег ранга које истичу Бузен и Вејвер, онда се може констатовати да се међународна структура у односима моћи мења тако што се:

- 1) увећава укупан број држава (јединица) у међународном поретку,
- 2) смањује број суперсила, великих сила и регионалних сила,
- 3) увећава број малих држава,
- 4) увећава разлика у односима моћи између оних суперсила и великих сила које опстају и остатка свих других држава (остатка света).

Сличне закључке изводи и Карлос Гашпар који је на основу праћења промена међународног поретка у последњих стотинак година такође уочава 1) смањење укупног броја водећих, односно најмоћнијих сила, 2) повећавање броја малих и средњих држава, и 3) продубљивање разлика у потенцијалима (војним, економским и другим) између први и

³³ Најпознатији такав пример је СССР (настало 15 нових држава), а за ову дисертацију свакако најзначајнији пример СФРЈ из које је настало 6 нових држава.

друге групе, односно између најмоћнијих сила и осталих (Gaspar, 2007: 113 према Лопандић, 2010: 81).

Дакле уколико се оваквим тенденцијама објашњава интересовање аутора за проучавање малих држава онда је јасно да су то разлози који се налазе у спољном окружењу малих држава. Остваривање безбедности, односно опстанак се најчешће наводи као главни циљ малих држава у односу на спољно окружење или суочавање са претњама из спољног окружења. А што опет упућује на претпоставку да је спољна политика малих држава у већој мери одређена спољним окружењем, него унутрашњим карактеристикама малих држава (Elman, 1995: 173-5).

Постоје бројна теоријска становишта у вези са поношањем малих држава (Morgenthau, 1948; Vital, 1967: 8 према Neumann, & Gstöhl, 2004: 8; Waltz, 1979; Walt, 1987; Christensen & Snyder, 1990; Haglund, 1995; Knudsen, 1996; Männik, 2004; Klarevas, 2004; Larsen, 2005; Wivel, 2005; Haglund & Gomez, 2006; Gaspar, 2007 Bunse, 2009; Steinmetz & Wivel, 2013; Rose & Trechsel, 2013; Hanf & Soetendorp, 2014), међутим комплетан овај преглед је и даље усмерен искључиво на однос између малих држава и великих сила (и суперсила), или још прецизније како и зашто се мале државе понашају према великим силама (и суперсилама). Овакав дискурс је доминантан и у савременој литератури, па је и даље запостављен однос малих држава између себе, као и фактори који опредељујуће утичу на односе између малих држава. Проучавање регионалне безбедносне динамике поткомплекса Западни Балкан намеће потребу примене такве типологије образаца понашања малих држава које нису искључиво усмерене на односе са великим силама или суперсилом. Имајући у виду фундаменталну претпоставку да су све јединице регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан заправо мале државе, чини се да би било најпримереније користити типологију коју разрађује ауторка Џени Хеј (*Jeanne Hey*), а на основу прегледа одређења различитих аутора у смислу тога како се мале државе заиста понашају или какво понашање се очекује од малих држава (Hey, 2003: 5):

- 1) излагање ниском нивоу партиципације у светској политици.
- 2) усмереност на мањи број међународних питања/проблема (која су им значајна),
- 3) ограниченост деловања на непосредно географско окружење,
- 4) употреба дипломатских и економских инструмената/мера у спољној политици, насупрот војним инструментима/мерама,
- 5) наглашавање међународних принципа, међународног права и других „морално оријентисаних“ идеала,

- б) јачање међународних споразума и прикључивање међународним институцијама кад год је могуће,
- 7) заузимање неутралних ставова,
- 8) ослањање на суперсиле у смислу заштите, партнерства и ресурса,
- 9) усмереност на сарадњу и избегавање конфликта са другима,
- 10) и трошење несразмерне количине спољнополитичких ресурса на очување физичке и политичке безбедности и опстанка.

Тврдње, односно обрасце понашања које наводи ауторка Хеј ће бити провераване на примеру односа који мале државе успостављају у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан. Посебна предност примене теорије регионалног безбедносног комплекса као основне и примарне теоријске поставке у истраживању, огледа се у могућности сагледавања различитих географских, демографских, политичких, историјских, војних, економских, културолошких и других карактеристика које одређују овај (пот)комплекс. Представници ове теорије чак и објашњавају настанак регионалних безбедносних (пот)комплекса на основу специфичности које тај регион има, а што опет опредељујуће утиче или у значајној мери одређује регионалну безбедносну динамику. Међутим и поред овога, потребу анализе карактеристика региона, намећу и очекивани резултати емпиријских истраживања понашања малих држава из различитих региона. Јер утисак је да се мале државе са сличним капацитетима/ресурсима моћи друкчије понашају рецимо у Блискоисточном, Централноафричком, Јужноамеричком или Европском регионалном безбедносном комплексу. Површан увид у регионалне безбедносне динамике ових комплекса упућује на закључак да је на Блиском Истоку доминантан образац понашања утемељен на односима моћи између држава који је био карактеристичан за Европу у 19. веку. Централна Африка је вероватно више него други комплекси оптерећена унутрашњим сукобима, грађанским ратовима, али и феноменом неуспелих и пропалих држава. Комплексу Јужне Америке нису толико својствени међудржавни ратови, колико унутардржавни социјални сукоби и противуречности и на крају у Европском комплексу је формиран бирократски апарат који фаворизује стабилност истицањем и заштитом позиције малих држава, а које су чланице ЕУ.

Подједнако важан аспект представљају и релативни односи моћи у сваком региону, односно регионалном безбедносном комплексу. Аналогно идеји о релативној моћи коју велике и регионалне силе имају у различитим регионима, тако ни моћ коју имају мале државе не би требало схватати и представљати у апсолутном смислу, него искључиво у

контексту комплекса којем та јединица припада и у којем успоставља регионалну безбедносну динамику. Такође површним увидом у односе моћи између јединица различитих комплекса могуће је доћи до закључка да регионалне силе имају у просеку више моћи у Блискоисточном комплексу, него регионалне силе у на пример било ком афричком комплексу (Западноафрички, Централноафрички, Јужноафрички комплекс или протокомплекс Афрички рог). Слично томе, очекивана је разлика у апсолутној моћи малих држава у на пример Европском комплексу у односу на мале афричке државе.

Када је реч о Европском комплексу или поткомплексу Западни Балкан анализом је потребно обухватити и оно што је до скора означавало као „европска безбедносна архитектура“, а у првом реду две вероватно најмоћније и најзначајније међувладине организације – ЕУ и НАТО. У односу на европску спољну и безбедносну политику Лорент Гојчел истиче да за разлику од великих и моћних држава чланица ЕУ, мале државе чланице готово никад не достижу пун степен реалног суверенитета. Зато он даље сматра да би истраживачи међународне/националне безбедности посебну пажњу требало да посвете импликацијама које међународни споразуми могу имати по аутономију малих држава, јер оне пројектују своју политику како би могле да преживе конкуренцију, сачувају своју независност и остваре своје интересе“ (Goetschel, 2000: 6). Међутим, баш у контексту малих држава чланица ЕУ, а које су као по неписаном правилу и чланице НАТО, чланство у ове две међувладине организације малим државама у одређеној мери сигурно ограничава суверенитет, али у односу на мале (и не само мале) државе нечланице даје им огромну, можда и ненадокнадиву предност у погледу средстава која им могу бити на располагању у очувању сопствене националне безбедности. С тим у вези чланство западнобалканских јединица у ЕУ и НАТО представља посебан квалитет који одређује националну безбедност тих држава, али и укупну безбедносну динамику која се успоставља у поткомплексу, због чега ће таква својства јединица РПБК ЗБ касније бити посебно разматрана.

Зато се, имајући и све ово у виду, одлука о избору теорије регионалном безбедносног комплекса као кључног теоријског оквира у овом истраживању чини адекватном. А нарочито имајући у виду да ова теорија омогућава сагледавање утицаја суперсиле, великих и регионалних сила кроз појмове пенетратора, инсулатора и прекривача/оверлеја, а о чему ће свакако касније бити више речи.

Још једна важна претпоставка која ће бити проверавана у дисертацији односи се на реактивност понашања малих држава, односно идеју да се велике силе, а првенствено суперсила често спроводе и проактивну спољну и безбедносну политику, док мале државе као по правилу делују на последице. Дакле идеја је да суперсила и велике силе, не само

што могу утицати на узроке одређених глобалних процеса значајних за њихову националну или уопште међународну безбедност, него да је суперсила (и евентуално велике силе) у ствари покретач најзначајнијих глобалних промена које се одражавају не само у међународној безбедности, него и у националној безбедности конкретних држава. На овакав закључак упућују и бројни догађаји, односно процеси које су Сједињене Америчке Државе покренуле у блиској прошлости: „глобални рат против терора/тероризма“ након 11. септембра, „светска економска криза“ од 2008. године или санкције Руској Федерацији које су у појединим деловима света утицале на енергетску и економску безбедност. Важније од овога, а у вези са темом ове дисертације је претпоставка да мале државе најчешће само реагују на овакве промене, без могућности да промене ток или интензитет неког таквог глобалног процеса. Тако да се чини интересантном идеја о провери ове претпоставке на примеру још увек актуелне мигрантске кризе у ЕУ и балканске мигрантске руте, а која је прошле године представљала повод за заоштравање политичког дискурса лидера западнобалканских јединица и подгревања старих анимозитета, односно убрзавања регионалне безбедносне динамике.

Тако да овој претпоставци може бити прикључена и поједностављена идеја да државе у међусобној интеракцији настоје да остваре два или бар један од два циља: 1) да наметну своји интерес (свој утицај) и/или 2) да се одбране од туђег интереса, односно утицаја, а како би заштитили аутономију, независност или речено језиком реалиста, опстанак.

2.2.3. Снага државе

Истраживачи који се баве проучавањем снаге државе развијају и користе матрице за анализу у оквиру којих разликују више области у којима се испољава снага државе. Затим у оквиру ових области утврђују конкретне индикаторе, чије вредности мере најчешће секундарном анализом, и на основу просечне вредности свих проучаваних индикатора, те државе сврставају у одређене идеално-типске категорије (најчешће су то јаке, слабе, неуспеле и урушене државе).

Значај разликовања области у којима се испољава снага државе, поред лакшег утврђивања сета индикатора, има још једну важну корист. На основу анализе индикатора из само једне области истраживачи имају могућност да врше категоризацију држава и упоређују индексне вредности индикатора из само те области. Тако на пример истраживачи Центра за проучавање урушених држава – *FSRC (Fragile States Resource Center)* разликују пет области у којима се испољава снага државе: насиље, отпор,

економски темељи, институције и правда (FSRC, 2015a). У наставку ће бити представљени приступи који се најчешће користе за компарирање снага више држава на основу просечних индексних вредности. Већ је истакнуто да је претпоставка да су западнобалканске државе слабе, али уколико се утврди да нека проучавана држава у одређеној области у значајнијој мери одступа од других држава, у раду ће бити коришћена аналогија истраживача из Центра за проучавање урушених држава, а како би се детаљније утврдило у чему се огледају те конкретне и значајне разлике.

Најчешће коришћене матрице за анализу снаге државе су матрице које су развијене у оквиру *Fund for Peace*, *USAID* и *Brookings Institution*, и на основу којих се сваке године утврђују листе слабих и урушених држава. Фонд за мир – *FFP (Fund for Peace)* развија најпознатију матрицу за анализу снаге државе (*Failed states index – FSI* матрица), у оквиру које се разликује четири области (социјална, економска, политичка и војна), од којих свака има више индикатора. У Агенцији за међународни развој Сједињених Америчких Држава - *USAID (United States Agency for International Development)* користи се матрица за проучавање снаге државе у којој се разликује четири области, а у којима се испољавају 33 индикатора, чије се вредности цене са аспекта ефикасности и легитимности, а што представља значајну предност ове матрице у односу на друге (USAID, 2005: 2). Док истраживачи Сузан Рајс и Стјуарт Патрик из *Brookings Institution*, развијају матрицу у којој разликују четири области и 20 индикатора (Rice & Patrick, 2008: 15). Ове три матрице ће такође бити представљене табеларно ради боље прегледности (Табела 7.).

Табела 7. Матрице за анализу снаге.

ТРИ НАЈЧЕШЋЕ КОРИШЋЕНЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ СНАГЕ ДРЖАВА													
НАЗИВ	МАТРИЦА	# ОБЛАСТИ	ОБЛАСТИ	# ИНДИК.	ИНДИКАТОРИ								
Fund for peace (2005)	Failed states index matrix	4	социјална	12	1) демографска кретања (притисак); 2) избеглице и интерно расељена лица; 3) колективно незадовољство; 4) емиграција (и одлив мозгова);								
			економска		5) неуједначен економски развој; 6) сиромаштво и економска регресија;								
			политичка и војна		7) легитимитет државе; 8) јавни сервиси/службе; 9) људска права (и владавина права); 10) безбедносни апарат; 11) фракционализација/фрагментизација елита (<i>factionalized elites</i>); 12) спољна интервенција (утицај).								
USAID (2005: 3)	Fragile states index matrix	4	политички	33	<table border="1"> <thead> <tr> <th>ЕФЕКТИВНОСТ</th> <th>ЛЕГИТИМИТЕТ</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1) квалитет јавних услуга/ефикасност владе; 2) број државних удара у последњих 5 година; 3) државни приход у проценту БДП;</td> <td>4) карактер политичке партиципације (постојање/непостојање политичких фракција); 5) проценат становништва који је жртва политичке дискриминације; 6) проценат учешћа грађана у изборима; 7) број захтева за азил (од укупног % становника);</td> </tr> <tr> <td>8) интензитет најтежих оружаних сукоба (који су у току); 9) проценат интерно расељених; 10) проценат територије обухваћене грађанским (етничким или револуционарним) ратом;</td> <td>11) примена политичког терора (заstraшивања) од стране државе; 12) обим репресије грађана од стране државе; 13) постојање или повећање подршке милитантним групама;</td> </tr> <tr> <td>14) промена реалног БДП-а <i>per capita</i> на трогодишњем нивоу; 15) количина страних инвестиција; 16) стопа сиромаштва (% који живи са < од 2\$ дневно); 17) примарни извоз/укупни извоз; 18) стопа инфлације на трогодишњем нивоу;</td> <td>19) проценат становништва који је жртва економске дискриминације; 20) корупција; 21) владавина права/заштита имовинских права; 22) број дана за започињање сопственог бизниса;</td> </tr> </tbody> </table>	ЕФЕКТИВНОСТ	ЛЕГИТИМИТЕТ	1) квалитет јавних услуга/ефикасност владе; 2) број државних удара у последњих 5 година; 3) државни приход у проценту БДП;	4) карактер политичке партиципације (постојање/непостојање политичких фракција); 5) проценат становништва који је жртва политичке дискриминације; 6) проценат учешћа грађана у изборима; 7) број захтева за азил (од укупног % становника);	8) интензитет најтежих оружаних сукоба (који су у току); 9) проценат интерно расељених; 10) проценат територије обухваћене грађанским (етничким или револуционарним) ратом;	11) примена политичког терора (заstraшивања) од стране државе; 12) обим репресије грађана од стране државе; 13) постојање или повећање подршке милитантним групама;	14) промена реалног БДП-а <i>per capita</i> на трогодишњем нивоу; 15) количина страних инвестиција; 16) стопа сиромаштва (% који живи са < од 2\$ дневно); 17) примарни извоз/укупни извоз; 18) стопа инфлације на трогодишњем нивоу;	19) проценат становништва који је жртва економске дискриминације; 20) корупција; 21) владавина права/заштита имовинских права; 22) број дана за започињање сопственог бизниса;
			ЕФЕКТИВНОСТ		ЛЕГИТИМИТЕТ								
			1) квалитет јавних услуга/ефикасност владе; 2) број државних удара у последњих 5 година; 3) државни приход у проценту БДП;		4) карактер политичке партиципације (постојање/непостојање политичких фракција); 5) проценат становништва који је жртва политичке дискриминације; 6) проценат учешћа грађана у изборима; 7) број захтева за азил (од укупног % становника);								
8) интензитет најтежих оружаних сукоба (који су у току); 9) проценат интерно расељених; 10) проценат територије обухваћене грађанским (етничким или револуционарним) ратом;	11) примена политичког терора (заstraшивања) од стране државе; 12) обим репресије грађана од стране државе; 13) постојање или повећање подршке милитантним групама;												
14) промена реалног БДП-а <i>per capita</i> на трогодишњем нивоу; 15) количина страних инвестиција; 16) стопа сиромаштва (% који живи са < од 2\$ дневно); 17) примарни извоз/укупни извоз; 18) стопа инфлације на трогодишњем нивоу;	19) проценат становништва који је жртва економске дискриминације; 20) корупција; 21) владавина права/заштита имовинских права; 22) број дана за започињање сопственог бизниса;												
безбедносни													
економски													

Brookings Institution Rice & Patrick (2008: 15)	Index of State Weakness in the Developing World	4	социјални	23) стопа фертилитета; 24) проценат младих који су писмени; 25) промене у проценту становника заражених ХИВ-ом; 26) проценат становника који има приступ води и канализацији; 27) број <i>DTP</i> (дифтерија, дечија парализа и тетанус) и других имунолошких вакцина;	28) разлике у писмености код мушкараца и жена; 29) разлике у дужини животног века код мушкараца и жена; 30) проценат БДП који је намењен за војне потребе; 31) однос БДП и очекиване стопе фертилитета; 32) однос БДП и проценат ученика који завршавају школу; 33) културне и верске слободе.
			економски	1) БНД per capita; 2) раст БДП; 3) неуједначеност прихода; 4) инфлација; 5) квалитет управљања;	
			политички	6) ефикасност владе; 7) владавина права; 8) политичка стабилност (<i>voice & accountability</i>); 9) контрола корупције; 10) слобода;	
			економски	11) интензитет конфликта; 12) укупно кршење људских права; 13) величина територије обухваћена конфликтом; 14) број државних удара; 15) политичка стабилност и одсуство насиља;	
			социјално благостање	16) стопа фертилитета; 17) приступ водоводу и канализацији; 18) недовољна ухрањеност; 19) проценат становника са завршеном школом; 20) дужина животног века.	

Примена ових матрица базира се на секундарној анализи саопштења владиних званичника и изјава других политичких представника, анализи извештаја, предлога практичних политика, научних радова, анализи медијских садржаја и сл., што наравно представља квалитативну грађу за анализу. Међутим имајући у виду да се примена ових матрица превасходно базира на утврђивању квантитативних карактеристика проучаваних индикатора, у анализи преовладава употреба секундарних података, као и комплетних база података које су јавно доступе, а које настају у раду националних, међународних, па чак и невладиних организација и институција.

Тако на пример основну грађу за анализу у *FSI* матрице Фонда за мир чине *online* доступне базе података које објављују *UNHCR*, *WHO*, *UNDP*, *Transparency International*, *CIA World Factbook*, *Freedom House*, *World Bank* и друге кредибилне институције (GAP, 2015). Зато не изненађује што готово све ове институције преузимају и у свом раду користе листе слабих/неуспелих држава које објављује Фонд за мир на основу *FSI* матрице. Што

уједно представља и један од основних разлога због чега ће *FSI* матрица (и резултати добијени њеном применом) бити коришћена и у овој дисертацији.

Још један разлог за примену баш *FSI* матрице у анализи и компарирању снаге западнобалканских државе огледа се у чињеници да Фонд за мир од 2005. године објављује извештаје и индексне вредности за готово све државе света. Чињеница да Фонд за мир од 2005. године објављује извештаје и индексне вредности за готово све државе света је нарочито значајна имајући у виду да појам Западни Балкан од 2003/2004. године постаје и званично део политичког дискурса европских бирократа, а што је уједно и временски оквир проучаваног предмета у овој дисертацији. Тако да ће примена *FSI* матрица, односно анализа извештаја Фонда за мир омогућити компарирање снага држава Западног Балкана у готово целокупном временском оквиру предмета дисертације.

Трећи разлог за овакву методолошку одлуку огледа се широкој академској примени *FSI* матрице. Први научни радови тог типа везују се за 2005. годину када су истраживачи Фонд за мир на свом интернет сајту (<http://fsi.fundforpeace.org>) почели да објављују индексне вредности утврђених индикатора снаге/слабости држава, пратеће анализе, као и припадајуће базе података. Тако да су се први академски радови углавном односили на представљање и критику резултата добијених на основу примене *FSI* матрице (Baranyi & Powell, 2005; Andersen, 2005; Moreno, et al. 2005). Данас је примена ових база података, као и директно реферисање индексних вредности у академским радовима више него уобичајена. Налази добијени применом *FSI* матрице се у савременој научној периодици најчешће користе за проверу теоријских тврдњи које се односе на везу између снаге државе и унутрашњих претњи (грађанских ратова, социјалних немира, кршења људских и грађанских права, криминал и корупцију и сл.) (Branisa, & Cardona, 2015; Graves, Naakenstad & Dieleman, 2015; Hinds & Carter, 2015; Lambach, Johais & Bayer, 2015; Tikuisis, et al. 2015; Werrell, Femia & Sternberg, 2015).

Оваква одлука у погледу примене *FSI* матрице за анализу и компарирање снаге држава Западног Балкана, намеће потребу и нешто детаљнијег описа сваког од индикатора. Наиме, у матрици коју су развили и коју користе истраживачи Фонда за мир, сваки од индикатора има више подиндикатора (укупно више од 100 подиндикатора) чије се вредности прате у оквиру истраживања снаге готово сваке државе на свету:

А) Социјални индикатори:

1) Демографска кретања (притисак) – пораст броја становника, стопа морталитета, оскудица хране могу утицати на смањивање капацитета или воље представника власти да штите своје грађане. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: природне

катастрофе, заразне болести, заштита животне средине, ниво загађења, оскудица хране, оскудица воде, неухрањеност становника, природни прираштај, одлазак младих и стопа смртности.

2) Избеглице и интерно расељена лица (ИРЛ) – проблеми везани првенствено за расељење становништва које утиче на могућност пружања јавних добара и представља потенцијалну безбедносну претњу. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: расељење, прихватни центри и кампови за избеглице и ИРЛ, заразне болести везане за расељење становника, број избеглица *per capita*, ИРЛ *per capita*, и капацитети државе за асимилацију избеглица и ИРЛ.

3) Колективно незадовољство – када су присутне тензије и насиље између друштвених група унутар државе, смањује се способност државе да пружи безбедност грађанима. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: дискриминација, беспомоћност (*powerlessness*), међуетничко насиље, насиље по верској основи, насиље у заједници.

4) Емиграција (и одлив мозгова) – уколико држава не пружа елементарне могућности људи одлазе чиме стварају вакуум социјалног капитала. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: ступа миграције *per capita*, људски капитал и емиграција високо квалификованих (високообразованих) појединаца.

Б) Економски индикатори:

5) Неуједначен економски развој – диспаритет у развоју између различитих региона унутар државе, са нагласком на регионе у којима доминирају различите етничке и/или религијске заједнице. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: *GINI* индекс, удео у приходу 10% најразвијенијих општина/региона, удео у приходу 10% најнеразвијенијих општина/региона, разлика у квалитету јавних сервиса у урбаним и руралним крајевима, број бескућника, број становника који примају помоћ од државе.

6) Сиромаштво и економска регресија – односи се првенствено на стопу сиромаштва, али и друге економске показатеље. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: буџетски дефицит, јавни дуг, стопа незапослености, стопа младих који су запослени, куповна моћ, БДП *per capita*, раст БДП и инфлација.

- Политички и војни индикатори:

7) Легитимитет државе – степен корупције и други показатељи демократичности, првенствено репрезентативност. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: корупција, ефикасност владе, политичка партиципација, изборни процеси, ниво

демократичности, сива економија, трговина дрогом, протести и демонстрације и (политичка) борба за моћ.

8) Јавни сервиси/службе – односи се на пружање здравствене заштите, образовање, комуналних и других услуга. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: обезбеђивање јавног реда и мира, стопа криминалитета, квалитет и доступност образовања, писменост, водовод и канализација, инфраструктура, квалитет и ниво здравствене заштите, телефонска и интернет комуникација, поузданост у снабдевању енергентима и квалитет путне мреже.

9) Људска права (и владавина права) – уколико су грађани застрашени или неједнако заштићени или су им ускраћена нека друга основна људских права, онда држава не остварује свој основни циљ. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: слобода штампе, људска права, политичке слободе, трговина људима, политички затвореници, хапшење и затварање, незаконито суђење, мучење и егзекуције.

10) Безбедносни апарат – основна карактеристика државе је монопол над легитимном применом физичке силе, зато је ово питање изузетно важно и за државу и за грађане. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: унутрашњи сукоби, пролиферација лаког наоружања, побуне и протести, број жртава у конфликтима, војни и државни удари, побуњеничка активност, борбеност/ратоборност, напади бомбама и политички затвореници.

11) Фракционализација/фрагментизација елита (*factionalized elites*) – нарочито када локални и национални политички лидери дођу у безизлазну ситуацију или балансирају на ивици рата. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: борба за моћ, дисиденти, изборне преваре/намештање избора, надметање и сукоб националних и локалних политичких лидера.

12) Спољна интервенција/утицај – када држава не може да испуњава своје међународне или унутрашње обавезе/дуговања, спољни актер тада могу сматрати да имају право интервенцију како би омогућили пружање јавних добара грађанима и очувале међународни поредак. Прате се подиндикатори који су везани за следеће области: ниво иностране помоћи, присуство страних/међународних снага за очување мира, присуство мисија ОУН, међународна војна интервенција, економских санкција и кредитни рејтинг државе (FFP, 2015a).

Роберт Ротберг под јаким државама подразумева оне које контролишу своју територију и пружају пун опсег и висок квалитет политичких добара својим грађанима. Такве државе имају и високе вредности у погледу индикатора попут БДП *per capita*,

индексним вредностима које *UNDP (Human Development Index)*, *Transparency International (Corruption Perception Index)*, као и погледу вредности које се објављују у извештајима *Freedom House (Freedom of the World Report)*. Јаке државе према Ротбергу такође пружају високо ниво безбедности, првенствено у односу на безбедносне претње попут политичког насиља и криминала, јаким државама су осигуране политичке слободе и грађанска права и ствара се конкурентски економски амбијент. У јаким државама је успостављена владавина права и независно судство. Јаке државе имају квалитетну саобраћајну мрежу која се добро одржава, квалитетну телефонску комуникацију и интернет. У болницама и клиникама пацијенти имају квалитетну здравствену негу, школе и универзитети пружају квалитетно образовање и тако редом. Све у свему јаке државе су места у којима влада завидан ред и мир (2004: 4)

Калеви Холсти под slabим државама сматра оне које не могу да задрже унутрашњи легитимитет и очувају мир (Holsti, 1996: i), истичући само последице, а занемарујући разлоге губитка легитимитета и поретка, а што је у оквиру овог појма везано за не пружање потребних јавних добара. Зато се слабе државе (*weak states*) се у теоријском смислу најчешће одређују као државе које из одређених објективних или субјективних разлога не могу свим грађанима да пруже одређена јавна добра или та добра немају задовољавајући квалитет, а што за последицу има то да део грађана (велика већина или мањи део) доводи у питање власт на целој територији или једном њеном делу. Слабе државе је могуће одредити и у емпиријском смислу, а кроз призму индикатора снаге државе, па би слабе државе биле оне које имају неуједначене индексне вредности, односно оне државе које по одређеним индикаторима имају високе, а по другим ниске вредности.

Ротберг сматра да слабе државе обухватају део широког континуума држава, а које су инхерентно слабе због географских, физичких или економских ограничења, то су базично јаке државе, а које су привремено или ситуационо слабе због унутрашњих антагонизама, проблема у управљању, похлепе, деспотизма, спољног напада, или због комбинације ових група фактора (Rotberg, 2004: 4). По Ротбергу слабе државе обично имају етничке, верске, језичке или неке сличне међугрупне тензије које још увек нису или нису у потпуности постале отворено насилне. Степен корупције и општег криминалитета у slabим државама има тенденцију раста; комунална инфраструктура пропада; у здравство и образовање се не улаже, нарочито не ван великих градова; БДП *per capita* и други економски показатељи опадају, у појединим случајевима и драстично; залагање за владавину права је декларативно, а цивилно друштво спутано. Слабе државе не могу да пружају ни друга политичка добра својим грађанима и оваквим државама најчешће

владају деспоти, избрани или не (Rotberg, 2004: 4). Ротберг такође сматра да постоји посебна категорија слабих држава – фундаментално слабе државе (*fundamentally weak states*), а које су само наизглед јаке државе. Оне су по правилу аутократије, акценат стављају првенствено на безбедност власти, круто контролишу исказивање незадовољства грађана и пружају само нека од потребних политичких добара. Он је 2004. године у ту категорију држава сврстао Белорусију, Ирак и Либију, и такође је истакао да се списак таквих држава повећава (Rotberg, 2004: 5). На трагу овог Ротберговог запажања данас би вероватно било занимљиво направити анализу и утврдити индексне вредности снаге првенствено Ирака и Либије, а након свих међународних војних интервенција које су, између осталог, оправдане ниском стопом јавних (политичких) добара које су те државе пружале својим грађанима.

Табела 8. Класификација држава према снази.

		СНАГА ДРЖАВЕ																			
		УРУШЕНА				НЕУСПЕЛА				СЛАБА				ЈАКА							
Просечна индексна вредност (%)		0%				25%				50%				75%				100%			
КАРАКТЕРИСТИКЕ ДРЖАВЕ																					
		<ul style="list-style-type: none"> - организовани облици власти не постоје или постоје само у траговима, - централна власт (ако постоји) има изузетно мало или нимало емпиријске суверености (контролише мали део територије), - влада хаос и незаконоње, - постоје ограничења у погледу елементарних људских права (право на живот, здравље, имовину, кретање...), - криминалне банде и (пара)војне формације некажњено карају, па чак и контролишу делове територије... 				<ul style="list-style-type: none"> - доминантна примена насиља како би се остварили или наметнули основни атрибути државности (успоставила власт, контролисала територија, придобила подршку грађана...), - застрашивање грађана и сл. - веома висока стопа криминалитета и корупције, - уништена инфраструктура - нема слободних медија, - висока стопа незапослености, - власт није у стању да пружи основна јавна добра својим грађанима и који зато оспоравају власт на већем делу или на целокупној територији, због чега се стварају апарелне структуре власти... 				<ul style="list-style-type: none"> - из одређених објективних или субјективних разлога не могу свим грађанима да пруже одређена јавна добра или та добра немају задовољавајући квалитет, - део грађана (велика већина или мањи део) доводи у питање власт на целој територији или једном њеном делу, - неуједначене вредности посматраних индикатора (немају сви индикатори ниске вредности) - криминал и корупција у порасту, - комунална инфраструктура пропада, минимално улагање у здравство и образовање, - БДП <i>per capita</i> и други економски показатељи опадају, - декларативно залагање за владавину права је, - спутано цивилно друштво и медијске слободе... 				<ul style="list-style-type: none"> - по свим индикаторима остварују високе вредности, - контролишу своју територију и пружају пун опсег и висок квалитет јавних (политичких) добара својим грађанима, - високо ниво безбедности (првенствено у односу на претње политичког насиља и криминала), - осигуране политичке слободе и грађанска права, - конкурентски (предузетнички) економски амбијент, - високе вредности економских индикатора, - успостављена владавина права и независно судство, слободни медији, - висок ниво здравствених, образовних, комуналних и других услуга, квалитетна и одржавана инфраструктура... 							
Примери држава		Јужни Судан, Сомалија, Централноафричка Република, Судан, Д.Р. Конго				Либериа, Еритреја, Мјанмар, Сијера Леоне, Бангладеш, Буркина Фасо				Белорусија, Индонезија, Марко, Србија, Вијетнам, Мексико, Намибија				Финска, Шведска, Норвешка, Данска, Луксембург, Швајцарска							

Категоризација држава према снази на јаке, слабе, неуспеле и урушене државе, је готово опште прихваћена у академској заједници (Табела 8.). Постојање ових идеално-типских категорија је превасходно одређено потребом разликовања појава у теоријској равни, па ова категоризација има већи значај када теоретичари на спекулативном нивоу сврставају државе у идеално-типске категорије, а на основу преовлађујућих карактеристика или стања у тим државама, попут ратног стања, ванредног стања, грађанских немира, политичких протеста, високе корупције, дискриминисања одређене друштвене групе и слично.

Међутим истраживачи који су учествовали у егзактнијим емпиријским анализама снаге држава увидели су потребу креирања категоризације чијом би применом могли да прецизније, колико је могуће, представе утврђене разлике између држава. Зато не изненађује што истраживачи Фонда за мир, применом *FSI* матрице разликују чак 12 категорија држава у односу на снагу коју имају. То су: 1) државе веома велике узбуне; 2) велике узбуне; 3) узбуне; 4) високог упозорења; 5) упозорења; 6) ниског упозорења; 7) државе мање стабилности; 8) стабилне државе; 9) веома стабилне; 10) високо стабилне; 11) одрживе; 12) веома одрживе.

Прецизнија категоризација држава у оквиру *FSI* матрице, а у односу на опште академско одређење (Табела 10.), има нормативну и аналитичку предност која ће се у овој дисертацији одразити на три начина, односно три правца могуће примене.

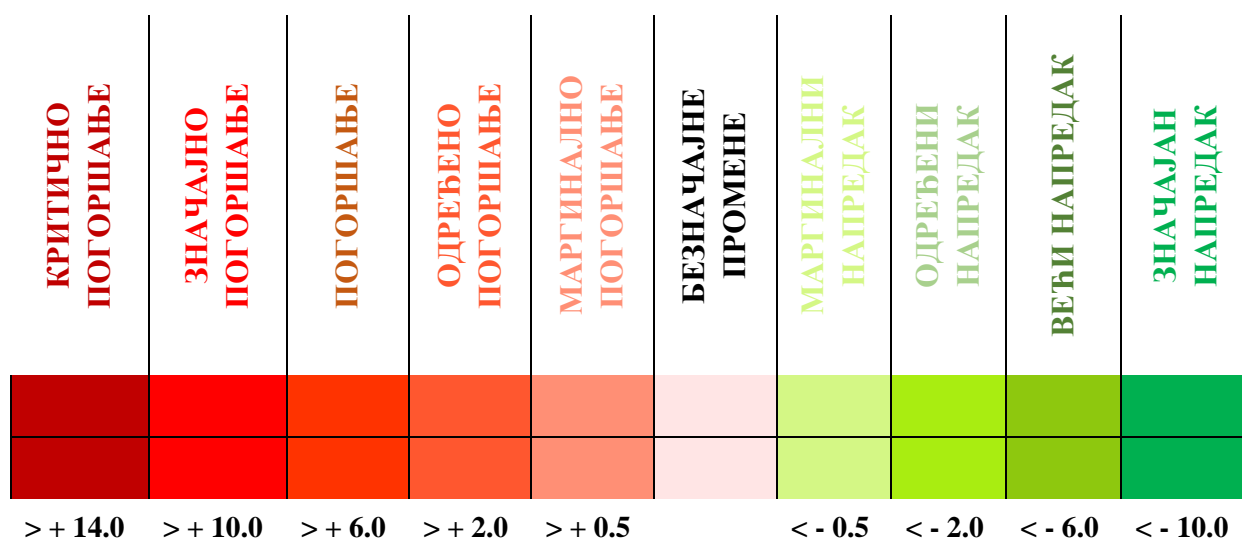
Прво, претпоставка је да су готово све државе Западног Балкана слабе државе, па би идеално-типски све припадале истој категорији. Пошто *FSI* матрица препознаје 12 категорија очекивано је да ће се минималне разлике у снази западнобалканских држава лакше и прецизније представити. Ово ће даље омогућити прецизније поређење, односно лакше утврђивање евентуалних минималних разлика у снази држава Западног Балкана, а што уједно представља и другу велику предност. И на крају, трећа предност огледа се у томе што оваква категоризација држава препознавањем нијансираних разлика у снази омогућава прецизније представљање увећања и/или смањења снаге једне државе у ширем временском оквиру, а што ће створити услове за праћење евентуалних трендова кретања снаге једне исте државе из године у годину.

Оваква могућност праћења трендова у погледу снаге државе је већ операционализована у оквиру *FSI* матрице (Табела 9)., јер су истраживачи Фонда за мир креирали десетостепену скалу на којој су представили промене које се крећу од критичног погоршања преко безначајних промена до значајног напретка, а у зависности

од величине индексних вредности (FFP, 2015b: 9). Ова скала ће бити коришћена у дисертацији за представљање трендова кретања снаге западнобалканских држава.

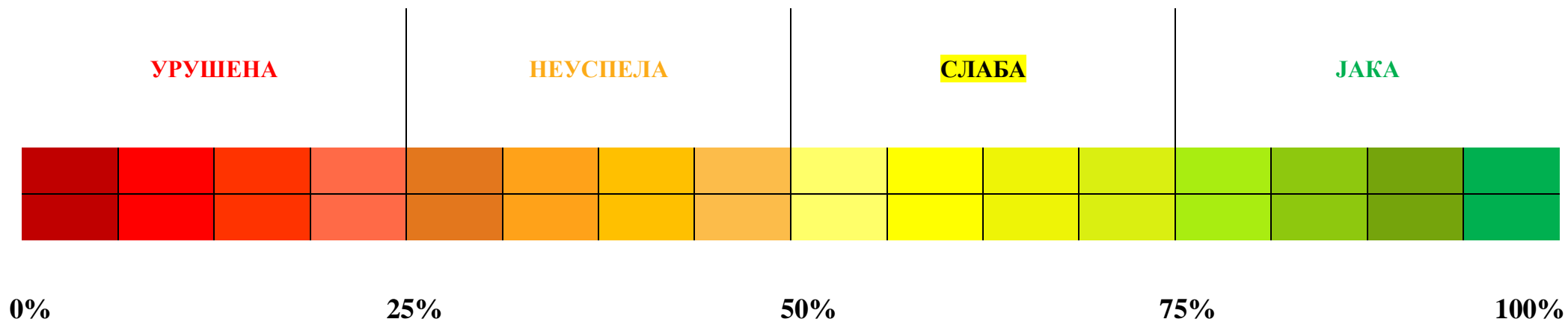
Табела 9. Кретање снаге државе.

ТРЕНДОВИ КРЕТАЊА СНАГЕ ДРЖАВЕ

Табела 10. Укритене две табеле.

ИДЕАЛНО-ТИПСКА КАТЕГОРИЈАЗАЦИЈА СНАГЕ ДРЖАВЕ (академско одређење)

КАТЕГОРИЗАЦИЈА ДРЖАВА ПРЕМА СНАЗИ ОД СТРАНЕ ФОНДА ЗА МИР (FSI матрица)

* * *

Важно је нагласити да примена *FSI* матрице подразумева доминантно квантитативну, односно статистичку анализу у којој су вредности појединих индикатора пондерисане. Али без обзира на то може се догодити да се нешто ниже индексне вредности из напремер политичке димензије надоместе веома високим вредностима из области економије. На тај начин је можда могуће објаснити податак да Уједињени Арапски Емирати и Катар спадају у категорију веома стабилних држава, иако у тим државама политичка права, медијске слободе и други индикатори демократичности највероватније нису на највишем нивоу. Док би можда неки теоретичар на спекулативном нивоу, а на бази идеално-типске категоризације те исте државе сврстао у слабе или чак неуспеле, наравно под условом да политичке индикаторе смара кључним.

Овакав недостатак не може надоместити ни једна матрица за анализу, тако да ово ограничење није у погледу коришћења матрице, него у погледу коришћења и интерпретације података добијених применом матрице. Ово свакако упућује и на вероватно највећи недостатак целе идеје мерења и компарирања снаге различитих држава. Потреба утврђивања јединствених индикатора за мерење снаге држава имплицира да становници свих држава имају јединствен однос према тим индикаторима, односно да су вредности утврђених индикатора подједнако прихватљиве и пожељне или неприхватљиве и непожељне свим становницима света, а што свакако не може бити случај. Иако су индикатори махом везани за егзактне и због тога мерљиве појаве и процесе попут БДП *per capita*, инфлације, стопе фертилитета, броја државних удара, буџета за војску, квалитета саобраћајне или телефонске и интернет комуникације, броја политичких затвореника или број захтева за азил, они се доводе у везу са субјективним категоријама као што су легитимитет, односно задовољство квалитетом јавних добара које пружа држава (институционални приступ) или идеји о држави (идеациони приступ). На тај начин занемарују се све социопсихолошке, идеолошке, политичке, културолошке, историјске, шире идентитетске и сваке друге карактеристике, а које могу опредељујуће утицати на однос према вредностима утврђених индикатора и који ће се испољавати кроз смањење или повећање легитимитета и/или прихватање или одбијање идеје о држави. Наиме, податак да је БДП *per capita* 2000\$, да је 40% младих незапослено и/или неписмено, да 70% територије нема телефонску и интернет комуникацију или да су сви медији у власништву државе не значи исто, нити може изазвати исту реакцију код некога ко живи на обали Женевског језера, на Менхетну или центру Токија, као и код некога ко

живи у некој вијетнамској провинцији, фавели у Рио де Жанеиру или неком племену у подсахарској Африци.

Дакле, више је него јасно да је *FSI* матрица, али и друге сличне матрице за мерење снаге државе, прављена по аршинима западне државе и по мери грађана западних држава, тако да је (и не само због тога) више него спорна идеја да ће вредности одређених индикатора бити неопходан, а још мање довољан параметар за објашњење понашања државе и/или грађана. Пре ће бити да би индикаторе снаге државе требало схватити само као један од фактора које је потребно анализирати. Односно вредности које су добијене применом *FSI*, али и других сличним матрицама би требало схватити првенствено као мање или више поуздано измерене материјалне карактеристике државе у посматраним областима – политичкој, безбедносној, економској и социјалној области, а чију вредност у анализи конкретне државе треба ценити од случаја до случаја. Зато ће снага државе бити само један мањи (мада веома важан) део мреже појмова која ће бити коришћена у овој дисертацији, а како би се испитали односи између западнобалканских држава и регионална безбедносна динамика, а превасходно њихов утицај на националну безбедност Републике Србије.

2.3. ТЕОРИЈСКИ ОКВИРИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ (НАЦИОНАЛНЕ) БЕЗБЕДНОСТИ НА РЕГИОНАЛНОМ НИВОУ

2.3.1. Опште карактеристике региона/регионалних комплекса

Већ је истакнуто да би један од првих корака у било којој врсти проучавања требало да подразумева што приближније одређење кључних појмова. У проучавању безбедности на регионалном нивоу то би свакако требало да подразумева и прецизније одређење појма регион.

Интересовање за регионе у студијама безбедност прелило се из политичке географије, међународне економије, међународних односа и других сродних научних дисциплина. У литератури се најчешће наводи период 50-их, 60-их и 70-их година прошлог века као период у којем се појављују прве идеје о проучавању међународне политике и међународних односа и на регионалном нивоу.³⁴ Сагласност међу ауторима

³⁴ Као најчешће навођени први рад на ту тему је - Haas, E. B. (1958). The challenge of regionalism. *International Organization*, 12(04), 440-458. Зато на овом месту треба поменути радове Луиса Мамфорда

постоји по питању идеје да би државе које чине одређени регион требало да имају далеко више заједничког са осталим држава региона, него са оним државама које нису део тог региона. Али такође постоји више становишта у погледу кључних карактеристика које би неки геопростор требало да задовољи пре него што га назовемо регионом, тако да ће на овом месту бити представљени само неки од најпознатијих.

Брус Расет (Russett, 1967: 182) утврђује пет критеријума које би региони, односно његове припадајуће државе требало да испуне, а који се односе на:

- 1) социокултурна хомогеност,
- 2) сличне политичке ставове и понашање, што се огледа у сличним гласачким обрасцима у УН,
- 3) заједничко чланство у међународним организацијама,
- 4) економска међузависност, мерена односом спољне трговине која је пропорционална националном дохотку,
- 5) географска близина.

Свакако најкомплетнији прегледни рад из тог периода, а у којем је анализирано чак 21 одређење региона, објавио је Вилијам Томсон 1973. године. У овом раду Томсон је анализирајући одређења готово свих аутора који су се до тада бавили регионом, направио попис свих коришћених карактеристика (атрибута) у тим одређењима и сажео их на укупно 21 карактеристику (атрибут) (Thompson, 1973: 93):

- 1) делимична или примарна напетост у географском региону.
- 2) образац односа или интеракција показују одређени степен редовности и интензитета,
- 3) међусобна повезаност где промена у једној тачки система утиче на промене у другима тачкама,
- 4) унутрашње признање као препознатљивог подручја (региона),
- 5) спољно признање као препознатљивог подручја (региона),
- 6) један или више актера,
- 7) најмање два актера,

који је радове на тему регионализма објављивао и 30-ак година раније: Mumford, L. (1927). Regionalism and irregionalism. *The Sociological Review*, Wiley Online Library; Mumford, L. (1928). *The Theory and Practice of Regionalism.*; али и многи други: Gras, N. S. B. (1929). Regionalism and nationalism. *Foreign Affairs*, 7(3), 454-467. Wirth, L. (1937). Localism, regionalism, and centralization. *American Journal of Sociology*, 493-509. Moore, H. E. (1937). *What is Regionalism?* (No. 10). University of North Carolina Press. Heberle, R. (1943). Regionalism: some critical observations. *Social Forces*, 280-286.

- 8) најмање три актера,
- 9) само слабе државе (мале силе),
- 10) јединице (моћи) су релативно инфериорне у односу на јединице у (доминантном) систему,
- 11) подређеност у смислу да ће промене у (доминантном) систему имати већи ефекат на подсистем, него обрнуто и постоји интензивнији и утицајни продор (пенетрација) у подсистем од стране (доминантног) система него обрнуто,
- 12) географска-историјска зона/област,
- 13) одређени степен заједничких етничких, језичких, културних, друштвених и историјских веза,
- 14) релативно интегрисано и уједињено подручје/простор.
- 15) одређена потврда интеграције или политичке изјаве остваривања даље економске, политичке и социјалне интеграције,
- 16) функционална дифузија/разливање,
- 17) директни институционални односи или подсистемска организација,
- 18) аутономија међу(под)системске активности и одговора преовлађују над спољним утицајем,
- 19) препознатљива конфигурација војних снага,
- 20) регионална равнотежа локалних снага,
- 21) заједнички развојни статус.

Томсон је затим кроз ову матрицу 21 карактеристике поново анализирао предметна одређења других аутора и утврђивао које од могућих карактеристика (атрибута) обухватају регионалан одређења других аутора. Посебна вредност Томсоновог рада је и табеларни приказ у којем је на прегледан начин представио резултате своје анализе (Табела 11.).

Табела 11. Томсоново матрица одређења региона.

ТОМСОНОВА МАТРИЦА АНАЛИЗИРАНИХ ОДРЕЂЕЊА РЕГИОНА																					
Аутори	Карактеристике региона																				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Binder (1958)	не наводи експлицитне карактеристике (атрибуте) региона																				
Hodgekin (1961)	не наводи експлицитне карактеристике (атрибуте) региона																				
Modelski (1961)	X						X	X		X					X						
Aron (1962)	X	X		X	X							X						X		X	
Brecher (1963)	X			X	X			X		X	X										
Hoffman (1963)				X	X							X							X		
Schwartzman (1966)					X							X					X				X
Reinton (1967)	X	X													X		X				
Zartman (1967)	X		X								X						X	X			
Kaiser (1968)	X	X		X																	
Young (1968)	не наводи експлицитне карактеристике (атрибуте) региона																				
Bowman (1968)	X			X	X			X		X	X			X							
Hellman (1969)	X	X		X														X			
Sigler (1969)	X												X			X					
Cantori & Spiegall (1969)	X	X			X	X							X								
Haas (1970)	X	X					X														
Thompson (1970)	X	X		X				X	X		X										
Yalem (1970)	не наводи експлицитне карактеристике (атрибуте) региона																				
Miller (1970)	X	X			X	X							X								
Shepherd (1970)		X						X							X						
Dominguez (1971)		X	X																		
Buzan (1986, 1991, 2002 & 2003)	X	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

(Thompson, 1973: 94)

Ова табела је допуњена резултатима истраживања Сатјабрат Синха који је у свом докторату (на бази Томсонове матрице) утврдио да Бузен у разматрању регионалног нивоа безбедности, применом ТРБК као оквира за анализу, у обзир узима 19 од укупно 21 регионалне карактеристике. Карактеристике, односно атрибути из ове табеле, а које Бузен не узима у разматрање су, прво, могућност да регион чине један или више актера. Идеја да једна држава може чинити регион је свакако некомпатибилна са идејом регионалног безбедносног комплекса, односно поткомплекса. Са друге стране, за Бузена је такође ирелевантно постојање регионалне равнотеже локалних снага као предуслов регионалног безбедносног комплекса, односно поткомплекса (Sinha, 2009: 25).

Вредно помена је и одређење региона које су дали Вернер Филд и Гавин Бојд, а за потребе науке о међународним односима, по којем регион чини скуп држава које су (Feld & Boyd, 1980: 3):

- 1) међузависне на више аспеката – примарно због своје географске повезаности,
- 2) затим ова повезаност је извор културних и других сличности између тих држава,
- 3) те државе имају свест о (јединственом) идентитету тог подручја (области) што може мотивисати неке или све државе да се заједнички супротставе спољним силама,
- 4) политика према било којој од тих држава мора узети у обзир могуће реакција њених суседа.

Филд и Бојд овим одређењем као да у први план стављају спољне актере (суперсиле и велике силе), а које би у својим калкулацијама и креирању безбедносне политике према региону требало да узму у обзир и могућност да им се „неке или све државе заједнички супротставе“. Они такође истичу обавезу да се безбедносне политике према конкретним државама региона прилагоде „могућим реакцијама њених суседа“.

Са друге стране, Раимо Вајрејнен је констатовао да расправа о доминацији система или подсистема (региона) у међународном систему занемарује кључно питање, а то је начин на који су систем и подсистем повезани у стварности. Једноставан одговор на ово питање би био да доминантна структура глобалног система садржи или одређује могуће изборе (или начине деловања) у регионалном подсистему, а нарочито оне који су на располагању његовим мањим државама (Vaurenen, 1984). Он сматра да је у том смислу од виталног значаја анализа структуре међународне моћи и начин на који се она користи. Ипак, регион представља као динамичан социополитички простор, а његова динамика имплицира промену карактера региона и у социополитичком и у културолошком смислу (Vaurenen, 1992).

Преглед ових одређења региона (Russett, 1967; Thompson, 1973; Feld & Boyd, 1980; Vaugunen, 1984) из периода Хладног рата и биполарног међународног поретка је направљен ради илустрације идеје прекривача/оверлеја, односно суперсила (САД и/или СССР) које су могле спутавати или подстицати безбедносну динамику на регионалном нивоу. Кључна заједничка карактеристика ових приступа је што на регионе гледају искључиво из позиције суперсиле, да ли у погледу могуће јединствене спољне политике региона у односу на спољне факторе, затим неког институционалног регионалног повезивања који може бити значајан за системски ниво или пак сличног гласања у оквиру УН-а итд. У том смислу најексплицитније је Филдово и Бојдово становиште где се у најдиректнијем смислу сугерише да политика суперсила према било којој држави у неком региону мора узети у обзир могуће заједничке реакције неких или свих држава региона (1980: 3). Имајући све ово у виду, може се са одређеном резервом констатовати да је интересовање за регионе у периоду Хладног рата било превасходно усмерено на проучавање односа између суперсила и региона, односно безбедносне политике суперсила према конкретним регионима, чиме се у други план ставља регионална безбедносна динамика и то превасходно онај део који се односи на безбедносну међузависност и конфликтни потенцијал самих држава на нивоу региона.

Већ је на неколико места истакнуто да је крај Хладног рата подстакао регионалне безбедносне динамике и интензивирао односе конфликта, конкуренције или сарадње између малих држава на регионалном нивоу, а који су лишени утицаја неке суперсиле. У оваквом, постхладноратовском интелектуалном амбијенту превладава становиште по којем регион обухвата територију и/или акваторију средње величине, а која представља подесан оквир за проучавање безбедносне међузависности држава. Односно, регион обухвата државе које имају јачу/већу безбедносну интеракцију међусобно, него у односу на државе које нису део тог региона. Зато региони у безбедносном смислу настају на идеји да тај простор обухвати државе које успостављају значајне интеракције које пресудно утичу на безбедносну динамику унутар региона. Али исто тако је важно истаћи да поред унутаррегионалне динамике, може постојати и међурегионална безбедносна динамика, која је такође била запостављена у периоду Хладног рата, а данас представља предмет тематизације посебних теоријских оквира.

Као два најпознатија теоријска приступа који настају након Хладног рата, а у којима се тематизују међурегионална и унутаррегионална безбедносна динамика су Хантингтонова теорија сукоба цивилизација и Бузенова и Вејверова Теорија регионалног безбедносног комплекса.

2.3.2. Приступу у објашњењу настанка региона/регионалних комплекса

Кључни концепт нових регионалних приступа у међународним односима, односно студијама безбедности је „*regionness*“ (слободни превод би могао бити – регионалност). Бјор Хетне и Фредрик Содербаум сматрају да овај концепт осликава сву мултидимензионалност ефеката регионализације одређеног географског подручја (Hettne & Söderbaum, 2000: 458). Без обзира да ли је реч о регионалном простору, регионалном друштву, регионалној заједници или регионалном комплексу, регионалност је квалитет који одређеном географском подручју даје карактер региона у суштинском смислу. Користи се као корисна аналитичка алатка за разумевање настанка и изградње региона. Регионалност се одређује као капацитет самоодређења неког региона у артикулисању свог (регионалног) идентитета и интереса у односу на друге актере, а што опет представља основ за препознавање региона као таквог од стране других (Hettne, 2005: 556).

У студијама безбедности могућа су три различита приступа у објашњењу настанка региона (Нојман, 2011: 135-59), односно начина на који региони стичу своју регионалност. У оквиру приступа „изнутра ка споља“ (*inside-out approach*) акценат је на унутрашњим природним и друштвеним специфичностима – клими, култури, језику, економској повезаности и широј међузависности. Представници овог приступа би на пример постојање региона Западни Балкан објашњавали на основу заједничког порекла народа који живе на том простору, сличног језика и културе, заједничке историје, заједничким безбедносним проблемима, али и могуће различитим интересима у погледу заједничких безбедносних проблема и сл.

Представници приступа „споља ка унутра“ (*outside-in approach*) настанак региона објашњавају на основу спољних карактеристика, као што су улога/интерес великих сила у том региону, интеракција са међународним системом, природне геополитичке границе и сл. Западни Балкан је у речнику европских бирократа и представљао „неинтегрисани део Балкана“.³⁵ Одредница „Западни Балкан“ би се зато могла објаснити на основу заједничких карактеристика држава које чине тај регион, а које су кључне за посматрача које се налази изван тог региона, у овом случају Европску унију.

³⁵ Зато се са правом може поставити питање одрживости идеје о региону Западног Балкана након јула 2013. године када је Хрватска постала чланица Европске уније, а чему ће у наставку рада бити посвећена посебна пажња.

Трећи приступ, који афирмише и сам Ивер Б. Нојман, се односи на дискурзивну „изградњу региона“ (*region building approach*). Дакле по становишту представника овог правца, регион је социјално конструисана категорија која настаје на темељу односа моћи, идентитета и интереса политичких актера који се преламају на том конкретном региону (Anderson, 1983; Adler, 1997; Adler & Barnett, 1998; Neumann, 1994; Нојман, 2011).

2.3.3. Значај проучавања региона/регионалних комплекса и различити теоријски приступи регионалној безбедности

Већ је истакнуто да су губитак трке у наоружању, слабљење совјетске економије, распад Варшавског пакта и на крају имплозија СССР-а, представљале само неке од кључних догађаја који су довели до окончања биполарног међународног поретка.

Међу теоретичарима тог времена је свакако било различитих мишљења у погледу идеолошких оријентација³⁶, као и нове улоге САД као једине суперсиле, али вероватно највећа сагласност је постојала у погледу структуре актуелног међународног поретка (Krauthammer, 1990/91; Carpenter, 1991; Sanders, 1991; Freedman, 1991/92; Zakaria, 1992; Ake, 1992; Allison & Treverton, 1992; Layne & Schwarz, 1993; Kubursi & Mansur, 1993). Тако је на пример Чарлс Краутхамер у есеју „*The unipolar moment*“ истицао да је „центар светске моћи непромењива суперсила – Сједињене Америчке Државе и њени западни савезници...а најзначајнија карактеристика постхладноратовског света је његова униполарност“ (Krauthammer, 1990/91: 23)³⁷. Вредан помена је и рад Кристофера Лејна под називом „*The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise*“ у којем поставља питање одрживости униполарног поретка и супериорности САД, јер постоје друге државе које имају „импресивну војну (Русија) и економску моћ (Јапан и Немачка)“

³⁶ Поједини теоретичари су на основу ових догађаја изводили и одређене идеолошке закључке истичући да је ово „можда крај еволуције људске идеологије и универзализација западне либералне демократије као крајњег облика људске владавине“ (Fukuyama, 1989: 3). Да би ова „победа требало да настави процес и створи нови виши поредак“ (Фукујама, 1997: 156) који би представљао неку врсту форума свих држава у којем би се решавали глобални проблеми: глад, болести, сиромаштво, незапосленост...

Међутим, како се ово није догодило и сам Фукујама ревидирао је своје ставове истичући да је после Хладног рата појавило доста тзв. пропалих држава: Хаити, Балкан, Источни Тимор, Камбоџа... Либерално капиталистичке мере као што су приватизација државних предузећа, директне стране инвестиције, либерализација спољне трговине, смањење јавних давања и буџетског дефицита, дакле укидање свих државних мера које ометају слободно тржиште и конкуренцију нису дале жељене резултате. Многе државе нашле су се у објективно лошијој ситуацији него пре спровођења економске либерализације. Овакву ситуацију Френсис Фукујама је објашњавао „недостајућим димензијама државности и црним рупама администрације“ (Фукујама, 2007: 4), односно неразвијени институционални капацитетима државе да доноси и спроводи законе и на тај начин врши власт...

³⁷ Краутхамер је десетак година касније објавио рад у којем је преиспитао полазне хипотезе и дошао до истог закључка – да су САД суперсила у униполарном међународном поретку (Krauthammer, 2002/03).

(Laune, 1993: 5). Тед Гален Карпентер у раду „*The new world disorder*“ критикује суверену позицију САД у униполарном свету због интервенционизма и истиче „запањујући ниво креативности у формулисању нових мисија, од којих су две главни кандидати: успостављање међународне стабилности и подстицање покрета за демократизацију широм света (Carpenter, 1991: 24). Ова два циља, према Карпентеру, делују неконзистентно, ако не и међусобно искључиво, али имају две важне заједничке карактеристике: укључивање САД у регионалне, локалне, па чак и крваве сукобе широм света и веома често, мада не увек, укључивање САД у конфликте који имају мали или нимало везе са виталним америчким безбедносним интересима. У том случају Вашингтон ће постати или „социјални радник“ или „светски полицајац“, или ће у најгорем сценарију настојати да игра обе улоге (1991: 24).

Без обзира на ове разлике у погледу оправданости, одрживости или разлике у вредносним судовима у вези супремације САД, сагласност међу ауторима је свакако постојала у погледу униполарне структуре међународног поретка на почетку '90-их година прошлог века. Ово је важно поновити из неколико разлога. Прво, односи између суперсила у периоду Хладног рата диктирали су безбедносну динамику у читавом свету и то најчешће тако што су регионални конфликти подстицани ради посредног сукобљавања САД и СССР-а у земљама Азије, Африке, па и Латинске Америке. Друго. Хладноратовска равнотежа снага/равнотежа страха је спутавала безбедносне динамике на регионалном нивоу у Европи, а које су биле лишене утицаја једне или обе тадашње суперсиле. Поједини аутори о Хладном рату говоре као о најмирнијем периоду у историји Европе (Mearsheimer, 1990: 10), па не изненађује што је распад Совјетског Савеза покренуо замрзнуте сукобе и интензивирало регионалну безбедносну динамику у некада интересној сфери СССР-а, и што је за овај рад нарочито значајно, у европском делу интересне сфере СССР-а (нпр. Грузија 1991 - ; СФРЈ 1991-95; Чеченија 1994-96 и 1999-2000; СРЈ 1998-99; Македонија 2001; Украјина 2014-). Треће, интензивирани су регионални облици сарадње и повезивања у сфери економије, политике и одбране. У Европи то је првенствено Европска унија као међувладина унија 28 европских држава (окупља и већи део источне Европе, односно бивше интересне сфере СССР-а) које веома блиско сарађују у многим областима, а превасходно у економији и спољној политици и безбедности. Слободно се може констатовати да државе чланице ЕУ у појединим сегментима имају јединствену економију. НАТО данас представља међународну организацију 28 европских држава које су удружене око заједничких одбрамбено-безбедносних циљева, а која такође окупља већи део држава некадашњег Варшавског

пакта кроз пуноправно чланство и све остале земље кроз Програм Партнерство за мир. ОЕБС је такође регионална међувладина организација која окупља 57 држава (рачунајући све европске земље) око циљева првенствено везаних за заштиту и унапређење људских права...³⁸ Четврто, у настојању да прате овакве промене, теоретичари безбедности развијају такве приступе којима би могли адекватно да објасне интензивирање ових регионалних безбедносних динамика.

Интересовања теоретичара међународних односа се још '60-их и '70-их везују за регионе (Singer, 1961; Nye, 1968; Cantori & Spiegel, 1970; Yalem, 1977). Тако на пример Сингер истиче могућност одабира нивоа анализе уочавајући да „одговоран научник требало да буде припремљен за оцену релативне користи (концептуалне и методолошке) алтернатива које су му доступне, као и да процени многоструке импликације одабраног нивоа анализе“ (Singer, 1961: 77)³⁹. Системски ниво анализе, према Сингеру, омогућава да разумемо међународне односе у целини, али та „разумљивост“ се нужно губи када пажњу усмеримо на најнижи или делимично нижи ниво (1961: 80), односно проучавање међународне безбедности из ове перспективе не омогућава да разумемо и објаснимо конкретне потезе и појединачно понашање одређених актера.

Овде такође треба истаћи и Бузенову аргументацију за обухватније проучавање регионалне безбедности из 1983. године:

„Средњи ниво анализе јесте важан, али је и озбиљно запостављен. Доста је напора уложено у анализу безбедности на нивоу држава, како у анализу политике националне безбедности, тако и у анализу кризних жаришта. Слично томе, многа истраживања су усмерена на велике апстракције системских анализа. Међутим између њих проналазимо само магловите и изведене појмове регионалне равнотеже снага и подсистема. Ипак, управо у овој средишњој области концепт безбедности може имати једну од својих најкориснијих примена.“ (Buzan, 1983: 105).

Интересовање за регионе није специфичност савремене науке о међународним односима или савремених студија безбедности. Постоје студије у којима су се истраживачи бавили регионима још 20-их година прошлог века. У вези са тим Рик Фавн помње Тојенбијево (Toynbee, 1927) истраживање „Исламског света“ као вероватно једно од привих тог типа (Fawn, 2009: 7). Прве примере регионалног повезивања

³⁸ Ово су само најпознатије од преко стотинак међународних организација у Европи: Савет Европе, Европска свемирска агенција, Европска банка за обнову и развој...

³⁹ Иако свестан ниједан теоријски приступ, као ниједан ниво анализе не омогућава сагледавање проучаване појаве у потпуности, Сингер истиче како потребно развити такав истраживачки модел који ће имати потенцијал за проучавање узрочне односе на начин који није само валидан и темељан, него и једноставан“ (Singer, 1961: 79).

највероватније можемо пронаћи у Старој Грчкој у периоду Пелопонеских ратова (Пелопонески и Делски савез), а који су били офанзивно/дефанзивног типа. Као први процес регионалних интеграција у новијој европској историји истиче се стварање Царинске уније (*Zollverein*) која настаје у првој половини 19. века. Царинска унија која је окупила готово све немачке државе, за последицу је имала стварање региона са заједничким економским, али и одбрамбено политичким карактеристикама.⁴⁰ Након Другог светског рата убрзава се процес регионалног повезивања и стварања регионалне међузависности у Европи, да би након Хладног рата доживљавао свој врхунац.

Овакво појачано интересовање за проучавање региона након Хладног рата истичу многи теоретичари. ако на пример Марк Бисон истиче како је „једна од најчешће истицаних и контра-интуитивних карактеристика савремене „глобалне“ ере то што има изразито регионални укус (*regional flavour*)“ (Beeson, 2005: 969). Поједини теоретичари говоре о „вишерегионалном систему међународних односа“ (Hurrell, A. (2007), док поједини сматрају да већ живимо у „свету региона“ (Katzenstein, 2005). Региони утичу на различите димензије међународне политике, иако постоје они који умањују или искључују значај региона. Амитва Ачарја истиче како нису сви теоретичари међународних односа убеђени у централни значај региона у међународној политици, али да постоји регионална архитектура међународне политике у настајању (Acharya, 2007: 630). Ипак, преовладава становиште по којем региони јесу значајни што је и истицано у појединим прегледним радовима (Mansfield & Milner, 1999; Väyrynen, 2003; Hettne, 2005).

У проучавању региона постоје разнолика теоријска утемељења. Валтер Матли прави шири преглед теоријских приступа и дели их на оне које настанак и постојање региона објашњавају политичким и економским приступом. Карактеристике политичких приступа (функционализам, неофункционализам и интерговерментализам⁴¹) базирају се на специфичностима политичког контекста у којем се одвија процес интеграције (Mattli, 1999: 19-40). Представници функционалистичког и неофункционалистичког приступа наглашавају циљеве интеграционих процеса (очување мира или подстицање благостања), али се разилазе у погледу актера који могу

⁴⁰ Више о овоме у (Mattli, 1999).

⁴¹ У недостатку бољег превода речи „*intergovernmentalism*“, а односи се на повезивање извршних органа власти различитих држава. Ово теоријско становиште везује се за Стенлија Хофмана који је сматрао да интеграција може да функционише у домену ниске политике (тј. економског повезивања), али када се прелива на питања која су у вези са кључним националним интересима, онда интеграција наилази на непремостиве баријере (Више о овоме у: Hoffmann, 1966).

бити покретачи регионалног повезивања. За функционалисте то су искључиво наднационалне институције, док код нефункционалиста то могу бити и поднационални актери. Насупрот неофункционализму, представници интерговерментализма сматрају да регионално повезивање држава покрећу искључиво представници извршне власти са циљем увећања богатства и моћи тих држава (Mattli, 1999: 19). Док се са друге стране представници економски утемељених приступа углавном базирају на односе стварање заједничких тржишта и регулисање међусобних економских односа (теорија царинске уније, оптимална монетарна област и фискални федерализам). Валтер Матли такође, на бази критика ова два приступа и комбинујући утицај тржишта и политичких институција, развија и свој истраживачки приступ (Табела 12.).

Табела 12. Теоријски приступи у проучавању регионалних интеграција према Валтеру Матлију.

		Актери	Начин	Тајминг	Циљ	Спољни ефекат
Политички приступ интеграцијама	Функционализам	Наднационалне институције	Нормативна динамика	Претпостављен (након рата)	Подстицање мира кроз развој	/
	Неофункционализам	Политички актери наднационалног и поднационалног нивоа	Позитивна динамика	/	Увећање благостања (претпостављено)	/
	Интерговерментализам	Представници Влада (извршне власти)	Позитивна (динамика)	„објашњен“ (на састанку представника држава)	Увећање благостања и моћи	/
Економски приступи интеграцијама	Теорија царинске уније	Тржиште (роба и услуге)	Позитивна статика	/	Повећање националног дохотка	Индиректно усмерена
	Оптимална монетарна област	Тржиште (роба и услуге)	Позитивна статика	/	Пуна запосленост и уравнотежен платни промет	/
	Фискални федерализам (Кастела приступ)	Интеракција тржишта и искључивих јавних добара	Позитивна динамика	Објашњено	Унапређење производне ефикасности	/
Матлијев теоријски оквир		Интеракција тржишта и политичких институција	Позитивна динамика	Објашњено	Унапређење економског развоја и одржање политичке стабилности	Усмерена (централна тема)

(Mattli, 1999: 20).

2.3.4. Два најутицајнија теоријска оквира за проучавање (националне) безбедности на регионалном нивоу

Два најутицајнија теоријска становишта⁴² која су примарно развијена за проучавање безбедности на регионалном, односно подсистемском нивоу су теорија сукоба цивилизација Семјуела Хантингтона и теорија регионалног безбедносног комплекса Берија Бузена, а коју су касније Бузен и Уле Вејвер заједно унапредили. Иако примарно усмерени на регионални ниво безбедности, представници обе ове теорије сматрају да се успостављена регионална безбедносна динамика, поред регионалног (подсистемског) нивоа, испољава и на глобалном (системском) и на националном нивоу (нивоу јединица).

Посебна вредност компаративног приказа ова два теоријска приступа највише се огледа у наглашавању њихових разлика, а у погледу дијаметрално супротних претпоставки везаних за регионалну безбедносну динамику. Представници теорије сукоба цивилизација сматрају да се кључна динамика успоставља између различитих региона, односно цивилизација, док представници теорије регионалног безбедносног комплекса сматрају да се кључна динамика успоставља унутар региона, односно регионалних безбедносних комплекса. Оваква становишта консеквентно доводе до претпоставки да је за проучавање безбедности на глобалном, регионалном и/или националном нивоу кључна међурегионална безбедносна динамика (представници теорије сукоба цивилизација), односно унутаррегионална безбедносна динамика⁴³ (представници теорије регионалног безбедносног комплекса), а што ће у наставку бити детаљније представљено.

⁴² Према подацима добијеним претрагом на академском претраживачу *scholar.google.com* Хантингтонов чланак из 1993. године под називом *The clash of civilizations?* је у мају 2016. године био цитиран у 11.216 научних/академских радова, а на исти дан књига *The clash of civilizations and the remaking of world order* цитирана је у 15.519 радова. Насупрот томе Бузенова и Вејверова књига *Regions and powers: the structure of international security* из 2003. године била је цитирана у 2.377 научних/академских радова. А што само по себи представља више него релевантан параметар утицајности два теоријска становишта који су развијени у овим радовима.

⁴³ Конструкције „међурегионална“ и „унутаррегионална безбедносна динамика“ сковане су само за потребе ове дисертације, а како би се нагласиле разлике у претпоставкама које изводе представници ова два теоријска приступа. Имајући у виду да је синтагма „регионална безбедносна динамике“ део појмовног апарата Копенхашке школе, у наставку ће умсето „унутаррегионалне“, бити коришћен официјелни назив „регионална безбедносна динамика“.

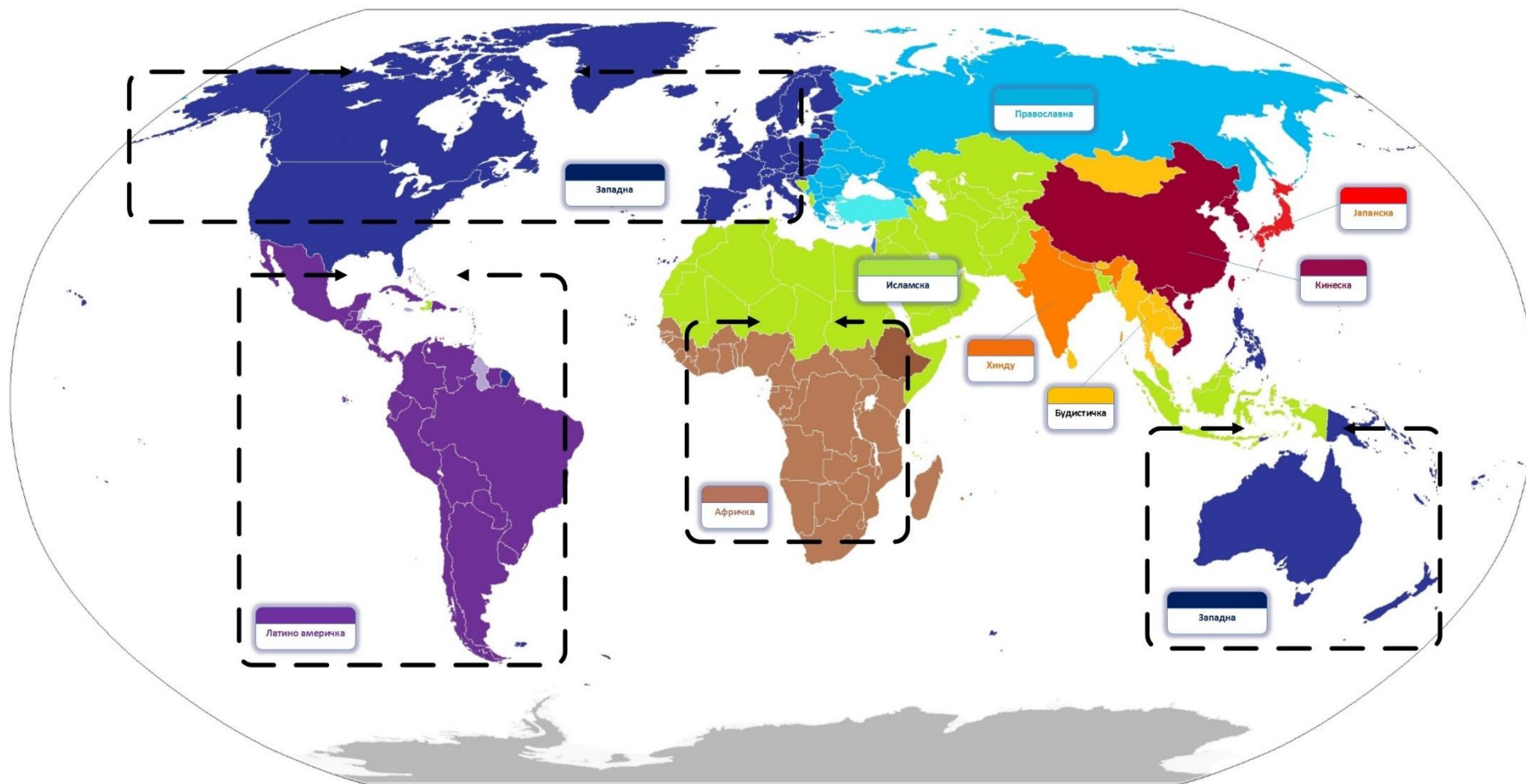
2.3.4.1. Хантингтонова теорија сукоба цивилизација

Семјуел Хантингтон својим чланком „*The clash of civilizations?*” из 1993. године (Huntington, 1993), а три године касније и објављеном књигом „*The class of civilizations and the remaking of world order*” (Huntington, 1996) уводи потпуно нову перспективу у проучавању међународних односа/међународне безбедности. Његова централна теза била је да „култура и културни идентитет, који је на највишем нивоу цивилизацијски идентитет, обликују моделе кохезије, дезинтеграције и сукоба у постхладноратовском свету“ (Хантингтон, 2000: 20). Кохезија људи и држава настаје на темељу истог цивилизацијског идентитета (култура, религија, историја, традиција, језик..), тако да су „земље широм света почеле да развијају нове и оснажују старе антагонизме и удружења, оне су тежиле груписању и нашле га у повезивању земаља сличне културе и исте цивилизације“ (2000: 142). Хантингтон је разликовао 9 цивилизација: Западну⁴⁴, Исламску, Синичку (Кинеску), Православну, Афричку, Латино-америчку, Хинду, Будистичку и Јапанску цивилизацију (Слика 1.). Како између неких од ових цивилизација постоје непремостиве разлике у односу према Богу, у односу према капиталу, породици, сексуалности и разлике у другим вредносним оријентацијама, Хантингтон је очекивао да ће сукоби настајати првенствено због „западне ароганције, исламске нетолеранције и синичког (кинеског) потврђивања“ (Huntington, 1996: 183)⁴⁵.

Овим становиштем уведене су теоријске новине по два основа. Прво, скреће се пажња на регионално повезивање држава које се објашњава заједничким идентитетом и друго, очекују се сукоби између цивилизација управо због различитог идентитета. Једно од основних недостатака Хантингтоновог становишта је што занемарује разлике и превиђа сукобе унутар сваке од наведених цивилизација (региона). Он је сматрао да се државе сличног идентитета удружују у јединствену и компактну цивилизацију и заједнички наступају на међународној сцени, што у пракси често није случај. Најпознатији примери оружаних сукоба унутар једне цивилизације су управо у Исламској цивилизацији (Авганистан, Ирак, Либан, Либија, Египат, Сирија, Судан, Нигерија...).

⁴⁴ За Западну цивилизацију је сматрао да је „једина која има значајне интересе у свакој другој цивилизацији или региону и да има способност да утиче на политику, економију и безбедност у свакој другој цивилизацији или региону“ (Huntington, 1996: 81).

⁴⁵ Ово представља песимистичнији закључак у односу на онај који је дао три године раније у већ поменутом чланку: „свет неће бити једна универзална, него мноштво различитих цивилизација, а све оне ће морати да науче да коегзистирају“ уколико желе да избегну сукобе (Huntington, 1993: 49).

Слика 1. Свет цивилизација по Хантингтону након 1990. године.

Основни недостатак, односно ограничење Хантингтонове теорије сукоба цивилизација је немогућност да се проучава унутрашња безбедносна динамика и мапирају различити, па чак и супротстављени интереси држава које чине тај регион. Истини за вољу то није ни била идеја овог теоријског приступа, него је Хантингтон увођењем регионалне перспективе и конструкцијом регионалних актера, покушао да створи оквир за анализу безбедности на глобалном, односно системском нивоу истичући значај међурегионалних односа.

Ипак сумирајући критике ове теоријске поставке, може се констатовати да оно што се најчешће истиче као „недостатак“ Хантингтонове теорије сукоба цивилизација у ствари представља централно питање у теорији регионалног безбедносног комплекса, а чији представници акценат стављају управо на безбедносну динамику унутар региона. Зато ће у наставку, а због значаја који има у анализи теме ове дисертације, теорија регионалног безбедносног комплекса бити детаљно представљена.

2.3.4.2. Бузенова (и Вејверова) теорија регионалног безбедносног комплекса

Идеју за развијање теорије регионалног безбедносног комплекса Бери Бузен темељи на „широко распрострањеној претпоставци да ће међународни односи у постхладноратовском свету имати далеко регионалнији карактер“ (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 9). Ову претпоставку Бери Бузен темељи на две уочене тенденције. Прва се односи на то да деловање преосталих великих сила⁴⁶ на плану међународних односа/безбедности више није мотивисано идеолошким ривалством, док се друга тенденција односи на то да велике силе избегавају шире политичко ангажовање осим уколико је то у директној и снажној вези са њиховим интересима. Последица оваквог стања је слабо лидерство на глобалном, односно системском нивоу, а што је Бузена навело на закључак да ће региони више него раније бити препуштени односима држава које их сачињавају (1998: 9).

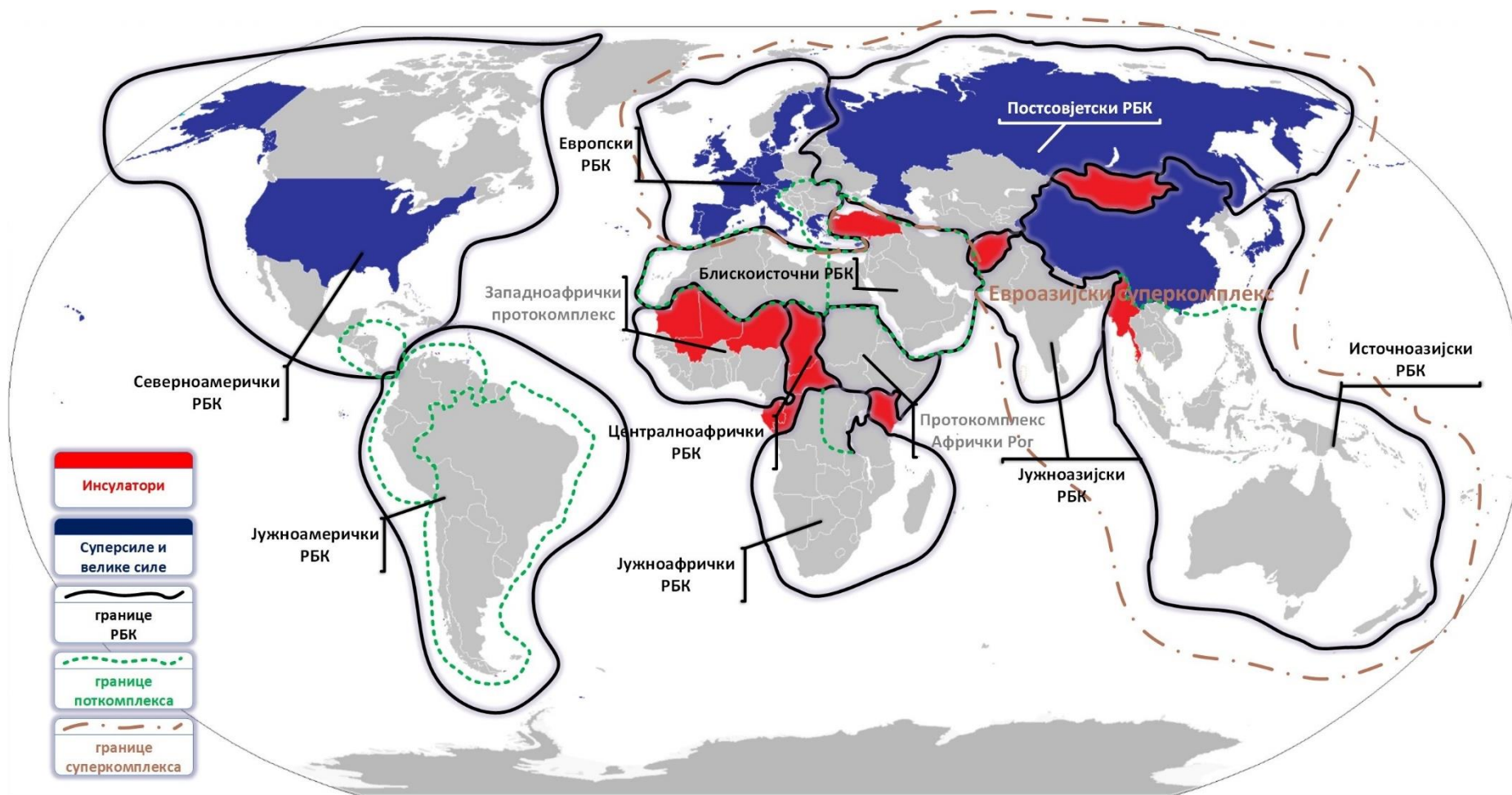
Представници копенхашке школе студија безбедности разликују пет нивоа за анализу безбедности: глобални, регионални, национални, социјетални и појединачни или речено језиком представника ове школе: системски, подсистемски, ниво јединица, подјединица и појединаца (1998: 5-6). Зато се овде само по себи намеће питање, зашто

⁴⁶ Бузен сматра да су Сједињене америчке државе једина суперсила, али наводи да постоје и велике силе (Русија, ЕУ, Кина и Јапан), а о чему ће касније бити више речи.

Бузен сматра да регионални, односно подсистемски ниво можда има и највећи потенцијал у проучавању?

За разлику од међународног система (системског нивоа) Бузен сматра да је регион објекат анализе сам по себи, док за разлику од националног нивоа (ниво јединица) регион представља оквир у којем се подједнако успешно могу пронаћи исходи, као и извори објашњења конкретних безбедносних исхода (1998: 9). Ову идеју аргументује ослањајући се на Моритзенов закључак да су државе (јединице) пре фиксни, него мобилни референтни објекти (Mouritzen, 1997). Основне карактеристике региона би требало да подразумевају географску блискост држава које чине регион, затим заједничке етничке, језичке, религијске, историјске, обичајне и најшире културолошке карактеристике, а пошто се регионом бавимо у контексту проучавања безбедности онда и сличну перцепцију о претњама или реалне претње по безбедност, као и јаку економско-политичку везу. Међутим регион представља и довољно динамичан оквир који оставља могућност за трансформације ових карактеристика у појединим деловима, али и импликацију ових промена кроз регионалну безбедносну динамику и односе између држава унутар региона.

У вези са овом централном идејом Бузен и Вејвер су, у за тему ове дисертације кључној књизи *Regions and powers*, цео свет поделили у девет регионалних безбедносних комплекса: Северноамерички, Јужноамерички, Европски, Блискоисточни, Централноафрички, Јужноафрички, Постсовјетски, Јужноазијски и Источноазијски регионални безбедносни комплекс. Затим на два протокомплекса (ЗападноАфрички и Рог Африке), један суперкомплекс (Евроазијски) и више поткомплекса (Слика 2.). Ипак имајући у виду значај Теорије регионалног безбедносног комплекса за тему ове дисертације, овом теоријском оквиру биће посвећено комплетно наредно поглавље.

Слика 2. Регионални безбедносни комплекси према Бузену и Вејверу на почетку 21. века.

2.4. НАСТАНАК И РАЗВОЈ, ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И САЗНАЈНИ ДОМЕТИ ТЕОРИЈЕ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА (ПРЕМА БУЗЕНУ И ВЕЈВЕРУ)

2.4.1. Настанак и развој концепата ТРБК у радовима Бузена и Вејвера, као и степен тематизације овог теоријског оквира у савременој научној публицистици

Теорија регионалног безбедносног комплекса није развијена и представљена у једном раду. Ово теоријско становиште развијано је у периоду од 1983. до 2003. године у радовима које су понекад самостално, а понекад заједно објављивали Бери Бузен и Уле Вејвер. У овом раздобљу од двадесет година Бузенова иницијална идеја о „безбедносном комплексу“ прешла је веома дуг пут до једне утемељене и заокружене теорије, са очекивано великим сазнајно-експланаторним и интерпретативно-аналитичким потенцијалом. Имајући то у виду, у наставку су представљени сви Бузенови и Вејверови радови који су у вези са развојем или применом теорије регионалног безбедносног комплекса, као и они радови који по свом наслову можда упућују на ТРБК или регионални ниво безбедности уопште.

Оваква методолошка одлука у смислу прегледа Бузенове и Вејверове библиографије, а у вези са предметом и циљем дисертације, значајна је из најмање два разлога. Прво, на овај начин стиче се релативно добар увид у настанак и развој ТРБК, односно како су Бузен и Вејвер сукцесивно уводили нове појмове и нова становишта у ТРБК, и друго, стиче се увид у то како су сами утемељивачи ТРБК користили, односно како користе овај теоријски оквир, како постављају истраживачки проблем и до каквих резултата и закључака у својим истраживањима долазе. Преглед који следи настао је анализом комплетне Бузенове и Вејверове библиографије, а представљени радови су испуњавали бар један од два наведена критеријума (у раду је коришћена ТРБК или рад насловом упућује на ТРБК и/или регионални ниво безбедности). Ради веће прегледности ова анализа Бузенових и Вејверових радова биће представљена табеларно (Табела 13.).

Табела 13. ТРБК у радовима Бузена и Вејвера.

НАСТАНАК, РАЗВОЈ И ПРИМЕНА КОНЦЕПАТА ТРБК У РАДОВИМА БУЗЕНА И ВЕЈВЕРА			
#	ИДЕНТИФИКАЦИЈА РЕФЕРЕНЦЕ И КОМЕНТАР	ТРБК	НАПОМЕНА
1.	<p>Buzan, B. (1983). <i>People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations</i>. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.</p> <p>Бузен истиче потребу и значај проучавања регионалног нивоа (који сматра запостављеним) наглашавајући подсистеме и регионалну равнотежу моћи (најчешће се погрешно преводи као „равнотежа снаге“). У овој књизи Бузен, како сам истиче, први пут у међународне односе уопште уводи овакву идеју, а затим даје прво одређење „безбедносног комплекса“ (које је касније назвао „регионални безбедносни комплекс“), а који је тада сматрао квалитативно друкчијим у односу равнотежу моћи (<i>balance of power</i>), јер обухвата ширу идеју, идеју безбедности која је у ствари алтернативни приступ у проучавању међународних односа.</p> <p>Бузен даље истиче да различити географски, политички, стратешки, историјски, економски или културни фактори одређују безбедносни комплекс, као и да државе ван комплекса могу играти значајну улогу, али да свакако комплекс сам по себи представља центар свих (мисли на државе) безбедносних брига/забринутости (1983: 106). У наставку књиге ово теоријске претпоставке је проверавао у односима које успостављају махом азијске државе (Кина, Индија, Пакистан, СССР, Вијетнам и сл.) (1983: 105-15).</p>	Да	У овој књизи Бузен је први пут поменуо и дао одређење „безбедносног комплекса“ (који је тек 1998. године назвао „регионални безбедносни комплекс“)
2.	<p>Buzan, B., Rizvi, G. (Eds.), (1986). <i>South Asian Insecurity and the Great Powers</i>. London: Macmillan.</p> <p>Идеју за израду овог зборника дао је Говхер Ризви (<i>Gowher Rizvi</i>) (тада још увек студент/докторант, а данас професор са међународном репутацијом и бивши саветник премијера Бангладеша за спољне послове), који је истакао да „безбедносни комплекс“ (појам који је Бузен развио 1983. године) представља „далеко смисленији оквир за анализу регионалне безбедности“ (1986: xi) и у том смислу предложио проверу овог концепта на примеру Јужне Азије.</p>	Да	Говхер Ризви подстиче Бузена на уређивање овог зборника и додатну разраду концепта „безбедносни комплекс“
	<p>Buzan, B. (1986). A Framework For Regional Security Analysis. In: B. Buzan & G. Rizvi (Eds.), <i>South Asian Insecurity and the Great Powers</i>, (pp. 3-36). London: Macmillan.</p> <p>Бузен истиче значај подсистема у проучавању „безбедносних односа између држава“ (дакле више не говори о међународним односима, него се фокусира само на безбедносну димензију), а истовремено истичући значај „глобалног ривалства између суперсила“ (1986: 3-4). Бузен такође истиче и недостатке постојећих анализа у међународним односима.</p> <p>Безбедност представља као релациони феномен (одређен могућностима, жељама и страховима те државе, али и могућностима, жељама и страховима</p>	Да	Један од кључних радова у којем Бузен уводи појмове попут: безбедносна међузависност, глобално ривалство суперсила, обрасци

<p>других држава са којима та држава успоставља интеракцију), због чега је немогуће разумети националну безбедност било које државе без разумевања међународног обрасца безбедносне међузависности у коју је та држава уграђена (1986: 5). Међутим, пошто оваква логика упућује на непрегледну и компликовану холистичку перспективу, зато је потребно утврдити одговарајући ниво анализе. У ту сврху Бузен истиче да „сваки од ових нивоа мора да садржи трајне, значајне и суштински (само)садржајне карактеристике безбедносног проблема“ (1986: 5) (Ова Бузенова реченица је нарочито важна, обзиром да он само констатује шта је важно, али (Р)БК још увек на представља концепт на основу којег је могуће утврдити такве карактеристике у конкретном случају. Тако да ово остаје интелектуални недостатак ТРБК све до 2003. године када Бузен заједно са Вејвером уведе концепт секуритизације сматрајући да на тај начин превазилазе, односно попуњавају ову теоријску празнину).</p> <p>У овом раду Бузен уводи и обрасце пријатељства и непријатељства, а који могу произлазити из локалних проблема, шире заваде или идеолошког сукобљавања, а који нису последица само разматрања (разлике) у дистрибуцији моћи (1986: 7). Безбедносни комплекси су последица анархичног међународног система и представљају пре трајније, него сталне/непромењиве подсистеме (1986: 8).</p> <p>У овом раду Бузен први и једини пут истиче разлику између „нижег и вишег нивоа безбедносног комплекса“, где се нижи ниво састоји од држава чија се моћ простире само на непосредне суседе, док се виши ниво садржи велике силе (попут САД, СССР и евентуално Кине), а чија моћ се простире далеко изван непосредног окружења (1986: 11). Бузен такође први пут помиње појам суперкомплекса, који одређује као агрегацију више комплекса (1986: 12). Затим да је у одређивању сета држава које чине безбедносни комплекс примарно усмерење на војној и политичкој димензији безбедности, иако је истакао да и економски фактори имају одређени значај (1986: 12-3) (Бузен ће тек касније разрадити секторски приступ у проучавању безбедности, а истичући пет сектора). У наставку рада Бузен се бавио узроцима и динамиком промена у односима безбедности у Јужној Азији. Посебно је важно нагласити да је Бузен у овом раду први пут увео и одредио појам прекривања/оверлеја, који је тада подразумевао једну или више спољних сила које продиру директно у локални комплекс са ефектом сузбијања аутохтоних безбедносних динамика (1986: 30).</p>	<p>пријатељства и непријатељства, прекривач/оверлеј, суперкомплекс.</p>
<p>Buzan, B. & Rizvi, G. (1986). A Framework For Regional Security Analysis. In: B. Buzan & G. Rizvi (Eds.), <i>The Future of the South Asian Security Complex</i>, (pp. 235-252). London: Macmillan.</p> <p>У овом прилогу у истом зборнику, Бузен и Ризви ово теоријско становиште проверавали на примеру Јужноазијског безбедносног комплекса испитујући безбедносну међузависност држава у региону у односу на конкретне моделе (тада Бузен још није говорио о могућим сценаријима): <i>status quo</i>, унутрашња трансформација, спољна трансформација, прекривање/оверлеј.</p>	<p>Да</p> <p>Бузен и Ризви по први пут у студији случаја проверавају могуће моделе безбедносних комплекса: <i>status quo</i>, унутрашња и спољна трансформација и</p>

			прекривање/ове рлеј.
3.	<p>Buzan, B. (1988). The Southeast Asian Security Complex. <i>Contemporary Southeast Asia</i>, 10(1), 1-16.</p> <p>Овај рад насловом јасно упућује на примену безбедносног комплекса у проучавању Југоисточне Азије, Бузен чак и сам то истиче у каснијем раду (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10). Међутим обзиром да се у електронској бази овог часописа налазе бројеви закључно са 1996. годином, овај рад није могао бити анализиран.</p>	Да	
4.	<p>Wæver, O. (1989). Conceptions of Détente and Change: Some Non-Military Aspects of Security Thinking in the FRG. In: O. Wæver, P. Lemaitre & E. Tromer (Eds.), <i>European Polyphony: erspectives Beyond East-West Confrontation</i> (pp. 186-224). London: Macmillan.</p> <p>Бузен, Вејвер и де Вилде у једном делу своје књиге наводе ову референцу истичући као њену кључну карактеристику развијање одређених теоријских концепата ТРБК (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10). Међутим како је на основу прегледа познатих електронских база научних радова било могуће остварити увид само у садржај овог зборника, произлази закључак да су поједини појмови ТРБК коришћени и развијани у другом прилогу овог зборника (Wæver, O. (1989). Conflicts of Vision – Visions of Conflict. In: O. Wæver, P. Lemaitre & E. Tromer (Eds.), <i>European Polyphony: erspectives Beyond East-West Confrontation</i> (pp. 283-326). London: Macmillan.), а што у крајњој линији потврђују сами Бузен и Вејвер у (за ову дисертацију кључном) делу (Buzan & Wæver, 2003: 40, 51, 52, 75).</p>	Да	
5.	<p>Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E. & Wæver, O. (1990). <i>The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era</i>. London: Pinter Publishers.</p> <p>Тврдњу да су у овој књизи коришћени концепти развијени у оквиру (онога што се данас означава као) ТРБК износе Бузен и Вејвер у свом каснијем раду (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10). Међутим, како књига није могла бити пронађена ни у једном од познатих електронских база научних радова, тако да се о књизи само посредно закључује на основу приказа Кита Крауса (Krause, K. (1991). Review: The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era by Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer, Ole Wæver. <i>Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique</i>, 24(2), 437-438.)</p> <p>Централна тема књиге је структурна трансформација безбедносних односа у тадашњој Европи. Бузен и сарадници уочавају три кључна актуелна процеса/проблема: „процес реформе у Источној Европи, немачки проблем (<i>German problem</i>) и динамика односа у Западној алијанси“ (мисли се на НАТО), и примењујући концепте ТРБК, они разрађују три могућа сценарија будућих безбедносних односа у Европи: 1) трећи Хладни рат, 2) фрагментација и 3) интеграција (Krause, 1991: 437). Аутор приказа, Бузену и сарадницима замера што превелики значај дају економским факторима, као и међународним организацијама (Европска заједница, Западноевропска унија, НАТО и Конференција за европску безбедност и сарадњу), као и идеју</p>	Да	

	<p>прекривања/оверлеја. Краус такође замера и неодређеност у погледу сценарија који сматрају вероватним (упоређује их чак са Миршејмером, јер његова теорија такође има корене у Волцовом структуралном реализму, као и ТРБК), а који је по Краусу далеко одређенији у погледу могућег исхода актуелних процеса). Критикујући овакву неодређеност, Краус чак иде и крак даље истичући да књига има превише „ако“ и „можда“ (<i>many "ifs" and "maybes"</i>), као и да „иако су Бузен и сарадници спровели изврсно истраживање будућих сценарија, нису успели да саопште оно шта је вероватно да ће се десити (<i>"sense of the possible"</i>) (1991: 438).</p>		
6.	<p>Buzan, B. (1991) [1983] <i>People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, 2nd edn</i>, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.</p> <p>У измењеном и допуњеном издању књиге из 1983. године (и са новим насловом књиге у односу на прво издање), део о безбедносним комплексима је издвојен из четвртог поглавља (Држава и међународни политички систем (<i>The State and the International Political System</i>)) и разрађен у посебном (сада петом делу, под називом Регионална безбедност (<i>Regional security</i>) (1991: 157-88). У овом делу Бузен истиче потребу попуњавања празнине између системског нивоа и нивоа држава, увођењем „безбедносних комплекса“. Затим даје историјски преглед регионалне безбедности, са акцентом на регионалну структуру и промене које настају и исходи до којих те промене доводе.</p>	Да	У новом (измењеном и допуњеном) издању књиге из <i>People, States and Fear</i> Бузен у односу на верзију из 1983. године додатно разрађује идеју о безбедносном комплексу, али без увођења нових појмова
7.	<p>Joenniemi, P., & Wæver, O. (1992). Regionalization around the Baltic Rim: Notions on Baltic Sea Politics. (pp. 1-38). Nordic Council. <i>The 2nd parlimantaru conference on co-operation in the Baltic Sea Area, held at Oslo, Norway (Apr. 22.-24. 1992.)</i></p> <p>У овом коауторском раду Јонијери и Вејвер су анализирали регион Балтика. Рад је подељен у шест целина, а посебно је занимљив први део у којем коаутори дају своје виђење региона за 16 година, односно како ће по њиховим предвиђањима регион изгледати 2008. године. За тему ове дисертације овај рад је значајан јер иде у прилог тези да Вејвер 1992. године још увек није био упознат са теоријом регионалног безбедносног комплекса или да још увек није користио овај теоријски оквир у анализи конкретних региона.</p>	Не	
8.	<p>Buzan, B., & Wæver, O. (1992). Framing Nordics Security - European Scenarios for the 1990s and Beyond. In: J. Øberg (Ed.), <i>Nordic Security in the 1990s: Options in the Changing Europe</i> (pp. 85-104). London: Pinter Publishers.</p> <p>Овај Бузенов и Вејверов прилог у зборнику се нажалост не налази ни на једном од познатих електронских база научних радова, тако да није могао бити анализиран његов садржај. Међутим, Бузен у каснијем раду истиче како је у овом прилогу заједно са Вејвером користио појам „безбедносног комплекса“, а као оквир за анализу односа између нордијских земаља (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10). Овом Бузеновом тврдњом се практично побија претходна претпоставка да Вејвер 1992. године није био упознат са појмом безбедносног комплекса.</p>	Да	

9.	<p>Wæver, O. (1993). Europe: Stability and Responsibility. In: Internationales Umfeld, Sicherheitsinteressen und nationale Planung der Bundesrepublik. Teil C: Unterstützende Einzelanalysen. Band 5. II.A Europäische Sicherheitskultur. II.B Optionen für kollektive Verteidigung im Kontext sicherheitspolitischer Entwicklungen Dritter, Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP – S 383/5, 31–72.</p> <p>Овај Вејверов рад најалост није могао бити пронађен ни у једној од познатих електронских база научних радова, тако да садржај овог рада није могао бити анализиран. Међутим, Бузен и Вејвер су у више наврата наводили овај рад као пример примене концепата развијених у оквиру теорије регионалног безбедносног комплекса (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10; Buzan & Wæver, 2003: 28, 42, 54).</p>	Да	
10.	<p>Buzan, B., Jones, C. A., & Little, R. (1993). <i>The logic of anarchy: Neorealism to structural realism</i>. New York: Columbia University Press.</p> <p>Тема ове књиге везана је за структурални реализам, тако да Бузен, Џонс и Литл преиспитују Волцово теоријско становиште. Ипак Бузен веома симболично на два места спомиње ТРБК (у питању је електронска верзија књиге тако да странице нису обележене) тврдећи да ТРБК припада структуралном реализму (јер се базира на трајнијим, али не и непромењивим обрасцима пријатељства, непријатељства или незаинтересованости, као и понављањем оне констатације да претње брже прелазе краће дистанце чиме даје приоритет регионалној у односу на глобалну динамику. Да ли случајно или не, Бузен о овом раду по први (а вероватно и последњи) пут у контексту образаца пријатељства и непријатељства истиче као релевантну и могућност међусобне незаинтересованости актера, односно држава.</p>	Да	У овој књизи се само симболично на два места спомиње ТРБК
11.	<p>Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P. (1993). <i>Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe</i>, London: Printer Publishers.</p> <p>Тврдњу да су у овој књизи коришћени концепти развијени у оквиру (онога што се данас означава као) ТРБК износе Бузен и Вејвер у свом каснијем раду (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 10). Међутим, како књига није могла бити пронађена ни у једном од познатих електронских база научних радова, о овој књизи је било могуће само посредно закључивање, а на основу приказа књиге које су писали Кен Бут (Booth, K. (1994). Review: Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe by Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre. <i>International Affairs (Royal Institute of International Affairs)</i>, 70(1), 171.) и Нина Грогер и Марин Такл (Grøger, N. & Takle, M. (1994). Review: Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe by Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre. <i>Journal of Peace Research</i>, 31(4), 474.)</p> <p>У овој књизи детаљно је представљен концепт социјеталне безбедности, а са циљем разумевања промене безбедносних изазова у постхладноратовској Европи (Grøger & Takle, 1994: 474). Књига је подељена у три дела, у првом делу је представљен концепт социјеталне безбедности и његов однос са политичким, војним, економским и сектором заштите животне средине, у другом делу представљене су конкретне безбедносне претње и сродни појмови (нације, идентитет, политичке јединице, миграције, грађански</p>	Да	У овој књизи је вероватно по први пут направљена синтеза РБК и концепта социјеталне безбедности

	<p>ратови, тероризам и политички поредак у Европи). Док је у последњем делу направљена процена сазнајног доприноса концепта социјеталне безбедности. У вези са тим, Кен Бут социјеталну безбедност означава „тренутно најјефективнијим (теоријским) алатом за разумевање нове безбедносне агенде у Европи“, јер истиче „способност друштва да одржава традиционалне обрасце културе, језика, асоцијација, религијског и националног идентитета и обичаје“ (Booth, 1994: 171).</p> <p>Иако нико у приказу књиге не спомиње експлицитно концепте развијене у оквиру ТРБК, а имајући у виду већ поменути констатацију Бузена и Вејвера, произлази закључак да у овој књизи створене претпоставке за јаче повезивање ТРБК и секторског приступа, а првенствено социјеталног сектора.</p>		
12.	<p>Buzan, B. (1996). International security in East Asia in the 21st century: Options for Japan. <i>Dokkyo International Review</i>, 9, 281–314.</p> <p>Иако својим насловом овај рад упућује на повезивање глобалног, регионалног и националног нивоа безбедности конкретне државе (Јапана), овај рад нажалост није пронађен ни у једној од познатих академских база, тако да није могао бити анализиран његов садржај. Иначе ова референца се налази у списку коришћених референци, али се нигде не наводи у тексту (за ову дисертацију кључног дела) <i>Regions and Powers</i>.</p>	/	
13.	<p>Buzan, B. (1997). Rethinking Security after the Cold War. <i>Cooperation and Conflict March</i>, 32(1), 5-28.</p> <p>Иако је тема рада везана за нови, постхладноратовски поглед на безбедност, где Бузен главни акценат ставља на Копенхашку школу, у раду се ипак не спомиње теорија регионалног безбедносног комплекса. Са друге стране у раду су детаљније представљени остали теоријски оквири развијени у оквиру Копенхашке школе (теорија секуритизације и секторски приступ).</p>	Не	
14.	<p>Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). <i>Security: A new framework for analysis</i>. Lynne Rienner Publishers.</p> <p>У овој књизи Бузен⁴⁷ већ говори „о „класичној“ теорији регионалног комплекса“ (приступу који је био карактеристичан за период Хладног рата) и истичући неке од недостатака уводи појам „проширеног безбедносног комплекса, у оквиру ког се разматрају и нетрадиционални сектори (економски, социјетални и сектор заштите животне средине/енвиromентални)“ (1998: 2). Ипак Бузен о овој књизи по први пут користи назив „теорија регионалног безбедносног комплекса“ (<i>regional security complex theory</i>) истичући да у постхладноратовском периоду преостала велика сила (САД означава као велику силу, а не суперсилу као у каснијим радовима) није толико заинтересована за идеолошко ривалство и због тога избегава шире политичко везивање, осим уколико њени интереси нису тренутно и снажно погођени. Оваква ситуација по Бузену ствара слабо лидерство на глобалном нивоу, што консеквентно доводи до претпоставке да</p>	Да	<p>До тада најдетаљнији приказ РБК, које је унапређен секторским приступом. Такође у овом раду је први пут употребљен назив „теорија регионалног безбедносног комплекса“, али и разликовање хомогених и</p>

⁴⁷ Иако је Бузен ову књигу написао у коауторству са Уле Вејвером и Јап де Вилдеом, предговору је јасно истакнуто да је Бери Бузен писао сва поглавља која су у вези са „безбедносним комплексом“, односно регионалним безбедносним комплексом.

	<p>је регионима, више него раније, препуштено да сами уређују своје односе (1998: 9).</p> <p>Бузен такође у овој књизи по први (и последњи) пут прави разлику између „хомогених и хетерогених комплекса“, где први у складу са „класичним“ одређењем РБК подразумевају „интеракцију између сличних типова јединица“ (нпр. војно ривалство између држава), док хетерогени РБК (према становишту које је „иде изван класичног“ (<i>moving beyond RSCT</i>) подразумева да регион може интегрисати различите типове актера који интерреагују кроз два или више сектора (нпр. државе + нације + предузећа/фирме + конфедерације које делују кроз политички, економски или социјетални сектор) (1998: 16). У овој књизи Бузен такође по први и последњи пут у расправу о РБК уводи појмове попут подрегиона (<i>subregion</i>) и микрорегиона (<i>microregion</i>) (1998: 19).</p>		хетерогених комплекса
15.	<p>Buzan, B. (1998). The Asia-Pacific: what sort of region in what sort of world?, In: A. McGrew & C. Brook (Eds.) <i>Asia-Pacific in the New World Order</i> (pp. 68–87). London: Routledge.</p> <p>Бузен у овом раду прво објашњава регион и наглашава опште карактеристике тог дела Пацифика, а затим анализира тај регион на два нивоа, као посебан међународни регион са својим специфичностима и посебном безбедносном структуром и на другом нивоу као део глобалне безбедносне структуре. У овој анализи коришћени су концепти развијени у оквиру теорије регионалног безбедносног комплекса.</p>	Да	
16.	<p>Buzan, B., & Little, R. (2000). <i>International systems in world history: Remaking the study of international relations</i>. Oxford University Press.</p> <p>У овој књизи Бузен и Литл су анализирали бројне историјске, али и шире друштвене процесе и догађаје (највећи број њих у матрици војно-политичких, економских, социјеталних и енваиromенталних фактора). Међутим, иако можда наслов упућује на значај регионалног нивоа и допринос овог нивоа у проучавању осталих нивоа безбедности, у овој књизи се теорија регионалног безбедносног комплекса не спомиње.</p>	Не	
17.	<p>Sperling, V., Wæver, O., Dragsdahl, J., Andersen, A., Keldorff, S., & Riishøj, S. (2000). <i>Efter Kosovo: Debatoplæg om sikkerhedspolitik i Europa</i>. Kbh.: Nyt Europa.</p> <p>Наслов овог рада упућује на конкретан безбедносни проблем у једном делу Европе и због тога постоји очекивање да је можда коришћена ТРБК као оквир за анализу. Међутим како је рад писан на данском језику, садржај овог рада није могао бити анализиран.</p>	/	

18.	<p>Wæver, O. (2000). An Inter-regional Analysis: NATO's new Strategic Concept and the Theory of Security Complexes. In S. Behrendt, & C-P. Hanelt (Eds.), <i>Bound to Cooperate : Europe and the Middle East</i>. (pp. 55-106). Munich: Verlag Bertelsmann Stiftung.</p> <p>Највероватније представља прерађени текст Wæver, O., & Buzan, B. (1999). Europe and the Middle East - an inter-regional analysis: NATO's new Strategic concept and the theory of security complexes. <i>In Security in the Middle East</i>, working paper, Center for Applied Policy Research. (pp. 73-110). Munich.</p> <p>Оба ова рада насловима јасно упућују на теорију регионалног безбедносног комплекса, тако да је права је штета што ових радова нема ни у једној познатој електронској бази научних радова. Ипак Бузен и Вејвер у књизи <i>Regions and Powers</i> наводе оба ова рада у списку референци у којима су користили појмове развијене у оквиру ТРБК.</p>	Да	
19.	<p>Wæver, O. (2001). Widening the Concept of Security - And Widening the Atlantic?. In B. Hultdt, E. Davidsson, & S. Rudberg (Eds.), <i>The Transatlantic Link: Strategic Yearbook 2002</i>. (pp. 31-48). Stockholm: Swedish National Defence College.</p> <p>Овај рад насловом упућује на регионални ниво безбедности, међутим зборник у којем је објављен није пронађен ни на једном од познатих сервиса за претрагу електронских база научних радова, тако да није мога бити анализиран садржав овог рада. Ипак, Бузен и Вејвер у књизи <i>Regions and Powers</i> реферишу овај рад али не у контексту ТРБК, него у вези са проширивањем агенде безбедносних претњи и истичући како су претње у САД и даље доминантно војне претње, па тек онда политичке и економске (2003: 299), до су у Европи политичко-економске, а другде у свету то су и различите заразне болести (ХИВ), промене животне средине, глобални тероризам, регионални конфликти и сл. (2003: 360).</p>	Не	
20.	<p>Buzan, B., & Wæver, O. (2003). <i>Regions and powers: the structure of international security</i> (Vol. 91). Cambridge University Press.</p> <p>Капитално Бузеново и Вејверово дело у којем у којем су детаљно представили теорију регионалног безбедносног комплекса и тај теоријски оквир применили на анализу свих регионалних безбедносних комплекса (поткомплекса, протокомплекса и суперкомплекса).</p>	Да	Због значаја који ова књига има, како за тему овог истраживања, тако и у академској заједници уопште, садржај ове референце ће у наставку бити посебно представљена

21.	<p>Buzan, B. (2003). Security architecture in Asia: The interplay of regional and global levels. <i>The Pacific Review</i>, 16(2), 143-173.</p> <p>У овом раду направљен је краћи резиме основних идеја ТРБК које су изнете у <i>Regions and powers</i>, а које су коришћене у анализи безбедносних динамика које су карактеристичне за Азијске регионалне безбедносне комплексе. Бузен скицира безбедносну међузависност, начин формирања и границе РБК пре и након Хладног рата. У постхладноратовској безбедносној динамици истиче значај регионалних интеграција (АСЕАН на првом месту), али на првом месту утицај Кине и Јапана (као великих сила) и САД као кључног спољног актера (суперсиле). На крају рада Бузен износи могућа сценарија у погледу стварања Азијског суперкомплекса, а у односу на форму даје аргументацију за и против конфликтне формације и безбедносног режима. Рад се у великој мери подудара са оним што је написано у Бузеновој и Вејверовој књизи <i>Regions and powers</i> из исте године. (Ово свакако не значи да је реч о аутоплагијату, уколико рад у тренутку прихватања за објављивање није већ био објављен).</p>	Да	Овај рад је практично резиме онога што је о азијској регионалној безбедносној динамици написано у <i>Regions and powers</i>
22.	<p>Buzan, B. (2004a). <i>From international to world society?: English school theory and the social structure of globalisation</i> (Vol. 95). Cambridge University Press.</p> <p>Бузен само на једном месту овој у књизи упућује на теорију регионалног безбедносног комплекса (за коју констатује да је развио заједно са Уле Вејвером), а „која суочава глобалне са подглобалним проблемима, а у контексту регионалних безбедносних комплекса и глобалних поларитета (2004: 270).</p>	Да	Помињање ТРБК само на једном месту у књизи
23.	<p>Buzan, B. (2004b). <i>The United States and the great powers: World politics in the twenty-first century</i>. Cambridge: Polity Press.</p> <p>Књига је подељена у три дела. У првом делу Бузен на теоријском нивоу одређује појмове идентитета, поларитета, суперсиле, велике силе и регионалне силе. У другом делу разрађује три могућа сценарија у погледу односа између евентуалних суперсила и великих сила и импликације таквих односа на глобалну безбедност: 1) једна суперсила и неколико великих сила, 2) две или три суперсиле и неколико великих сила и 3) ни једна суперсила и неколико великих сила. У трећем делу књиге Бузен анализира спољну политику САД коју дели у три фазе: 1) амерички експанзионизам, 2) униполарност, 3) период након 11. септембра. Највећи део књиге је уобличен идејама које су развијене у оквиру ТРБК</p>	Да	Истраживање у књизи је у највећем делу утемељено у ТРБК

24.	<p>Buzan, B. (2005a). The Security Dynamics of a 1 + 4 World. In: E. Aydinli & J. N. Rosenau (Eds.) <i>Globalization, security, and the nation state: paradigms in transition</i> (pp. 177-197). Albany: State University of New York Press.</p> <p>Овај прилог је подељен у три дела. У првом делу Бузен разрађује сценарио 1 + 4 и даје претпоставке у вези са њиховим понашањем суперсиле и великих сила (три сценарија за суперсилу и три сценарија за велике силе). У другом делу рада Бузен разрађује други сценарио на глобалном нивоу по којем не постоји ни једна суперсила, али постоји више великих сила (по овом сценарију он претпоставља све већу безбедносну међузависност између великих сила). Док у трећем делу објашњава утицај регионалних сила на регионалне безбедносне комплексе у међународној структури са једном суперсилом и више великих сила. Бузен у овом раду под регионалним силама подразумева Индију, Пакистан, Јужну Африку, Ирак, Иран, Саудијску Арабију, Египат, Израел и Сирију. Овај рад је заснован на истим претпоставкама и истим сценаријима као и претходни, само што је у првом раду акценат на понашању САД (као једине суперсиле), док је у овом раду нагласак на глобалном нивоу и широм безбедносној међузависности.</p>	Да	Истраживање у овом прилогу је у највећем делу утемељено у ТРБК
25.	<p>Wæver, O. (2005). The constellation of securities in Europe. In: E. Aydinli & J. N. Rosenau (Eds.) <i>Globalization, security, and the nation state: paradigms in transition</i> (pp. 151-174). Albany: State University of New York Press.</p> <p>У првом делу овог прилога у зборнику Вејвер објашњава карактеристике Европског РБК и прави краћи историјски осврт, док у другом делу истиче локалне изазове и безбедносне претње (10 кључних претњи), као и секуритизације које су карактеристичне за ЕУ (овај други део рада практично представља сумирање онога што је већ написано у <i>Regions and powers</i>, књизи објављеној две године раније). У трећем делу Вејвер објашњава разлоге специфичног приступа ЕУ у борби против тероризма.</p>	Да	Истраживање у овом прилогу је у највећем делу утемељено у ТРБК и теорији секуритизације (а део рада је резиме онога што је написано у <i>Regions and powers</i>)
26.	<p>Buzan, B. (2005b). American exceptionalism, unipolarity and September 11: Understanding the behaviour of the sole superpower. <i>Guoji Guanqia</i> (<i>International Review</i>), 38</p> <p>Овај рад насловом упућује на примену ТРБК у контексту понашања суперсиле, али рад је писан на кинеском језику, тако да овај рад није могао бити анализиран.</p>	/	Рад написан на кинеском језику
27.	<p>Buzan, B. (2008a). A leader without followers? The United States in world politics after Bush. <i>International Politics</i>, 45(5), 554-570.</p> <p>Иако насловом можда упућује на ТРБК, у раду се ово теоријско становиште не спомиње).</p>	Не	
28.	<p>Friedrichs, J., & Wæver, O. (2009). Western Europe: Structure and strategy at the national and regional levels. In: A. B. Tickner & O. Wæver (Eds.) <i>International relations scholarship around the world</i> (pp. 261-286). London: Routledge.</p> <p>У овом коауторском раду Фридрих и Вејвер уочавају различите обрасце балансирања у Западној Европи, па је помало зачуђујуће што се теорија регионалног безбедносног комплекса ни не спомиње.</p>	Не	

29.	<p>Buzan, B., & Hansen, L. (2009). <i>The evolution of international security studies</i>. Cambridge University Press.</p> <p>Бузен и Хансенова ТРБК спомињу само на два места у овој књизи и то у контексту регионалних приступа уопште (где се само наводи ово теоријско становиште) и у контексту Копенхашке школе (где се само наводи овај теоријски приступ без икакве елаборације).</p>	Да	Само симболично помињање ТРБК на два места у књизи
30.	<p>Buzan, B., Gonzalez-Pelaez, A. (Eds.) (2009). <i>International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level</i>. Hampshire: Palgrave Macmillan.</p> <p>Иако је тема зборника везана за регионални ниво међународних односа, теорија регионалног безбедносног комплекса се не спомиње нити у једном од девет прилога објављених у овом зборнику (чак ни у контексту поређења са Енглеском школом у науци о међународним односима). Осим у закључку зборника у којем Бузен и Ана Гонзалес-Пелаес на три места помињу РБК, а у вези са регионом Блиског Истока (2009: 203, 229, 241), без улажења у било какву елаборацију.</p>	Да	Само симболично помињање ТРБК у закључку зборника
31.	<p>Acharya, A., & Buzan, B. (Eds.). (2009). <i>Non-Western international relations theory: perspectives on and beyond Asia</i>. London: Routledge.</p> <p>У овом тематском зборнику где је Бузен коуредник и коаутор три поглавља (а где су сви остали аутори из Азије), ни у једном тексту се не спомиње ни теорија регионалног безбедносног комплекса, ни регионални безбедносни комплекси.</p>	Не	
32.	<p>Buzan, B. (2010a). China in international society: Is 'peaceful rise' possible? <i>The Chinese Journal of International Politics</i>, 3(1), 5–36. (Највероватније је у питању рад: Buzan, B. (2008b). China - Is 'peaceful rise' possible? In <i>The 30th Anniversary of the Reform and Opening-up</i>, held at Chinese Academy of Social Sciences, Beijing, China (Dec. 16-17 2008).)</p> <p>Овај рад је у ствари излагање које је Бузен одржао на научној конференцији Пекингу у организација Кинеске академије друштвених наука. Бузен на почетку рада прави хронолишки преглед развоја Кине у ширем временском оквиру са акцентом на „отварање“ Кине у периоду Хладног рата и односе са САД и СССР. Затм прави преглед актуелног стања и у трећем делу разрађује могуће сценарије у погледу односа са САД, Јапаном и међународном друштвом уопште (разликујући глобализационо и постколонијално становиште). Иако насловом и структуром овај рада упућује на ТРБК, овај теоријски оквир се у тексту нигде не спомиње.</p>	Не	
33.	<p>Buzan, B. (2011a). The South Asian security complex in a decentring world order: Reconsidering regions and powers ten years on. <i>International Studies</i>, 48(1), 1-19.</p> <p>У овом раду Бузен преиспитује аргументацију изнету у књизи <i>Regions and powers</i> након десет година. Он констатује како је потенцијал за стварање Азијског суперкомплекса већи него пре десет година, као и да су захтеви Индије за потврђивањем статуса велике силе сада „веродостојни“. Зато Бузен нарочито истиче потенцијалну улогу Индије као нове велике силе у Јужноазијском РБК и потенцијално у Источноазијском РБК, али и на</p>	Да	Овај рад је у потпуности утемељен у ТРБК и подразумева преиспитивање закључака у вези са Јужноазијским РБК, а које је

	<p>глобалном нивоу уопште. У погледу статуса и улоге САД у Јужноазијском комплексу, Бузен сматра да је иста као и пре десет година.</p> <p>Он анализира Јужноазијски РБК на (сва) четири нивоа, на нивоу јединица РБК, затим анализира безбедносну међузависност на нивоу региона, затим међурегионалну безбедносну динамику и на крају међузависност на глобалном нивоу (наглашавајући позицију Кине и САД у односу на уочене тенденције у Јужноазијском РБК).</p>		<p>изнео у <i>Regions and powers</i> пре десетак година</p>
34.	<p>Buzan, B. (2011b). The Inaugural Kenneth N. Waltz Annual Lecture - A World Order Without Superpowers: Decentred Globalism. <i>International Relations</i>, 25(1). 3-25.</p> <p>У питању је највероватније минимално прерађено саопштење са међународне конференције: Buzan, B. (2010b). A World Order without Superpowers: De-centered Globalism. In <i>the International Workshop on Great Powers, World order and International Society: History and Future. Sponsored by Institute of International Studies, Jilin University Changchun, China.(Sep, 2-4, 2010).</i>)</p> <p>Овај рад је у ствари пленарно предавање Берија Бузена са научне конференције у организацији Јилин универзитета у граду Гангчуен у Кини. У раду је анализирана позиција САД, Кине и ЕУ кроз три питања (прихватљивост политике те силе, модел/карактеристике те силе и питање хегемонистичког легитимитета у међународном друштву). У раду Бузен износи неке друштвене и материјалне разлоге због којих САД неће опстати као суперсила, а такође наводи и разлоге због којих Кина и ЕУ не могу постати суперсила. У раду се такође елаборира тврдња да ће свет великих сила највероватније имати регионализовану форму са потенцијалом за сарадњу, али и јачање хегемоније у одређеним регионима. Иако је у раду стављен фокус на однос између глобалног и регионалног нивоа безбедности у раду се само у назнакама спомиње ТРБК.</p>	Да	<p>Само симбилично помињање ТРБК</p>
35.	<p>Wæver, O. (2012a). Decentral globalisering. <i>Ip-monopolet</i>, 17, 6-9.</p> <p>Овај кратак текст је писан на данском језику, али се о његовом садржају може закључити на основу илустрација које су дате (мапа света са РБК пре и након Хладног рата), тако да Вејвер највероватније прави краћи резиме ТРБК са импликацијама на глобалном нивоу.</p>	Да	<p>Краћи информативни текст о ТРБК на глобалном нивоу писан на данском језику</p>
36.	<p>Greenwood, M. T., & Wæver, O. (2013). Copenhagen–Cairo on a roundtrip: A security theory meets the revolution. <i>Security Dialogue</i>, 44(5-6), 485-506. (Рад је објављен годину дана раније на данском језику као Greenwood, M. T. J., & Wæver, O. (2012b). København-Kairo, tur-retur. <i>Politik</i>.)</p> <p>Иако се револуција у Египту анализира у ширем контексту „Арапског пролећа“ као примарни теоријски оквир коришћена је теорија секуритизације, док се теорија регионалног безбедносног комплекса ни не спомиње у раду.</p>	Не	

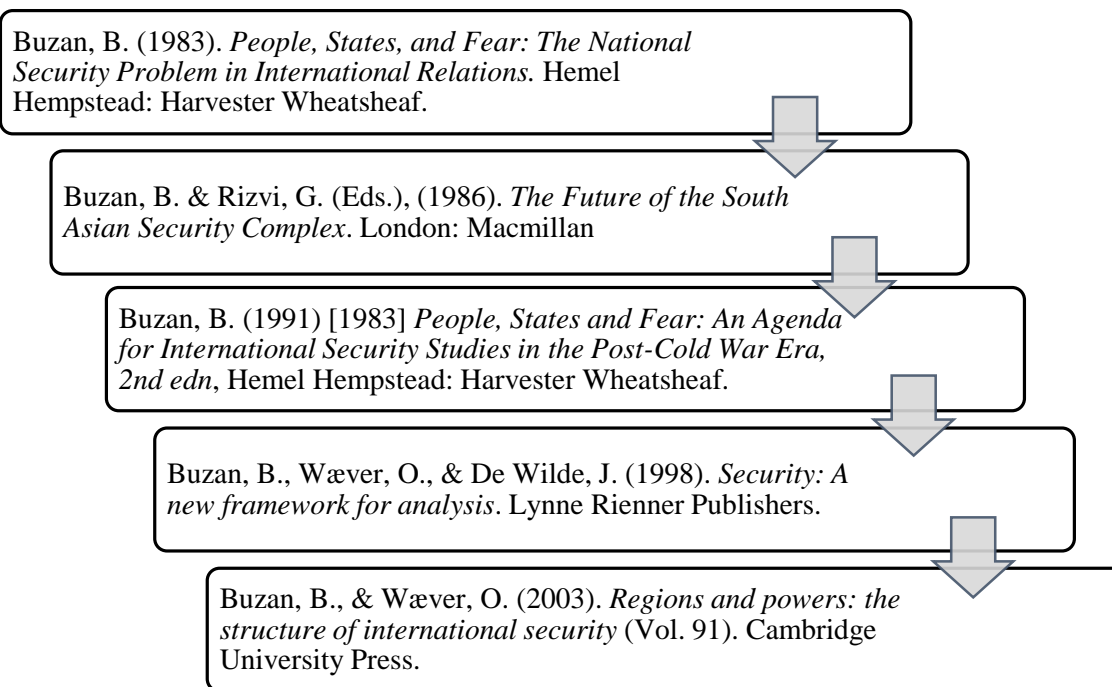
37.	<p>Buzan, B. & Cox, M. (2013). China and the US: comparable cases of 'peaceful rise'? <i>The Chinese Journal of International Politics</i>, 6(2), 109-132.</p> <p>Аутори у овом раду (пре)испитују и надовезују се на идеје и становишта које је Бузен изнео у раду који је објављен у истом часопису годину дана раније, а везано за природу могућих односа (сукоба и сарадње) између Кине и САД, компарирајући их са сличним примерима из прошлости. У раду се посебно истичу сличности и разлике између ове две глобалне силе, односно велике силе и суперсиле. Међутим иако рад можда насловом и садржајем упућује на ТРБК, ова теорија се у раду не спомиње.</p>	Не	
38.	<p>Buzan, B. (2014a). The logic and contradictions of 'peaceful rise/development' as China's grand strategy. <i>The Chinese Journal of International Politics</i>, 7(4), 381-420.</p> <p>Бузен се у овом раду посвећује разради неких од идеја изнетих у претходна два рада који су објављени у истом часопису. У првом делу рада понуђено је додатно објашњење средства које Кина користи у спољној и безбедносној политици, док је у други део рада обухватио анализу природе кинеског мирољубивог раста/развоја (хладан, топао, врућ). Ипак, иако рад можда насловом и садржајем упућује на ТРБК, ова теорија се у раду не спомиње, као и у два претходна случаја.</p>	Не	
39.	<p>Buzan, B. (2014b). Great power management and regional ownership in a new world order: rivalry, balancing or concert? <i>Politica: Tidskrift for politisk videnskab</i>, 46(4), 425-443.</p> <p>Овај рад својим насловом у потпуности упућује на теорију регионалног безбедносног комплекса (насловом су обухваћени чак и конкретни појмови ТРБК), тако да је права штета што се овај рад не налази на најпознатијим сервисима за претрагу електронских база часописа. Такође на самом сајту овог данског часописа налазе се бројеви закључно са 2013. годином, тако овај рад није могао бити анализиран.</p>	/	Имајући у виду наслов, истраживање је у овом раду највероватније утемељено у ТРБК
40.	<p>Buzan, B., & Zhang, Y. (Eds.). (2014). <i>Contesting international society in East Asia</i>. Cambridge: Cambridge University Press.</p> <p>Иако је тема овог зборника који су уредили Бузен и Јнгјин Занг везана за регион Источне Азије, изненађујуће је што је у само једном прилогу од (девет укупно) коришћен ТРБК као оквир за анализу. Ауторка Евелин Гох је у свом раду користила овај теоријски оквир (Goh, E. (2014). East Asia as regional international society: The problem of great power management. In: B. Buzan & Y. Zhang (Eds.), <i>Contesting international society in East Asia</i> (pp. 167-187). Cambridge: Cambridge University Press.)</p>	Да	У овом зборнику само једна ауторка у свом раду користи РБК као теоријски оквир

41.	<p>Buzan, B. & Lawson, G. (2015). <i>The global transformation: history, modernity and the making of international relations</i>. Cambridge studies in international relations. Cambridge: Cambridge University Press.</p> <p>У овој књизи Бузен и Лавсон представљају (по њима) кључне историјске догађаје и процесе који су одредили начин тематизације међународних односа (глобална трансформација, индустријализација, настајање (националних) држава, идеологије, стварање међународног поретка и сл.), као и начин на који је настајала теорија/наука о међународним односима, са нагласком на кључне промене током 19., 20. и 21. века. Међутим у овој књизи није прављен осврт на конкретне теоријске приступе у међународним односима, односно студијама безбедности, тако да ни теорија регионалног безбедносног комплекса није посебно представљана.</p>	Не	
-----	--	----	--

На основу анализе комплетне Бузенове и Вејверове библиографије, четири, односно пет референци се намећу као кључне у погледу настанка и развоја ТРБК (Шема 3.).⁴⁸

У књизи *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations* из 1983. године Бузен је први пут академској заједници представио идеју „безбедносног комплекса“, коју је начелно одређивао као становиште које представља алтернатива појму „равнотежа моћи“ (*balance of power*). На основу овога, Говхер Ризви уочава аналитички потенцијал „безбедносног комплекса“ и подстиче Бузена на уређивање зборника *South Asian Insecurity and the Great Powers* који објављују 1986. године. Први и последњи девети) прилог у овом зборнику су најзначајнији за тему ове дисертације. У првом прилогу зборника Бузен развија своју иницијалну идеју о „безбедносном комплексу“ уводећи појмове попут: „безбедносна међузависност“ која превазилази односе између малих држава и подразумева и „глобално ривалство суперсила“ (у још увек биполарном међународном поретку), уводи „обрасце пријатељства и непријатељства“ и истиче да је постојање комплекса последица анархичног међународног система и представљају релативно трајне, али ипак промењиве подсистеме. У овом раду Бузен по први пут помиње суперкомплекс, прекривач/оверлеј, а примарно је још увек усмерен на проучавање односа у политичкој и војној димензији, иако уважава значај и економских односа.

⁴⁸ Три од ове четири (пет) референце представљају не само Бузенове и Вејверове најцитираније радове, него спадају и у групу најцитиранијих радова уопште у области међународних односа, односно студија безбедности, а о чему ће свакако бити више речи у наставку.

Шема 3. Кључне референце у настанку у развоју ТРБК.

У другом (измењеном и допуњеном) издању књиге *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*⁴⁹ (и под нешто друкчијим насловом) Бузен 1991. године додатно разрађује идеју о безбедносном комплексу, којој посвећује цело поглавље, али без увођења нових појмова у односу на претходне радове. Тако да су за развој теорије регионалног безбедносног концепта и њој припадајућих појмова кључне две књиге које су Бери Бузен и Уле Вејвер заједно написали.⁵⁰

У књизи *Security: A new framework for analysis*⁵¹ из 1991. године Бузен истиче разлику између „класичне“ ТРБК и становишта које „иде изван класичног“, а који обогаћује у потпуности секторским приступом. Такође у овој књизи Бузен по први пут користи назив „теорија регионалног безбедносног комплекса“ (*regional security complex*

⁴⁹ Према подацима са *Google Scholar*-а књига *People, States and Fear* је (у свим издањима) цитирана у 4.498 научних радова. Приступљено 30.03.2016. године
https://scholar.google.com/scholar?cluster=8567136807521266494&hl=en&as_sdt=0,5

⁵⁰ Књига *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers има и трећег коаутора, Јапа де Вилдеа (Jaap de Wilde), данског професора и истраживача, који у овој књизи (бар према ономе што је написано у уводу књиге) није учествовао у писању делова који се односе на ТРБК, теорију секуритизације и/или секторску анализу. Де Вилде се такође ни касније није истакао радовим на ове теме.

⁵¹ Према подацима са *Google Scholar*-а књига *Security: A new framework for analysis* је цитирана у 5.255 научних радова. Приступљено 30.03.2016. године
https://scholar.google.com/scholar?q=security%3a+new+framework+for+analysis+&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5

theory). У овој књизи по приви (и последњи) пут прави разлику између „хомогених и хетерогених комплекса“ и такође по први и последњи пут уводи појмове попут подрегиона (*subregion*) и микрорегиона (*microregion*) (1998: 19). Док у књизи *Regions and powers: the structure of international security*⁵² из 2003. године Бузен и Вејвер заједно дају најисцрпнији приказ теорије регионалног безбедносног комплекса који је унапређен теоријом секуритизације, а о чему ће бити више речи у наставку дисертације.

Међутим пре тога потребно је истаћи и делимично изненађујуће закључке, а који произлазе из овог прегледа Бузенове и Вејверове библиографије. Наиме, помало је изненађујуће што након 2003. године и књиге *Regions and powers* Бузен и Вејвер не развијају, нити преиспитују даље ТРБК и појмове развијене у оквиру ове теорије. Међутим, још више изненађује податак да у каснијим радовима готово да и не користе ТРБК у анализи регионалног нивоа, са изузетком (Buzan, 2004b, 2005a) и (Wæver, 2005), а који практично представљају резиме онога што је већ написано у *Regions and powers*, и са изузетком (Buzan, 2011a) који потпуности утемељен у ТРБК и подразумева преиспитивање закључака у вези са Јужноазијским РБК, а које је изнео у *Regions and powers* десетак година раније. Дакле изузимајући ове четири референце Бузен и Вејвер у свим радовима објављеним након 2003. године ТРБК или помињу само у назнакама или уопште не истичу/не користе овај теоријски оквир.

Овакав налаз додатно интригира имајући у виду Бузенов однос према секторској анализи, теоријском приступу који је развио у (Buzan, 1986; Wæver, Buzan, Kelstrup, Lemaitre, 1993; Buzan, Wæver & De Wilde, 1998), а који је у каснијим радовима у потпуности одбацио и уместо примене секторске анализе/приступа предложио примену класичног социолошког приступа - функционалну диференцијацију (Buzan & Albert, 2010; Albert & Buzan, 2011; Albert & Buzan, 2013; Albert, Buzan & Zürn, 2013). Имајући то у виду, а како није пронађен ни један рад у којем Бузен и/или Вејвер одбацују ТРБК, у оквиру овог истраживања Бузену и Вејверу је послато електронско писмо у вези са овом уоченом тенденцијом, а на које ни Бузен ни Вејвер до предаје ове дисертације нису одговорили.

Управо због овога само по себи се намеће логично питање, а које се односи уопште на статус овог теоријског оквира у (савременим) студијама безбедности, али и уопште у

⁵² Према подацима са *Google Scholar*-а књига *Regions and powers: the structure of international security* је цитирана у 2.362 научна рада. Приступљено 30.03.2016. године
https://scholar.google.com/scholar?q=Regions+and+powers%3A+the+structure+of+international+security&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5

друштвеним/хуманистичким наукама. Трагајући за одговором на ово питање у дисертацији је направљен преглед литературе чији се резултати односе на три кључне димензије, односно начина кроз које је могуће сагледавати степен и овим тематизације теорије регионалног безбедносног комплекса у најсавременијој научној публицистици.

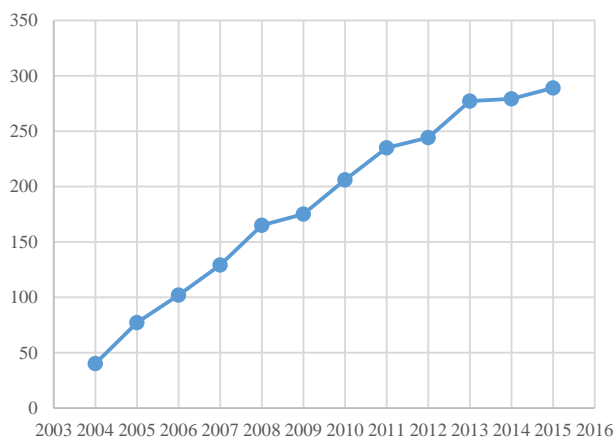
Прво прегледом литературе обухваћене су све научне/академске референце које се налазе у највећој електронској бази *scholar.google.com* и које су писане на енглеском језику, а у којима је цитирана кључна референца у овој дисертацији и када је реч о теорији регионалног безбедносног комплекса – *Regions and powers*. Такође анализом исте електронске базе направљен је и преглед свих научних/академских радова у којима је теорија регионалног безбедносног комплекса коришћена као теоријски оквир у истраживању, а што уједно представља и други релевантан налаз у вези са академском тематизацијом и нивоом утицајности ТРБК. И прва и друга група резултата ће ради прегледности бити представљена табеларно и по годинама (Табела 14.).

Табела 14. Степен тематизације ТРБК у научној публицистици на годишњем нивоу.

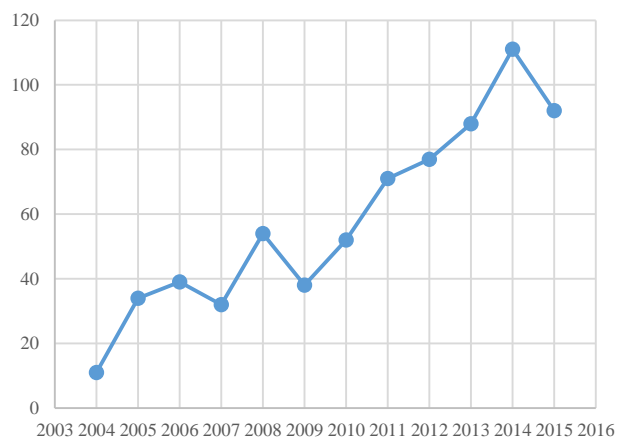
СТЕПЕН ТЕМАТИЗАЦИЈЕ ТРБК ПО ГОДИНАМА НА ОСНОВУ ПРЕГЛЕДА НАУЧНИХ/АКАДЕМСКИХ РАДОВА ИЗ SCHOLAR.GOOGLE.COM БАЗЕ КОЈИ СУ ПИСАНИ НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ		
Година	Број научних/академских радова у којима је цитирана књига <i>Regions and powers</i>	Број научних/академских радова у којима је ТРБК коришћен као теоријски оквир
2004.	40	11
2005.	77	34
2006.	102	39
2007.	129	32
2008.	165	54
2009.	175	38
2010.	206	52
2011.	235	71
2012.	244	77
2013.	277	88
2014.	279	111
2015.	289	92

Увидом у резултате добијене прегледом ове електронске базе научних/академских радова, више је него очигледна велика цитираност кључне референце ТРБК - *Regions and powers*, као и више него очигледна велика примена овог теоријског оквира у истраживањима у савременој научној публицистици. Поред овога утврђен је и позитиван тренд, односно све већа цитираност *Regions and powers* и све чешћа примена овог

теоријског оквира из године у годину. У циљу што јаснијег приказа ових налаза, утврђени позитивни трендови ће бити представљени и у форми графикана (Графикон 2. и Графикон 3.).

Графикон 2. Тренд раста цитираности *Regions and powers*.

Графикон 3. Тренд раста примене ТРБК.

У оквиру Графикона 3. уочљив је рекордан број радова у којима је коришћен ТРБК у 2014. години, а који је значајно већи и у односу на претходну и у односу на наредну 2015. годину. Ово одступање се може објаснити чињеницом да је те 2014. године била десетогодишњица од првог објављивања кључне референце теорије регионалног безбедносног комплекса - *Regions and powers*, а што је сигурно представљало повод да одређени научни часописи из области међународних односа и студија безбедности цео број посвете овом теоријском оквиру (*Mediterranean Politics, Journal of Regional Security, International Studies Review, etc.*), али и бројне монографије које су посвећене ТРБК и променама који је овај теоријски оквир унео у (савремене) студије безбедности.

И на крају трећи начин кроз који је могуће сагледавати степен и значај тематизације теорије регионалног безбедносног комплекса у савременим научним/академским радовима односи се на заступљеност овог теоријског оквира у докторским дисертацијама које су одбрањене на најпрестижнијим светским универзитетима. Наиме у оквиру прегледа литературе са циљем утврђивања степена заступљености и значаја који ТРБК има, прегледане су и електронске базе махом докторских радова попут: <http://search.ndltd.org/> <https://oatd.org/> <http://www.dart-europe.eu/basic-search.php> <http://ethos.bl.uk/Home.do> и <http://theses.lse.ac.uk/> У овим електронским базама пронађене су 52 дисертације (претежно докторати, неколико мастер радова и једна тзв. „мала докторска дисертације“) у којима је на било који начин

коришћена теорија регионалног безбедносног комплекса, а од којих су у 32 дисертације ТРБК представљала кључан теоријски оквир. Због обима приказа свих ових дисертација, оне су дате као прилог на крају ове дисертације (Прилог 2.). Међутим на овом месту потребно је рећи нешто више у вези са временским оквиром у којем су брањене ове дисертације и универзитети на којима су брањене. Временски период у којем су брањене ове дисертације је од 1999. до 2015. године, а брањени су углавном на универзитетима у Великој Британији, САД; Аустралији, Канади, Новом Зеланду, Јужној Африци, Хонг Конгу и Индији, али и у државама које се не сматрају енглеским говорним подручјем: Данска, Шведска, Француска, Турска, Холандија, Египат и Бразил. Такође потребно је напоменути да су представљане само дисертације које су писане на енглеском језику, тако да је сасвим извесно да би у супротном број дисертација у којима је само поменута теорија регионалног безбедносног комплекса само поменути или број дисертација у којима је ТРБК представљала кључни теоријски оквир, био сигурно далеко већи од броја дисертација које су пронађене и представљене у Прилогу 2.

2.4.2. „Класична“ теорија регионалног безбедносног комплекса

Слично осталим традиционалистима у студијама безбедности и у оквиру „класичне“ теорије регионалног безбедносног комплекса примарни фокус је на држави као кључној јединици и на политичком и војном сектору (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 11). Идеја је била да се нагласи релативна аутономија односа на нивоу регионалне безбедности и да се ти односи поново ставе у контекст државе/јединице и система, односно глобалног нивоа. Иако су готово све државе у некој врсти сложене безбедносне мреже (међународне) међузависности, имајући у виду да већина политичких и војних претњи брже и лакше прелазе краће него дуже дистанце, Бузен (још увек без Вејвера) небезбедност држава доводи у везу са географском близином (1998: 11). Због чега је и безбедносна међузависност далеко интензивнија између држава унутар таквог регионалног безбедносног комплекса, него изван, па је и претпоставка да већина држава више страхује од својих суседа, него од удаљених сила. Што опет доводи до препознатљивих образаца понашања обликованих подједнако и на дистрибуцији моћи, али и на историјским обрасцима пријатељства и непријатељства (1998: 12).

Безен регионални безбедносни комплекс одређује као „сет држава чије су главне безбедносне перцепције и примарне забринутости толико међусобно исповезиване да се

њихови проблеми по националну безбедност не могу разумно анализирати и решавати одвојено од других (држава)“ (1998: 12). Ово одређење Бузен означава као „класично“ одређење регионалног безбедносног комплекса, јер комплекс настаје локалним груписањем држава најчешће у политичком и војном сектору. Класично схватање РБК омогућава проучавање односа између тих локалних држава, али може представљати и оквир за анализу круцијалних услова када и да ли ће јака спољна сила пенетрирати у регион (комплекс) (1998: 12).

Што се унутрашње регионалне безбедносне динамике тиче, она је у оквиру класичног схватања РБК, примарно одређена односима пријатељства и непријатељства. Тако да негативни крај тог спектра могућих односа представља конфликтну формацију (Senghaas, 1973; Väyrynen, 1984) у којој међузависност држава проистиче из страха, ривалства или заједничке перцепције претњи. На средини тог спектра би се налазили безбедносни режими (Jervis, 1982) у којима државе још увек могу представљати претњу једна другој, али ипак настоје на изврше одређена уверавања и направе такве међусобне аранжмане како би умањиле међусобну безбедносну дилему. Док би позитивни крај тог спектра представљала плуралистичка безбедносна заједница (Deutsch, et al. 1957: 1-4) у којој државе нити припремају нити очекују примену силе једних против других. Бузен је сматрао да ће регионална интеграција довести до елиминисања регионалних комплекса и трансформације анархичног подсистема држава у једног, већег актера унутар система. Оваква трансформација изазива консеквентне промене и у погледу структуре моћи тог комплекса (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 12).

Поред односа пријатељства и непријатељства Бузенова претпоставка је да су регионални безбедносни комплекси, слично идеји о равнотежи моћи, суштинска последица анархичног међународног система (1998: 12). Оваква претпоставка би могла упућивати на закључак да је регионалне безбедносне комплексе могуће пронаћи у сваком делу система, односно да је сваки део света обухваћен и неким регионалним безбедносним комплексом. Бузен наводи две околности зашто то није случај (1998: 12). Прво, у неким подручјима света постоје државе које имају толико мало моћи да њихова пројекција једва да прелази националне границе. А због чега такве државе имају безбедносну перспективу која је окренута домаћим/унутрашњим питањима, па да те државе немају довољно јаку безбедносну интеракцију са другим државама, а на основу које би био генерисан регионални комплекс. Док се други услов односи на директно присуство спољне силе у региону које је довољно јако да угуши уобичајену безбедносну

динамику између локалних држава. Државе које имају овакав капацитет Бузен назива „прекривачи“ (*overlay*).

Прекривач је велика сила која најчешће врши екстензивно стационарање својих оружаних снага у комплексу, а што је веома другачије од нормалне, уобичајене интервенције или процеса мешања великих сила у унутрашња питања регионалног комплекса (1998: 12). Уобичајен начин мешања великих сила може оснажити локалну безбедносну динамику, док би идеја прекривања требало да има сасвим другачији ефекат. Прекривањем конкретан регион губи своју иницијалну безбедносну динамику и подређује је ривалству великих сила, на тај начин конкретан регион постаје само шири оквир у којем се регионална безбедносна динамика или прилагођава интересима великих сила или у потпуности нестаје, брише се (*obliterate*) (1998: 13). Тако да се у овим случајевима може говорити као о регионалним безбедносним комплексима, али само пре прекривања/оверлеја. Школски примери прекривања/оверлеја су везани за период европског колонијализма у земљама које данас називамо земљама трећег света и за период ривалства суперсила у Хладном рату на простору готово целе Европе.

2.4.3. Теорија регионалног безбедносног комплекса „изван класичног“ одређења

У истој књизи - *Security: A new framework for analysis* из 1998. године у којој истиче карактеристике „класичне“ теорије регионалног безбедног комплекса, Бузен развија становиште које „иде изван класичног“ (*moving beyond RSCT*), а под којим подразумева да регион може интегрисати различите типове актера који интерреагују кроз два или више сектора (нпр. државе + нације + предузећа/фирме + конфедерације које делују кроз политички, економски или социјетални сектор) (1998: 16). Ово практично подразумева отварање ширег оквира који омогућава анализу безбедносне међузависности јединица изван искључиво политичког и војног сектора.

У овом раду Бузен по први (и последњи) пут прави разлику између хомогених (*homogeneous complexes*) и хетерогених комплекса (*heterogeneous complexes*), где је први у складу са „класичним“ одређењем РБК и подразумева „интеракцију између сличних типова јединица“ (нпр. војно ривалство између држава), док хетерогени РБК подразумева интерреаговање различитих типова актера кроз два или више сектора (нпр. држава + нације + предузећа + конфедерације интерреагују кроз политички, економски и социјетални сектор) (1998: 16). Бузен даље истиче како дилема око хомогених и

хетерогених комплекса не постоји у смислу да је једна или друга идеја адекватнија на нивоу теоријске расправе, него сматра да обе ове идеје имају место и да је само питање која идеје, односно оквир више одговара конкретном случају који се проучава. Јер иако безбедносна међузависност у савременим условима најчешће не подразумева само политичку и војну димензију, на све такве случајеве могуће је применити обе ове идеје, односно оквира за анализу. С том разликом што би хетерогени безбедносни комплекс требало да омогући анализу безбедносне међузависности у свим секторима истовремено, док би примена хомогеног безбедносног комплекса креирање посебног оквира за сваки од сектора. Зато ове хомогене безбедносне комплексе Бузен још назива и комплексима прилагођеним конкретним секторима (*sector-specific security complexes*) (1998: 17).

У оквиру овог становишта Бузен уводи појам секуритизације и то у контексту питања - Који актери разматрају безбедност у односу на које актере?, где Бузен констатује како су ипак значајније секуритизације на регионалном нивоу (1998: 18). Такође у овој књизи Бузен по први и последњи пут у расправу о РБК уводи појмове попут подрегиона (*subregion*) под којим подразумева делове региона (ова идеја ће касније прерасти у поткомплексе) и микрорегиона (*microregion*), а који представљају ниво подјединица и налазе се унутар граница конкретне државе (1998: 19). И на крају Бузен понавља како је логика регионалних безбедносних комплекса полази од чињенице да је међународна безбедност релационо питање које највише зависи од тога како се људски колективитети односе једни према другима у зависности од претњи и рањивости (1998: 19).

2.4.4. Ревидирана теорија регионалног безбедносног комплекса (*revised RSC(T)*)

Већ је истакнуто да Бузен (и Вејвер) у жељи да одбаце државоцентрични и војнополитички фокус истицањем више сектора безбедности, као и због увиђања могућности постојања и других актера (осим држава), модификују иницијалну идеју о регионалним безбедносним комплексима, што означавају као ТРБК која иде „изван класичног“ одређења. Међутим овакво схватање ТРБК иако са ширим истраживачким захватом подразумевало је значајан аналитички недостатак који се огледао у губљењу фокуса са заиста релевантних безбедносних претњи, односно питања на којима се заиста темељи регионална безбедносна динамика и областима у којима се испољава

успостављена безбедносна међузависност. Наиме, сада се у мору нових претњи (изазова и ризика) које су се нашле на овој проширеној безбедносној агенди поставило питање приоритета, односно хијерархије претњи са којима се одређена држава/јединица суочава у РБК. Или још прецизније - Шта заиста угрожава државе/јединице у РБК?

Бузен и Вејвер сматрају да се одговор на ово питање може тражити у политичком дискурсу, односно у секуритизујућим потезима, где одређени актер нешто означава као безбедносну претњу. Оваква конструкција безбедносних претњи од стране секуритизујућег актера је према Бузену и Вејверу кључна за сужавање аналитичког фокуса, односно утврђивање које су претње заиста релевантне. а овај начин Бузен и Вејвер постојећу постојеће, односно постојећа одређења РБК обogaћују теоријским доприносом који су већ дали у (савременим) студијама безбедности: секторским приступом и теоријом секуритизације. Тако да у књизи „*Regions and Powers: The Structure of International Security*“, Бузен и Вејвер преобликују постојеће одређење и регионални безбедносни комплекс представљају као „скуп јединица чији су главни процеси секуритизације и/или десекуритизације толико повезани да се њихови безбедносни проблеми не могу разложно анализирати или решавати одвојено“ (Buzan & Wæver, 2003: 44).

Ради прегледнијег увида у развој Бузенове и Вејверове идеје о регионалним безбедносним комплексима одређења централног појма у теорији регионалног безбедносног комплекса ће бити представљена табеларно (Табела 15.), док ће у наставку, а имајући у виду значај секуритизујућег потеза, нешто детаљније бити представљена теорија секуритизације.

И на крају, у вези са одређењем РБК из 2003. године, потребно је истаћи да овакво становиште намеће питање: Да ли Бузен и Вејвер ревидирају своју идеју о државама као кључном референтном објекту безбедности? На ово питање они одговарају како овај нови оквир и ова нова поставка „не одређују унапред да државе нису доминантне и да је сасвим могуће да је свет и даље у великој мери државоцентричан, чак и када наш оквир за анализу није. Истраживање је далеко занимљивије када оквир за анализу не упућује унапред на резултат“ (Buzan & Wæver, 2003: 45).

Табела 15. Развој одређења РБК.

УТЕМЕЉИВАЧИ	РБК	ОДРЕЂЕЊА (РЕГИОНАЛНОГ) БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА
<p>Бери Бузен (1983: 106)</p>	<p>Прво одређење БК</p>	<p>Безбедносни комплекс чини – „група држава чија је примарна безбедносна забринутост толико уско повезана да се њихове националне безбедности не могу разложно разматрати одвојено од других (држава)“</p>
<p>Бери Бузен (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 12)</p>	<p>„Класично“ одређење РБК</p>	<p>Регионални безбедносни комплекс представља – „сет држава чије су главне безбедносне перцепције и примарне забринутости толико међусобно исповезиване да се њихови проблеми по националну безбедност не могу разумно анализирати и решавати одвојено од других (држава)“</p>
<p>Бери Бузен (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 18-9)</p>	<p>Одређење „изван класичног“ (<i>moving beyond classical</i>) одређења РБК (обогаћено секторским приступом)</p>	<p>Овде Бузен не даје конкретно одређење регионалног безбедносног комплекса као у претходним случајевима, него уводећи секторски приступ констатује да је безбедносна међузависност шира од политико-војне димензије и да обухвата економски, еколошки и социјетални сектор. У вези са тим прави разлику између хомогених и хетерогених комплекса (као и подрегиона и микрорегиона)</p>
<p>Бери Бузен и Уле Вејвер (2003: 44)</p>	<p>Ревидирано одређење РБК (<i>revised RSC(T)</i>) (обогаћено теоријом секуритизације)</p>	<p>Регионални безбедносни комплекс представља – „скуп јединица чији су главни процеси секуритизације и/или десекуритизације толико повезани да се њихови безбедносни проблеми не могу разложно анализирати или решавати одвојено од других (јединица)“</p>

2.4.5. Значај секуритизујућег потеза у теорији регионалног безбедносног комплекса

Већ је истакнуто да теорија секуритизације, уз ТРБК и секторски приступ, представља највећи део теоријског доприноса који су Бери Бузен и Уле Вејвер дали (савременим) студијама безбедности, а који се у дисциплини означава као Копенхашка школа. Полазећи од претпоставке да безбедност нема објективно и непромењиво/фиксно значење, него да је то питање социјалне конструкције (Wæver, 1989), Уле Вејвер је развио сет идеја које је касније уобличио у теорију секуритизације.

Процес секуритизације најједноставније речено представља екстремни вид политизације неког питања у којем секуритизујући актер, по правилу политичка елита, алармира јавност/публику тиме што неку друштвену појаву или процес означава (језичким актом), као егзистенцијалну претњу по безбедност или опстанак нпр. државе, а како би добила легитимитет за спровођење специјалних мера, које опет не морају бити само војне мере. Уколико публика препозна безбедносну претњу и одобри специјалне мере имамо пример успешне секуритизације.

Елементи секуритизујућег процеса су:

1) Говорни чин/језички акт, који је практично (секуритизујући) потез којим се нешто означава, односно конструише као фактор који угрожава референтни објекат. Овај елемент, не само да указује на теоријски правац, него и на интелектуалну претходницу (Остинова и Срлова теорија језичког акта) којом се Вејвер руководио објашњавајући настанак и нестанак есенцијалних безбедносних претњи. Код језичког акта нагласак је стављен на значај језика као покретача конкретне радње. Оно што секуритизујући актер (политичка елита) говори условљено је његовим интересом, односно оним што желе и могу да остваре. Тако да су поруке које секуритизујући актер шаље условљене очекиваним последицама њихових речи, односно у теорији секуритизације језик је основ за заштиту референтног објекта, односно предуслов материјализације моћи и остваривања безбедносног интереса који има секуритизујући актер.

2) Секуритизујући актер, Вејвер секуритизујуће актере одређује као покретаче и носиоце целог процеса. То су најчешће доносиоци кључних политичких одлука, који неку појаву и означавају као безбедносну претњу. Нешто постаје безбедносни проблем када га таквим прогласи елита, а нешто постаје секуритизовано када га таквим прихвати

публике/јавност (Wæver, 1995: 52). Међутим на овом месту је важно истаћи још једно Вејверово запажање, да када друштвена елита нешто квалификује као безбедносну претњу „то не значи да она то заиста и јесте, него само да је секуритизујући актер тако представља“ (Buzan, Wæver & De Wilde, 1998: 24).

3) Функционални актери, које Вејвер одређује на негативан начин, истичући да „то нису секуритизујући актери, али значајно утичу на доношење одлука у сфери безбедности“ (1998: 36). Дакле, функционални актери су сви они актери од чијих интереса и позиције зависи успешност секуритизујућег потеза, а не морају бити само провајдери безбедности, него и други који могу утицати на одлуке које доноси секуритизујући актер (политичка елита), затим могу утицати и на саму публику, као и процес комуникације између секуритизујућег актера и публике.

4) Публика/јавност, која прихвата или не прихвата становиште секуритизујућег актера и у зависности од тога реч је о успешној или неуспешној секуритизацији. Дакле, публика је та која одлучује да ли нешто јесте безбедносна претња и на тај начин даје подршку политичкој елити у заштити референтног објекта.

5) Специјалне мере, код успешне секуритизације публика препознаје безбедносну претњу, односно даје легитимитет актерима за сузбијање те претње и „одобрава специјалне мере, које опет не морају бити само војног карактера“ (1998: 21). Специјалне мере које се усвајају без обзира на њихову природу (војне или невојне) превазилазе оквире свакодневних политичких процедура. Зато прихватање ових мера значи фактично признање да политичка елита није способна да се са тим претњама избори уобичајним политичким средствима и може подразумевати рат, али и друге методе политичке силе, као и суспендовање одређених људских права и грађанских слобода. Дакле у процесу секуритизације нешто покушавамо да сместимо у „посебно подручје (изван политике), у којем је дозвољена употреба свих (легитимних) средстава како би се то нешто спречило/зауставило“ (Wæver, 1995: 55). Насупрот томе, код неуспешне секуритизације публика/јавност не одобрава специјалне мере према некој појави или процесу, јер је не препознаје као претњу безбедности. Ово опет не значи да нпр. држава као секуритизујући актер неће предузети те специјалне мере, него то само значи да држава није добила одобрење публике/јавности за тако нешто, односно да те специјалне мере немају легитимитет, па је и у овом случају демократија и владавина права доведена у питање.

У вези са условима које би секуритизујући потез требало да испуни како би се увећале шансе за успешну секуритизацију, слично Остиновој и Срловој теорији језичког акта, препозната су три услова (*facilitating conditions*):

1) граматика безбедности, текст секуритизације би требало да садржи експлицитно или имплицитно конструкције попут („тачка без повратка“, „егзистенцијална претња“, „опстанак“, „тешки, али неопходни кораци“, „сутра ће бити касно“... у случају националне безбедности Србије то би била „заштита вековних огњишта“, „срце Србије“...),

2) социјални капитал, а који се доводи у везу са политичким легитимитета или експертског знања (нпр. бескућник који на градском тргу прича о опасности од климатских промена и председник државе који о истој ствари говори на Генералној скупштини ОУН),

3) претња мора бити озбиљно схваћена и због тога начелно прихваћена и третирана као опасна, а што је лакше постићи уколико публика има развијене претеће асоцијације (лакше је секуритизовати нешто о чему публика има негативна и свежа сећања, нпр. у САД тероризам након 9/11, него крчење шума у Амазонији).

На крају потребно је истаћи да теорија секуритизација омогућава да разумемо како нешто постаје безбедносна претња, али не и зашто.⁵³ Ипак имајући све ово у виду, Бузен и Вејвер сматрају да је применом ТРБК која је обогаћена теоријом секуритизације могуће утврдити услове под којима је у оквиру РБК могуће успешно секуритзовање одређених безбедносних претњи по референтни објекат који је том секуритизујућем актеру важан (Buzan & Wæver, 2003: 71), а што је предуслов разумевања безбедносне међузависности која је успостављена и узрока регионалне безбедносне динамике која том региону даје карактер РБК.

⁵³ Више о овоме, могућностима примене, али и о теорији секуритизације уопште у Липовац 2010.

2.4.6. Главне карактеристике теорије регионалног безбедносног комплекса

Оно што је у овој дисертацији означено као главне карактеристике ТРБК није ни у једном Бузеновим и/или Вејверовм раду таксативно наведено или посебно наглашено, али произлази из теоријске дискусије коју воде Бузен и Вејвер у свом, за тему овог истраживања, кључном делу *Regions and powers*. Те главне карактеристике ТРБК се могу свести на следеће кључне одреднице, или како то они сами називају „главне аналитичке компоненте“ (Buzan & Wæver, 2003: 43-51):

1) Регионални безбедносни комплекс је одређен трајним обрасцима пријатељства и непријатељства обухватајући подглобални (подсистемски) облик и географски кохерентан образац безбедносне међузависности. Посебност неког РБК је најчешће одређена историјским факторима попут дуготрајног непријатељства (нпр. Грка и Турака, Арапа и Персијанаца, Кмера и Вијетнамаца) или заједничким културолошким обухватом неког цивилизацијског простора (Европљана, Арапа, Јужноамериканаца).

2) Формација/форма РБК произлази из узајамног деловања анархичне структуре и последица равнотеже моћи са једне стране и последица, односно међусобних притисака географске блискости држава које чине РБК⁵⁴.

3) Утицај географске близине на безбедносну интеракцију је најјачи и најочигледнији у војном, политичком, социјеталном и еколошком сектору.

4) Начин на који физичка блискост утиче на безбедносну интеракцију није универзалан, односно униформан. Обрасци пријатељства и непријатељства, односи моћи,⁵⁵ анархија и физичка блискост утичу на формирање „регионално одређених кластера“ у којима је безбедносна међузависност далеко већа између држава унутар тог кластера/комплекса, него са онима које су изван комплекса.

5) Моћ одређује интересе и активности, тако што код малих држава ограничава њихов домашај само на РБК чији су саставни део. Велике силе могу пројектовати своје интересе у више различитих комплекса, док суперсиле своју моћ потврђују широм света, односно у свим регионалним безбедносним комплексима.

⁵⁴ Ову идеју Бузен и Вејвер повезују са Волтовим становиштема да проста физичка близина генерише више безбедносне интеракције међу суседима него између удаљених држава (Walt, 1987: 276-7). Или друкчије и можда једноставније речено, језиком Бузена и Вејвера: „претње брже и лакше прелазе краће него дуже дистанце“ (Buzan & Wæver, 2003: 45).

⁵⁵ Карактер и структура РБК су у највећој мери одређени обрасцима пријатељства и непријатељства и односима моћи, а што је већ истакнуто (Buzan & Wæver, 2003: 49).

6) Мале државе могу секуритизовати претње које долазе од удаљених великих сила, али то не значи нужно конституисање безбедносне међузависности.

7) Стандардна форма РБК обухвата обрасце ривалства (пријатељства/непријатељства), равнотежу моћи, савезништва унутар РБК и односе између главних сила РБК, али и ефекте пенетрирања спољних актера.

8) Обрасци локалних пријатељстава и непријатељстава нису (толико) релевантни за системски ниво, али могу опредељујуће утицати на већи број држава. Суперсиле и велике силе у односу на локална ривалства и њихове последице пројектују своје интересе и мењају безбедносну међузависност, односно регионалну безбедносну динамику, док локална ривалства утичу на све друге државе/јединице које чине део тог РБК.

9) РБК не представља перспективу која може бити примењена на било коју групу држава, него само на ону групу држава унутар чијих граница постоји јасна безбедносна међузависност и релативна независност у односу на друге регионалне безбедносне комплексе.

10) Постојање или стварање РБК није последица спонтане или тенденциозне „дискурзивне изградње“, односно „конструкције региона“, а која је независна од стања на терену. Социјална конструкција РБК је одраз, односно директна последица његове безбедносне праксе, а та безбедносна пракса опет утиче на то ко и шта може секуритизовати, односно мењати или репродуковати регионални комплекс.

11) Бузен и Вејвер парафразирају Александра Вента тврдњом да је „безбедност оно што актери направе од ње“⁵⁶ и сматрају да је на истраживачу да мапира те праксе. Али такође сматрају да ова два правца или истраживачка пута не би требало мешати. Они јасно истичу да регионални безбедносни комплекс представља аналитички појам који је одређен сопственим критеријумима, а не критеријумима које намећу практичари безбедности, а да је начин на који практичари секуритизују, или прецизније речено, деловање секуритизујућих актера само у индиректној вези са критеријумима које Бузен и Вејвер развијају у оквиру ТРБК.

12) РБК су ексклузивни, односно јединице могу припадати само једном комплексу, тако да не може долазити до преклапања РБК. Зато да је највећи део света подељен на

⁵⁶ Александар Вент је уведећи социјалноконструктивистичку парадигму у проучавање међународних односа/безбедности, а наглашавајући њен потенцијални допринос у истоименом раду истакао да је „анархија оно што државе направе од ње“ (*anarchy is what states make of it*) (Wendt, 1992). Више о овоме и уопште о социјалноконструктивистичкој парадигми у студијама безбедности у Липовац, 2013.

међусобно искључујуће регионалне безбедносне комплексе, државе инсулаторе и глобалне актере (суперсилу и велике силе (1+4), односно САД + ЕУ, Русија, Кина и Јапан). Регионални безбедносни комплекси се међусобно разликују по степену безбедносне међузависности и равнодушности/незаинтересованости према другим РБК.

13) Јачање безбедносне међузависности између региона може представљати индикатор промене спољних граница РБК, односно његове географске трансформације или како то кажу Бузен и Вевер може доћи до „мерцовања“ (*merge*) РБК.

14) Обзиром да су карактер и структура РБК у највећој мери одређени обрасцима пријатељства и непријатељства и односима моћи, РБК се може аналогно системском или глобалном нивоу анализирати у категоријама поларитета, као униполарни, биполарни, триполарни или мултиполарни РБК.

15) Идеја поларитета РБК појачава разликовање регионалних од глобалних сила, обзиром да регионалне силе представљају половине РБК, а глобалне силе (суперсиле или велике силе) пенетраторе или прекриваче.

16) Обрасци пријатељства и непријатељства⁵⁷ јединица унутар РБК нису одређени само већом количином моћи (као што сматрају рани реалисти), него и историјским, идеолошким, политичким, религијским и другим разликама које могу, али и не морају бити социјално конструисане, као и једноставно и директно супротстављеним интересима око калкулација везаних за релативне у апсолутне добитке или губитке, па чак и на основу уверења у оно што државе сматрају легитимним (шта је добро, а шта лоше, шта је исправно, а шта погрешно).

17) Историјске мржње или пријатељства између јединица РБК, као и специфични проблеми који доводе до конфликта или сарадње, формирају укупну констелацију страхова, претњи и (не)пријатељстава који одређују РБК.

18) РБК су пре дуготрајни, него непромењиви обрасци.

19) РБК имају посредан утицај и на односе између глобалних сила и локалних (малих) држава, као и на интеракцију држава у региону⁵⁸.

20) РБК конституише друштвену (безбедносну) стварност, а која је више од простог збира његових делова, односно држава/јединица, а која интервенира између намера којима се руководе државе у РБК и исхода до којих доводи њихово понашање.

⁵⁷ Бузен и Вевер прихватају Вентову идеју у улогама које државе могу имати у обрасцима пријатељстава и непријатељстава, то су улоге: непријатеља, ривала и пријатеља (Wendt, 1999: 247 према Buzan & Wæver, 2003: 50).

⁵⁸ Мисли се баш на регион, а не на регионални безбедносни комплекс.

Иако РБК не постоји независно од држава/јединица и њихових слабости, исходи њиховог понашања не би били исти уколико не би постојао РБК.

21) РБК не би требало схватити као главни узрок, односно покретач акција и интеракција између држава/јединица, него као структуру која посредује између држава и мења или одређује безбедносну међузависност.

Као што је већ истакнуто ове одреднице, односно главне карактеристике ТРБК нису таксативно навођене у Бузеновим и/или Вејверовим радовима, али произлазе из дискусије коју ови аутори воде суочавајући своје идеје са становиштима других теоретичара. Сврха навођења свих ових одредница је детаљнији приказ карактеристика овог моћног аналитичког алата и сагледавање његовог широког истраживачког потенцијала. Ипак имајући у виду тему ове дисертације, а које је везана за конкретан ниво безбедности у чијој анализи ТРБК може бити коришћена као адекватан теоријски оквир, чини се да би било примерено направити и краћи преглед становишта које Бузен и Вејвер развијају у вези са нивоом примене ТРБК.

2.4.7. Нивои примене теорије регионалног безбедносног комплекса у проучавању безбедности

За разлику од већ наведених главних и општих карактеристика ТРБК које су практично само наслеђују из шире теоријске дискусије, Бузен и Вејвер су далеко конкретнији када су у питању одређења нивоа на којима је према њима могуће емпиријски проверавати сазнајни, односно експланаторни потенцијал ове теорије. У том смислу Бузен и Вејвер експлицитно наводе четири нивоа анализе, а на којима је могуће применити ТРБК (Buzan & Wæver, 2003: 51):

1) унутрашњи ниво државе/јединице у регионалном комплексу, конкретно рањивост државе које генеришу њихове унутрашње карактеристике (нпр. унутрашња стабилност државе, снага или слабост државе, однос између држава и нације (Buzan, 1991), безбедносни страхови (Wæver, 1989). унутрашње структурне претње државе и друго),

2) ниво државе наспрам државе (*state-to-state relations*) које намеће регионални комплекс као такав,

3) ниво односа регионалног безбедносног комплекса са другим суседним РБК, мада би овај ниво требало третирати са резервом обзиром да је идеја да безбедносна динамика или безбедносна међузависност далеко већа унутар регионалних безбедносних комплекса него између РБК,

4) и ниво утицаја глобалних сила на РБК (наглашавајући узајамно деловање глобалних и регионалних безбедносних структура).

Бузен и Вејвер овим нивоима додају још један подниво регионалног нивоа или „полуниво“ како га називају, развијајући идеју поткомплекса. Имајући у виду да је тема ове дисертације везана за проверу, односно испитивање сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК на националном нивоу и да ће планирана студија случаја обухватити конкретну државу и њену националну безбедност у конкретном поткомплексу, намеће се потреба детаљнијег одређења појма регионални безбедносни поткомплекс.

Поткомплекс суштински има исто одређење и исте карактеристике као и регионални безбедносни комплекс, а једина разлика је то што је поткомплекс чврсто уграђен у већи РБК. Поткомплекс поседује друкчије обрасце безбедносне интеракције, а који су ипак обухваћени ширим обрасцима који одређују РБК као целину (Buzan & Wæver, 2003: 51). Према Бузену и Вејверу најбољи пример поткомплекса су Левант (Египат, Израел, Јордан, Либан и Сирија) и Голф, односно поткомплекс Персијског залива (Ирак, Иран и *Gulf Cooperation Council*⁵⁹). Оба ова поткомплекса (Левант и Голф/Персијски залив) имају своје специфичности у погледу релативно аутономне безбедносне међузависности држава које чине сваки од поткомплекса, али опет постоји одређено преклапање и узајамно дејство ова два поткомплекса тако да Бузен и Вејвер сматрају да их је примереније проучавати у оквиру Блискоисточног РБК, него као посебне регионалне безбедносне комплексе (2003: 51-2). Овде је такође важно нагласити да није нужно да РБК поседује и регионални безбедносни поткомплекс, али и да њихово постојање није неуобичајено у случајевима када велики број држава чини један РБК.

Блискоисточни РБК, као илустрација постојања поткомплекса је добар пример из још најмање два разлога. Прво, у овом РБК је могуће да једна држава (Ирак) представља део и учествује у безбедносној међузависности оба поткомплекса (и Леванта и Голфа-Персијског залива), као и регионалној безбедносној динамици целог РБК, и друго

⁵⁹ Gulf Cooperation Council или Савет за сарадњу арапских земаља Персијског залива (Саудијска Арабија, Уједиени Арапски Емирати, Кувајт, Бахреин, Катар и Оман).

Блискоисточни РБК садржи и државу инсулатора/изолатора (Турска) која по потреби може представљати део поткомплекса Левант.

Са друге стране пример овог комплекса и позиција Турске као инсулатора/изолатора је нарочито важна, јер имплицира да Турска по потреби може бити и део Европског РБК, односно за ову дисертацију нарочито важног регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан.

Појам поткомплекс и његове карактеристике су нарочито важне за тему ове дисертације имајући у виду да је централна претпоставка овог истраживања да Западни Балкан представља регионални безбедносни поткомплекс, који је део већег Европског РБК и да има своје специфичности, односно има посебну безбедносну међузависност или регионалну безбедносну динамику и да је због тога далеко примереније националну безбедност Републике Србије проучавати у том ужем геопростору, односно поткомплексу, него у ширем, односно Европском РБК.

Сви ови нивои заједно чине безбедносну констелацију (Buzan, Wæver & de Wilde, 1998: 201). У вези са нивоима проучавања безбедности и евентуалне ширине истраживачког захвата ТРБК, нарочито је важно имати у виду њихову констатацију да је регионални ново најчешће кључан, али да то није правило. Као и да питање значаја који одређени ниво има, не зависи од теорије него од конкретних карактеристика проучаваног случаја, што је у крајњој линији и логично. А да чак и када регионални ниво није кључан, он свакако остаје значајан и никако не би требало да буде изостављен из анализе (Buzan & Wæver, 2003: 52). На крају Бузен и Вејвер истичу да су ови нивои, неки у већој или мањој мери, све време симултано у игри (у оптицају) стварајући безбедносну међузависност између држава/јединица (2003: 52). Или најједноставније речено примена ТРБК омогућава систематично повезивање унутрашњих услова, односа између држава/јединица унутар РБК, односе између РБК и улоге коју глобалне силе имају у регионалној безбедносној динамици, а велика аналитичка предност овог теоријског приступа је што омогућава да се сви ти утицаји проучавају на једном, два, три или сва четири препозната нивоа анализе.

2.4.8. Класификација регионалних безбедносних комплекса у односу на различите критеријуме

Бузен и Вејвер сматрају да регионални безбедносни комплекси имају одређене и релативно трајне карактеристике које условљавају безбедносну констелацију тог РБК. С тим у вези, есенцијална структура РБК представља отелотворење четири варијабле (Buzan & Wæver, 2003: 53):

- 1) границе, које раздвајају РБК од других РБК,
- 2) анархична структура, што значи да РБК мора обухватити две или више аутономних држава/јединица,
- 3) поларитет, који је последица дистрибуције, односно односа моћи држава/јединица РБК,
- 4) социјална конструкција, која се односи на обрасце пријатељства и непријатељства између држава/јединица.

Бузен и Вејвер даље у односу на ове варијабле истичу три могуће промене РБК (Buzan & Wæver, 2003: 53):

- 1) одржавање *status quo*, односно изостанак значајнијих промена есенцијалне структуре РБК,
- 2) унутрашња трансформација, што значи да промене есенцијалне структуре свој извор, односно исходиште имају унутар утврђених граница РБК. То може бити промена анархичне структуре (нпр. регионалним интеграцијама), промена поларитета (дезинтеграција/имплозија неке државе/јединице, освајање држава унутар РБК, неуједначена стопа раста и слично),
- 3) спољна трансформација, што значи да промене есенцијалне структуре свој извор, односно исходиште имају ван утврђених граница РБК или подразумева промену самих граница РБК. То могу бити освајања нових територија, склапање савезништава или уједињења са државама/јединицама других РБК, додавањем нових држава у РБК или искључивањем постојећих, или што је најмање вероватан сценарио спајањем два РБК у један („мерцовање“ РБК).

Због свега наведеног, а на основу различитих критеријума могуће је утврдити различите типове регионалних безбедносних комплекса (Buzan & Wæver, 2003: 53-7) (Табела 16.):

1) према половима/поларитету (униполарни, биполарни, триполарни и мултиполарни). Дакле сваки РБК мора имати бар један пол. У стандардном униполарном РБК то је једна регионална сила (стандардни РБК не садржи глобалну силу), док је у центрираном униполарном РБК то суперсила или велика сила која је саставни део тог РБК,

2) према односима пријатељства и непријатељства (конфликтне формације, безбедносни режими и безбедносна заједница, а које коинцидирају са Вентовим идејама о Хобсовском, Локовском и Кантовском моделу (Wendt, 1999) или Катлеров (представник Енглеске школе) Хобсовски, Гроцијуски и Кантовски (Cutler, 1991). – Клер Катлер,

3) и у односу на централизацију моћи (стандардне и центриране РБК).

Табела 16. Типови и главне карактеристике РБК.

ТИПОВИ И ГЛАВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕГИОНАЛНИХ БЕЗБЕДНОСНИХ КОМПЛЕКСА			
Крите-ријум	Тип РБК	Главна карактеристика	Пример
централизирана моћи	Стандардни	Имају две или више регионалних сила, односно не садрже глобалну силу	
	Биполарни	РБК у којем постоје два пола, односно две регионалне силе	Јужноазијски РБК и Индија и Пакистан
	Триполарни	РБК у којем постоје три пола, односно три регионалне силе	(највероватније) Јужноамерички РБК
	Мултиполарни	РБК у којем постоје више од три пола, односно више од три регионалне силе	Блискоисточни РБК и Саудијска Арабија, Иран, Сирија, Израел, Египат
	Центрирани	РБК који садржи једну или више глобалних сила	
	Суперсила	РБК у којој је пол суперсила	Северноамерички РБК и САД
	Велика сила	РБК у којој је пол велика сила	Постсовјетски РБК и Русија
	Институција	РБК који подразумева интеграцију држава/јединица од стране институција (а не од стране неке глобалне силе), и због чега настаје глобална сила. За ову нову силу Бузен и Вејвер метафорично констатују да је „истовремено и патка и зец“, односно и глобална сила и РБК	Европски РБК и ЕУ
	(условни облик) Сви остали типови	Подразумева све оне случајеве који се не могу сврстати у три претходно наведена облика центрираног РБК, јер Бузен и Вејвер, између осталог, остављају могућност да ће највероватније у Азији настајати нека/неке нове глобалне силе.	Источноазијски РБК и Кина и Јапан и у перспективи Јужноазијски РБК и Индија (уколико Индија постане глобална сила)

према могућим променама	Одржавање <i>status quo</i>	Одсуство било каквих значајних промена у РБК	Северноамерички РБК
	Унутрашња трансформација	Промене есенцијалне структуре РБК свој извор, односно исходиште имају унутар утврђених граница РБК	Може бити промена поларитета, дезинтеграција/имплозија неке државе, „мерцовање“, освајање, неуједначена стопа раста и сл. Пример - Европски РБК и ЕУ интеграција
	Спољна трансформација	Промене есенцијалне структуре РБК свој извор, односно исходиште имају ван утврђених граница РБК или подразумева промену самих граница РБК	Може бити освајање нових територија, склапање савезништава или уједињења са државама/јединицама других РБК, додавањем нових држава у РБК или искључивањем постојећих, или што је најмање вероватан сценарио спајањем два РБК у један.
према односима пријатељства и непријатељства	Конфликтне формације	Главна карактеристика је ривалство, односно отворена конфронтација. Бузен такође истиче да овај тип РБК коинцидира са Вентовим и Катлеровим идејама о Хобсовском моделу (погледу на свет)	Блискисточни РБК, Централноафрички РБК
	Безбедносни режими	Доминантан образац понашања је балансирање, а Бузен истиче да овај тип РБК коинцидира са Вентовим идејама о Локовском и/или Катлеровим идејама о Гроцијуском моделу (погледу на свет)	Јужноазијски РБК
	Безбедносна заједница	Главна карактеристика је стварање савезништава и/или концепти пријатељства. Бузен такође истиче да овај тип РБК коинцидира са Вентовим и Катлеровим идејама о Кантовском моделу (погледу на свет)	Европски РБК

Стандардни РБК је комплекс Вестфалског типа са две или више сила и са претежно војно-политичким безбедносним агендама. У стандардним РБК поларитет је у потпуности одређен регионалним силама (Ирак, Иран и Саудијска Арабија и Блискоисточном РБК или Индија и Пакистан Јужноазијском РБК) и може бити у спектру од униполарног до мултиполарног. Униполарност стандардног РБК значи да у комплексу постоји само једна регионална сила (нпр. Јужноафричка Република у Јужноафричком РБК). Још једна важна карактеристика стандардног РБК јесте да се у њему не налази (као држава/јединица која је његов саставни део) држава које је глобална сила.

У односу на обрасце пријатељства и непријатељства стандардни РБК може бити конфликтна формација, безбедносни режим или безбедносна заједница, у којима опет као доминантни обрасци могу бити ривалство, балансирање, стварање савезништава и/или концепти пријатељства. Кључни елемент безбедносне међузависности су односи између регионалних сила које су део РБК, а њихови односи, односно успостављени обрасци понашања одређују понашање малих држава у РБК, али и начин пенетрације глобалних сила у тај РБК.

За центриране РБК, Бузен и Вејвер, сматрају да се могу јавити у три, а потенцијално и четири облика. Први је униполарни РБК у којем пол није регионална сила, него суперсила (нпр. Северноамерички РБК и САД), а други је такође униполарни РБК у којем такође пол није регионална сила, већ велика сила (нпр. Постсовјетски РБК и Руска Федерација). У оба случаја очекивано је да глобална сила доминира РБК стварајући униполарни поредак и да државе које би иначе могле да представљају регионалне силе (Канада, Мексико и Украјина) немају довољно релативне моћи (дакле не апсолутне моћи) како би успоставиле нови пол у РБК.⁶⁰ Зато централног актера оваквих РБК у већој мери покреће глобална, него регионална безбедносна динамика. Насупрот томе мале државе тог РБК и даље имају веома изражену безбедносну међузависност, и мањак такве зависности у односу на државе ван регионалног комплекса, због чега и даље постоји потреба да се тај геопростор третира као посебан РБК.

Трећи облик центрираног РБК је сасвим друкчији, а подразумева интеграцију држава/јединица од стране институција, а не неке глобалне силе. Најбољи пример је

⁶⁰ Слично овоме, Бузен и Вејвер објашњавају немогућност да Индија у успостављеној безбедносној међузависности и актуелним односима моћи не може да постане велика сила, јер у том РБК пакистан и даље представља други регионани пол (2003: 55).

Европски РБК и Европска унија која је омогућила стварање високоразвијене безбедносне заједнице, стварајући потпуно нову велику силу са својством посебног актера на глобалном нивоу. Иако сматрају да ЕУ може бити „истовремено и патка и зец“, односно и велика сила и РБК са формом безбедносне заједнице, Бузен и Вејвер истичу да баш овај РБК представља проблем и указују на недоречености теорије коју су развили (2003: 56). Наиме, безбедносна забринутост држава и активности које предузимају везано за секуритизацију унутар РБК, подразумева да су државе/јединице међусобно супротстављене, док се у ЕУ (а у складу са оним што Вент назива Кантовским погледом на свет) чланице не третирају као противници, већ се међусобно односе као пријатељи. Иако и овде долази до одређених изазова, па чак и криза у међусобним односима то се ипак третира као уобичајен политички, економски или било који други проблем, а не као питање безбедности које налаже примену специјалних мера, односно мера изван уобичајене политичке процедуре, речено језиком секуритизације.

Најједноставније одређење безбедносне заједнице је оно које је дао Карл Дојч истичући да у безбедносној заједници државе не могу ни да замисле рат једних против других (Deutsch et all. 1961: 5-9 према Buzan & Wæver, 2003: 57). Зато је једна од главних карактеристика безбедносне заједнице колективна секуритизација, а не појединачна, односно она коју један актер/држава предузима против другог актера/државе. Имајући све ово у виду Бузен и Вевер безбедносну заједницу сматрају могућом, али неуобучајеном формом РБК.

Још један разлог због којег ЕУ отежава примену ТРБК у анализи Европског РБК јесте питање анархије, која стварањем бирократског апарата ЕУ, односно заједничким институцијама уступа место некој врсти организације која је својствена државама федералног или конфедералног типа (заједнички устав, председник, парламент, министарски савет, буџет, валута, заједничка спољна и безбедносна политика само су неке од карактеристика које имају државе). Зато се само по себи намеће додатно питање, а које опет противречи утврђеним (и у овој дисертацији истакнутим) основним карактеристикама РБК, а то је да ли је сада безбедносна интеракција које се дешава у ЕУ питање унутрашње или међународне политике. Имајући све ово у виду Бузен и Вејвер истичу да је ЕУ неупоредива са било чиме у досадашњој историји и због тога представља појаву *sui generis*, и због тога наглашавају могућност да оно што је било РБК са формом безбедносне заједнице у одређеном тренутку постане јединствен актер безбедности, односно глобална сила.

Главни заједнички садржилац три наведена центрирана типа РБК јесте идеја да је регионална безбедносна динамика доминантно одређена силом која се налази у центру, односно унутар РБК (суперсила, велика сила или институционално повезивање унутар РБК). У погледу стабилности може се рећи да су већи изгледи да ће центрирани РБК бити стабилнији уколико центар успостави отворену хегемонију, или оно што Бузен и Вејвер реферишући Адама Вотсона називају легитимитет, односно опште признање високог степена присутности или центрираности као исправног или природног стања у РБК, а не нешто што је супротстављено универзалним стандардима и независности/суверености (Watson, 1992 према Buzan & Wæver, 2003: 58-9).

Условни четврти облик центрираног РБК (према централизацији моћи) подразумева све оне случајеве који се не могу сврстати у три претходно наведена облика центрираног РБК. Идеја о постојању оваквих комплекса је последица расутости/распрострањености великих сила широм међународног система, па је због овакве тенденције изгледно да ће се смањивати број стандардних РБК. Овакви услови, према Бузену и Вејверу, могу довести до две нове варијације РБК: РБК великих сила и суперкомплекс, а имајући у виду да је актуелни међународни систем у форми 1 + 4 (једна суперсила и четири велике силе), обе опције сматрају могућим и то поготову у Азији.

У РБК великих сила поларитет је одређен постојањем више од једне глобалне (суперсиле или велике) силе унутар тог РБК и такав је био случај са Европским РБК у прошлости или данас Источноазијским РБК у чијем саставу су Кина и Јапан. РБК великих сила представља неку врсту поднивоа или како то Бузен и Вејвер истичу „хибрида“ између регионалног и глобалног нивоа безбедности (2003: 59). Имајући то у виду, анализа РБК великих сила налаже друкчији третман у односу на обичне РБК из најмање два разлога. Прво, безбедносна динамика и балансирање између два пола унутар РБК великих сила у већој мери и на друкчији начин утиче на безбедносну динамику на глобалном нивоу, него балансирање у обичном РБК између две регионалне силе. И друго, због укључености великих сила и њиховог међусобног балансирања унутар РБК очекивано је шире преливање такве динамике на суседне РБК и већи степен интеррегионалне безбедносне међузависности него што је случај у уобичајеним случајевима, односно код стандардних РБК. Овакво преливање може бити и последица деловања само једне велике силе.

Описано преливање и јачање интеррегионалне безбедносне међузависности може довести и до „везивања“, у нормалним условима, посебних РБК и стварање суперкомплекса који ће садржати једну или више великих сила (Buzan & Wæver, 2003:

60). Интеррегионална безбедносна међузависност у суперкомплексу је јака и трајна, а пример је Азијски суперкомплекс који чине Јужноазијски и Источноазијски РБК. Безбедносна међузависност у суперкомплексу директно утиче на глобални ниво безбедности, обзиром да је безбедносне улоге/значај које Кина и Јапан имају на регионалном или суперрегионалном нивоу немогуће одвојити од њихових глобалних улога/значаја, имајући у виду да су обе велике силе.

И на крају, а насупрот свим овим идејама, Бузен и Вејвер истичу могућност одсуства регионалне безбедносне динаимке. У раду је до сада представљен начин на који настају РБК, њихове карактеристике (и разлике), као и претпоставке и могућност примене теорије регионалног безбедносног комплекса. Из свега што је до сада речено у вези са ТРБК произлази да је цео свет подељен на различите РБК, међутим то није случај. Бузен и Вејвер такође истичу да је сасвим вероватно да у одређеним случајевима ТРБК не може представљати адекватан теоријски приступ у проучавању безбедности на неком од нивоа (нпр. глобалном или нивоу држава) јер у одређеним случајевима поједине јединице/државе не могу генерисати образац безбедносне међузависности, а на основу којег би се проучавала/објашњавали безбедност тих држава или безбедност на глобалном нивоу (Buzan & Wæver, 2003: 61). ТРБК полази од опште претпоставке да државе/јединице које чине одређени РБК имају довољно аутономије да сам формулишу своју спољнобезбедносну политику и да имају довољно моћи да утичу/делују на друге државе/јединице у РБК. Бузен и Вејвер у вези са тим разликују два услова под којима се не формира или не може да се формира РБК, односно услове под којима нема регионалне безбедносне динамике и то су: прекривање/“оверлеј“ (*overlay*) и неструктурисаност (*unstructured*).

Прекривање/оверлеј је ситуација у којој интереси глобалне силе превазилазе пуко пенетрирање/продирање и толико доминирају у РБК да локални/регионални обрасци безбедносних односа практично престају да функционишу (Buzan & Wæver, 2003: 61). То најчешће подразумева дугорочно стационирање оружаних снага те велике силе у региону и равнање/усаглашавање, односно подређивање локалних држава обрасцима ривалстава између глобалних сила (нпр. европска колонијализација Америке, Африке или Азије, као и Европа током Хладног рата). Такође појам прекривања/оверлеја није примењив на безбедносну динамику унутар региона, односно у случају центрираног РБК није могуће да глобална сила (која је саставни део тог РБК) прекрива тај исти РБК или још једноставније речено прекривање/оверлеј је могуће само од стране спољне глобалне силе, односно глобалне силе која није саставни део тог РБК (2003: 61).

Међутим у том смислу постоји одређена разлика између комплекса и поткомплекса, јер Бузен и Вејвер остављају могућност да глобална сила која је саставни део РБК врши доминантан утицај у регионалном безбедносном поткомплексу (чији није саставни део) и да се такав утицај не сматра прекривањем/оверлејом чак и када поступно зауставља регионалну безбедносну динамику у поткомплексу (2003: 61).

Оваква тврдња је нарочито важна за одабрану студију случаја у овој дисертацији, а у вези са изгледима за опстанак покомплекса (Западни) Балкан у условима у којима ЕУ као глобална сила, односно једини пол у Европском РБК може вршити доминантан утицај и на државе/јединице (Западно) Балканског поткомплекса. У вези са тим чак и Бузен и Вејвер као илустрацију овакве могућности наводе примере Централне Америке и Северноамеричког РБК и још важније Балкана и Европског РБК.

Насупрот овој могућности, неструктурисаност (*unstructured*) као узрок непостојања РБК према Бузену и Вејверу настаје због бар једног од два могућа разлога. Прво, када локалне државе/јединице имају толико мале капацитете да не могу пројектовати моћ изван својих граница (а понекад уопште не могу пројектовати било какву моћ). И друго, када географски фактори, односно географска изолација отежава интеракцију. У оба случаја не може се говорити о довољном генерисању безбедносне међузависности на основу које се формира РБК, јер локалне државе/јединице међусобно не представљају главну безбедносну преокупацију (Buzan & Wæver, 2003: 62-3). И у вези са овим идејама Бузен и Вејвер истичу да стварност готово никад није толико једноставна и да је веома тешко наћи егземпларе држава које су искључиво усмерене на унутрашњу безбедност, било због недостатка моћи и снаге или због географске изолације. Ипак примере за први случај наводе државе Подсахарске Африке које имају симболичне капацитете моћи, које се готово искључиво баве унутрашњим проблемима, а неретко се у тим државама воде и грађански ратови, а за други случај удаљена острва у Јужном Пацифику.

Разлику између прекривања/оверлеја и веома снажног продирања је лакше утврдити на апстрактном, односно теоријском него на емпиријском нивоу и доводи се у везу са утврђивањем да ли глобална спољна сила у већој мери одређује регионалну безбедносну динамику у односу на интересе и интеракцију коју развијају локалне државе/јединице. Већ је истакнуто да прекривање/оверлеј најчешће подразумева значајно физичко присуство оружаних снага и инвазију или окупацију РБК од стране глобалне спољне силе (нпр. заузимање Јужне Азије од стране Велике Британије како би се предупредило колонијално проширење Русије), Још компликованије од овога је

разликовање прекривања/оверлеја у случајевима када је оно (полу)добровољно, односно када су локалне државе сагласне са потчињавањем или протекторатом до одређене границе и прихвата стационирање стране војске на својој територији (нпр. већи део територије Западне Европе током Хладног рата). Бузен и Вејвер као критику идеје прекривања/оверлеја такође виде у тенденцији лакшег одређивања таквог стању за одређени тренутак (они то називају сликом/фотографијом (*snapshot*)), негу у широј историјској преспективи у којој се сам процес прекривања/оверлеја развија и мења (2003: 63). Тако да се за прекривање/оверлеј може рећи да представља регион у којем нема довољне регионалне безбедносне динамике (јер га спречава или ограничава глобална спољна сила), а који је раније био и/или би тек требало да постане посебан РБК.

Насупрот овоме и у случају неструктурисаности намеће се сличан емпиријски проблем, а који је везан за утврђивање (не)довољне количине безбедносне међузависности. У случају неструктурисаности потребно је да тај регион испуњава неке од услова како би га сагледавали као потенцијални РБК или РБК у настајању. У вези са тим Бузен и Вејвер уводе два међупојма: предкомплекс и протокомплекс.

У предкомплексу билатерални безбедносни односи између држава/јединица имају потенцијал да се међусобно увежу на начин да безбедносна међузависност достигне потребан ниво како би настао РБК, али се то из одређеног разлога не дешава (нпр. Рог Африке). Док је о протокомплексу могуће говорити када се безбедносна међузависност у довољној мери испољава на такав начин да се може јасно означити и разликовати део РБК, али његова регионалне безбедносна динамике још увек није довољног интензитета да би тај регион постао нови, пуноправан, односно засебан РБК (нпр. регион Западне Африке) (Buzan & Wæver, 2003: 64).

2.4.9. Кључни појмови теорије регионалног безбедносног комплекса

Теорија регионалног безбедносног комплекса има за циљ да омогући разумевање односа између већег броја (аналитичких) појмова, од којих су неке развили Бузен и Вејвер, а неке преузели од других теоретичара међународних односа/студија безбедности. Сви ови појмови могу се за потребе систематичнијег прегледа сврстати у три категорије: 1) појмове које Бузен и Вејвер преузимају од других теоретичара, 2) појмове које Бузен и Вејвер развијају у оквиру теорије регионалног безбедносног комплекса и 3) појмове које Бузен и Вејвер развијају у оквиру других теоријских

становишта који припадају тзв. Копенхашкој школи. Обзиром да су сви важни појмови које Бузен и Вејвер користе и/или развијају у оквиру ТРБК већ представљени у дисертацији, на овом месту ће бити само набројани у форми табеле, а ради прегледнијег увида (Табела 17.).

Табела 17. Кључни појмови ТРБК.

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ТЕОРИЈЕ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ КОМПЛЕКСА		
Појмови које Бузен и Вејвер преузимају од других теоретичара	Појмови које Бузен и Вејвер развијају у оквиру ТРБК	Појмови које Бузен и Вејвер развијају у оквиру других теоријских становишта Копенхашке школе
1) безбедност: референтни оквир/објекат, референтне вредности, безбедносне претње, провајдери безбедности и средства	1) регионална безбедносна динамика 2) безбедносна међузависност држава/јединица	1) секторски приступ: политички, војни, економски, социјетални и еколошки сектор
2) национална безбедност	3) безбедносна констелација	2) теорија секуритизације: секуритизујући актер (и социјални капитал актера), функционални актер, језички акт/говорни чин (и безбедносна граматика), специјалне мере и публика
3) социјална конструкција	4) регионални безбедносни комплекс	
4) обрасци пријатељства и непријатељства између држава/јединица	5) поткомплекс 6) суперкомплекс,	
5) равнотежа моћи између држава/јединица	7) протокомплекс 8) предкомплекс	
6) анархична међународна структура	9) државе инсулатори 10) пенетратор	
7) поларност	11) прекривач/оверлеј	
8) односи моћи: суперсиле, велике силе, регионалне силе и мале државе	12) „мерцовање“ РБК 13) неструктурисаност	
9) конфликтна формација, безбедносни режим и безбедносна заједница		

2.4.10. Бузенова и Вејверова процена сазнајних домета теорије регионалног безбедносног комплекса

У погледу примене ТРБК, Бузен и Вејвер на први поглед не постављају највише сазнајне циљеве истичући како ТРБК представља адекватан „дескриптивни оквир“ за анализу структуре одређених региона. Дакле они сматрају да је теоријско утемељење истраживања у ТРБК адекватно у случајевима када истраживачи настоје да опишу конкретан регион, његову структуру, кључне актере и улоге које они имају. Међутим, Бузен и Вејвер истовремено истичу и како је на основу те утврђене структуре региона могуће развијати (мање или више вероватне) сценарије које генерише/производи утврђена структура (Buzan & Wæver, 2003: 65). Због чега за примену ТРБК у складу са овим другим сазнајним циљем истичу да је „далеко захтевнија и контроверзнија“, и да је сасвим извесно да ће неко направити потпуно погрешна предвиђања у погледу очекиваних сценарија (2003: 65).

На пример на основу утврђених карактеристика, односно структуре РБК могуће је проверавати основаност мање или више очекиваних сценарија који у случају Европског РБК могу бити у опсегу од фрагментације (успоставља се регионална безбедносна динамика између држава/јединица у односима моћи) и стварања стандардног РБК, до потпуне интеграције (стварање једне глобалне силе од свих држава чланица и претварање РБК у једног актера) (2003: 65). Бузен и Вејвер сматрају како ТРБК омогућава да се на основу утврђених резултата „логички дедукују“ могући сценарији, који се даље означавају као мање или више „вероватни“. Дакле није битно само шта је могуће, него је важније оно што вероватно, односно онај сценарио за који постоје реални показатељи због чега се чине изгледнијим у односу на друге сценарије.

Односно овакву могућност Бузен и Вејвер сматрају могућом још у фази пројектовања истраживања, а у вези са постављањем претпоставки. Они сматрају да задржавање на спекулативном нивоу ТРБК, или још прецизније теоријској равни, истраживачу омогућује постављање (још увек теоријских) претпоставки у погледу очекиваних образаца понашања и вероватних, односно изгледних сценарија промене структуре конкретних типова РБК (Buzan & Wæver, 2003: 66-7):

1) већи су изгледи да ће неструктурисани регион постати или РБК или да ће нека глобална сила извршити прекривање/оверјел, него да ће такав регион директно ускочити у интеграцију (а да претходно не прође кроз неку од ових фаза/стања),

2) стандардни РБК може претрпети унутрашњу или спољну трансформацију или може бити прекривен/оверлеј, пре него да поново постане неструктурисан регион (иако ни то није немогуће у на пример случају који наведе - пандемија опаке болести или огромна природна катастрофа која би ослабила све државе/јединице) или да директно пређе на интеграцију. Дакле бар на спекулативном нивоу чини се далеко изгледнијим сценарио по којем се стандардни РБК претвара у центрирани РБК,

3) прекривени/оверлеј регион се може претворити у било који тип РБК, а у зависности од природе и обима промена које је индуковао прекривач/оверлеј,

4) интегрисани актери се могу дезинтегрисати (нпр. СССР, СФРЈ, Чехословачка или Пакистан). Такве промене најчешће подразумевају настајање нових РБК или представљају унутрашњу или спољну трансформацију већ постојећег РБК (нпр. дезинтеграција СФРЈ је подразумевала унутрашње промене РБК) или не изазива никакве промене РБК (нпр. дезинтеграција Чехословачке). Међутим пример Пакистана је нарочито занимљив јер одвајање Бангладеша (Источног Пакистана), иако је представљало промену унутрашње структуре РБК, није довело до промене успостављеног поларитета (биполаритета), обзиром да је Пакистан био довољно моћна да и поред сецесије сачува позицију регионалне силе. Тако да је и у случају дезинтеграције, бар на овако апстрактном нивоу, већа вероватноћа наведених сценарија него на пример успостављање неструктурисаног региона.

Бузен и Вејвер даље истичу како је у проучавању унутрашњег трансформационог потенцијала РБК потребно истражити и материјалну основу, односно (пред)услове ових промена. Док је у случају проучавања спољног трансформационог потенцијала потребно пратити и спољашње услове попут промене у односима глобалних сила, промене поларитета на глобалном нивоу, интензитет међурегионалне динамике и друге сличне промене, а које претходе променама спољашње трансформације РБК. Бузен и Вејвер такође истичу да је на све ово могуће додати и саставне слабости сваког РБК, разлике у односима моћи између јединица, али и појам који означавају као „капацитет интеракције“ (*interaction capacity*) унутар РБК. Где капацитет интеракције одређују као технолошку и друштвену инфраструктуру унутар РБК која олакшава транспорт и комуникацију и консеквентно утиче на структуру РБК (Buzan & Little, 2000 према Buzan & Wæver, 2003: 67). Зато у односу на капацитет интеракције, Бузен и Вејвер изводе још једну претпоставку да је низак ниво капацитета интеракције вероватно неопходан услов неструктурисаног региона (2003: 67). Из чега се опет може извући претпоставка да Европски РБК највероватније не може постати неструктурисан имајући у виду висок

ниво капацитета интеракције, односно интеграције коју тај РБК поседује. Следећи ову аналогију, могуће је поставити претпоставку да је висок ниво капацитета интеракције предуслов институционализације РБК.

У вези са овим утврђивањем сценарија, посебно је важно истаћи да Бузен и Вејвер теорију регионалног безбедносног комплекса не сматрају „каузалним моделом“ (*causal model*) који се примењује у свим специфичним ситуацијама и чијом применом истраживач долази до резултата који је један једини могући сценарио. Уместо тога циљ је да се применом ТРБК одреди ужи круг релевантних сценарија за сваки специфичан случај, а одређивање њиховог исхода у једном тренутку може постати предмет политичког избора (*political choice*) (Buzan & Wæver, 2003: 70). На овај начин Бузен и Вејвер практично истичу значај политичког одлучивања, односно допринос политичких актера у вези са могућим сценаријима. Управо због ове идеје Бузен и Вејвер у ТРБК уводе становишта развијена у оквиру теорије секуритизације.⁶¹

Даље у вези са значајем глобалних сила по регионалну безбедносну динамику, Бузен и Вејвер разликују два типа спољне инволвираности у РБК, односно у регионалну безбедносну динамику може бити или пенетрирање/продирање или прекривање (*overlay*). Пенетрирање/продирање (*penetration*) подразумева да удаљена суперсила или велика сила врши безбедносно поравнање/уједначавање (*alignment*) унутар РБК (Buzan & Wæver, 2003: 46). На пример унутрашње ривалство Индије и Пакистана отвара могућност или намеће потребу пенетрирања суперсиле или великих сила у тај регионални комплекс. Логика равнотеже снага природно охрабрује локалне ривале да траже спољну помоћ, чиме се локално ривалство доводи у везу са глобалним ривалством (уколико постоји) (нпр. Средњи Исток током Хладног рата и ривалство Индије и Пакистана, где Индију подржава СССР, а Пакистан САД). Док је за прекривач/оверлеј већ истакнуто да подразумева директно присуство спољне силе у региону које је довољно јако да угуши уобичајену безбедносну динамику између локалних држава/јединица.

Међутим у вези са значајем глобалних сила по регионалну безбедносну динамику Бузен и Вејвер сматрају да ортодоксни неореалисти праве грешку уводећи Миршајмерову популарну идеју „повратка у будућност“ (која подразумева анализу међународне безбедности у аршинима Хладног рата)⁶² и зато што сматрају да су и на

⁶¹ Оваква допуна „класичне теорије регионалног безбедносног комплекса“ је већ представљена у претходном делу где је направљен и детаљнији приказ теорије секуритизације.

⁶² Више о овоме у (Mearsheimer, 1990).

регионалном нивоу кључни односи моћи глобалних актера. Уместо тога Бузен и Вејвер (као утемељивачи ТРБК) на регионалном нивоу кључним сматрају регионалне односе моћи (Buzan & Wæver, 2003: 69). А што упућује на закључак да је Бузенво и Вејверово схватање регионалне безбедносне динамике добрим делом одређено (политичко)географским факторима.

С тим у вези потребно је истаћи да претпоставка о значају (политичко)географских фактора није толико уобичајена код савремених истраживача међународне/националне безбедности. Наиме данас проучавање географских фактора или још прецизније географских детерминанти безбедности не представља део „мејнстрим“ (*mainstream*) савремених студија безбедности, а што у крајњој линији констатују сами Бузен и Вејвер и наводе два кључна разлога. Прво, компромитовање географских фактора традиционалним геополитичким приступом (Mackinder, 1904; Cohen, 1994 према Buzan & Wæver, 2003: 69), а које се сматра „сувише материјалистичко и механичко“. Друго, компромитовање географских фактора савременим приступом „критичке геополитике“, а чији је главни фокус на „проучавању социјалне конструкције простора“ (O Tuathail, 1996 према Buzan & Wæver, 2003: 69). А у критици геополитике чак иду и корак даље наводећи да су данас у литератури уобичајени наслови „Геополитика...“ нпр. Касписке нафте, југословенских ратова итд., а да такви радови најчешће подразумевају нетеоријско проучавање неке политике силе (*an atheoretical survey of some power politics*) (Buzan & Wæver, 2003: 69). Тако да Бузен и Вејвер географске факторе сматрају значајним (нарочито географску близину), али истичу да их је потребно анализирати у политичком оквиру и зато експлицитно констатују како је „теорија регионалног безбедносног комплекса теорија безбедности у којој су географске варијабле од централног значаја“ (2003: 69).

3. РЕГИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПОТКОМПЛЕКС (ЗАПАДНИ) БАЛКАН

3.1. ОСНОВНЕ ГЕОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Имајући у виду да Бузен и Вејвер истичу како је „схватање регионалне безбедносне динамике добрим делом одређено географским факторима“, у наставку ће бити представљене неке од основних географских карактеристика Балканског полуострва (Buzan & Wæver, 2003: 69). У најопштијем смислу Балканско полуострво одређује низ географских, демографских, историјских, политичких, економских, саобраћајних, верских, културних и других чинилаца. Балканско полуострво се налази у јужном делу Европе. Укупна површина овог полуострва износи око 520.000 km², а са суседним острвима и румунском провинцијом Добруцом заузима површину од 566.567 km², што чини око 6% укупне површине Европе, а по величини је иза Скандинавског и Пиринејског полуострва. (Давидовић, 2000). Марија Тодорова у својој веома читаној књизи „Имагинарни Балкан“ истиче како је творац назива Балканско полуострво (*Balkanhalbeiland*) немачки географ Август Цојне (*August Zeune*) у књизи *Goesa* из 1808. године (Zeune, 1808 према Todorova, 2009: 25). Цојне је, додуше погрешно, сматрао да је ово полуострво на северу од остатка Европе одвојено „балканским“ планинама, па је аналогно Апенинском или Пиринејском полуострву, и ово полуострво назвао по, како је сматрао, доминантном планинском венцу.

Као природна граница Балканског полуострва се најчешће наводи Тршћански залив и реке Крка, Сава и Дунав у дужини од око 1300 km. Раздаљина између најсеверније и најјужније тачке полуострва је око 950 km, док од Дунава до Егејског мора има око 300 km. Граница овог полуострва се још прецизније може одредити на основу математичко-географских параметара – најсевернија тачка Балканског полуострва налази се на 46°53' северне географске ширине, најјужнија тачка на 35°с.г.ш, најзападнија на 13°23' источне географске дужине и најисточнија на 30° и.г.д.

Слика 3. Географско-политичка карта Балканског полуострва.

Природну границу са западне, јужне и источне стране чине акваторије и то: Јадранско, Јонско, Егејско, Мраморно и Црно море, док је комплетна северна граница континентална. Обале су веома разуђене, нарочито Јадранска обала и обала Грчке (Егејско и Средоземно море). Укупна дужина обала је око 9.300 km.

Територија Балканског полуострва је на северозападу ограничена словеначким Алпима, на североистоку Старом планином (Балкан планином) и Карпатима, док је у централно северном делу Балканско полуострво повезано са Средњом Европом преко Панонске низије. Ово је веома важна географска карактеристика које је утицала то да се баш преко овог простора успоставе копнене саобраћајне везе Европе са Блиским истоком (Малом Азијом). У погледу рељефа Балканско полуострво је углавном брдско-планинско где доминирају Динарско-Шарски, Карпатско-Балкански и Родопски систем

планина надморске висине до 3000 метара. Између ових планинских система формирале су се веће или мање равнице углавном у сливовима највећих река попут Дунава, Саве, Драве, Тисе и Мораве.

На Балканском полуострву се данас налази 11 држава, од којих је шест са целокупном територијом (Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Грчка, БЈР Македонија и Црна Гора) и пет да делом своје територије (Румунија, Словенија, Србија, Турска и Румунија) (Табела 18.).

Табела 18. Удео Балканског полуострва у територији сваке од држава.

Држава	% територије на Балканском полуострву
Албанија	100%
Босна и Херцеговина	100%
Бугарска	100%
Грчка	100%
БЈР Македонија	100%
Црна Гора	100%
Србија	73%
Хрватска	49%
Словенија	27%
Румунија	9%
Турска	5%

Повољан географски положај Балканског полуострва утицао је на то да се баш овај простор нађе у центру саобраћајних комуникација између истока и запада, севера и југа. Зато не изненађује што шест од укупно десет паневропских коридора⁶³ добрим делом пролази и почиње (или се завршава) на Балканском полуострву⁶⁴ (Слика 4. и Табела 19.)

⁶³ Идеја о европским коридорима усвојена је на Другој Паневропској конференцији о саобраћају у организације Европске комисије, а која је одржана на Криту 1994. године. Тада је дефинисано девет коридора (коридор 10 придодат 1997. на трећој конференцији у Хелсинкију), који представљају главне саобраћајне трасе између тадашњих чланица ЕУ и држава у окружењу, а са циљем заједничког пројектног финансирања (TEN-T, 2015).

⁶⁴ Ипак, најповољнији положај, бар по овом критеријуму, има Средња Европа, јер преко територије овог региона пролази чак девет од укупно десет коридора.

Слика 4. Паневропски коридори.

Табела 19. Паневропски коридори који пролазе преко Балканског полуострва (TEN-T, 2015).

Коридор број	ПАНЕВРОПСКИ КОРИДОРИ	Пролази преко Балканског полуострва
1.	(Север-југ) Хелсинки - Талин - Рига - Каунас и Клаипеда - Варшава - Гдањск (дужина (железничко/друмски пут) - 1655/1630 km) <ul style="list-style-type: none"> • Крак А (Пут Ханзетика) - од Санкт Петербурга према Риги - Калињинград - Гдањск - Либек • Пут Балтика (Е67) - Хелсинки - Варшава. 	НЕ
2.	(Исток-запад) Берлин - Познањ - Варшава - Брест - Минск - Смољенск - Москва - Нижњи Новгород (дужина (железничко/друмски пут) - 2313/2200 km)	НЕ
3.	Брисел - Ахен - Келн - Дрезден - Вроцлав - Катовице - Краков - Лавов - Кијев (дужина (железничко/друмски пут) - 1650/1700 km)	НЕ
4.	Дрезден/Нирнберг - Праг - Беч - Братислава - Ђер - Будимпешта - Арад - Букурешт - Констанца/Крајова - Софија - Солун/Пловдив - И станбул (дужина (железничко/друмски пут) - 4340/3640 km)	ДА
5.	(Исток-запад) Венеција - Трст/Копар - Љубљана - Марибор - Будимпешта - Ужгород - Лавов - Кијев (дужина (железничко/друмски пут) - 3270/2850 km). <ul style="list-style-type: none"> • Крак А - Братислава - Жилина - Кошице - Ужгород • Крак Б - Ријека - Загреб - Будимпешта • Крак Ц - Плоче - Сарајево - Осијек – Будимпешта 	ДА
6.	(Север-југ) Гдањск - Катовице - Жилина, са западним краком до Катовица и Брна (дужина (железничко/друмски пут) - 1800/1880 km)	НЕ
7.	Река Дунав (Северозапад-југоисток) - пловни пут, дужина 2415 km.	ДА
8.	Драч - Тирана - Скопље - Битољ - Софија - Димитровград (БГ) - Бургас - Варна (дужина (железничко/друмски пут) - 1270/960 km).	ДА
9.	Хелсинки - Виборг - Санкт Петербург - Псков - Москва - Калињинград - Кијев - Љубашевка/Роздилна - Кишињев - Букурешт - Димитровград - Александрополис-Одеса (дужина (железничко/друмски пут) - 6500/5850km; са краком од Љубашевка/Роздиљна до Одесе (3400 km). <ul style="list-style-type: none"> • Крак А - Хелсинки - Санкт Петербург – Москва • Крак Б - Калињинград - Кијев • Крак Ц - Калињинград - Вилниус – Минск 	ДА
10.	Салзбург - Љубљана - Загреб - Београд - Ниш - Скопље - Велес - Солун (дужина (железничко/друмски пут) - 2528/2300km) <ul style="list-style-type: none"> • Крак А: Грац - Марибор - Загреб • Крак Б: Будимпешта - Нови Сад - Београд • Крак Ц: Ниш - Софија - Димитровград (БГ) - Истанбул преко коридора 4 Крак Д: Велес - Прилеп - Битољ - Флорина – Игуменица	ДА

3.2. БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО VS. БАЛКАН

Већ је истакнуто да у најопштијем смислу Балканско полуострво одређено низом географских, саобраћајних, економских, демографских, историјских, политичких, верских, културних и других чинилаца. У вези са тим постоји становиште по којем је Балканско полуострво одређено првенствено географским карактеристикама, а на начин којим је то представљено у претходном делу дисертације. Насупрот овоме, постоје становишта по којем је тај мање или више исти геопростор одређен првенствено политичким, историјским и културолошким факторима. Иако се појмови Балканско полуострво и Балкан често користе као синоними, у овом раду ће бити направљена квалитативна разлика између њих. Први је доминантно географски појам, док други представља политичко-етничко-историјско-културолошки феномен који има јако симболичко значење. Наравно и један и други појам имају своју просторну, односно географску димензију, али за разлику од Балканског полуострва (које је одређено првенствено географским карактеристикама/природном границама попут слива реке или врхова планинских венаца), Балкан представља простор који насељавају јужнословенски народи (Бугари, Срби, Хрвати, Словенци, и у новије време Македонци, Бошњаци и Црногорци), Албанци, Грци, Румуни и Турци (који насељавају вишеструко важан део овог геопростора, а што их свакако, али и не само зато, чини балканским народом).

Појам Балкан се такође често користи и као метафора којом се у политичком дискурсу, са мање или више основа, описују или објашњавају појаве и процеси из области међународне безбедности, а о чему ће бити више речи у делу који се односи на стереотипе који су везани за овај регион.

Први пример употребе термина Балкан везује за путопис британца Џона Морита (*John B. S. Morritt*), који је на путу за Османлијско царство и даље у источни део Азије, обишао и ове просторе, а које ми данас насељавамо. Морит је написао да је „Бал.Кан планина која раздваја Бугарску од Румуније“, а мислећи на Стару планину (Morritt, 1985: 65 према Todorova, 2009: 22). Уврежено мишљење по којем реч „балкан“ значи „планина“ на турском језику, иако неосновано, на симболичан начин осликава значај турског језика, турске културе или још прецизније Османлијског царства на конституисање овог региона са свим својим специфичностима. На трагу ове идеје може се објаснити и начин на који неки народ стиче епитет балканског народа.

Простор Балканског полуострва насељавају Грци и Албанци још од Старог века, па се у том смислу могу сматрати домицилним становништвом, односно староседеоцима. Јужнословенски народи (Бугари, Срби, Хрвати, Словенци, Македонци, Бошњаци и Црногорци) су на ово полуострво дошли у Средњем веку (6. и 7. веку), а Турци крајем Средњег века. Сви ови народи су данас махом окупљени у националним државама, са изузетком Босне и Херцеговине и тзв. републике Косово⁶⁵. На трагу разлике између Балканског полуострва и појма Балкан, „балканским народима“ се најчешће сматрају: Албанци, Бугари, Грци, Румуни, Турци и народи бивших југословенских република, са изузетком Словенаца. Слично увреженом мишљењу о корену речи Балкан, постоји становиште по којем се критеријум за разликовање балканских народа такође темељи на утицају Османског царства (данашње Турске), тако да се балканским народима сматрају сви народи који насељавају овај простор и који су у једном (дужем) периоду били под влашћу тадашње турске империје, а што је имало значајне политичке, економске, културолошке и шире друштвене импликације по тај народ и његов идентитет.

Имајући у виду да Словенија није била под турском влашћу, Словенци се, бар по овом становишту, не могу сматрати балканским народом, јер су своју културу и идентитет у највећој мери развијали под утицајем Хабзбуршке, а касније Аустро-угарске монархије. Хрвати се пак сматрају балканским народом, јер су значајни делови данашње Хрватске били под влашћу Османлијског царства, иако се хрватски народ у већој мери развијао под утицајем великих сила са запада и севера. Док се Мађари, бар по овом критеријуму никако не могу сматрати балканским народом. Турци, са друге стране, представљају балкански народ не само зато што насељавају један део полуострва, него и зато што су као носиоци османлијског наслеђа дали највећи допринос у царству чији је утицај, бар по овом становишту, кључан за одређивање балканских народа.

⁶⁵ Тзв. република Косово у овој дисертацији никако не подразумева независну и међународно признату државу, али ће подразумевати посебну јединицу (политички ентитет) у складу са теоријом регионалног безбедносног комплекса. Када се у овом раду буде наглашавао међународно правни статус ове јединице, најчешће ће писати „јужна српска покрајина Косово и Метохија“.

3.3. БУЗЕНОВО И ВЕЈВЕРОВО ОДРЕЂЕЊЕ И АНАЛИЗА РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ ПОТКОМПЛЕКСА БАЛКАН ИЗ 2003. ГОДИНЕ

Бузен и Вејвер су у, већ више пута поменутом делу *Regions and Powers*, направили анализу свих регионалних безбедносних комплекса и поткомплекса. Тако да су 2003. године регион, односно део региона који је кључан за тему ове дисертације означили као регионални безбедносни поткомпекс Балкан. Наиме, Бузен и Вејвер су пре скоро 13 година сматрали да је Балкан (а не Западни Балкан, а што је једна од основних идеја у овој дисертацији) у ствари РБПК већег Европског регионалног безбедносног комплекса. Они су тврдили да Балкан не представља посебан РБК, али има одређене специфичности у односу на Европу и да због тога има тенденцију да или постане подрегион или да се у потпуности утопи (апсорбује) у Европски РБК (2003: 391). У том смислу Бузен и Вејвер постављају два веома поједностављујућа истраживачка питања: Да ли је интеграција неизбежна? И шта ће се догодити ако Западу досади албанска мафија, црногорска корупција и настављено локално насиље на Косову? (2003: 391).

Иако немају дилему да је Балкан као РБПК део Европског РБК, они уочавају одређену теоријску неконзистентност коју означавају као „критичну тачку“ јер као најважнијег спољног актера означавају САД, док истичу и да је Русија веома важна, а које су глобалне силе које нису део Европског РБК (2003: 391). Затим у наставку констатују да Европска унија представља централну институцију у Балканском РБПК (2003: 391). Због чега се регионални безбедносни поткомплекс са оваквим описом спољних актера не може сврстати ни у један од постојећих типова РБК према централизацији моћи.

Теоријска неконзистентност коју сами констатују постоји и у случају Турске као инсулатора Европског РБК, а самим тим и Балканског РБПК. Наиме улогу инсулатора имају јединице/државе које се налазе које се налазе на граници и раздвајају два РБК и позиција инсулатора је по правилу пасивна. Међутим Бузен и Вејвер констатују да је Турска заинтересована за динамику у Балканском РБК са којим има јаке историјске везе, обзиром да је неке делове Балкана од 1300 године заузимало Османско царство (2003: 392). Такође истичу како је Турска оптерећена унутрашњим проблемима, затим проблемима са Курдима и односима са Русијом, као и да се не уплићу се претерано у Блиски Исток због жеље да буду сматрани Западом (2003: 392).⁶⁶ Бузен и Вејвер Турску

⁶⁶ Ако ништа друго, бар се ова последња констатација након 13 година може сматрати погрешном.

означавају као „одбачену чланицу на вратима ЕУ“, а да је Централна Азија „главно подручје где Турска може пројектовати себе у новом светлу“⁶⁷, чак и уколико то није ускоро оствариво, то означавају како сасвим реалним сценаријом имајући у виду „стратешка позиционираност Турске, као и због евентуалних гасовода“ (2003: 393). Међутим без обзира на овако специфичну позицију Турске, Бузен и Вејвер ову јединицу/држава ипак експлицитно означавају као инсулатора, а као кључни разлог наводе да „није способна да повеже два комплекса у једну кохерентну стратешку арену“ (2003: 395).

И на крају, а у вези са аргументовањем идеје о Балкану као РБПК, Бузен и Вејвер постављају, како наводе „кључно питање“ (на које не дају одговор): Да ли је поткомплекс прекривен/оверлеј од стране динамике регионалних великих сила укључујући и спољне актере европског РБК? (2003: 391). Овакво питање свакако доводи до преиспитивања целе идеје о Балкану као РБК, јер је један од услова у којима према Бузену и Вејверу не постоји РБК, односно РБПК, управо то када дође до прекривања/оверлеја, јер та спољна сила зауставља регионалну безбедносну динамику, а која не неопходна да би РБК, односно РБПК постојао. Међутим они ипак констатују да је „Балкан прешао пут од тога да је почетком 90-их имао тенденцију да постане посебан РБК, али је средином 90-их, а нарочито након рата на Косову 1999. године, Балкан постаје поткомплекс у оквиру европског РБК (2003: 395). Тако да је општи образац понашања јединица/држава Балканског РБПК, односно регионална безбедносна динамика је, према Бузену и Вејверу, одређена факторима који су изван Балкана, а у језгру Европског РБК. А што је опет одредило карактеристичне динамике, за Европски РБК то је интеграција, проширење и десекуритизација, па су природно такви обрасци обухватили и балкански РБПК, али изазивајући друкчије ефекте (запречавање, интервенисање и интегрисање) (2003: 395-6). Тако да у развоју Балкана као регионалног безбедносног комплекса Бузен и Вејвер разликују три фазе: 1) запречавање (*containment*), 2) интервенисање (*intervention*) и 3) интегрисање (*integration*). Међутим иако се може наслутити о чему је реч, ове идеје нису детаљније разрађиване.

Бузен и Вејвер даље констатују да балканске државе имају одређене сличности са афричким државама, јер више представљају арену за политику силе (најчешће глобалних сила, *прим. М.Л.*) него провајдере безбедности (2003: 384). Зато у погледу

⁶⁷ Бузен и Вејвер чак предвиђају јачање стратешког партнерства са Израелом и конфронтацију са Сиријом (2003: 394).

конкретних претњи са којима би могле да се суоче или се већ суочавају балканске државе/јединице, Бузен и Вејвер наводе више појава и процеса, а који се језиком европских бирократа означавају као безбедносни изазови, ризици и претње. Тако да у првом реду истичу организовани криминал и корупцију, а који се увећавају највише због негативног економског раста, док се вероватноћа војних конфронтација смањује (Buzan & Wæver, 2003: 384). Међутим ова констатација је у одређеној контрадикторности са оценом коју дају нешто касније када констатују да је слабост јединица доминантна у Балканском РБПК, а првенствено у државама бивше СФРЈ, па да су због тога очекивани конфликти (2003: 395). Тако да овде није најјасније да ли када Бузен и Вејвер кажу да се „смањује вероватноћа војних конфронтација“ у ствари мисле на оружане сукобе између балканских држава/јединица и држава/јединица изван Балканског РБК или мисле на оружане сукобе између балканских држава/јединица. И такође није јасно шта подразумевају под констатацијом да се због „слабости балканских држава/јединица могу очекивати конфликти“, односно да ли се могу очекивати конфликти између балканских држава/јединица или унутар балканских држава/јединица!?

Овакву дилему додатно појачава констатација да су „конфликти унутар јединица карактеристика целог поткомплекса и да имају узроке у социополитичкој рањивости/слабости (вулнерабилности)“ (2003: 385), али да постоји и потенцијал за међудржавне сукобе између Грчке и Турске, Мађарске и Румуније, Мађарке и Србије/Словачке (због мађарске мањине), и на међународном плану македонско питање и могућност уједињења Румуније и Молдавије (Vukadinovic, 2000 40-55 према (Buzan & Wæver, 2003: 385).

У вези са безбедносном динамиком која је иманентна Балканском РБПК, јер обухвата искључиво балканске државе/јединице, они указују да је питање националног идентитета веома често извор страха и сукоба. Истичу да религија може бити линија раздвајања само као последица површног увида, јер религија практично служи само као најпогоднији оквир за стварање онога што је у суштини национални (етнички) идентитет. Тако да су према Бузену и Вејверу кључни сукоби на Балкану у ствари хрватско/српски сукоб, сукоб три етничке групе у БиХ, сукоб између косовских Албанца/косовских Срба и сукоб словенских Македонца/Албанца (2003: 384).

Даље наводе више потенцијалних етно-територијалних конфликата, односно нерешених питања, али без настојања да понуде неке од одговора: Да ли Босна и Херцеговина остаје једна или се дели на две или три државе? Да ли је судбина Црне Горе у самосталности или остаје у остатку Југославије? Да ли ће Косово постати независно

или ће бити део Србије/Југославије или ће постати део Велике Албаније? Питање Албанаца на Југу Србије. Односи између албанске мањине и словенске већине у БЈР Македонији, а које је довело до отвореног насиља почетком 2001. године. Мађарска мањина у свим суседним земљама. Али и Кипар, велика „турска“ мањина у Бугарској, турска мањина у североисточној Грчкој, узајамно питање мањина у Грчкој и Албанији, спорно питање „македонске“ нације и државности у односу на Србе, Бугаре, Грке и Албанце, као и постојећа БЈРМ држава. На сва ова спорна питања би требало додати и генерално нестабилну Албанију и потенцијално Србију“ (Buzan & Wæver, 2003: 385).

Међутим поред ових бројних питања које постављају, Бузен и Вејвер у делу у којем објашњавају регионалну безбедносну динамику, а чији су покретачи конкретне балканске државе/јединице, помињу само Албанију и назнакама Србију. Тако да у Албанији, Бузен и Вејвер, виде примарни извор нестабилности (заједно са Немачком, Мађарском, Русијом и све више Србијом), а ову тврдњу поткрепљују тиме што је та држава много мања него њен демографски распон, јер велики део Албанаца живи у Србији (на Косову и у другим деловима Србије), у Македонији (око 40% од укупног броја становника) и мањи део у Грчкој (2003: 385)⁶⁸. Док другу важну карактеристику Албаније као извора регионалне нестабилности виде у slabим институционалним капацитетима у овој држави и јаким кланови организованог криминала (2003: 385).

Босну и Херцеговину Бузен и Вејвер не представљају као (потенцијални) извор регионалне нестабилности, него позивајући се на Еспен Еидеа, истичу да су кључне безбедносне претње прешле пут од политичких до војних и од војних до економских, а да је почетком 2000-их највећа заинтересованост ентитета у БиХ била како извући што више од међународне односно западне помоћи (Eide, 1999 према Buzan & Wæver, 2003: 385). Даље на нивоу јединица, Бузен и Вејвер бивше југословенске републике и Албанију сматрају мање стабилним у односу на друге балканске државе (2003: 386).

У погледу међународног утицаја они истичу како је међународна заједница слично као и локални актери вршила секуритизују недозвољене трговину наркотицима и оружјем, трговине људима (проституција), илегалне миграције и организовани криминал уопште (2003: 385). А све ове претње су појачане већ наведеним националним сукобима, slabим државама и бројним конфликтима унутар држава (иако није наведено који су то конфликти, прим. М.Л.) (2003: 385). Тако да на основу свега изнетог Бузен и

⁶⁸ На овом месту је данас могуће додати и албанску мањину која живи у Црној Гори, а коју Бузен и Вејвер нису истакли зато што су под Србијом највероватније подразумевали Државну заједницу Србија и Црна Гора.

Вејвер постављају по њима кључно питање, како ће све ове појаве и процеси утицати на потенцијално прекривање/оверлеј? У вези са овим потенцијалним прекривањем/оверлејом Бузен и Вејвер нису експлицитни, тако да се може само наслутити да под овим прекривањем/оверлејом они практично подразумевају потпуну евро и евроатланску интеграцију Балкана.

Такође у вези међународног утицаја истичу и „Исламску трансверзалу“ која повезује Турску, Албанију, Косово и БиХ, а коју виде „мање као религијски савез, а више као Турску обавезу као спољног протектора“, а што онда „уједињује Бугарску, Грчку и Србију против Турске“ (Lose, 1995: 12; Kazan, 2002 према Buzan & Wæver, 2003: 386). Ипак овако поједностављеним представама о безбедносној међузависности балканских јединица, Бузен и Вејвер додају закључак да је образац потенцијалних непријатељстава ипак сувише компликован и да је број држава превелик, тако да конкретне околности у различитим периодима могу опредељивати формирање одређене безбедносне констелације. Овакве околности додатно компликују различити међународни протекторати у Босни и Херцеговини и на Косову, као и међународно посредовање у Македонији. Зато постављају реторичко питање колико дуго међународна заједница може да остане и шта ће се десити када оде? (2003: 386).

Када говоре о кључним факторима међународне заједнице које опредељујуће утичу на регионалну безбедносну динамику, онда на првом месту истичу утицај Сједињених Америчких Држава, затим европских држава и Русије. Бузен и Вејвер сматрају да се њихови интереси све време преламају и на глобалном и на нивоу Европског РБК, и да чак и када нису деловале ове државе су имале одлучујућу улогу (2003: 387). Истичући како су поједине европске државе чак покушавале да представе „Балкан као не баш део Европе“. Такође ни међународни медији нису дозвољавали пасивизацију балканског питања притискајући политичаре да предузму „нешто“, разним репортажама и извештајима са лица места (2003: 387). Зато Бузен и Вејвер наглашавају утицај медија, као канала секуритизујућих потеза и у тим смислу уочавају три типа дискурса и неколико тенденција у граматичности безбедности тадашњих секуритизујућих процеса везаних за ратове на Балкану. Први тип дискурса је инсистирање на „древној мржњи“ као инхерентној карактеристици Балкана. Овакав дискурс конструише једнакост страна која не подразумева борбу добра и зла, па не подразумева потребу за интервенцијом. Обзиром да овакав начин извештавања о ратним дешавањима није подразумевао секуритизацију у правом смислу и да је Запад настојао да добије легитимитет за интервенцију, инсистирање на „древној мржњи“ је према Бузену и

Вејверу морало бити обогато са једним од два недостајућа линка. Први је својствен за САД и О Таутаил га назива „метафора каљуге“ (*quagmire metaphor*), а који подразумева оно шта ће се десити уколико САД не интервенише (О Tuathail, 1996 према Buzan & Wæver, 2003: 388). И други, који је својствен Европљанима „преливање“ (*spillover*), а који подразумева ширење уверења како „локални актери не могу да изграде мир, па је војна акција неопходна како би се очувала стабилност у региону“ или европска и међународна стабилност или стратешки национални или витални интереси (Hansen, 1999 према Buzan & Wæver, 2003: 388).

Други тип дискурса уочава Лена Хансен, назива га „Босна као део Запада“ и сматра да је својствен САД (и појединим француским интелектуалцима), а подразумева представљање Сарајева у вредностима толеранције и мултикултурализма, а које Запад штити, па је „напад на Сарајево у ствари напад на нас“ (гледано из позиције Запада). У оваквом дискурсу јасно се наглашава агресор (Срби или Србија), па је обавеза Запада да „штити принципе неагресије и предупреди појаву неких нових Милошевића у свету“ (Hansen, 1999 према Buzan & Wæver, 2003: 388).

Трећи тип дискурса се налази између два наведена и из њега произлази да је релативна кривица за конфликт и на једној и на другој балканској јединици. Такође у складу са овим дискурсом Балкан не представља „проклетим“ или осуђеним на пропаст (*doomed*), али подразумева поделу на „нас и њих“, Европљане и Балканце“ односно „супротстављене принципе интеграције и цивилизације наспрам фашизма и расизма“ које је, бар према тадашњем британском премијеру Тони Блеру и британском министру спољних послова Робину Куку, својствено Балкану (Blair 1997, 2000a, 2000b; Cook 1999 према Buzan & Wæver, 2003: 388). Имајући то у виду Бузен и Вејвер примећују како сврха оваквог дискурса није утврђивање истине, него јасна дистрибуција кривице и посебно наглашавају конструисање Милошевића у јединствену претњу са релативно ограниченим обимом (таква реторика је на примеру Босне подразумевала Милошевића као конститутивног елемента, а у случају Косова то је био рат против Милошевића, а што је подразумевало комплетан репертоар од поређења са Хитлером до „апсолутног зла“ (Frello, 2002 према Buzan & Wæver, 2003: 388). С тим у вези Бузен и Вејвер истичу како су све ове секуритизације подразумевале експлицитан подрегионални приступ, а који је неопходан како би се консолидовао балкански регион (2003: 391)⁶⁹.

⁶⁹ Бузен и Вејвер констатују да Румунија, Мађарска и Словенија себе не сматрају делом Балкана.

На крају Бузен и Вејвер завршавају са постављањем сета питања која се могу схватити као мање или више вероватни сценарији: Да ли ће се Балкански РБПК постепено утопити у нешто источноевропско, а што се још увек разликује од Западне и Средње Европе? Да ли ће Балкански РБК постати део општег процеса (интеграције, прим. М. Л.) или ће остати посебан поткомплекс? Да ли ће се Балкански комплекс окренути домаћим разликама које ако буду препуштене (балканским народима) врло лако могу поново довести до ратова? И коначно, да ли ће Запад одустати од Балканског поткомплекса и препустити га самом себи? (2003: 396). Делимичне одговоре на ова питања можда је могуће наслутити на основу констатације коју дају Бузен и Вејвер да се у суштини структура Балканског поткомплекса дуго није мењала и да се главна промена може очекивати у постепеном пребацивању равнотеже (моћи, прим. М.Л.) везано за динамику која долази из поткомплекса оном које ће долазити споља односно, већег Европског РБК (2003: 396).

3.4. КРИТИКА БУЗЕНОВОГ И ВЕЈВЕРОВОГ ОДРЕЂЕЊА И АНАЛИЗЕ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ ПОТКОМПЛЕКСА БАЛКАН ИЗ 2003. ГОДИНЕ

Најопштија и кључна критика Бузеновог и Вејверовог одређења регионалног безбедносног поткомплекса Балкан је критика саме идеје да Балкан представља регионални безбедносни поткомплекс. Наиме Бузен и Вејвер ни на једном месту не наводе зашто су односи свих балканских држава испреплетани, односно због чега постоји безбедносна међузависност између рецимо Грчке и Србије, БиХ и Бугарске, Мађарске и Црне Горе, Македоније и Хрватске или Албаније и Румуније, односно уопште није јасно на који начин су Мађарска, Румунија, Бугарска и Грчка инволвиране у безбедносну динамику и међузависност коју успостављају западнобалканске државе. Осим кад експлицитно истичу Мађарску као потенцијали извор сукоба због мађарске мањине која живи у Србији, односно Војводини, затим албанску мањину у Грчкој и бугарску „заинтересованост“ за статус Македоније. Међутим овакав ниво инволвираности (јер је претенциозно говорити о безбедносној међузависности) Мађарке, Грчке и Бугарске је везан само за по једну државу Западног Балкана и то због националне мањине која живи у другој држави, а што је својствено за готово све државе чији припадници у већем броју живе ван матичне државе. Тако да у случају тих и таквих држава не можемо говорити од безбедносној међузависности на регионалном нивоу,

него пре у категоријама билатералне инволвираности у статусе представника своје националне заједнице у суседној држави. А због чега се не може успоставити ни потребна регионална безбедносна динамика и створити регионални безбедносни комплекс или поткомплекс.

Утисак је да је за изградњу регионалног безбедносног (пот)комплекса ипак потребно нешто више од тога, односно да је потребан најмањи заједнички садржилац у који би биле инвестиране националне безбедности свих држава (пот)комплекса или у складу са ревидираним одређењем РБК, процеси секуритизације и десекуритизације свих држава/јединица регионалног безбедносног (пот)комплекса. Таква врста најмањег заједничког садржиоца може бити и одређена безбедносна претња која је заједничка за све или већину држава поткомплекса, може бити и одређено спорно/нерешено политичко-безбедносно питање где државе у поткомплексу могу имати и различито, чак и супротстављено виђење у погледу жељеног решења. Затим то такође може бити и утицај неког интеграционог или дезинтеграционог фактора, а који се опет може налазити у спољном или унутрашњем окружењу, али и други друштвени процеси и појаве које су значајне првенствено на регионалном, али и националном и глобалном нивоу безбедности.

Најбољи пример спољног интеграционог фактора који утиче на националну безбедност (односно секуритизацију и десекуритизацију) (западно)балканских држава, а што истичу и Бузен и Вејвер, је Европска унија. Ова (настајућа) велика сила се налази ван (западно)балканског поткомплекса и у значајној мери утиче на безбедност у поткомплексу. Ипак, утисак је да је регионална безбедносна динамика далеко интензивнија у Западном Балкану него у остатку Балканског полуострва. Односно да је између „бивших држава Социјалистичке Федеративне Републике Југославије минус Словенија и плус Албанија“ далеко већа безбедносна међузависност него између осталих држава на Балкану. А разлози који иду у прилог овој тези, односно аргументација којом се оправдава идеја о Западнобалканском поткомплексу ће бити наведена у делу који следи. Тако да ће се управо на бази критике ове опште идеје о Балкану као РБПК у наредном делу аргументовати становиште о регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан.

Остале критике које је у овом делу потребно само поменути могу се свести на прилично поједностављен приступ у анализи комплексних балканских односа, затим спорне изворе и неодређене или упрошћене закључке које изводе Бузен и Вејвер, а у вези са Балканским поткомплексом. Ови уочени недостаци ипак неће бити детаљније

елаборирати у овом делу, него тек касније у дискусији која ће бити везана за сазнајно-експланаторни потенцијал теорије регионалног безбедносног комплекса и начина на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски оквир у анализи.

Ипак на овом месту потребно је истаћи да Бузен и Вејвер у делу књиге „*Regions and powers*“ који се односи на њихово одређење и њихову анализу Балканског поткомплекса из 2003. године, да они нигде експлицитно не одређују карактеристике Балканског поткомплекса и у складу са тим и типове којима овај поткомплекс припада. Дакле Бузен и Вејвер се нигде не изјашњавају експлицитно у погледу тога какав је Балкански поткомплекс према могућим променама и према успостављеним односима пријатељства и непријатељства. Они такође нигде експлицитно не констатују какав је Балкански поткомплекс у погледу централизације моћи. Ипак, на основу тога што Балкански поткомплекс сматрају делом Европског РБК произлази закључак да је Европска унија у ствари унутрашња/спољна глобална сила и да је због тога Балкански поткомплекс центрирани типа (институција).

Међутим овакав закључак је доведен у питање каснијом Бузеновом и Вејверовом констатацијом да су у Балканском поткомплексу кључни фактори међународне заједнице онда на првом месту Сједињених Америчких Држава, па онда европских држава и затим Русија (Buzan & Wæver, 2003: 387). Осим што је спорно на основу чега дају такву оцену (јер не наводе никакве изворе/резултате анализе), оваква тврдња је спорна јер противречи идеји о поткомплексу, односно комплексу. Наиме већ је истакнуто да Бузен и Вејвер истичу да поткомплекс суштински има исто одређење и исте карактеристике као и регионални безбедносни комплекс, а једина разлика је то што је поткомплекс чврсто уграђен у већи РБК. Међутим поткомплекс поседује друкчије обрасце безбедносне интеракције, а који су ипак обухваћени ширим обрасцима који одређују РБК као целину (2003: 51). Бузен и Вејвер такође сматрају да регионални безбедносни комплекс мора садржати бар једну регионалну или глобалну силу, а која представља пол (и на основу тога разликују униполарни, биполарни, триполарни и мултиполарни РБК) (2003: 55). У случају Балканског поткомплекса то би била Европска унија, као саставни део Европског РБК, а који је због тога униполарни РБК. Због чега тврдња да су САД кључни међународни фактор у Балканском поткомплексу сада на теоријском нивоу доводи у питање целу идеју о (Западно)Балканском поткомплексу. Тако да ће због значаја који ова теоријска недоумица изазива у погледу одрживости идеје о поткомплексу, она бити детаљније елаборирана у делу дисертације у којем ће бити понуђена аргументација за регионални безбедносни поткомплекс Западни Балкан.

3.5. РЕГИОНАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ПОТКОМПЛЕКС ЗАПАДНИ БАЛКАН - *PRO ET CONTRA*

Општи је утисак да се термин Западни Балкан усталио у политичком дискурсу у последњих десетак и више година. Уврежено је мишљење како Западни Балкан представља назив којим европске бирократе означавају све балканске државе које нису обухваћене проширењем Европске Уније из 2004. и 2007. године. Формула којом се одређује сет држава/јединица које чине тај регион је „бивша СФР Југославија минус Словенија плус Албанија“⁷⁰. Регион Западног Балкана на овај начин је формално одређен 2003. године у Солуну на Самиту ЕУ усвајањем тзв. Солунске агенде за државе Западног Балкана у којој су сублимиране све дотадашње одлуке и ставови ЕУ, а којима се истовремено потврђивала „европска перспектива“ региона, и одредили даљи кораци ка чланству у ЕУ.⁷¹ Такође је важно напоменути да Солунска агенда није први званични документ ЕУ у којем се помиње термин Западни Балкан. Претходно се термин користио и у пратећем документу Бечког европског самита (11-12. децембар 1998. године) у коме се говори о „припреми прве заједничке стратегије за Русију, Украјину, Медитерански регион и Западни Балкан“ (European Council, 1998), као и у одлуци Савета Европске уније од 5. децембра 2000. године, где је у члану 17. прецизирано је да су „активности које се уређују овим правилником део западнобалканске политике и неопходне су зарад имплементације циљева“ (European Council, 2000). Иако је регион Западног Балкана у оваквом саставу конструисан у склопу процеса прикључења Европској унији погрешно би било закључити да се термин Западни Балкан први пут тада и јавља.⁷²

Дакле, преовлађујући је утисак да је назив Западни Балкан кованица европских бирократа којом они означавају (тада још) „неинтегрисани део европског континента“. Имајући то у виду, претпоставка о Западном Балкану као посебном регионалном безбедносном поткомплексу као да противречи генералној Бузеновој и Вејверовој идеји о начину конструкције РБ(П)К. Наиме, њихова идеја је да се регионални безбедносни (пот)комплекси изграђују „одоздо – на горе“, а не „одозго – на доле“, односно не тако што нека глобална сила (у овом случају ЕУ) ствара одређени РБК. Тако да се стиче

⁷⁰ Бузен и Вејвер преузимају ову формулу за одређење Западног Балкана (Buzan & Wæver, 2003: 379).

⁷¹ Видети: European Council (2003). *The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans – Moving Towards European Integration*.

⁷² Анализом садржаја медијских архива доступних на интернету (*The New York Times*, *The London Times*, *The Sydney Morning Herald*) утврђено је да се термин Западни Балкан користи још од краја 19. века, а о чему ће бити више речи у делу који следи.

утисак да начин на који је Западни Балкан „исконструисан“ противречи општој претпоставци о Западном Балкану као регионалном безбедносном поткомплексу.

Међутим оваква „конструкција“ само на први поглед противречи поменутој претпоставци. Наиме, основни услов за успостављање регионалног безбедносног комплекса или поткомплекса је постојање регионалне безбедносне динамике, односно безбедносне међузависности држава/јединица које су физички блиске. Имајући то у виду, (тадашња) европска неинтегрисаност тих држава у ЕУ, иако вероватно за ЕУ кључна заједничка карактеристика тих држава, не представља довољну одредницу безбедносне међузависности држава/јединица Западног Балкана. Овоме иде у прилог и то што Бузен и Вејвер ни једног тренутка говорили о неком другом (тада још увек) неинтегрисаном делу Европе као о посебним регионалном безбедносним поткомплексу, а који је део већег Европског РБК.

За постојање посебног регионалног безбедносног поткомплекса унутар Европског РБК је очигледно потребно још додатних карактеристика које безбедносној међузависности дају карактер и интензитет који је друкчији од преовлађујућег европског. Тако да ће пре бити да европске бирократе и истраживачи који користе ТРБК „државама бивше СФРЈ минус Словенија плус Албанија“ дају епитет посебног региона и посебног регионалног поткомплекса из различитих, али не међусобно супротстављених и још мање међусобно искључујућих разлога.

Како би одређени регионални безбедносни (пот)комплекс представљао релативно трајне обрасце безбедносне међузависности он би у својој основи требало да садржи безбедносне претње које превазилазе ривалитет између две државе, него би требало да подразумевају јасне обрасце непријатељстава. Такође и ови обрасци непријатељстава не би требало да буду искључиво билатерални (на пример државе А и Б, државе Г и Д, државе Ћ и Е, и тако редом), него би постојећи обрасци непријатељстава требало да буду међусобно испреплетани (на пример државе А и Б, државе А и В, државе А и Ћ, државе Б и Ћ, државе В и Е и тако редом). А како би овакви обрасци непријатељстава били могући и довољно интензивни да убрзавају регионалну безбедносну динамику, потребно је да постоје конкретна спорна/нерешена питања која и даље оптерећују односе између држава у (пот)комплексу.

У случају регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан утисак је да постоје два главна, нерешена регионална проблема: Босна и Херцеговина и Косово и Метохија, а у које су инволвиране (неке мање неке више) готово све државе региона. Није тешко закључити да је одрживост тренутног статуса БиХ и КиМ под великим

знаком питања и да свака јединица овог поткомплекса прижељкује друкчији статус за ове ентитете, а у складу са својим националним интересом. Ове две, може се рећи, фокалне тачке не само да повезују готово цео регион, не се чини и да су међусобно условљене, односно да решење једног може утицати и на начин решавања другог. Тако да довођење у везу „коначног решења статуса“ једног ентитета са „коначним решењем статуса“ другог, додатно наглашава међузависност јединица и појачава безбедносну динамику у овом поткомплексу. Наиме у начин решавања политичко-правног статуса Косова и Метохије су заинтересовани у мери виталног националног интереса Срби и косовски Албанци, или језиком европских бирократа речено политичке власти у Београду и Приштини. Затим директно су заинтересовани Албанци у Албанији, односно власти у Тирани (имајући у виду пројекат Велике Албаније), као и Албанци у Македонији и Македонци у Македонији, односно званичне власти у Скопљу (нарочито имајући у виду оружани сукоб/грађански рат у Македонији из 2001. године и наметнути Охридски споразум). За решење статуса Косова и Метохије су највероватније заинтересовани и Албанци у Црној Гори као и званичне власти у Подгорици (а опет имајући у виду пројекат Велике Албаније).

Насупрот томе начин решавања политичко-правног статуса Косова и Метохије, ако нико други онда бар Срби у БиХ и Срби у Србији доводе у везу са решавањем статуса Републике Српске, чији је председник Милорад Додик већ неколико пута најављивао референдум о независности Републике Српске. Иако је Косово до сада званично признало 111 држава (од укупно 193 државе чланице ОУН), односно 23 државе (од укупно 28 чланица ЕУ), признање Косова крши принцип „непромењивости АВНОЈ-евских граница“, а које је међународна заједница штитила током посредовања у ратовима 90-их година 20. века у бившој СФР Југославији. Данас се и у теорији и у пракси међународних односа/студија безбедности чланство у ОУН третира као кључни критеријум међународно правног признања, односно субјективитета. Тако да уколико Косово убрзо постане чланица ОУН (а већ су постојали покушаји за пријем Косова у неке од агенција ОУН), Република Српска би на основу резултата референдума и са истим правним аргументима могла од међународне заједнице да тражи реципрочно кршење успостављеног принципа о непромењивости АВНОЈ-евских граница и супремацију принципа самоопредељења.

За евентуалне промене политичко-правног статуса ентитета у Босни И Херцеговини поред српске стране, односно званичних политичких власти у Бања Луци и Београду, заинтересоване су и муслиманска/бошњачка и хрватска страна у БХ, али и

представници политичких власти у званичном Загребу. Тако да поред историјске, политичко-правне, културолошке и језичке блискости јединица ЗБПК, оно што јасно исцртава границу овог поткомплекса је инволвираност свих актера и различити (национални) интереси у погледу „коначних решења“ за КиМ и БиХ.

Имајући све ово у виду намеће се закључак како регионални безбедносни поткомплекс Западни Балкан представља политичко-безбедносни појам који је квалитативно друкчији од Западног Балкана европских бирократа, иако обухвата исте државе и исту територију. С том разликом што је код првог појма акцената на чланству у ЕУ, односно „неинтегрисаном делу Балкана“, док је у случају другог појма то само једна од карактеристика, а главни фокус је свакако на безбедносној међузависности. Идеју да чланство у Европској унији није конститутивна карактеристика РБПК Западни Балкан најбоље илуструје чланство Хрватске у ЕУ, која 01.07.2013. године није престала да буде део РБПК Западни Балкан, него је ово чланство Хрватској практично омогућило да на друкчији начин учествује у регионалној безбедносној динамици у овом поткомплексу, а дајући јој предност у односу на друге државе/јединице поткомплекса. Тако да идеја о Западном Балкану као посебном регионалном безбедносном поткомплексу није у супротности са идејом коју су развили Бузен и Вејвер, а у вези са настанком (пот)комплекса. РБПК Западни Балкан је ипак изграђен „одоздо - на горе“, иако је претпоставка да глобалне силе данас, готово подједнако као и раније доприносе процесима који некад мање, а некад више безбедносну динамику гурају у правцу конфликтне формације или безбедносног режима. А имајући у виду да питање статуса Косова и Метохије и Босне и Херцеговине највероватније неће бити скоро решено на овај начин се поткрепљује идеја о Западном Балкану као трајном регионалном безбедносном поткомплексу.

Зато је, у контексту аргументације у прилог идеји о Западном Балкану као регионалном безбедносном поткомплексу, важно истаћи једну од централних претпоставки утемељивача ТРБК, а то је да „регионални конфликтни обрасци обликују путеве (или одређују границе) интервенисања глобалних сила“ (Buzan & Wæver, 2003: 52)⁷³. Имајући у виду да европске бирократе практично промовишу употребу овог термина у политичком дискурсу, као и да у последњих десетак година имају изражену тенденцију да на јединствен начин третирају овај део Балкана (чак и данас када је

⁷³ Изворна верзија ове претпоставке на енглеском језику гласи овако: „*regional patterns of conflict shape the lines of intervention by global level powers*“

Хрватска чланица ЕУ, а где је вероватно најсвежији пример био везан за решавање кризе са мигрантима и проблеме који су настали у вези са граничним прелазима прошле године), онда је јасно и да спољнополитичка и безбедносна пракса ЕУ иде у правцу препознавања Западног Балкана као јединственог и специфичног геопростора.

Насупрот овој аргументацији, такође је потребно уочити да постоји одређена безбедносна међузависност између на пример Македоније и Грчке, Македоније и Бугарске, па можда и Србије и Бугарске, као и оних безбедносних међузависности које су препознали и Бузен и Вејвер – Грчке и Албаније, и Мађарске и Србије, а које превазилазе геопростор Западног Балкана. Односно уколико се проучава регионална безбедносна динамика Западног Балкана, ове претпостављене/утврђене безбедносне међузависности практично не би биле обухваћене анализом.

Са друге стране, а у вези са безбедносном међузависношћу требало би истаћи да се регионална безбедносна динамика чини далеко комплекснијом него што су је разумели и/или објаснили Бузен и Вејвер. У дисертацији је већ констатовано да они истичу безбедносну међузависност Срба, Хрвата и муслимана/Бошњака (првенствено у вези са Босном и Херцеговином), као и мало пре поменути односе између Грчке и Албаније, и Мађарске и Србије (а који превазилазе геопростор Западног Балкана). Методологијом (а о којој ће касније бити више речи) коју су Бузен и Вејвер користили могуће „утврдити“ безбедносну међузависност између већег броја држава/јединица, а који би се условно могли поделити у две групе. Прву групу би чинили обрасци непријатељстава у којима су обе државе/јединице део Западног Балкана, док би у другој групи били они обрасци непријатељстава у којем је само једна држава/јединица део Западног Балкана.

Део безбедносне међузависности, односно обрасци непријатељства између две државе/јединице унутар Западнобалканског поткомплекса:

- Хрвати-Срби (у Хрватској и БиХ)
- Срби-Албанци (на Косову и Метохији и на Југу Србије)
- Срби-муслимани/Бошњаци (у Србији, БиХ и евентуално у Црној Гори)
- Македонци –Албанци (у Македонији)
- потенцијално Срби-Црногорци (у Црној Гори)
- потенцијално Црногорци-муслимани/Бошњаци (у Црној Гори)
- потенцијално Црногорци-Албанци (у Црној Гори)
- потенцијално Хрвати-муслимани/Бошњаци (у БиХ).

„Утврђени“ обрасци непријатељстава који могу довести до појачавања тензија у Западнобалканском поткомплексу, а подразумевају учешће једног актера, односно државе/јединице која није део Западног Балкана, односно РБПКЗБ:

- Словенци-Хрвати (око разграничења)
- Срби-Мађари (у Србији)
- Грци-Македонци (око назива и идентитета, не око територије)
- Бугари-Македонци (у Македонији)
- Албанци-Грци (у Грчкој).

На крају још један важан недостатак идеје о свођењу Балканског поткомплекса на Западнобалкански поставља је и позиција коју Турска има (или би требало да има) у том поткомплексу. Наиме, према Бузену и Вејверу Турска је инсулатор у Европском и Блискоисточном комплексу, јер се налази на граници између ова два РБК и по потреби може бити део једног или другог комплекса. У складу са том идејом, а према Бузену и Вејверу Турска је инсулатор Балканског поткомплекса. Зато се само по себи поставља питање – Каква је позиција Турске у Западнобалканском поткомплексу?

Улога Турске као инсулатора у Западнобалканском поткомплексу је спорна, јер позиција Турске не испуњава основне теоријске услове да би се сматрала инсулатором. Наиме, Турска би требало да буде на граници са (пот)комплексом, међутим у случају Западног Балкана Турска то није, је се сада Бугарска и Грчка практично појављују као тампон-државе (*buffer states*) које раздвајају Западни Балкан од Турске. Обзиром да оваква теоријско-практична неконзистентност представља интелектуални изазов чији одговор превазилази пуко набрајање аргумената за и против Западнобалканског поткомплекса, позиција Турске у Западном Балкану ће у наставку дисертације бити детаљније представљена.

3.6. ПОЧЕЦИ УПОТРЕБЕ ТЕРМИНА ЗАПАДНИ БАЛКАН (У МЕДИЈИМА) И НАЈПОЗНАТИЈИ СТЕРЕОТИПИ О ОВОМ РЕГИОНУ⁷⁴

Догађаји и процеси који су се одвијали на простору Западног Балкана су бар у претходна два века били веома интензивни и садржајни, неретко конфликтни и трагични, а по значају су често превазилазили овај регион, па не изненађује оцена да је новија историја Западни Балкана не тако ретко била веома сурова по народе који га насељавају. Полазећи од претпоставке да важне одлуке по (Западни) Балкан најчешће нису доношене на разини балканских земаља, него на нивоу великих и моћних држава или језиком науке о међународним односима речено, од стране великих сила и суперсила, у овом делу рада ће бити представљени неки примери медијског извештавања о друштвено-политичким, али и ширим културолошким дешавањима у овом региону. Разлог за ово се темељи на ставу да се одлуке у међународној политици, а првенствено оне које су од највећег значаја за безбедност, нажалост неретко доносе, не на бази тачних и правовремених информација и прецизних анализа, него на бази паушалних оцена које се могу темељити и на унапред формираним стереотипима. Анализа штампе из периода када се први пут помиње термин Западни Балкан свакако да може бити више него корисна, ипак треба рећи и да је, имајући у виду објективне језичке баријере, анализирана грађа сведена само на оне медије који су писани на енглеском језику, тако да ће се ови примери односити најчешће на америчке, британске и ређе на аустралијске новине.

Међутим, чини се да би пре тога било важно навести неколико примера, према расположивој грађи и литератури, вероватно прве употребе термина Западни Балкан у овим штампаним медијима. Супротно раширеном уверењу да термин Западни Балкан представља неологизам модерних европских бирократа који од уласка Румуније и Бугарске у ЕУ (01.01.2007. године) све интензивније користе овај термин означавајући тако сет држава које чине неинтегрисани део Балкана, Предраг Свилар у свом истраживању везаном за медијску конструкцију Западног Балкана, употребу овог појма налази још у 19. веку у штампаним медијима са енглеског говорног подручја (Свилар, 2011). Наиме у текстовима објављеним у *New York Times* (текст: *Opinions of the British Press; The London Times on the late advance on Tirnova* од 09. децембар 1877.), у *Chicago*

⁷⁴ Утисак је да се сви стереотипи, односно мање или више (не)основане упрошћавајуће представе о Западном Балкану, могу везати и за Балкан (чији је Западни Балкан саставни део). Међутим како је овај део дисертације највећим делом утемељен у анализи медијских садржаја у којима је коришћена конструкција Западни Балкан, ове стереотипије су „сведене“ на ниво Западног Балкана.

Tribune (текст: *A new comparasions that speak from themselves. The Servians* од 06. фебруар 1878.), у *Sunday Morning Herald English and foreign affairs* од 2. марта 1878.) се највероватније први пут помиње Западни Балкан, дакле више од једног века пре него што је овај термин добио прецизнији просторни оквир и данашње значење. Према Свилару „други талас“ текстова о Западном Балкану је покренула књига Херија Томсона (*Harry Craufuird Thomson*) *The outgoing Turk: Impressions of a journey through the Western Balkans* која је објављена 1897. године. Томсон у предговору истиче како се одлучио баш за овакав назив књиге из разлога што су „људи у Босни, Херцеговини, Далмацији и Црној Гори слични, и своја брда не зову као ми (прим. аут. Британци) на својим мапама – Јунијски, Илирски или Динарски Алпи, него их једноставно зову Балкан (*The Balkans*), а што представља турску реч за шумом прекривене планине“ (Thomson, 1897: xi). Поред приказа појединих историјских догађаја из тог периода и описивања културе, обичаја, али и свакодневног живота градова кроз које је пропутовао, за тему овог рада је можда најзначајније XVI поглавље у којем је Томсон покушао да направи приказ енглеске спољне политике на Балкану. Иако у овом делу готово да нема неких значајних навода, осим што истиче да је у једном периоду Британија била наклоњена Отоманској империји, а у другом Аустроугарској монархији, како би балансирали утицај Русије на овом простору и у зависности од дешавања у Индији (1897: 208-19), управо овим текстом је покренут тај „други талас“ новинских текстова у којима се користи термин Западни Балкан.

Садржај новинских текстова из другог таласа Свилар сублимира следећим констатацијама да су у питању запажања да ово поднебље насељава становништво које:

„није у стању да организује ефикасну самоуправу која би омогућила развој модерних, ефикасних институција, трговине и сигурности... ..сугерише да је решење које препоручује Запад неупитно прихватање западног политичког модела и културног ауторитета, наравно усклађеног са геостратешким интересима западних држава, најбоље решење за балканске народе“ (Свилар, 2011: 179).

На том трагу се могу препознати поједини стереотипи који су везани са простором Западног Балкана, а који се условно могу поделити на оне који су везани за ниво међуљудских односа и на оне који се у везани за ниво друштвених заједница, односно политичких ентитета.

Вероватно два најраширенија стереотипа везана за интерперсоналне односе јесу суровост и бескрупулозност „балканаца“ у међусобним обрачунима, као и велика гостољубивост и љубазност према странцима. Тако на пример Џон Картер у тексту

„*Travelers in Albania and Montenegro*“ наводи како „гостопримљивост и толеранција чине путовање по Западном Балкану тако очаравајућим“ (Carter, 1927; BR11 према Свилар, 2011: 180). Свакако вредан помена је и путопис Арчибалда Лајла *The Balkan Road* из 1930. године у којем је написао да на Балкану:

„домаћи/староседеоци пуцају/убијају само своје пријатеље или познанике, а веома ретко се заваде са странцима. У Паризу или Чикагу убију човека како би га опљачкали и купили пиће или цигарете, док на Балкану убијају само са добрим разлогом, као што је неслагање око политичких ставова, или уколико је његов чукундеда убио вашег далеког рођака, или из неког другог сличног разлога. Уколико вас обузме жеља да у три сата ујутро прошетате у било ком граду на Балкану, ризик да ће вас неко ударити по глави је толико мали да заиста не вреди одупрети се тој жељи.“ (Lyll, 1930: 157-158 према Todorova, 2009: 128).

На трагу раширених стереотипа који превазилазе интерперсоналне односе, односно односе између становника Балкана међусобно или у односу на странце, потребно је истаћи и три доминантна стереотипа која су везана за односе између политичких ентитета на Балкану, а који су за тему ове докторске дисертације свакако најважнији. Први стереотип је везан за схватање и интерпретацију односа између политичких заједница и/или народа на Балкану, а који се метафорички означава као „балканизација“. Насупрот увреженом мишљењу појам балканизација није толико нова изведеница која се користи у језику међународних односа, односно студија безбедности. Овим пежоративним изразом се често описује стање у неком региону где се вишенационалне државе распадају на мање националне политичке заједнице са међусобно супротстављеним интересима, уз најчешће отворен конфликт са slabим изгледима за трајно или одрживо решење.

Највероватније први пример употребе овог појма везује се за Пола Морера (*Paul Scott Mowrer*), европског дописника *Chicago Daily News*-а, који је у својој књизи *Balkanized Europe: A study in political analysis and reconstruction* из 1921. године. У својој прилично обимној студији која је обухватила све важније догађаје и процесе у Европи након Великог рата, Морер једно подпоглавље посвећује само одређењу појма балканизације (*The Meaning of "Balkanization"* (pp. 23-25)). Наиме, он појам балканизације одређује као „стварање, у региону безнадежно измешаних раса (нација, прим. М. Л.), гомиле малих држава, са мање или више заосталим/назадним становништвом, привредно и финансијски slabих, похлепних/грамзивих, сплеткарoшких, уплашених (држава, прим. М. Л.), које су стална жртва махинација

великих сила, и које су склоне насилном остваривању својих пасија/циљева“ (Mowter, 1921: 25).

Међу првима се, још 1926. године, појмом балканизације бавио и Едвард Еарл (*Edward Mead Earle*), амерички професор са Колумбија Универзитета.

„Новинари често описују овај феномен, који ја помињем под општим појмом балканизације, појмом који, уколико му се одузме негативна конотација, подразумева регионе који су раније били под империјалном влашћу, а сада су подељени на мале националне државе, од којих свака страхује за сопствени, а љубоморна је на туђи суверенитет, свака је окружена царинским зидом, свака са тенденцијом да се ослони на одбрану, уместо на сопствене војне и економске ресурсе или на систем конкурентних дипломатских савеза.“ (Earle, 1926: 266).

Ипак Еарл уочава и друге важне аспекте, истичући како нису сви проблеми Источне и Југоисточне Европе последица балканизације, него су то и проблем економске изградње након Великог рата, Пољска и Србија су буквално збрисане са мапе као последица ратних разарања између сукобљених армија, поједини делови Југоисточне Европе су били у саставу великих империја и због тога трпели економске и друге последице, поједини делови су били у блокади током рата... Ипак што се тиче Балкана, већи део проблема није везан само за Велики рат, него и за ратове који су претходили Великом рату, а који су трајали готово петнаест година (од Младотурске револуције 1908. године до Лозанског мира 1923. године), затим проблем милитаризације... (1926: 266-67). На крају Еарл поентира констатацијом да у Европи вероватно не постоје државе које би више од источно и југоисточно европских држава себи смеле да приуште разоружање, и да са друге стране вероватно не постоје државе у Европи које себи не би смеле да приуште разоружање од источно и југоисточно европских држава (1926: 267). Наиме уколико би се једна држава у овом региону разоружала то би према овом становишту сигурно довело у питање њен опстанак и националне интересе. Са друге стране сценарио по којем би се све државе добровољно разоружале бар у XX веку није био вероватан. Када се милитаризованим балканским народима дода страх и неповерење и међусобним конфликтима оптерећена историја односа, добије се спирала безбедносне дилеме која је трајно обележила простор Балкана, односно Западног Балкана. Међутим све ове карактеристике нису диференцијална специфичност (Западног) Балкана у односу на друге регионе или конфликтне формације, а о чему ће касније бити више речи.

Други раширен стереотип представља надградњу првог и подразумева неспособност политичких ентитета или сада већ уобличених држава да на простору Западног Балкана самостално изграде стабилне и пријатељске односе на бази међусобног поверења и сарадње, и такође подразумева потребу за неком врстом протектората или сличног директног утицаја великих сила које би балканским народима практично наметнуле трајан и одржив мир. Божидар Језерник проналази вероватно први текст који поткрепљује ову тезу, који је писан пре готово 200 година у периоду Наполеонових ратова, а у којем се афирмише „цивилизујућа улога“ Француске тврдњом да би се Балкан могао „променити само под нечијом другом владавином“ (Choumette, 1816: 3, према Језерник, 2007: 40).

Трећи стереотип везан је за бојазан великих сила од формирања неке нове регионалне силе која би настала уједињавањем балканских народа и која би могла да поремети односе великих сила и могућност остваривања њихових интереса на Западном Балкану. Илустрација ове тезе везана је за новинске текстове који су објављивани у периоду између два светска рата. Предраг Свилар у већ поменутој студији истиче како новински чланци из овог периода који садрже термин Западни Балкан „имају једну заједничку карактеристику – говоре о стварању и утицају снажне регионалне силе, оличене у државној творевини јужнословенских народа, на интересе великих сила Запада, како САД и Велике Британије, тако и Француске, Италије и Немачке“ (Свилар, 2011: 182). Иако се у овим текстовима углавном афирмативно пише о формирању овакве федерације и истиче значај и пожртвованост српске војске током Великог рата, уочљива је и порука да новоформирана држава има „импозантну површину, двоструку или троструку Шпанију, или било коју другу секундарну силу Европе, а по површини и популацији престиже неке од највећих сила“ (The Lewiston Daily Sun, 1917: 5). Или како се на пример у контексту протектората Италије над Албанијом пред крај Великог рата, истиче да такав однос оспорава „та израстајућа снажна унија Срба, Хрвата и Словенаца“ (Miami News, 1917: 5).

Овим стереотипима се могу додати још две подједнако упрошћавајуће представе, која немају велико утемељење у страним медијима и нису толико раширене међу великим силама, али су готово опште прихваћена међу балканским народима. Први стереотип се односи на значај који по јединицама Западног Балкана ово полуострво (или његов западни део) има у глобалним размерама и у односима између великих и суперсила. Прва асоцијација на могуће утемељење ове представе о сопственом значају је свакако идеја о овом геопростору као „кући насред друма“, а која се оправдано или

не, везује за вероватно најпознатијег балканског географа Јована Цвијића. Иако је Цвијић у својој веома обимној студији *Балканско полуострво и јужнословенске земље* на темељу анализираних антропогеографских и етнографских утицаја класификовао „географске особине балканског блока у две главне групе: једно су географске особине спајања и прожимања, друго су особине изоловања и одвајања“ (Цвијић, 1931: 10)⁷⁵, у колоквијалним расправама се најчешће истиче како је баш Цвијић рекао да је овде саграђена кућа насред друма преко којег пролазе велики и силни, па да је зато метафорички речено та кућа често рушена и поново зидана. И други стереотип који се односи на оно што Стеван К. Павловић назива „очараност жртвама“. Наиме балканске јединице се напросто утркују лицитирањем око броја сопствених жртава у међусобним сукобима, уз пропратно умањивање броја страдалих на супротној страни. Тако да се чини као да су „покољи становништва много занимљивији од њиховог свакодневног живота“ (Павловић, 2004: 493)⁷⁶.

И на крају, а имајући у виду готово све наведено, није неуобичајено и да се Западни Балкан, односно Балкан представља као „проклето полуострво“. Овакво „фаталистичко“ одређење највероватније има за циљ да геопростор који је у фокусу ове дисертације представио као регион који је значајно другачији од остатка Европе, који нема изгледа да буде бољи и који је лишен боље и светлије будућности. Јер је његова судбина да буде или неевропски регион или најмрачнији део Европе.

Не улазећи у то колико су ови стереотипи оправдани или не, важно је истаћи да они не представљају иманентну карактеристику Западног Балкана, која овај регион издваја од других. Прво, конфликти и фрагментација се могу везати за Балкан, као и за сваки други регион у којем је у различитим историјским периодима слабио или нестајао утицај империјалне власти или федерације (што је карактеристично за готово цео Средњи век у Европи) или данас када велике силе и суперсила подстичу грађанске или међудржавне конфликте у својим интересним сферама (Блиски и Средњи Исток, Северна и Централна Африка, регион Закавказја и сл.). Друго, као природни наставак оваквих процеса намеће се идеја о „потреби“ за неком врстом протектората, сизеренског односа или савременим језиком речено потребом за страном интервенцијом у погледу

⁷⁵ У чему се, између осталог, огледа његов највећи аналитички допринос.

⁷⁶ Стеван К. Павловић критикује и даље резрађује овакву поједностављену тезу, истичући улогу и „инстант“ историчара. У том смислу истиче књигу Роберта Каплана (*Robert Kaplan*) „Balkanski duhovi“ (*Balkan ghosts*), чији аутор истиче како су балкански народи „предодређени за насиље“. А ова књига је наводно утицала на америчког председника Била Клинтона и његову супругу (касније државног секретара) Хилари, а који су се за време својих мандата веома активно бавили Балканом (Павловић, 2004: 494).

медијације, изградње институција, консолидовања демократије, заштите људских права, изградње мира, утврђивања истине и помирења међу зараћеним народима и слично, а што се и данас дешава у земљама трећег света далеко од Западног Балкана. Треће, политиком изазивања конфликта и одржавањем атмосфере међусобног страха и неповерења, велике силе су често кроз историју предупредивале сарадњу и повезивање држава у региону око заједничких интереса. На трагу често цитиране латинске сентенце *Divide et imperia*, суперсила или велика сила је могла спречити стварање регионалне силе која би настала уједињавањем малих држава у било ком региону где је у том тренутку имала интерес и могућност да га оствари. Четврто, у погледу значаја које народи неког региона приписују себи и простору који насељавају⁷⁷ јесте питање референтне тачке и представе о себи, а имајући у виду да себе посматрамо првенствено кроз личну једначину, донекле је и очекивано да верујемо да смо добри, важни и вредни или чак најбољи, најважнији и највреднији. И пето, у погледу „очараности жртвама“, није неуобичајено да се за потребе јачања сопственог националног јединства истиче, па чак и преувеличава жртва која је положена у борби са ослобођење и/или самосталност. Није нажалост неуобичајено ни да се из истих разлога умањује број жртава друге стране. Примери за овако нешто постоје чак и у Западној Европи модерног доба, тако да неједнакост жртава у свом страдању није својствена само овом поднебљу.

Важно је истаћи да је и ова контрааргументација којом се обара теза о специфичним стереотипима Западног Балкана подједнако упрошћавајућа као и сами стереотипи. Међутим аналитички недостаци и проблеми у доказивању или побијању оваквих општеприхваћених и упрошћавајућих представа нису у фокусу овог истраживања. На трагу констатације Винстона Черчила да би „свет дрхтао од страха када би знао са колико се мало знања доносе неке кључне одлуке“, не би требало искључити могућност да представе и стереотипи о одређеном догађају или појави, чак и када немају реално утемељење, могу бити важнији и од самих чињеница и опредељујући за доносиоце политичких одлука у области међународне безбедности. Управо због тога је и представљен начин извештавања о региону Западног Балкана у дневној и недељној англосаксонској штампи, као и запажања појединих путописаца са енглеског говорног подручја, а који су свакако могли имати утицаја како на обичног читаоца, тако и на

⁷⁷ Свакако да овај стереотип има утемељење и у конкретним догађајима, попут анексије Босне и Херцеговине и сарајевског атентата, а који су представљали повод за избијање Првог светског рата. Такође треба подсетити да је Западни Балкан дуго представљао „тампон зону“, а понекад и непосредну границу између две, у једном периоду можда и најјаче силе у Европи, Аустроугарске монархије и Османлијског царства.

политичку, војну или економску елиту те велике силе или суперсиле. Круто инсистирање на овим стереотипима као кључним за разумевање компликоване историје Западног Балкана и односа великих сила и суперсила према овом простору представљао би неоправдан аналитички редукционизам, а који би био подједнако погрешан као и када би се у потпуности игнорисале ове стереотипије.

У прилог овој тези иде и становиште које Андреј Митровић износи у поговору под насловом „Историја или парамит: Балкан или Проклето полуострво“ у књизи Стевана К. Павловића, а управо у вези са фаталистичком предодређеношћу овог региона:

Проклето полуострво не постоји, узроци садашње кризе нису мистични – реални су. Скривени су парамитом, опако оптужујућим и деструктивним. Он олакшава да људи клевећу и оружје потежу са олакошћу с којом се политички манипулише несрећом, успехом незнања, прихватањем глупости, борцима с национализмом који подржавају закаснеле национализме, без идеала раног национализма и огрезле у крв...“ (2004: 523).

Значај овог становишта је што, поред утицаја који ова и овакве стереотипије имају на актере ван (Западног) Балкана, оно упућује и на утицај који могу имати и на (западно) балканске актере. Зато домаћи актери додатно могу потхрањивати и појачавати овакве стереотипије, само што их користе као оправдање за одсуство (позитивних) промена. Овакав амбивалентан однос (западно) балканских актера према стереотипима које се везују за овај регион упућују на комплексност појаве и додатно отежавају њено проучавање. Задатак оних који се баве проучавањем појава безбедност је да сагледају све могуће факторе (материјалне – нпр. индикаторе тврде моћи и снаге државе, и нематеријалне – нпр. социјалне конструкције попут идеја, искуства, односе пријатељства и непријатељства или пак стереотипа) и одаберу најадекватније технике за њихово проучавање. Док одређивање значаја и правца утицаја сваког од ових фактора сигурно представља један од највећих изазова у проучавању како међународне, тако и регионалне и националне безбедности.

3.7. ВЕРОВАТНИ СЦЕНАРИЈИ У РЕГИОНАЛНОМ БЕЗБЕДНОСНОМ ПОТКОМПЛЕКСУ ЗАПАДНИ БАЛКАН (НА ОСНОВУ БУЗЕНОВЕ И ВЕЈВЕРОВЕ ТИПОЛОГИЈЕ И МЕТОДОЛОГИЈЕ)

Делимично изненађује што су Бузен и Вејвер у делу књиге „*Regions and powers*“ који се односи на Балкански РБПК пропустили да одреде карактеристике овог поткомплекса у односу на централизацију моћи, могуће промене и у складу са односима који су успостављени унутар овог поткомплекса. А првенствено зато што ове атрибуте сматрају кључним у одређењу комплекса, односно поткомплекса. Обзиром да је у дисертацији већ дата аргументација у погледу тога да је данас (али и 2002/03. године када је писана и објављивана књига „*Regions and powers*“) исправније (било) говорити о Западнобалканском РБПК, него о Балканском РБПК, ово становиште ће сада већ бити прихваћено постулативно, иако ће у наредним поглављима дисертације такође бити понуђена и додатна аргументација у прилог Западнобалканском поткомплексу.

На овом месту потребно је нагласити још једну важну методолошку одлуку која се односи на начин „утврђивања“ ових карактеристика. Имајући у виду снeпшот/фотографија приступ у проучавању комплекса, односно поткомплекса који заговарају, односно примењују Бузен и Вејвер, а који је у овом раду већ критикован, као и „логичку дедукцију“ коју такође користе Бузен и Вејвер у „утврђивању“ вероватних сценарија, а која је такође већ критикована у раду, у овом делу дисертације ће бити коришћен исти методолошки приступ. Сви вероватни сценарији ће због прегледности бити представљени и табеларно (Табела 20.).

Табела 20. Вероватни сценарији и главне карактеристике РБПКЗБ.

ВЕРОВАТНИ СЦЕНАРИЈИ И ГЛАВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕГИОНАЛНОГ БЕЗБЕДНОСНОГ ПОТКОМПЛЕКСА ЗАПАДНИ БАЛКАН		
Критеријум	Тип РБК	Главна карактеристика
централизација моћи	Центрирани Институција	Државе/јединице РБПК Западни Балкан немају драстичне разлике у односима моћи и/или снаге државе, због чега се све сматрају малим и slabим државама. Обзиром ни једна држава не може да генерише довољно моћи како би се сматрала регионалном силом и како би представљала пол у поткомплексу. Међутим како је РБПК Западни Балкан део (већег) Европског РБК и да је западнобалканска безбедносна динамика под значајним утицајем европске, Западнобалкански комплекс има карактеристике Европског у погледу централизације. А како је Европски РБК у погледу централизације моћи РБК центрираног типа у којем је институција (Европска унија), тако и РБПК Западни Балкан је поткомплекс центрираног тима у којем је пол институција (ЕУ.)
према могућим променама	Одржавање <i>status quo</i>	Обзиром на релативно уједначене капацитете западнобалканских држава/јединица у смислу моћи и снаге, као и релативну незаинтересованост кључних фактора међународне заједнице, односно глобалних сила, може се очекивати одсуство било каквих значајних промена у РБК
	Спољна трансформација	Имајући у виду интензитет успостављене безбедносне међузависности утисак је да се промена утврђених граница РБПКЗБ не чини вероватним сценариом, али чланство ових држава/јединица у међувладини организацијама (ЕУ и/или НАТО) највероватније може изазвати промене есенцијалне структуре РБПКЗБ и дати нови квалитет успостављеној регионалној безбедносној динамици
према односима пријатељства и непријатељства	Конфликтна формација	У РБПКЗБ постоји изражен степен ривалства између држава/јединица, а који би уз одређене услове могао да се претвори чак и у отворену конфронтацију (превасходно уз утицај кључних фактора међународне заједнице у том правцу)
	Безбедносни режими	Обзиром да западнобалканске државе највероватније немају унутрашњи потенцијал за трансформацију и у случају очувања постојећих образаца непријатељстава, сценарио по којем би се задржала тренутна ситуација (безбедносни режим и балансирање држава) се чини веома вероватним
	Безбедносна заједница	Имајући у виду јасно изражену жељу и напоре који све западнобалканске државе/јединице предузимају у вези са чланством у ЕУ, као и потенцијалним чланством свих држава у НАТО може се у догледној перспективи очекивати нека врста безбедносне заједнице која не би била одраз аутентичне воље западнобалканских држава, него пре нека врста компромиса између реалних економских калкулација и безбедносних захтева спољних актера

Када је реч о типу регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан, обзиром да овај поткомплекс нема своју глобалну/регионалну силу, односно пол и обзиром да је овај поткомплекс саставни део Европског РБК, на његову структуру се пресликава централизација моћи која је карактеристична за Европски РБК. Западнобалкански РБПК је центриран, а глобалну силу и једини пол, односно институцију чини Европска унија. Значај који Европски РБК, односно Европска унија има по Западнобалкански РБПК, између осталог потврђује и само одређење Западног Балкана, односно формула „бивша СФРЈ минус Словенија и плус Албанија“. Ова формулација се најчешће везује за бирократе из Европске уније који на тај начин означавају „неинтегрисани део Балкана“, а где „интеграција“ подразумева чланство у овој међувладиној организацији. Обзиром на ову „заједничку карактеристику“ западнобалканских држава њихови спољнополитички циљеви се односе на чланство у ЕУ, а који у великој мери одређују и понашање ових држава/јединица, а што консеквентно одређује и међусобне односе ових држава/јединица или како то Бузен и Вејвер означавају – регионалну безбедносну динамику.

У погледу очекиваних промена Западнобалканског РБПК, а на основу методологије коју користе Бузен и Вејвер, могуће је „логички дедуковати“ сва три сценарија: сценарио који подразумева одржање *status-a quo*, сценарио по којем би била доминантна унутрашња трансформација и сценарио по којем би била доминантна спољна трансформација. Међутим површан увид у тренутну регионалну безбедносну динамику (имајући у виду снeпшот/фотографија приступ) упућује на закључак да западнобалканске државе ипак немају довољан капацитет да изврше унутрашњу трансформацију поткомплекса. На том трагу већу вероватноћу има сценарио који би подразумевао одржање *status-a quo*, јер државе Западног Балкана нити имају изгледе да драстично увећају своју снагу (што би омогућило да се не баве примарно унутрашњим проблемима), нити имају изгледе да драстично увећају своју моћ (што би им омогућило да у складу са реалистичком теоријском позицијом лакше и брже остварују своје националне интересе). Такође подједнако вероватан овом сценарију чини се и сценарио који би подразумевао спољну трансформацију поткомплекса. Тај потенцијал за спољну трансформацију, односно реализацију овог сценарија своје исходиште има ван поткомплекса и огледа се у највећој мери у Европској унији и НАТО. Дакле у РБПКЗБ чланство западнобалканских држава у овим међувладиним организацијама (ЕУ и/или НАТО) не представља спољну трансформацију и не подразумева промене граница поткомплекса, него западнобалканским државама чланицама ЕУ и/или НАТО даје нови

квалитет који се одражава на већ успостављену безбедносну међузависност, односно регионалну безбедносну динамику. Иако западнобалканске државе које су чланице ових међувладиних организација ово својство стичу и на основу критеријума који подразумевају промене унутар тих самих држава (у случају ЕУ то су између осталог и одређени стандарди и легислатива у областима које се односе на преговарачка поглавља, док је у случају НАТО то постигнута и „интероперабилност“, односно унапређење војних капацитета) ово се ипак не може сматрати унутрашњом трансформацијом. Јер се кључне промене односе не на постигнуте стандарде, него на могућност коришћења ресурса који се налазе „изван“ Западнобалканског поткомплекса, попут на пример фондова ЕУ, члана 5. Северноатланског уговора или на пример могућност „успоревања или заустављања“ пријема других западнобалканских држава у ове организације.

У вези са овим потенцијалом за трансформацију потребно је истаћи да он, бар са становишта које се заступа у овој дисертацији, не представља спољну промену, односно промену граница Западнобалканског поткомплекса. Наиме, већ је истакнуто да је Хрватска 01. јула 2013. године постала чланица ЕУ, што значи да више не представља „неинтегрисани део Балкана“ и што би према одређеним становиштима значило да више не представља део регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан. Међутим као што је такође већ истакнуто у раду Хрватска има далеко већу безбедносну међузависност са осталим државама Западног Балкана, него са другим небалканским државама са којима се граничи. Зато се у овој дисертацији заступа теза и даје аргументација да је Хрватска и даље држава/јединца Западнобалканског поткомплекса, без обзира на могућа нова или ревидирана политичко-бирокупатска одређења региона Западни Балкан, а која могу давати представници Европске уније.

У погледу могућих сценарија које се односе на обрасце пријатељства и непријатељства, а применом истраживачког приступа који су користили Бузен и Вејвер, односно на бази једностране анализе „секуритизујућих потеза“ и „логичке дедукције“, као врло вероватним се чине сва три могућа сценарија: повратак на конфликтну формацију (период 90-их година 20. века), очување безбедносног режима (одређење којим би се могла описати тренутна ситуација), али и изградња безбедносне заједнице (спорадичне изјаве западнобалканских лидера о потреби „унапређења сарадње у региону“).

Општи је утисак да у Западнобалканском поткомплексу постоји изражен степен ривалства између држава/јединица, а који би уз одређене услове могао да се претвори чак и у отворену конфронтацију. Актуелни изазови безбедности у овом поткомплексу се

у највећој мери односе на догађаје из непосредне прошлости, као што на пример међусобне тужбе за геноцид, поједини гранични спорови, третман хашких оптуженика и питање (не)сарадње са трибуналом у Хагу, али и актуелни догађаји који одржавају или чак појачавају старе анимозитете, на пример „избацивање ћирилице“ из Вуковара (у оквиру предизборне кампање у Хрватској), напад/атентат на премијера Вучића прошле године у Сребреници, прошлогодишњи „царински рат“ између Хрватске и Србије око „мигрантске кризе“, настојање Хрватске да „успори пут“ Србије ка ЕУ и слично. Ови догађаји би уз активан ангажман кључних фактора међународне заједнице вероватно могли довести до враћања Западног Балкана у стање конфликтне формације, као што је био случај пре 20-ак година.

Други сценарио по којем постојећи обрасци непријатељстава могу довести до очувања већ успостављене ситуације у поткомплексу, која се може одредити као безбедносни режим, се такође чини врло вероватним. Обзиром да државе/јединице Западног Балкана немају потенцијал да у ближој будућности значајније увећају своје капацитете снаге и/или моћи, није очекивано да државе/јединице саме могу значајније променити/пореметити постојећу структуру у поткомплексу. Зато је утисак да унутрашњи потенцијали одржавају постојеће стање – безбедносни режим, јер се у таквим условима западнобалканске државе/јединице опредељују за балансирање, а због чега опет на значају добијају спољни трансформациони потенцијали, односно они актери који се налазе ван Западног Балкана.

У дисертацији је већ истакнуто како се стање у РБК/РБПК које се означава као „стање у којем се чак не може ни замислити рат између држава/јединица“. С тим у вези и безбедносна заједница представља врло вероватан сценарио уколико би се све држава Западног Балкана интегрисала у две кључне међувладине организације на територији Европе, а које обухватају област економије, политике и одбране – Европску унију и НАТО. У таквом сценарију по Западнобалкански поткомплекс, наведени интеграциони процеси би утицај званичног Брисела учинили далеко већим, чиме би могуће дошло и до оверлеја/прекривања. У том случају РБПКЗБ би престао да постоји, јер регионална безбедносна динамика на Западном Балкану не би више била доминантно одређена утицајем западнобалканских држава, него утицајем одређених актера ван Западног Балкана. Имајући ово у виду потребно је поновити тврдњу Бузена и Вејвера да је у РБК/РБПК кључан утицај држава/јединица (које и одређују и успостављају безбедносну међузависност), али и да уважавају и значај глобалних сила који ипак не сматрају

доминантним, осим у случају прекривања/оверлеја када једна или више глобалних сила гуше регионалну безбедносну динамику.

На трагу ове тврдње, али и обзиром на све наведене сценарије и понуђену аргументацију у погледу услова или изгледа за остварење сваког од ових сценарија, такође је потребно подсетити да Бузен и Вејвер, слично позицији која се заступа и у овој дисертацији, сматрају да су „спољни актери кључни (али не доминантни, *прим. М.Л.*) за развој безбедносне динамике на Балкану“ (Buzan & Wæver, 2003: 386). А консеквентно овој тврдњи, кључни фактори међународне заједнице би под одређеним околностима могли значајно утицати на остварење било ког од наведених сценарија у вези са могућим променама или обрасцима пријатељства и непријатељства. Зато би било нарочито занимљиво истражити начине и правце деловања ових кључних међународних фактора, односно суперсиле и великих сила на регионалну безбедносну динамику. Међутим на овом месту је потребно још једном нагласити становиште Бузена и Вејвера у погледу могућег утицаја спољних глобалних сила на безбедносну динамику унутар комплекса, односно поткомплекса, а то је да „регионални конфликтни обрасци (унутар комплекса/поткомплекса, *прим. М.Л.*) обликују путеве (или одређују границе) интервенисања глобалних сила“ (Buzan & Wæver, 2003: 52).

Обзиром да је овакво становиште прихваћено у дисертацији, а да је студија случаја у којој се проверава експланаторни потенцијал ТРБК; везана за националну безбедност Републике Србије у Западнобалканском поткомплексу, онда би требало навести и најновије примере деловања глобалних сила, а који су првенствено везани за безбедност Србије: признање једностраног проглашења независности Косова и Метохије од стране готово свих глобалних сила (са изузетком Русије и Кине) и свих држава чланица ЕУ/НАТО (са изузетком Грчке, Шпаније, Словачке, Ирске, Кипара), иницијатива за пријем тзв. Републике Косово у УНЕСКО и пријем у УЕФА, иницијатива Велике Британије за усвајање резолуције о Сребреници у Савету безбедности УН итд. Све ово упућује на закључак да је политика великих сила према Западнобалканском поткомплексу није усмерена на стварање услова за трајнију стабилност, него као да је циљ стварање/одржавање неке врсте контролисане (потенцијалне) кризе. Зато би адекватан истраживачки дизајн требало да иде изнад дескриптивних циљева, а у правцу евентуалног објашњења односа глобалних сила према РБПКЗБ. Тако да би ваљано конципирано истраживање вероватно требало да обухватило и проучавање узрока оваквог деловања глобалних сила, међутим технике, односно методологија коју су примењивали Бузен и Вејвер апсолутно не дозвољава овакав истраживачки захват.

Зато је важно приметити да оно што Бузен и Вејвер представљају као крајње резултате, односно врло вероватне сценарије, да би то у адекватнијем истраживачком дизајну представљало само радне претпоставке са којим би тек почело истраживање. Такво истраживање које би требало да обухвати комплекснију методологију, а која би омогућила сагледавање ширег контекста, као и проучавање регионалне безбедносне динамике и дужој историјској перспективи, као и увид у перцепцију оних актера који заиста донесе одлуке у области безбедносне политике и мењају тај део стварности. Али, имајући у виду да је претпоставка примене овакве методологије напуштање или превазилажење неких од кључних принципа теорије регионалног безбедносног комплекса, ово питање ће касније бити детаљније представљено у делу дисертације у којем ће бити више речи о недостацима и могућностима унапређења ТРБК. На крају би као евентуално оправдање требало рећи да су Бузен и Вејвер, у свом кључном делу за ову дисертацију, анализирали цео свет, односно све регионалне безбедносне комплексе и поткомплексе, као и безбедносну динамику која их одређује, тако да је донекле и очекивана одређена доза површности и (не)очекивани ниво упрошћавања, а о чему ће такође касније у дисертацији бити више речи.

4. НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РЕГИОНАЛНОЈ БЕЗБЕДНОСНОЈ ДИНАМИЦИ ПОТКОМПЛЕКСА ЗАПАДНИ БАЛКАН

4.1. ПРЕТЊЕ ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ПРЕТЊЕ ПО НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ ДРУГИХ ДРЖАВА/ЈЕДИНИЦА РБПКЗБ

Државе РБПКЗБ, а нарочито бивше републике СФРЈ сукцесори су система националне безбедности који је у периоду Хладног рата изграђиван и одржаван у складу са значајно друкчијим претпостављеним безбедносним претњама од оних које су се оствариле 90-их година 20. века, а дијаметрално супротне од оних које карактеристичне за 21. век. Бројни су разлози за такво стање, а као кључни се најчешће истичу искуства из Првог и Другог светског рата; блоковска подељеност и стално присутна претња глобалног (највероватније и нуклеарног) или регионалног сукоба; активна политика несврставања СФРЈ (која у одређеним тренуцима највероватније није одговарала тадашњим суперсилама); историјска конфронтација југословенских народа насупрот идеји „братства и јединства“, а која је додатно појачавала потребу истицања реалног или фиктивног „спољног непријатеља“; идеолошка надградња такве потребе оличена у доктрини ОНО и ДСЗ, али и висок друштвено-економски стандард из којег се могао финансирати гломазан безбедносни систем (првенствено оружане и обавештајне снаге).

Након смрти доживотног председника СФРЈ Јосипа Броза Тита и институционално-политички кризе, али првенствено економске кризе која је уследила, јачањем национализма и подсећањем на међусобне злочине из Другог светског рата, али и претпостављен значајан утицај (чињење или нечињење) кључних фактора међународне заједнице, почетком 1990-их догодила су се једнострана проглашења независности, а у појединим републикама и отворени оружани сукоб – грађански рат. Ова безбедносна претња, које су вероватно сви били свесни⁷⁸, а која не само да није препозната ни у једном званичном документу СФРЈ (стратегији, доктрини или безбедносној процени), него су је сви релевантни политички актери до последњег тренутка прећуткивали, обележила је крај СФРЈ. Општи је утисак да грађански рат у бившој Југославији не само да није решио ни један од тадашњих проблема, него је

⁷⁸ У до сада отвореним архивама америчке Централне обавештајне агенције постоје обавештајне анализе из 1967. и 1973. године у којима се разрађују могући сценарији распада СФРЈ (више о овоме у Павловић, 2009).

отворио и бројне нове безбедносне проблеме и вероватно трајно пореметио односе држава/јединица РБПКЗБ.

У таквом амбијенту западнобалканске државе су кренуле тзв. у процес реформе сектора безбедности, заједно и са осталим државама бившег Источног блока. Овај процес који је подстицан од стране НАТО и тадашње Европске заједнице имао је и има за циљ стварање ефикасног, ефективног, одрживог сектора безбедности који је под цивилном и демократском контролом. Ови захтеви су у случају РБПКЗБ додатно појачани потребом за транспарентнијим безбедносним политикама и стратегијама, а као претпоставка изградње поверења и сарадње и како би се предупредили неки нови ратови на Западнобалканском поткомплексу. Иако су ови процеси отпочели још почетком 2000-их година, утисак је да је у највећем броју случаја у државама Западног Балкана спроведена само тзв. прва генерација реформи, а која подразумева стварање нормативно-стратегијских и дела институционалних претпоставки за спровођење суштинске реформе.

Управо у оквиру ове фазе у свим државама РБПКЗБ (са изузетком Босне и Херцеговине) усвојене су стратегије националне безбедности, а које представљају највиши/стратешки документ којим се утврђују основи политике безбедности сваке државе. У свакој од ових стратегија описано је безбедносно окружење у којем конкретна држава штити своје националне интересе/виталне вредности, односно вредности националне безбедности. У стратегијама националне безбедности наведени су и конкретни субјекти/провајдери безбедности, али и конкретни изазови, ризици и претње са којима се та држава суочава. Имајући то у виду, преовладава уверење како стратегије националне безбедности практично представљају „личну карту“ безбедности конкретних држава. Зато се чини више него примереним преглед садржаја ових највиших стратешких аката, а у вези са утврђивањем претњи по националну безбедност Републике Србије, али и других држава РБПКЗБ. Тако да је у овом делу дисертације бити направљен преглед безбедносних претњи које су препознате у стратегијама западнобалканских држава, односно у: Стратегији националне сигурности Републике Хрватске из 2002. год., Националној концепцији за безбедност и одбрану Републике Македоније из 2003. год., Стратегији националне безбједности Републике Албаније из 2004. год., Стратегији националне безбједности Републике Црне Горе из 2008. год., Стратегији националне безбедности Републике Србије из 2009. год. и Нацрту стратегије националне сигурности Републике Хрватске из 2010. год, као и Стратегији безбедности Европске уније из 2003. год. и Стратешком концепту НАТО из 2010. године.

Обзиром да све ове претње не угрожавају примарно или не угрожавају искључиво вредности националне безбедности у наставку је направљена класификација претњи по нивоима безбедности, односно према нивоу вредности које су примарно угрожене. Такође, у овом делу дисертације је проверавана и претпоставка да се стратегије малих и слабих држава (као што су западнобалканске) израђују доминантно у односу на оно шта су већ препозната опредељења кључних фактора међународне заједнице. У случају западнобалканских држава уколико би се кључни фактори међународне заједнице везивали за конкретне државе онда би се тај утицај највероватније испитивао у односу на САД и Немачку, као и Русији у случају Србије, дела БиХ и Црне Горе у једној фази. Ипак имајући у виду спољнополитичку, економску и безбедносну опредељеност готово свих држава Западног Балкана ова тенденција је проверавана у односу на ЕУ и НАТО, обзиром да су све државе РБКЗБ као свој стратешки спољнополитички и економски циљ утврдиле чланство у ЕУ (а где је Хрватска већ чланица ЕУ), и где је највећи део држава као стратешки одбрамбени (безбедносни) циљ утврдио чланство у НАТО (осим Србије и БиХ) и где су Хрватска и Албанија већ чланице НАТО.

Класификација безбедносних претњи које су препознате у стратегијама западнобалканских држава подразумева класичну нивојску диференцијацију безбедности: глобални, регионални, национални и ниво људске безбедности. Иако претње које су иманентне глобалном нивоу безбедности нису толико значајне са тему, у овој дисертацији је ипак направљен и преглед ових претњи, а како би се утврдио степен сагласности, односно подударања стратегија западнобалканских држава и стратешких опредељења ЕУ и НАТО. Налази су у том смислу помало изненађујући, обзиром да је само глобални/међународни тероризам препознат као претња глобалној безбедности од стране свих актера, а пролиферација оружја за масовно уништење и климатске промене/нарушавање животне средине од готово свих (изузетак Хрватска). Интересантан податак везан је за доступност и ширење лаког наоружања /пролиферација конвенционалног наоружања и негативан утицај процеса глобализације, а који су као безбедносна претња препознати у чак три стратегија западнобалканских држава, али не и у стратегијама ЕУ и НАТО. На крају вероватно најиндикативнији податак је да чак 10 (од укупно 19 препознатих претњи на глобалном нивоу) које су препознате у стратегијама ЕУ и/или НАТО, се нису нашле нити у једној од стратегија западнобалканских држава. На основу свега овога могуће је одбацити претпоставку да су стратегије националне безбедности малих и слабих држава (у овом случају западнобалканских), бар у делу који се односи на претње глобалној безбедности писане

тако да би у највећој мери биле усклађене са стратешким опредељењима ЕУ и НАТО (Табела 21.)

Табела 21. Глобалне безбедносне претње препознате у СНБ држава РБПКЗБ.

БЕЗБЕДНОСНЕ ПРЕТЊЕ НА ГЛОБАЛНОМ НИВОУ ПРЕПОЗНАТЕ У СТРАТЕГИЈАМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА РБПКЗБ (БЕЗ БИХ) И ЕВРОПСКОЈ СТРАТЕГИЈИ БЕЗБЕДНОСТИ И СТРАТЕШКОМ КОНЦЕПТУ НАТО								
#	Безбедносна претња	Хрватска (2002)	Хрватска (нацрт 2010)	Црна Гора (2008)	Македонија (2003)	Србија (2009)	Албанија (2004)	Европска унија и/или НАТО
1.	(Глобални/међународни) тероризам	X	X	X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
2.	Пролиферација/ширење оружја за масовно уништење (хемијско, биолошко, радиолошко, нуклеарно) (нарочито на Блиском Истоку – ЕУ, 2003)		X	X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
3.	Климатске промене и нарушавање животне средине		X	X	X	X	X	НАТО, 2010
4.	Доступност и ширење лаког наоружања/вишак наоружања/пролиферација конвенционалног наоружања		X	X	X	X		
5.	Негативни утицаји процеса глобализације	X		X	X			
6.	Тренд исцрпљивања извора необновљивих енергетских ресурса					X		
7.	Неконтролисано трошење природних ресурса					X		НАТО, 2010
8.	Злоупотреба нових технологија и научних достигнућа у области информатике, генетског инжењеринга, медицине, метеорологије и других научних области/достигнућа у биолошким наукама					X		ЕУ, 2003
9.	Смањење резерви пијаће воде						X	НАТО, 2010
10.	Ширење балистичких ракета/ракетне технологије							ЕУ, 2003 НАТО, 2010
11.	Нестабилност и конфликти изван НАТО							НАТО, 2010
12.	Стране војске и обавештајне службе (нечланице НАТО)							НАТО, 2010
13.	Повећање енергетских потреба							НАТО, 2010
14.	Трендови у области технологије – ласерско оружје, електронско ратовање и технологије које ометају приступ свемиру, а који могу ометати планирање и операције НАТО							НАТО, 2010
15.	Грађански немири							ЕУ, 2003
16.	Приватизација силе – стварање приватних војски							ЕУ, 2003
17.	Поморска пиратерија							ЕУ, 2003
18.	Урушавање држава							ЕУ, 2003
19.	Притисци модернизације							ЕУ, 2003

У домену претњи које се односе на регионални ниво безбедности може се констатовати да већа подударња између националних стратегија западнобалканских држава и стратешких опредељења ЕУ и НАТО заиста постоје. Апсолутна сагласност постоји по питању претњи од организованог криминала, недозвољене трговине дрогом, трговине људима, недозвољене трговине оружјем. Вредно помена је и то што у стратегији националне безбедности Албаније из 2004. године што није препозната претња од Међународне избегличке кризе/илегалне миграције, али и то што у Албанији не сматрају да је опасност од војне претње је значајно смањена, као што је то случај са други државама РБПКЗБ. Ипак постоје и претње које су препознате у свим националним стратегијама, али не и у стратегијама ЕУ и НАТО и то природне и техничко-технолошке катастрофе и транзициони проблеми ове и држава у окружењу (пад животног стандарда, поремећаји у привреди, младе демократије, пораст криминала...), док претња које је везана за транзитно подручје/географски положај и где постоји сукоб интереса великих сила није препозната само у албанској стратегији националне безбедности. Насупрот томе претње које се везују за угрожавање критичне инфраструктуре и конкретне регионалне сукобе (Кашмир, регион Великих језера, Корејско полуострво, Блиски Исток), а који су препознати у стратегијама ЕУ и НАТО, не налазе си ни у једној од националних стратегија. Имајући све ово у виду начелна претпоставка о вези националних стратегија и стратегија ЕУ и НАТО, бар у делу регионалних претњи не може бити нити прихваћена нити одбијена (Табела 22.).

Табела 22. Регионалне безбедносне претње препознате у СНБ држава РБПКЗБ.

БЕЗБЕДНОСНЕ ПРЕТЊЕ НА РЕГИОНАЛНОМ НИВОУ ПРЕПОЗНАТЕ У СТРАТЕГИЈАМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА РБПКЗБ (БЕЗ БИХ) И ЕВРОПСКОЈ СТРАТЕГИЈИ БЕЗБЕДНОСТИ И СТРАТЕШКОМ КОНЦЕПТУ НАТО								
#	Безбедносна претња	Хрватска (2002)	Хрватска (нацрт 2010)	Црна Гора (2008)	Македонија (2003)	Србија (2009)	Албанија (2004)	Европска унија и/или НАТО
1.	Кријумчарење оружја	X	X	X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
2.	Организовани криминал	X	X	X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
3.	Природне и техничко-технолошке катастрофе	X	X	X	X	X	X	
4.	Транзициони проблеми ове и држава у окружењу (пад животног стандарда, поремећаји у привреди, младе демократије, пораст криминала...)	X	X	X	X	X	X	
5.	Опасност од војне претње је значајно смањена, али не потпуно искључена	X	X	X	X	X		ЕУ, 2003 НАТО, 2010
6.	Недозвољена трговина опојном дрогом	X		X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
7.	Трговина људима (нарочито женом и децом)	X		X	X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
8.	Међународне избегличке кризе/илегалне миграције	X	X	X	X	X		ЕУ, 2003
9.	Ова држава се налази на транзитном подручју, а где може постојати сукоб интереса (великих сила) да овладају овим простором	X	X		X	X	X	
10.	Нарушавање енергетске безбедности		X		X	X		НАТО, 2010
11.	Нерешена гранична питања (настали као последица распада СФРЈ)	X	X			X		
12.	Кризе у ширем окружењу (Јужно Средоземље, Север Африке, Блиски Исток и Кавказ) где постоји висок демографски раст и ограниченост ресурса	X		X				
13.	Постоји могућност настајања сукоба ниског интензитета у региону/притајени сукоби	X						ЕУ, 2003
14.	Могућност међудржавних сукоба	X						ЕУ, 2003
15.	Угрожавање критичне инфраструктуре							ЕУ, 2003 НАТО, 2010
16.	Регионални сукоби (Кашмир, регион Великих језера, Корејско полуострво, Блиски Исток)							ЕУ, 2003
17.	Унутрашња дестабилизација појединих земаља у окружењу		X					
18.	Преламање интереса великих сила на Средњем Истоку генерише нове безбедносне претње		X					
19.	Непријатељско деловање стране државе		X					

У погледу претњи које се примарно везују за национални ниво безбедности издваја се (само) шест безбедносних претњи које су препознате у ЕУ и НАТО стратешким одређењима са једне стране и у националним стратегијама велике већине или готово

свих западнобалканских држава са друге стране. Изузетак представља претња која се односи на проблеме везане за заштиту права националних мањина, односно једнострана решења у погледу статуса и права националних мањина, а који су као претња препознати једино у хрватској стратегији националне безбедности (Табела 23.).

Табела 23. Претње националној безбедности препознате у СНБ држава РБПКЗБ и ЕУ и/или НАТО.

БЕЗБЕДНОСНЕ ПРЕТЊЕ НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ ПРЕПОЗНАТЕ И У СТРАТЕГИЈАМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА РБПКЗБ (БЕЗ БИХ) И У ЕВРОПСКОЈ СТРАТЕГИЈИ БЕЗБЕДНОСТИ И/ИЛИ СТРАТЕШКОМ КОНЦЕПТУ НАТО								
#	Безбедносна претња	Хрватска (2002)	Хрватска (нацрт 2010)	Црна Гора (2008)	Македонија (2003)	Србија (2009)	Албанија (2004)	Европска унија и/или НАТО
1.	Дестабилизација/слабљење државних институција	X		X	X	X	X	ЕУ, 2003
2.	Ширење расизма, ксенофобије, екстремног национализма и других негативних друштвених процеса/радикализма	X	X		X	X	X	ЕУ, 2003 НАТО, 2010
3.	Корупција	X	X	X	X	X		ЕУ, 2003
4.	Нарушавање правног поретка	X	X	X	X		X	ЕУ, 2003
5.	Ширење инфективних болести	X	X		X	X	X	НАТО, 2010
6.	Компјутерски криминал/ <i>Cyber crime</i>	X		X	X	X		НАТО, 2010
7.	Проблеми везани за заштиту права националних мањина/једнострана решења	X						ЕУ, 2003

Насупрот томе постоји читав сет од 36 безбедносних претњи које се нигде не наводе у стратешким опредељењима ЕУ и НАТО, али су препознат, а поједине чак и широко прихваћена у националним стратегијама безбедности западнобалканских држава. То су претње које се односе на привредни криминал, проблеме у привреди/привредна нестабилност, затим на високу стопу незапослености, угрожавање критичне (националне) инфраструктуре и угрожавање комуникационо-информационог система/информациона безбедност. Такође на овом списку налази се чак 25 безбедносних претњи које не само да нису препознате у ЕУ и НАТО, него су препознате само од једне западнобалканске државе. У том смислу апсолутни рекорд држе Србија са 13 и Албанија са 8 таквих претњи, затим следе Хрватска и Македонија са по 2 такве претње. Највећи број ових специфичних и само Србији својствених безбедносних претњи односи се на Косово и Метохију. Чак осам безбедносних претњи се са мање или више основа може везати са „проблем јужне српске покрајине“, и то: противправно

једнострано проглашена независност Косова и Метохије; примена „Свеобухватног предлога за решење статуса Косова“ (Ахтисаријев план); формирање паравојних, тзв. Косовских безбедносних снага; сепаратистичка настојања дела албанске националне мањине на Косову и Метохији; могуће стварање и деловање паравојних и параобавештајних структура (повезаних са организованим криминалом и политичким организацијама које желе да мењају међународно признате границе)/оружана побуна ради промене граница; сепаратистичке тежње (уопште); нерешавање судбине несталих са простора бивше СФРЈ и велики број/нерешен статус избеглих, прогнаних и интерно расељених. Поред овога у стратегији националне безбедности Републике Србије из 2009. године препознате су и претње попут: одлазак високообразованог кадра; неравномеран привредни и демографски развој и обавештајна делатност коју стране обавештајне организације спроводе кроз незаконито и прикривено деловање. Док је посебан ниво инвентивности у погледу српске стратегије националне безбедности показан у случају претњи које су везане за ширење инфективних болести и зараза код животиња, као и деструктивног деловања појединих верских секти и култова (Табела 24.)

Табела 24. Претње националној безбедности препознате у СНБ држава РБПКЗБ, али не и ЕУ и/или НАТО.

БЕЗБЕДНОСНЕ ПРЕТЊЕ НА РЕГИОНАЛНОМ НИВОУ ПРЕПОЗНАТЕ САМО У СТРАТЕГИЈАМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА РБПКЗБ (БЕЗ БИХ)							
#	Безбедносна претња	Хрватска (2002)	Хрватска (нацрт 2010)	Црна Гора (2008)	Македонија (2003)	Србија (2009)	Албанија (2004)
1.	Привредни криминал	X	X	X	X	X	X
2.	Проблеми у привреди/привредна нестабилност	X	X	X	X		X
3.	Висока стопа незапослености	X			X	X	X
4.	Угрожавање критичне (националне) инфраструктуре		X	X	X	X	
5.	Угрожавање комуникационо-информационог система/информациона безбедност		X	X	X	X	
6.	Злоупотреба личних, пословних и службених података		X		X	X	
7.	Проблеми у правосуђу/спорост у решавању судских поступака	X			X		
8.	Болести зависности/наркоманија	X				X	
9.	Проблеми економског развоја					X	X
10.	Сиромаштво становништва					X	X
11.	Могуће стварање и деловање паравојних и параобавештајних структура (повезаних са организованим криминалом и политичким		X			X	

	организацијама које желе да мењају међународно признате границе)/оружана побуна ради промене граница						
12.	Насилнички криминал (уз употребу оружја): убиства, изнуде, рекетирање...		X		X		
13.	Негативна демографска кретања/смањивање удела радно активног становништва	X					
14.	Заостале mine и експлозивна средства (као последица рата)	X					
15.	Угрожавање интегративних процеса, нарочито у НАТО и ЕУ				X		
16.	Сепаратистичке тежње					X	
17.	Сепаратистичка настојања дела албанске националне мањине на Косову и Метохији					X	
18.	Противправно једнострано проглашена независност Косова и Метохије					X	
19.	Примена „Свеобухватног предлога за решење статуса Косова“ (Ахтисаријев план)					X	
20.	Формирање паравојних, тзв. Косовских безбедносних снага					X	
21.	Нерешавање судбине несталих са простора бивше СФРЈ					X	
22.	Велики број/нерешен статус избеглих, прогнаних и интерно расељених					X	
23.	Одлазак високообразованог кадра					X	
24.	Неравномеран привредни и демографски развој					X	
25.	Ширење инфективних болести и зараза код животиња					X	
26.	Деструктивно деловање појединих верских секти и култова					X	
27.	Обавештајна делатност коју стране обавештајне организације спроводе кроз незаконито и прикривено деловање					X	
28.	Политичка нестабилност						X
29.	Висок природни прираштај у руралним подручјима						X
30.	Нелегалне миграције домаћег становништва у стране државе						X
31.	Дезинформисање/нетачно информисање						X
32.	Неадекватан развој у образовању, науци и култури (супротан националном идентитету, култури и традицији)						X
33.	Нелегална трговина/сива економија						X
34.	Оружани напад/војни напад						X
35.	Лоше образовање/ниска стопа образованих						X
36.	Саботаже (у привреди)		X				

Разлог због чега угрожавање људских права у стратегијама националне безбедности западнобалканских држава није препознато као посебна безбедносна претња, као што је то случај са Стратегијом безбедности ЕУ из 2003. год., вероватно лежи у чињеници да је у случају сваке државе РБПКЗБ која је усвојила стратегију, поштовање људских права означено као једна од најважнијих вредности националне безбедности. Поред суверенитета, територијалног идентитета, политичке независности и владавине права, поштовање људских права је од стране сваке држава Западног Балкана (са изузетком БиХ која нема усвојену стратегију) означено као витална вредност, односно највиши интерес. Тако да су се вероватно овим руководили предлагачи стратегија у свакој од земаља, јер су означили неколико претњи којима се угрожава ова вредност/интерес. Са друге стране претња која је везана за културне, друштвене и политичке

кризе, као и отуђење младих који живе у страним државама, није препозната чак ни у нацрту стратегије националне безбедности (Табела 25.).

Табела 25. Претње по људску безбедност.

ПРЕТЊЕ НА НИВОУ ЉУДСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ ПРЕПОЗНАТЕ У СТРАТЕГИЈАМА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ДРЖАВА РБПКЗБ (БЕЗ БИХ) И ЕВРОПСКОЈ СТРАТЕГИЈИ БЕЗБЕДНОСТИ И СТРАТЕШКОМ КОНЦЕПТУ НАТО								
#	Безбедносна претња	Хрватска (2002)	Хрватска (нацрт 2010)	Црна Гора (2008)	Македонија (2003)	Србија (2009)	Албанија (2004)	Европска унија и/или НАТО
1.	Угрожавање људских права		X					ЕУ, 2003
2.	Културне, друштвене и политичке кризе, као и отуђење младих који живе у страним државама							ЕУ, 2003

Имајући све претходно наведено у виду може се констатовати да Стратегија националне безбедности Републике Србије из 2009. године, као и стратегије других западнобалканских држава, ипак нису писане тако да се у значајној мери подударају са стратешким опредељењима ЕУ и НАТО, бар у оном делу који се односи на безбедносне претње (изазове и ризике). Иако одређене сличности постоји и то првенствено односу на глобалне и регионалне претње, западнобалканске државе у случају претњи на националном нивоу испољавају завидан ниво инвентивности, па се зато са правом поставља питање адекватности ширине захвата, односно онога што би се све требало сматрати под националном безбедношћу Републике Србије. Тако да овакви налази између осталог упућују и на потребу анализе националних интереса, односно онога шта се заиста жели остварити у области националне безбедности, а о чему ће у наредном поглављу бити више речи.

4.2. НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РПБКЗБ

Већ је истакнуто како Мекнамара и Фицџералд стављају нагласак на јасно и недвосмислено исказивање националних интереса. Иако је експлицитно саопштене националне интересе веома тешко пронаћи, по овим ауторима „колико год то било тешко остварити, у питању је вредан алат за развијање политике и процену реакције на унутрашње и међународне догађаје“ (Macnamara & Fitz-Gerald, 2002: 11). Зато сматрају да су „национални интереси нераскидиво везани за националну безбедност и политику националне безбедности“ (2002: 11). На трагу ових идеја, анализом садржаја су обухваћени позитивно правни прописи Републике Србије, а којима би између осталог требало да се уређују и питања везана за националну безбедност, односно националне интересе Републике Србије. Такође анализом садржаја су обухваћени и експозеи мандатара Владе Републике Србије од 2001. године до данас, а како би се стекао увид у то како највиши представници извршне власти виде или су видели националне интересе Републике Србије. Ова анализа садржаја је употпуњена применом адаптиране Нектерлајнове матрице за анализу националних интереса. Међутим како би налази анализираних експозеа били прегледнији коришћен је и табеларни приказ. У тим табелама истакнути су приоритети деловања Владе, односно циљеви рада Владе које су истакли сами мандатари, као и операционализација, односно планирани начини остварења тих циљева. Такође је потребно истаћи да су у тим табелама црвеном бојом означени они приоритети, односно циљеви Владе који се могу довести у директну везу са националним интересима (на начин на који се појам националних интереса одређује у науци о међународним односима/студијама безбедности), плавом бојом означени су они приоритети који могу имати директну везу са националним интересима, док су белом бојом означени они приоритети у раду Владе који готово да немају никакву везу са националним интересима.

4.2.1. Национални интереси Републике Србије у Стратегији националне безбедности Републике Србије⁷⁹

Када је у питању национална безбедност Републике Србије главни стратегијски документ је Стратегија националне безбедности Републике Србије из 2009. године. Односно како се то у Закону о одбрани констатује Стратегија је "највиши стратешки документ чијом реализацијом се штите национални интереси Републике Србије од изазова, ризика и претњи безбедности у различитим областима друштвеног живота" (Закон о одбрани, члан 4. став 1. тачка 14.). Или како се у самој Стратегији констатује, овај правни акт је „најважнији стратешки документ којим се утврђују основе политике безбедности у заштити националних интереса Републике Србије“ (Стратегија националне безбедности: 1). Или како то истиче Мирослав Хаџић, Стратегија националне безбедности "представља обавезујући предложак као и скуп начела и упутстава којих се Влада мора придржавати при утврђивању и вођењу политике Србије" (Хаџић, 2014: 133).

Имајући све ово у виду, одлука о анализи садржаја Стратегије се намеће као исправно и сасвим логично решење. У самој Стратегији се чак налази и посебно поглавље под називом „Национални интереси у области безбедности“, а где је очекивано да је законодавац/аутор стратегије одредио национални интерес Републике Србије. Тако да се у Стратегији се констатује да национални интереси Републике Србије представљају „израз виталних вредности и потреба грађана, народа и државе“, као и да они „произлазе из највиших вредности које су утврђене Уставом Републике Србије“ (Стратегија националне безбедности: 13). У Стратегији даље пише да „Република Србија основним националним вредностима сматра, пре свега, независност, суверенитет и територијални интегритет, слободу, једнакост, изградњу и очување мира, владавину права, демократију, социјалну правду, људска права и слободе, националну, расну и верску равноправност и равноправност полова, неповредивост имовине и очување животне средине“, а да се “националне вредности штите остваривањем националних интереса“ (Стратегија националне безбедности: 13).

⁷⁹ У овом делу дисертације је такође коришћен део рада који је уз минималне измене већ објављен у Српској политичкој мисли (домаћи научни часопис који је посебном одлуком Министарства просвете, науке и технолошког развоја верификован као часопис међународног значаја – М24), а у оквиру обавеза које су предвиђене чланом 38. Правилника о докторским студијама на Факултету безбедности усвојеном на Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду, на седници одржаној 21.10.2015. године.

Овакво одређивање националног интереса преко „виталних вредности и потреба грађана, народа и државе“, односно највиших вредности које су прописане Уставом, доводи у ситуацију да се два непрецизно и опште постављена појма међусобно, односно узајамно одређују, а што умногоме отежава утврђивање националног интереса Републике Србије. Ипак овакво логички погрешно и циркуларно одређење националног интереса, односно виталних вредности представља изненађење само на први поглед.

Наиме, како Стратегија националне безбедности представља „највиши“ или „најважнији“ стратешки документ, велико је питање који степен конкретизације националних интереса и националних вредности је уопште могућ. Зато не чуди што је остављено довољно „простора“ да се спровођење онога што је означено као национални интерес (а што би требало да буде у оквирима националног и међународног правног система) од стране актуелне политичке елите (елите која је у одређеном периоду на власти) врши на начин који је то примерено различитим варијабилним категоријама попут: општих структурних карактеристика међународног система (првенствено се мисли на односе великих сила и факторе који доводе до тих промена), променама на регионалном нивоу и променама које се дешавају на унутрашњем националном плану, али и специфичностима које се могу узети за саму политичку елиту (програм, идеологија, унутрашње политичке потребе, удовољавање бирачима, „традиционална пријатељства“ са другим државама итд.). Тако да се законодавац/аутор текста Стратегије даље упустио у понављање и циркуларна одређења без јасног одговора шта је национални интерес: „Национални интереси обухватају све области друштвеног живота и у сагласности су са универзалним вредностима и стремљењима демократских друштава савременог света“ (Стратегија националне безбедности: 13).

Такође је потребно истаћи да се у Стратегији националне безбедности на још једном месту национални интереси доводе у директну везу са националним вредностима:

„Својим националним интересима Република Србија дефинише основне претпоставке за заштиту сопствених националних вредности, уз уважавање интереса других држава у региону и свету. Њено опредељење јесте да развија и унапређује добросуседске односе, активно учествује у заштити вредности које дели са државама укљученим у процес европских интеграција, великим силама и другим државама савременог света, у складу са сопственим националним интересима. Република Србија је одлучна да употреби све расположиве капацитете и ресурсе за заштиту својих националних интереса“ (Стратегија националне безбедности: 14).

Овако широко одређење „националних вредности“ не изазива смо терминолошку/семантичку нејасноћу, већ и појмовну конфузију обзиром да се јавља дилема у погледу тога да ли законодавац/аутор текста Стратегије прави разлику између појмова „националне вредности“ и „вредности националне безбедности“ или их сматра једнаким. Ову дилему можда може разрешити констатација из Стратегије у којој се наводи како је „Заштита националних интереса општи циљ и смисао постојања и функционисања система националне безбедности“ (Стратегија националне безбедности: 13). Имајући у виду да се национални интереси остварују преко система националне безбедности, то упућује на закључак да постоји директна веза између националних интереса и националне безбедности, односно вредности националне безбедности.

На крају важно је поновити да се у Стратегији националне безбедности национални интереси Републике Србије помињу на више места, али само у смислу и на начин да „обухватају све области друштвеног живота и у сагласности су са универзалним вредностима“ или да „представљају основне претпоставке за заштиту сопствених националних вредности“ или да је “Република Србија одлучна да употреби све расположиве капацитете и ресурсе за заштиту својих националних интереса“, а да се при том у Стратегији нигде не даје прецизније одређење, а нарочито не операционализација националног интереса. Зато се чини исправном одлука да предмет анализе садржаја поред Стратегија националне безбедности Републике Србије из 2009. године, буду и експозеи свих мандатара од 2001. године до данас, а како би стекао дубљи увид у становишта и идеје кључних носилаца политичке власти у вези са националним интересима Републике Србије.

4.2.2. Национални интереси Републике Србије у експозеима мандатара

За потребе ове дисертације анализом садржаја обухваћени су и експозеи свих мандатара од 2001. године до данас, а ради утврђивања националних интереса Републике Србије, односно тога шта кључни представници практичне (безбедносне) политике подразумевају под националним интересима Републике Србије.

Поред већ наведене општости и неодређености Стратегије националне безбедности Републике Србије, истраживачка одлука да предмет анализе садржаја буду и експозеи свих мандатара базирала се и на чињеници да је Стратегија националне безбедности писана 2008. године, као и да је усвојена 2009. године и да једина Стратегија тог типа до сада, а због чега не може представљати довољно динамичан садржај који би се прилагођавао конкретним потребама, околностима и променама у унутрашњем и спољном окружењу, а које би се консеквентно одразиле на евентуалне промене националних интереса Републике Србије. Зато ће у наставку бити представљени експозеи мандатара Владе Републике Србије, а са посебним нагласком на питања која су од значаја за оно што теоретичари међународних односа/студија безбедности подразумевају под појмом националних интереса.

Међутим, пре тога је потребно образложити још једну истраживачку одлуку која се односи на представљање резултата анализе садржаја. Обзиром да експозе, односно обраћање мандатара народним посланицима, будућим министрима, другим важним званицама и најширој јавности нема неку посебну и унапред утврђену форму, у наставку ће сваки експозе бити представљен и табеларно, а на начин на који је сваки од мандатара утврдио „приоритете деловања“, „смернице“ или „главне циљеве“ у будућем раду Владе. А након тога ће ти приоритети или циљеви Владе бити укрштени са адаптираном Нектерлајновом матрицом за анализу националних интереса, где ће добијени резултати такође бити представљени табеларно.

Наиме већ је речено како експозе представља нестандардизован начин обраћања парламенту и грађанима од стране будућег премијера, тако да је сасвим очекивано да различити мандатари на различите начине утврђују циљеве будућег рада Владе, а које је могуће довести у везу са националним интересима. При том, мандатари уопште не морају знати значење појма националних интереса, а које је везано за науку о међународним односима или студијама безбедности. И на крају сасвим је очекивано да оно што мандатари одређују као приоритете, односно циљеве рада Владе буде шире или

уже од оначина на који су национални интереси препознати у адаптираној Нектерлајновој матрици.

Експозе мандатара Зорана Ђинђића (25. јануар 2001. године)

Експозе мандатара Зорана Ђинђића потребно је сагледавати у контексту тадашњих унутрашњих и спољнополитичких промена. Након 12 година промењен је владајући режим који је у домаћој, а нарочито у страниј јавности означаван као „аутократска владавина Слободана Милошевића“. На таласу ових промена створени су услови за укидање санкција Савезној Републици Југославији и за приступање у кључне међународне организације као нова држава (а не као јединствен сукцесор СФРЈ), затим за одмрзавање имовине у иностранству, као и за отпис дела дуга од стране париског и лондонског клуба поверилаца. Такође, чланови нове Владе очекивали су прилив великих страних инвестиција. Све наведено могло је подстаћи уверења будућег премијера Зорана Ђинђића да Република Србија (као део СРЈ) сада има „историјску шансу“ да отвори ново поглавље у спољној политици, а првенствено према региону. Зато не би требало да изненађује оптимизам којим је писан овај експозе: „Ми смо постали мотор развоја. Србија поново постаје локомотива Балкана. А до пре неколико месеци било је могуће сваку политику издејствовати против Србије. Данас је могуће на Балкану сваку политику издејствовати само у сарадњи са Србијом“ (Ђинђић, 2001). Мандатар Ђинђић даље наставља у истом тону: „Ми смо спремни за такву сарадњу, са умереним људима, са људима који су се одрекли екстремизма и са људима који су спремни да разговарају. Који су спремни да људске и породичне интересе ставе изнад надуваних националних интереса и националних митологија.“ (Ђинђић, 2001).

Ово је иначе једина реченица у којој је премијер Ђинђић поменуо национални интерес. Нажалост, о овом појму говорио је у негативном контексту као о метафори која оптерећује рационалне политике које су усмерене на унапређење сарадње и остваривање заједничких интереса, првенствено земаља у региону. На темељу анализе овог експозеа није тешко закључити да је тадашњи мандатар Ђинђић под „приоритетима рада владе“ практично подразумевао оно што теоретичари међународних односа и студија безбедности означавају као национални интерес. Ти „приоритети“ били су саставни део политичке платформе тадашње Демократске опозиције Србије, а они су подразумевали „демократски начин решавања односа Србије и Црне Горе, решавање кризе са

тероризмом на југу Србије, проналажење модалитета сарадње у региону, пре свега са суседима из бивше Југославије“.

Уколико бисмо се фокусирали на језгро националног интереса, први од услова, "општа политичка стабилност региона" у потпуности одговара егзистенцијалном/виталном националном интересу. Без обзира на чињеницу да Ћинђић у свом експозеу ставља негативни предзнак националном интересу (у контексту пробуђених национализама у региону), јасно је да је политичка стабилност најближа језгру националног интереса јер се у операционализацији бави питањима од егзистенцијалног значаја по уставни оквир тадашње СРЈ (односи између Србије и Црне Горе), и по националну безбедност (тероризам на југу Србије). Такође, као језгро националног интереса у овом приоритету може се навести и „безбедност и стабилност региона (Балкана)“, која, по Ћинђићу, „зависи, у највећој мери, од односа у самој Србији“ (Ћинђић, 2001).

Мандатар Ћинђић је тако истакао значај реформисања апарата државне безбедности и у вези са тим формирање „парламентарне комисије која ће се бавити евентуалним, на жалост, вероватним учешћем неких државних органа у тешким кривичним делима“ (Ћинђић, 2001). На истом месту истако је и како се пред домаћим правосудним органима морају наћи и они који су „вршењем тешких кривичних дела над хуманошћу, над цивилима, убијањем деце и жена покушавали да иживе неки свој лажни патриотизам. Они су окаљали име српског народа. Ми не желимо да носимо колективну одговорност због тога. Ако постоје докази о индивидуалној, личној одговорности, сви ти случајеви наћи ће се пред нашим судством и биће санкционисани.“ (Ћинђић, 2001).

Остали тада прокламовани приоритети рада Владе из Ћинђићевог експозеа подразумевали су „стварање стабилних демократских институција, добро законодавство, квалитетну саобраћајну инфраструктуру и квалификовану радну снагу и квалитетан менаџмент“ (Ћинђић, 2001). Ови прокламовани циљеви превазилазе оквире традиционалног схватања националних интереса, барем на начин на који се национални интереси схватају у науци о међународним односима.

Такође треба истаћи да је мандатар Зоран Ћинђић у свом експозеу реч интерес користио у различитим контекстима – интерес грађана, економски интерес, људски интерес, породични интерес, што се може тумачити супротстављеношћу појму национални интерес (за који је утврђено да га спомиње у негативном контексту), и приступу који у први план ставља грађане, или појединце, а који је, у светлу петооктобарских промена био доминантан због саме природе ових промена које су биле

усмерене на враћање људских и грађанских права. Тако да се може констатовати да је мандатар Ђинђић (барем у свом обраћању) националним интересима приступао из хуманоцентричне перспективе, а која је ближа дискурсу људске безбедности него традиционалним, реалистичким теоријама безбедности у међународним односима.

Имајући све ово у виду, а ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у експозеу мандатара Зорана Ђинђића биће представљени и табеларно (Табела 26.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 27.).

Табела 26. Експозе Зорана Ђинђића из 2001. године.

ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ЗОРАНА ЂИНЂИЋА ИЗ 2001. ГОДИНЕ (5.227 РЕЧИ)					
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије					
Општа политичка стабилност региона	Стабилне демократске институције	Добро законодавство	Квалитетна саобраћајна инфраструктура	Квалификована радна снага и квалитетан менаџмент	
Операционализација	Решавање односа између Србије и Црне Горе	Независно судство и независни медији	Пословање	Брзо и безбедно путовање	Преструктурирање предузећа и „запослености“
	Решавање кризе с тероризмом на југу Србије	Модерна државна управа	Једнократни порез на екстрапрофит	Брз транспорт роба	Отварање нових радних места, обнова технологије и нове квалификације
	Проналажење модалитета сарадње са суседима из бивше Југославије	Решавање најтежих кривичних дела из прошлости и рефорисање службе државен безбедности	Закони који санкционишу финансијске злоупотребе у време санкција		Обезбеђивање развојних кредита, привлачење инвестиција и кредитирање малих и средњих предузећа
		Ефикасан систем јавних служби и услуга	Одлучна борба против организованог криминала и корупције		Нова пореска политика и већа контрола промета нафтних деривата, цигарета, алкохола и друге акцизне робе
		Мање привилегије за функционере	Експертски тимови за контролу приватизације		Пословање по стандардима Европске заједнице
			Увођење институције заштитника грађана		За 10 година чланица Европске заједнице
					Подизање животног стандарда

Табела 27. Поруцена националних интереса у експозеу Зорана Ђинђића.

ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ЕКСПОЗЕУ ЗОРАНА ЂИНЂИЋА НА ОСНОВУ АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Решавање кризе с тероризмом на југу Србије и борба против организованог криминала и корупције	Подизање животног стандарда	/	/
	Витални (опасни)	/	Србија за 10 година чланица Европске заједнице	/	/
	Важни (озбиљни)	Решавање односа између Србије и Црне Горе	/	Проналажење модалитета сарадње са суседима из бивше Југославије	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Експозе мандатара Зорана Живковића (18. март 2003. године)

У дворишту зграде Владе Републике Србије хицима из снајперске пушке 12. марта 2003. године убијен је премијер Зоран Ђинђић. На његово место изабран је Зоран Живковић, који је као нови председник Ђинђићеве владе представио свој експозе 18. марта 2003. године. О општем контексту мандатар Живковић је истакао како „Ово није нова Влада у правом смислу речи, ово је ванредно стање у Влади, односно одлука која је произведена вишом силом. Приоритети Владе Србије у наредном периоду биће и даље они који су постављени пре две године и на којима ћемо радити са несмањеним интензитетом“ (Живковић, 2003). Специфичност тренутка (убиство премијера Ђинђића и евентуална политичка нестабилност) наметнула је потребу да премијер Живковић на врх листе приоритета стави борбу против организованог криминала, а што се може посматрати као егзистенцијални интерес који, иако се односи на унутрашњу политичку ситуацију, утиче и на спољнополитичку позицију Србије, пре свега због перцепције коју међународна заједница има након једног таквог догађаја који не оставља утисак стабилне и поуздане државе која као стратешки циљ има чланство у Европској унији и другим регионалним и међународним организацијама. Узимајући у обзир хитност решавања овог проблема, борба против организованог криминала је искључиво краткорочни циљ, обзиром да се под борбом против организованог криминала мислило на конкретну организовану криминалну групу.

Поред овога међу приоритетима рада Владе су се нашли и „израда новог и модерног Устава Србије, стварање опште политичке стабилности у држави, што је услов за стабилност у региону, као и даља изградња и очување државне заједнице Србије и Црне Горе, што је услов за европске и светске интеграције“ (Живковић, 2003). Опстанак државе (у том тренутку Државне заједнице Србија и Црна Гора) стављен је у врх приоритета и треба га посматрати као језгро националног интереса. Околности су промењене након потписивања Београдског споразума, кад долази до реорганизације савезног политичког система у Државну заједницу Србија и Црна Гора. Чињеница да два кључна ресора, одбрана и спољна политика остају издвојени на нивоу ДЗ СЦГ, у тренутку кад Црна Гора Београдски споразум види као последњи корак ка независности од Србије, иде у прилог продуженој нестабилности ове заједнице због обавезе да се равноправно делегирају функције министара у Савету министара ДЗ СЦГ. На крају потребно је рећи да је Државна заједница СЦГ у априлу 2003. године постала чланица

Савета Европе, што је свакако био један од испуњених спољнополитичких циљева који су постављени пред владу.

Питање Косова и Метохије може се посматрати као интерес од егзистенцијалног значаја, и мандатар Живковић у свом експозеу ставља нагласак на дипломатским и политичким активностима, на потенцирању испуњавања обавеза ДЗ СЦГ према Резолуцији СБ УН 1244, као и на инсистирању да међународна заједница преузме обавезе које су у њеној надлежности. Живковић за питање КиМ каже: „Косово и Метохија је, нажалост, скоро можемо рећи вечна тема за политичаре у Србији.“ (Живковић, 2003), а што ће се, уз мање или веће измене, понављати у свим наредним експозеима мандатара владе. На крају мандатар Зоран Живковић је као краткорочни спољнополитичке циљеве у тој области су чланство у Савету Европе, приступање Партнерству за мир и почетак преговора о чланству у Европској унији.

Имајући све ово у виду, а ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у експозеу мандатара Зорана Живковића биће представљени и табеларно (Табела 28.), а консеквентно томе и препознати национални интереси у складу са адаптираном Нектерлајновом матрицом (Табела 29.).

Табела 28. Експозе Зорана Живковића из 2003. године.

ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ЗОРАНА ЖИВКОВИЋА ИЗ 2003. ГОДИНЕ (2.528 речи)						
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије						
	Борба против организ. криминала	Општа политичка стабилност у земљи и региону и изградња и очување ДЗ СЦГ	Унутрашње реформе	Законодавство	Стабилне институције	Активности у вези са Косовом и Метохијом
Операционализација	Јачање полиције	Чланство у Савету Европе	Економија	Привлачење инвестиција	Редовна исплата пензија	Дипломатске
	Јачање судства	Укључивање у програм ПзМ	Здравство	Правосудни закони	Омбудсман	Политичке
		Почетак преговора о чланству у ЕУ	Образов. систем	Расподела фреквенција и РРА	Изградња система јавних служби	ДЗ СЦГ испунила је све обавезе из РСБУН 1244
		Нови и модеран Устав Србије	Пензиони систем	Стратегија развоја рачунарских мрежа	Исплата заосталих социјалних давања	Међународна заједница треба да испуни половину преузетих обавеза
			Приватизација половине привреде и донације	Закони о железници, телекомуникацијама		Треба завршити Ђинђићев програм и стратегију за долазак до коначног статуса КиМ

Табела 29. Процена националних интереса у експозеу Зорана Живковића

ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ЕКСПОЗЕУ ЗОРАНА ЖИВКОВИЋА НА ОСНОВУ АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Борба против организованог криминала и корупције	Подизање животног стандарда	/	/
	Витални (опасни)	Активности у вези са Косовом и Метохијом	Чланство у Савету Европе, програму ПЗМ и почетак преговора са ЕУ	/	/
	Важни (озбиљни)	Решавање односа између Србије и Црне Горе	/	/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Први експозе мандатара Војислава Коштунице (02. март 2004. године)

Мандатар Војислав Коштуница у свом првом експозеу експлицитно наводи Косово и Метохију као један од најважнијих државних интереса: „Влада ће се бавити Косовом и Метохијом као једним од својих најпречих питања. Имајући стално на уму овај темељни став, ми ћемо водити реалну политику државних интереса.“ (Коштуница, 2004), што сврстава питање КиМ у егзистенцијалне интересе. Интересантно је можда поменути да у свом првом експозеу мандатар Коштуница Косово и Метохију поменуо 13 пута, а резолуцију СБ УН 1244 једном.

Мандатар Коштуница даље констатује. „Полазећи од ових, заиста темељних разлога, ова влада ће учинити све што је у области њених надлежности да се практично осмисли и функционално ојача државна заједница Србија и Црна Гора. (...) Ми, такође, морамо интензивно наставити са усмереним оспособљавањем и јачањем наше државне администрације, која у свему мора бити спремна за свакодневни посао приближавања Европској унији. У којој је Државна заједница Србије и Црне Горе кључни актер“ (Коштуница, 2004).

У контексту овог експозеа као остали интереси могу се истаћи оно што мандатар означава као најосновније програмске циљеве владе, а који су везани за економску политику и које мандатар своди на „стварање услова за конкурентну домаћу производњу како бисмо покренули привредну активност, повећали удео домаће робе на нашем тржишту и поспешили извоз. То ће омогућити већу запосленост и задржавање више новца у нашој економији (Коштуница, 2004).

Мандатар Коштуница такође користи термин национални интереси, мада супротно очекивањима односно супрото начину на који се национални интереси одређују у науци о међународним односима, односно студијама безбедности. Тако на пример Војислав Коштуница констатује: „У оквиру програма рада нове владе, Министарство унутрашњих послова биће трансформисано у професионални орган државне управе, који ће у свом раду у потпуности поштовати људска права и достојанство људи, устав, закон и међународна правила. Министарство ће одговорно извршавати своје обавезе, биће отворено према јавности, политички неутрално, а при свему томе ће се водити рачуна о суштинским националним интересима” (Коштуница, 2004). Оваква термилошка неуслаглашеност је донекле и била очекивана и јасно упућује на неадекватност примене адаптиране Нектерлајнове матрице.

Посебно је занимљиво што Коштуница у свом првом експозеу као један од највећих регионалних проблема истиче проблем избеглица и што о регионалној сарадњи говори искључио као о претпоставци решавања проблема избеглица. Тато истиче како: „Питање избеглица није више само хуманитарно питање, већ је саставни део развојне и социјалне политике Србије. Посебно је важно подстицати регионалну сарадњу, јер без сарадње Хрватске, БиХ и државне заједнице Србије и Црне Горе није могуће решавати овај проблем“ (Коштуница, 2004).

Као конкретне мере за унапређење безбедности мандатар Коштуница истиче унапређење рада и материјалног положаја припадника полиције, наставак реформи у Безбедносно-информативној агенцији, затим неселективну борбу против организованих криминалних група и двосмерну сарадњу са Хашким трибуналом.

Односно мандатар Коштуница као Приоритетни задатак владе у области унутрашњих послова биће расветљавање свих убистава и покушаја убистава која су се догодила пре и после петог октобра, као и великих привредних и новчаних афера које узнемиравају грађане. Такође, приоритет владе биће дефинисање стратегије борбе против организованог криминала у оквиру које ће се одлучно и неселективно наставити са кривичним прогоном свих лица која припадају организованим криминалним групама. А при свему томе према његовим речима, влада ће настојати да повећа техничку опремљеност Министарства унутрашњих послова, нарочито криминалистичке полиције. Посебна пажња ће се посветити материјалном положају свих службеника Министарства унутрашњих послова (Коштуница, 2004).

У погледу реформе БИА Коштуница наводи да ће влада наставити са започетим реформама и за које сматра да су „до сада највећим делом биле само формалног карактера“ и да ће „област државне безбедности влада ће довести у стање да се са сигурношћу може рећи да је извршена њена потпуна деполитизација, да је она ослобођена свих терета из прошлости, као и да је Безбедносно-информативна агенција потпуно кадровски, технички и технолошки оспособљена да обавља своју основну функцију - заштиту безбедности Републике Србије (Коштуница, 2004). Ради реализације ових циљева, Безбедносно-информативна агенција ће бити организована на новим, савременим и системским решењима која ће обезбедити њену потпуну интеграцију у међународну безбедносно-информативну заједницу, која ће укључивати обезбеђење ефикасног и функционалног механизма контроле, и то не само од стране Народне скупштине, судова и извршне власти, већ и од стране јавности у најширем смислу речи (Коштуница, 2004).

На крају Коштуница истиче како Србија мора да реши питање сарадње са Хашким трибуналом и да ће влада учинити све да та сарадња коначно постане „двосмерна“. У том смислу, између осталог, настојаћемо да обезбедимо све правне, материјалне и кадровске претпоставке да се оствари и убрза суђење свим оптуженим за ратне злочине пред домаћим судовима, да се од Трибунала добију на коришћење одређена доказна средства против наших држављана, као и да се свим нашим држављанима оптуженим од стране Трибунала пружи адекватна помоћ у њиховој одбрани. Такође, настојаћемо да склопимо Уговор са УН којим би се омогућило да се казне затвора изречене од судских већа Трибунала у Хагу, служе у нашој земљи (Коштуница, 2004).

Имајући све ово у виду, а ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у провм експозеу мандатара Војислава Коштунице биће представљени и табеларно (Табела 30.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 31.).

Табела 30. Експозе Војислава Коштунице из 2004. године.

ПРВИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ВОЈИСЛАВА КОШТУНИЦЕ (ИЗ 2004. ГОДИНЕ - 6.113 речи)					
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије					
Решавање државног статуса	Статус Србије унутар ДЗ СЦГ	Изградња јаких демократских институција и успостављање правне државе	Решавање статуса у ЕУ заједно са Црном Гором	Економска политика	
Операционализација	Постојање власти међународне заједнице на КиМ	Утврђивање и јачање ДЗ у складу са Уставном повељом	Раскид са праксом партијске државе	Стратегија придруживања ЕУ на нивоу ДЗ СЦГ	Поспешивање домаће производње и извоза
	Предлагање УНМИК-у плана о повратку прогнаних у своје завичаје на КиМ	Прилогођавање Устава Србије Уставној повељи ДЗ СЦГ	Одбацивање правне самовоље и обрачун са схватањем да је владавина права препрека реформама		Већа запосленост и задржавање новца у нашој економији
	Заштита српске заједнице на КиМ у складу са Резолуцијом СБ УН 1244	Акциони план хармонизације економских односа Србије и Црне Горе	Протеривање велике корупције, унапређење услова у полицији (материјално-техничких), реформа БИА	„Посебно је важно подстицати регионалну сарадњу, јер без сарадње Хрватске, БиХ и државне заједнице Србије и Црне Горе није могуће решавати овај проблем“, мада је ова сарадња стављена у контекст решавања проблема избеглих, прогнаних и интерно расељених	Нова пореска и царнска политика, стабилан курс динара
	Кантонизација КиМ		Сет закона о правосуђу, образовању, науци, цркви, реституцији, спорту		Боља наплата пореза (нарочито акцизе на луксузну робу и робу штетну по здравље)
			Сет закона у здравственом сектору и животној средини		Привлачење страног капитала и „капитализација Фонда за развој“
			Закон о сукобу интереса, Закон о омбудсману, Закон о политичким странкама и НВО, дијаспори		Спорне приватизације, код којих постоји сумња да је оштећен јавни интерес, да нису поштовани закон или склопљени уговори, биће преиспитане
			„Двосмерна сарадња са Хашким трибуналом“		Подстицаји за пољопривреду и „обновљање поверења сељака у државу“
			Реформа државне управе		

Табела 31. Процена националних интереса у првом експозеу Војислава Коштунице из 2004. године.

**ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ПРВОМ ЕКСПОЗЕУ ВОЈИСЛАВА КОШТУНИЦЕ НА ОСНОВУ
АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ**

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	1. Решавање државног статуса (Косово и Метохија) 2. Статус Србије унутар ДЗ СЦГ	/	/	/
	Витални (опасни)	Решавање статуса у ЕУ заједно са Црном Гором	Већа запосленост и поспешивање домаће производње и извоза	/	/
	Важни (озбиљни)	Борба против криминала и корупције	/	Сарадња у региону око решавања проблема избеглих, прогнаних и интерно расељених	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Други експозе мандатара Војислава Коштунице (15. мај 2007. године)

Слично као и у првом експозеу из 2004. године мандатар Војислав Коштуница на прво место по значају ставља питање Косова и Метохије, односно питање територијалног интегритета, следећом констатацијом: „Ако треба да истакнем један и највиши циљ ове Владе, он свакако гласи: у Србији, у сваком њеном делу, и у Грачаници, и у Косовској Митровици, и у Бујановцу, и у Књажевцу, и у Лозници, и у Суботици, дакле у сваком делу Србије мора да се живи боље, мирније, сигурније, мора бити више посла за грађане, а њихов укупни стандард живота мора бити бољи“ (Коштуница, 2007).

У вези са (националним) интересима, односно приоритетима у раду Владе или још прецизније „програмским принципима Владине политике“ мандатар Коштуница је истакао следеће: „Управо да би оствариле овај циљ, странке које образују Владу одлучиле су да интерес државе, нације и грађана ставе изнад међусобних партијских разлика и страначких интереса. Постигли смо пуну сагласност око пет кључних програмских принципа Владине политике: ти принципи се односе на питања Косова и Метохије, европских интеграција, сарадње са Трибуналом у Хагу, социјалне и економске политике и борбе против криминала и корупције“ (Коштуница, 2007).

Коштуница у експозеу констатује како Устав Србије, као прву и највишу обавезу, налаже свакој државној институцији да сачува суверенитет и територијални интегритет земље. Због чега као „први програмски принцип рада Владе“ означава јасно дефинисање државне политике према Косову и Метохији, односно да „ова Влада полази од чињенице да је државна политика према Косову дефинисана Уставом Србије, исказаном вољом народа на референдуму и усвојеним резолуцијама Народне скупштине“ (Коштуница, 2007). А даље у вези са тим „првим програмским принципом“, или како реалисти сматрају „тврдим језгором националног интереса“, Коштуница је истакао⁸⁰:

„У претходном периоду три најважније институције државе – Народна скупштина, Влада Србије и председник Републике - имале су јединствену политику коју је спроводио државни преговарачки тим. Државни преговарачки тим је редовно подносио извештаје Народној скупштини, а предстоји подношење још једног таквог извештаја. (...) Познато је да је неколико земаља чланица Савета безбедности поднело нацрт резолуције са циљем да се, на основу Ахтисаријевог плана, омогући проглашавање независности наше покрајине. Желим да вас обавестим о томе да су досадашња Влада Србије, председник Републике и цео преговарачки тим уложили највеће могуће напоре како би се променило мишљење

⁸⁰ Имајући у виду значај овог циља/интереса, или речено језиком мандатара „програмског принципа“ овај део експозеа Коштунице ће бити пренет у интегралној верзији.

утицајних држава које се залажу за независност Косова. Наша аргументација је била снажна, чврсто правно и морално утемељена, убедљиво образложена и у целисти је документована у СБ УН.

Истовремено, Србија је од почетка формирања досадашње владе интензивно, рекао бих свакодневно, сарађивала са Русијом на формулисању усаглашене политике за решење будућег статуса Косова и Метохије.

Албански сепаратисти запретили су и да ће натерати привремене институције у покрајини да једнострано прогласе независност уколико у најкраћем року међународна заједница не одобри стварање друге албанске државе, овог пута на тлу Србије. Када је реч о једностраном проглашавању независности покрајине, Влада унапред саопштава свој став да је сваки такав чин за Србију потпуно ништаван и да такав чин неће и не може изазвати било какве промене у уставном и правном систему земље. Сваки наш грађанин на Косову и Метохији мора знати да је он грађанин Србије, да му то гарантује Устав Србије и да сваку једнострану одлуку привремених институција треба унапред да одбаци и потпуно игнорише. Сваки наш грађанин на Косову и Метохији мора да зна да ће његова скупштина и његова влада увек бити у Београду.

Зато се сада обраћам свим нашим грађанима на Космету јасном поруком: ви морате знати да је за државу Србију Косово заувек саставни и неотуђиви део наше територије и морате бити свесни тога да је свако једнострано проглашавање и признање независности обична магла и паучина. Још тачније речено, једнострано признање је мање од нуле, и оно вас не сме уплашити и натерати да напустите своје куће и нашу покрајину.

Ова влада и формира министарство за Косово и Метохију да би на делу потврдила да ће за Владу Србије Косово увек бити покрајина унутар Србије, и то министарство на сваки начин мора још више да помогне сваком нашем грађанину у покрајини.

Када је реч о могућности да неке државе признају једнострано проглашену независност покрајине, желим да вас подсетим на то да сам у СБ 3. априла ове године изнео недвосмислено дефинисан став Србије. Том приликом Србија је упутила јасно упозорење да Резолуција 1244 СБ има обавезујућу снагу за владе свих држава чланица УН, што значи да ниједна држава не сме да прекрши ову резолуцију и да се једнострано одређује према будућем статусу покрајине.“ (Коштуница. 2007).⁸¹

У вези са спољном политиком Републике Србије мандатар коштуница истиче да ће она бити „независна и усклађена са стварним интересима државе и њених грађана“ и да ће се у складу са Уставом Србије, „заснивати на општепризнатим принципима и правилима међународног права, и биће у складу са преамбулом Устава“ (Коштуница,

⁸¹ Посебно је интересантан податак да се у другом експозеу мандатара Коштунице Косово помиње 28 пута, а Резолуција ЦБ УН 1244 се помиње три пута.

2007). Чиме још једном потврђује значај питања Косова и Метохије, односно територијалног интегритета Републике Србије, а што потврђује и следећом реченом: „Темељни принцип наше спољне политике јесте поштовање суверенитета и територијалног интегритета међународно признатих држава. На том принципу, као и на начелу немешања у унутрашње послове, засниваће се односи Србије са свим земљама у свету, а посебно са државама из непосредног окружења.“ “ (Коштуница, 2007).

У складу са експозеом било је предвиђено да Влада посебно ради на развијању односа са земљама у непосредном окружењу, у првом реду са државама-наследницама претходне Југославије. За Србију Споразум о специјалним и паралелним везама са Републиком Српском има изузетан значај, као и унапређење сарадње са Босном и Херцеговином на темељима Дејтонског споразума. Посебан нагласак у спољној политици Влада ће ставити на јачање веза са суседима који су већ у чланству ЕУ.

У погледу спољнополитичких приоритета Коштуница је констатовао опредељење Србије да се што пре и што потпуније укључи у европске интеграционе процесе, са крајњим циљем ступања у пуноправно чланство Европске уније, напоредо с тим, посебна пажња биће посвећена даљем унапређењу одличних односа са Русијом. Од ваневропских држава Србија има посебан интерес да развија добре односе са САД. Међу другим ваневропским државама за Србију спољнополитички приоритет имају Кина и Индија (Коштуница, 2007). Такође у контексту актуелних спољнополитичких дешавања мандатар је констатовао и како ће Влада уложити посебне напоре да председавање Србије Савету Европе буде што боље искоришћено у интересу афирмације Србије у међународној заједници, док је у вези са „политиком мира и добросуседских односа“ истакнуто како ће „Војска Србије ће бити један од кључних чинилаца безбедности и стабилности у региону и Европи“ (Коштуница, 2007). Зато је као један од конкретних корака у том смислу означено и приступање Програму Партнерство за мир, а што је само један од интегративних процеса који би требало да јачају међународни и свеукупан положај Србије. У експозеу је такође посебно начлашено како „Србија улази у ове процесе преваходно због својих државних и националних интереса“ (Коштуница, 2007).

Када је реч о стратегијском уређењу националне безбедности, Коштуница је у експозеу нагласио како ће Влада посебну пажњу посветити доношењу стратегије националне безбедности, стратегије одбране и стратегијског прегледа одбране. Док примена стратегије подразумева и значајну нормативну активност, тако да ће Влада одмах приступити доношењу закона о одбрани, закона о Војсци Србије, закона о

службама безбедности, закона о заштити поверљивих информација и закона о демократској и цивилној контроли Војске. Тадашњи мандатар је на крају констатовао како ће се остваривањем програма будуће Владе у области одбране и безбедности исказати одлучност да се систем одбране и Војска реформишу у поуздану институцију која ће „гарантовати миран и стабилан свеопшти развој Србије, а сваки њен војник осећати бригу и уживати подршку не само Владе већ свих грађана Србије“ (Коштуница, 2007).

У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у другом експозеу мандатара Војислава Коштунице биће представљени и табеларно (Табела 32.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 33.).

Табела 32. Други експозе Војислава Коштунице из 2007. године.

ДРУГИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ВОЈИСЛАВА КОШТУНИЦЕ (ИЗ 2007. ГОДИНЕ - 10.336 РЕЧИ)							
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије							
	Питање Косова и Метохије	Сарадња у региону	Сарадња на глобалном нивоу	Интегративни процеси	Социјална и економска политика	Стратегијско (нормативно) уређење националне безбедности	Борба против криминала и корупције
Операционализација	Позивање на Устав РС, референдум, Скупштинску резолуцију	Потврђивање Споразум о специјалним и паралелним везама са Републиком Српском	Сарадња са ЕУ и улазак у ЕУ	Наставак процеса стабилизације и придруживања	Смањење незапослености и сиромаштва, повећање животног стандарда грађана	Доношење Стратегије националне безбедности	Национална стратегија и Акциони план за борбу против корупције
	Позивање на Резолуцију 1244 и одбацивање Ахтисаријевог плана	Унапређење сарадње са Босном и Херцеговином на темељима Дејтонског споразума	„Унапређење одличних односа са Русијом“	Наставак и убрзање доношења закона, и њихово усклађивање са новим Уставом	Да Србија до 2012. достигне 80% БДП нових чланица ЕУ	Доношење Стратегије одбране и Стратегијског прегледа одбране	Сузбијање организованог криминала
	Помоћ од Руске Федерације	Сарадња са суседима који у већ чланице ЕУ	„добри односи са САД“	Приближавање унутрашњем тржишту ЕУ	Очекивана страна улагања у енергетику, путне мреже	Закон о одбрани и Закон о војсци	Борба против трговине људима
	„Улагање напора како би најутицајније државе које се залажу за независно Косово промениле мишљење“		Спољнополитички приоритет имају и Кина и Индија	Прикључивање програму Партнерство за мир	Завршетак приватизације друштвеног сектора	„Закон о демократској и цивилној контроли Војске“	
	Формирање Министарсва за КиМ			Сарадња са Трибуналом у Хагу		Закон о службама безбедности	
	Једнострано проглашење независности Косова за Србију је „потпуно ништаван чин“, односно „магла и паучина“, односно „мање од нуле“			Договор о формирању Савета за националну безбедност		Закон о заштити поверљивих информација	

Табела 33. Процена националних интереса у другом експозеу Војислава Коштунице из 2007. године.

**ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ДРУГОМ ЕКСПОЗЕУ ВОЈИСЛАВА КОШТУНИЦЕ НА ОСНОВУ
АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ**

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	1. Питање Косова и Метохије 2. Борба против криминала и корупције	/	Специјалне и паралелне везе са Републиком Српском	/
	Витални (опасни)	/	Наставак процеса стабилизације и придруживања (ЕУ)	/	/
	Важни (озбиљни)	/	/	Сарадња са БиХ на основу Дејтонског споразума и сарадња са државама у региону које су чланице ЕУ	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Први експозе мандатара Мирка Цветковића (07. јул 2008. године)

Мандатар Мирко Цветковић је у свом првом експозеу из 2008. године као конкретне циљеве, односно као „кључне елементи програма“ (о којима постоји пуна сагласност свих чланова Коалиције) означио:

- одређење за европску будућност Србије
- неприхватање независности АП Косова и Метохије
- неопходност јачања економије
- јачање социјалне одговорности Владе
- поштовање борбе против криминала и корупције
- поштовање међународног права.

Косово 12 пута, 1244 једанпут

Слично као и други мандатар пре њега, Мирко Цветковић је у експозеу навео низ планова и циљева у вези са системом одбране/безбедности. Између осталог истакао је како реформа и јачање система одбране, као једнако значајан задатак у процесу демократске транзиције Републике Србије, за стратешки циљ имају наставак изградње ефикасног и економски одрживог система одбране и изградњу модерне, професионалне и ефикасне војске, уз наравно пуно учешће у програму Партнерство за мир и демократску контролу војске и осталих снага одбране. (Цветковић, 2008).

У вези са тим је такође истакао како ће нова Влада „убрзати процес усвајања Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране, Дугорочног плана развоја система одбране, Стратегијског прегледа одбране и Плана одбране Републике Србије, као и усвајање закона којима би се комплетирао институционални оквир за интензивирање темпа реформе система одбране“ (Цветковић, 2008). Мандатар Цветковић је истакао и да је стабилно финансирање система одбране кључно за убрзани процес модернизације и опремања Војске Србије и јачање њених капацитета за подршку међународном миру и стабилности и такође нагласио је ради јачања укупне стабилности и безбедности, важно у оквиру Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација наставити сарадњу са међународним снагама и институцијама УН на Косову и Метохији (Цветковић, 2008).⁸²

⁸² Уопште није јасно да ли је мандатар Цветковић у оквиру овога мислио на припаднике безбедносних снага (до 1000 припадника) које би СРЈ у складу са Резолуцијом 1244 требало да распореди на простору Косова и Метохије или нешто друго.

У експозеу се такође констатује како је безбедност Републике Србије неодвојива од безбедности европског простора и да је зато развој добрих односа са кључним чиниоцима глобалне, европске и регионалне безбедности, а посебно са суседима, представља приоритет политике одбране Републике Србије.

Као конкретне претње безбедности мандатар Цветковић наводи криминал и корупцију и у вези са тим наговештава наставак, проширење и поштравање борбе против свих облика криминала и корупције представљају неопходне услове за учвршћење правне државе и функционисање тржишне привреде. У оквиру изградње правне државе, одговарајуће место имаће и обезбеђење одговарајућих механизма сарадње државе и цивилног друштва, док према мандатару Цветковићу ефикасна борба против корупције и криминала захтева доношење нових закона, као што је закон о замрзавању и одузимању имовине стечене корупцијом и криминалом, који ће бити предложен Скупштини у најкраћем року. Осим тога, неопходно је да се у бројне друге законе и подзаконске акте уграде одредбе којима ће се отклонити извори корупције. То првенствено подразумева редукцију и регулацију дискреционих овлашћења државних органа при одобравању разних дозвола, сагласности, у давању мишљења и др. У том смислу, неопходно је за све наведене активности стриктно дефинисати процедуре и одредити кратке рокове у којима морају бити окончане (Цветковић, 2008). У оквиру борбе против корупције увешће се законска обавеза да сви државни функционери на републичком и локалном нивоу, руководиоци државних установа јавних предузећа јавно саопште податке о имовини коју поседују. Предложиће се усвајање нових законских одредби према којима би се у случају откривања корупције, осим предвиђене кривичне одговорности, државним функционерима трајно забранило бављење политиком, док би се запосленима у државном сектору који су учествовали у корупцији трајно забранио рад у државном сектору (Цветковић, 2008). За ефикасну борбу против корупције и криминала према мандатару Цветковићу је неопходно оспособити државне органе који имају кључну улогу у борби против наведених девијантних појава, због чега сматра да је потребно адекватно опремање и оспособљавање полиције, тужилаштва и судова за борбу против корупције и криминала.

У погледу „очувања Косова и Метохије у саставу Србије“ Цветковић је истицао да као што ће сама поштовати међународно право, Влада Србије ће то исто тражити и од других, јер је „инсистирање на поштовању међународног права од стране других држава је кључни ослонац у нашој борби за очување АП Косова и Метохије у саставу Србије“ (Цветковић, 2008). Док је у случају међународног суда за ратне злочине у Хагу истицао

како ће Влада Републике Србије упорно инсистирати да се сви злочини једнако третирају, јер „нема мање вредних жртава и повлашћених злочинаца“ (Цветковић, 2008).

У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у првом експозеу мандатара Мирка Цветковића биће представљени и табеларно (Табела 34.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 35.).

Табела 34. Први експозе Мирка Цветковића из 2008. године.

ПРВИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА МИРКА ЦВЕТКОВИЋА (ИЗ 2008. ГОДИНЕ - 3.464 РЕЧИ)							
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије							
Определење за европску будућност Србије	Неприхватање независности АП КиМ	Неопходност јачања економије	Јачање социјалне одговорности Владе	Поштравање борбе против криминала и корупције	Поштовање међународног права	Питања везана за националну безбедност/одбрану ⁸³	
Операционализација	Ратификација ССП-а	Поновно покретање преговора са косовским Албанцима	Динамичан раст привредне активности	Бесплатно високо образовање за најбоље	Доношење закона о замрзавању и одузимању имовине стечене криминалом	Очување КиМ у саставу Србије	Изградња модерне, професионалне и ефикасне војске, и демократска контрола војске и осталих снага одбране
	Добијање статуса кандидата	Опстанак и побољшање положаја српског народа на КиМ	Раст запослености	Бесплатна здравствена заштита за сиромашне	Оспособљавање државних органа (реформа полиције и правосуђа)	Инсистирање да се сви злочини једнако третирају у случају Трибунала у Хагу	Пуно учешће у програму ПзМ
	Ратификација гасног аранжмана са Газпромом	Сарадња са међународним снагама и институцијама УН на КиМ у складу са 1244	Повећање стандарда грађана	Повећање могућности за запошљавање и решавање стамбених питања младих			Убрзати усвајања Стратегије националне безбедности, Стратегије одбране, Дугорочног плана развоја система одбране, Стратегијског прегледа одбране и Плана одбране Републике Србије, као и других закона ⁸⁴
	Унапређење односа са САД		Равномернији регионални развој	Повећање пензија и родна равноправност			

⁸³ Овај приоритет, односно циљ Владе није посебно наведен од стране мандатара Цветковића, али имајући у виду значај овог питања за тему ове дисертације, питања везана за националну безбедност/одбрану су морала бити посебно представљена.

Табела 35. Процена националних интереса у првом експозеу Мирка Цветковића из 2008. године.

**ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ПРВОМ ЕКСПОЗЕУ МИРКА ЦВЕТКОВИЋА НА ОСНОВУ
АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ**

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	1. Неприхватање независности и очување АП Косово и Метохија у саставу Србије 2. Поштравање борбе против криминала и корупције	/	/	/
	Витални (опасни)	/	1. Опредељење за европску будућност Србије 2. Неопходност јачања економије	/	/
	Важни (озбиљни)	/	/	/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Други експозе мандатара Мирка Цветковића (14. март 2011. године)

Мандатар Мирко Цветковић је у свом другом експозеу из 2011. године истакао како „приоритети Владе Србије, на основу којих је и формирана у јулу 2008. године, остају наравно непромењени“, и у том смислу навео:

- пуна посвећеност што бржем уласку Србије у Европску унију,
- очување Косова и Метохије у саставу Републике Србије,
- развој привреде Србије и побољшање животног стандарда њених грађана,
- развој социјално одговорне државе и солидарног друштва,
- бескомпромисна борба против криминала и корупције,
- пуна сарадња са Хашким трибуналом⁸⁴.

Готово идентично одређење приоритета као и пре четири године само по себи намеће питање: Шта је урађено по питању ових приоритета у претходном мандату, обзиром да су остали непромењени/неиспуњени? Ипак имајући у виду да је тема ове дисертације само делом везана за циљеве владе и спољнополитичка и безбедносна одређења (под претпоставком да се могу довести у везу са националним интересима на начин на који реалисти одређују овај појам), практични резултати и успешност Влада чији су експозеи анализирани нису од примарног значаја. Тако да ово истраживање нажалост није обухватило и тај сегмент практичне политике.

У сваком случају у свом другом експозеу мандатар Мирко Цветковић је како је Влада на делу „показала да наше одређење за улазак Србије у Европску унију иде у корак са намером да и даље и више развијамо што боље политичке, економске, културне односе са свим земљама света, нарочито са земљама нашег региона. Осим тога, ова Влада је формулисала и спроводи државну политику која поред свог основног циља, а то је чланство у ЕУ, подразумева најбоље могуће односе и са другим најзначајнијим државама у свету, а то су пре свега САД, Руска Федерација, Кина.“ (Цветковић, 2011).

У новом експозеу мандатар Цветковић понавља како је Влада Републике Србије „одлучна и доследна у ставу да никада неће признати независност Косова и Метохије и предузима све расположиве дипломатске активности за очување Косова и Метохије у саставу Републике Србије“ и даје оцену како Влада може бити задовољна досадашњим

⁸⁴ Истине ради овај последњи приоритет Владе који се односи на „пуну сарадњу са Хашким трибуналом“ је делимично измењен у односу на приоритете Владе из 2008. године, када је овај приоритет био шире постављен и подразумевао „поштовање међународног права“.

результатима у ограничењу броја држава које су признале такозвану независност Косова (Цветковић, 2011). Мандатар Цветковић даље констатује како ће Влада и убудуће свесно, одговорно и предано бити посвећена очувању КиМ унутар Србије, и руковођена Уставом и одлукама Народне скупштине учинити све што је у њеној моћи да се мирним и дипломатским путем дође до решења које ће (што представља новину у односу на први експозе, прим. М.Л.) омогућити историјско помирење српског и албанског народа (Цветковић, 2011). Цветковић такође констатује како је „Србија успела у својим напорима да на основу Резолуције Генералне скупштине УН успостави дијалог са представницима привремених власти у Приштини“, што представља прилично контроверзну тврдњу (Цветковић, 2011).

Влада Републике Србије је непосредно по формирању, у јесен 2008. године, била суочена са изазовима највеће економске кризе у историји света. У таквим, по светским мерилима изузетно неповољним условима, Влада Републике Србије успела је својим мерама да минимализује последице кризе по привреду земље и очува стабилност.

Влада је, према оцени мандатара Цветковића, направила крупне кораке у изградњи ефикасног система борбе против свих облика корупције и криминала свесна да је управо сузбијање ових друштвених проблема питање будућности Србије и један од кључних услова за прикључење ЕУ. Усвојен је Закон о одузимању имовине проистекле из кривичних дела и основана је Дирекција за управљање одузетом имовином. Применом овог закона у претходне две године привремено или трајно је одузета имовина чија је вредност процењена на преко 300 милиона евра. Ова имовина је привремено, или трајно одузета од приближно 200 физичких лица против којих се воде поступци, као и од са њима повезаних правних и физичких лица, пресечени су кључни канали међународне трговине наркотицима и људима, па је на тај начин и Србија дала значајан допринос међународној борби против организованог криминала (Цветковић, 2011).

У свом другом експозеу Мирко Цветковић је истакао како ће у наредном периоду један од приоритетних задатака бити повећање ефикасности расветљавања кривичних дела и скраћење рокова за спровођење кривичних поступака, затим да је основана Агенција за борбу против корупције, као и да су драстично поштрене казне у случају откривања корупције, и да је уведена законска обавеза да сви државни функционери на републичком и локалном нивоу, руководиоци државних установа и јавних предузећа јавно саопштавају податке о имовини коју поседују (Цветковић, 2011).

Коначно, мандатар Цветковић је најавио како ће до краја мандата Владе у потпуности бити спровена реформа правосуђа, којом ће се изградити ефикасно и

независно судство и тужилаштво, учврстити владавина права и правна сигурност⁸⁵, док на пољу међународног права, према мандатару планира да настави политику стриктног поштовања свих међународних обавеза, укључујући сарадњу са Међународним судом за ратне злочине у Хагу, што укључује изручење преостала два бегунца, Ратка Младића и Горана Хацића (Цветковић, 2011). У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у другом експозеу мандатара Мирка Цветковића биће представљени и табеларно (Табела 36.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 37.).

⁸⁵ Више је него упадљиво да реформу правосуђа као по правила најављује сваки мандатар од 2001. године.

Табела 36. Други експозе Мирка Цветковића из 2011. године.

ДРУГИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА МИРКА ЦВЕТКОВИЋА (ИЗ 2011. ГОДИНЕ - 2.097 РЕЧИ)						
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије						
Опредељење за европску будућност Србије	Неприхватање независности АП КиМ	Неопходност јачања економије	Јачање социјалне одговорности Владе	Поштравање борбе против криминала и корупције	Поштовање међународног права	
Операционализација	Ратификација ССП-а	Поновно покретање преговора са косовским Албанцима	Динамичан раст привредне активности	Бесплатно високо образовање за најбоље	Доношење закона о замрзавању и одузимању имовине стечене криминалом	Очување КиМ у саставу Србије
	Добијање статуса кандидата	Опстанак и побољшање положаја српског народа на КиМ	Раст запослености	Бесплатна здравствена заштита за сиромашне	Оспособљавање државних органа (реформа полиције и правосуђа)	Инсистирање да се сви злочини једнако третирају у случају Трибунала у Хагу
	Ратификација гасног аранжмана са Газпромом	Сарадња са међународним снагама и институцијама УН на КиМ у складу са 1244	Повећање стандарда грађана	Повећање могућности за запошљавање и решавање стамбених питања младих		
	Унапређење односа са САД		Равномернији регионални развој	Повећање пензија и родна равноправност		
				Популаризација спорта		

Табела 37. Процена националних интереса у другом експозеу Мирка Цветковића из 2011. године.

**ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ДРУГОМ ЕКСПОЗЕУ МИРКА ЦВЕТКОВИЋА НА ОСНОВУ
АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ**

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Неприхватање независности АП Косово и Метохија	Опредељење за европску будућност Србије	/	/
	Витални (опасни)	Поштравање борбе против криминала и корупције	Неопходност јачања економије	/	/
	Важни (озбиљни)	/	/	/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Први експозе мандатара Ивице Дачића (26. јул 2012. године)

Мандатар Ивица Дачић је у обраћању Народној Скупштини Републике Србије 2012. године изнео изложио оквир за рад будуће Владе, а што је представио као „списак задатака, циљева и обавеза наше будуће Владе“. Према мандатару Дачићу „наш највећи и најтежи проблем са којим се Србија суочава је демографско питање, заустављање биолошког пада и изумирање нације и стварање услова за пораст животне снаге народа“ (Дачић, 2012). У вези са овим мандатар Дачић је истакао низ предуслова за подстицање повећања наталитета, од стимулисања рађања више деце у породицама, преко помоћи брачним паровима који имају потребе за вантелесном оплодњом, веће помоћи трудницама и породиљама, веће друштвене бриге о деци, укидања пореза и ограничавања трговачких маржи за опрему за бебе. Овом приликом мандатар Дачић је изнео податак да се „у Србији сваке године роди четрдесет хиљада беба мање него што је број умрлих“ и „да ако се овакав тренд настави, за два до три века најдаље, Србија ће остати празна“ и да би ови подаци требало да буду последње упозорење за увођење ванредних мера у области демографске политике. (Дачић, 2012).

Тешку економску и социјалну ситуацију је означио као један од наших најтежих и највећих проблема и истакао како је економски опоравак и препород национални приоритет времена у коме живимо.⁸⁶ Сви остали кључни циљеви ове Владе, као што су европска будућност Србије, решавање питања Косова, регионална сарадња, борба против криминала и корупције, школство, здравство и други, зависиће од тога да ли смо способни да обезбедимо економски опстанак наше земље (Дачић, 2012).

Пријем Србије у Европску унију мандатар Дачић је означио као „општи цивилизацијски напредак наше земље“ и истакао значај убрзање процеса европских интеграција, уз максималне напоре за добијање датума за отпочињање преговора са Европском унијом (Дачић, 2012). Мандатар Дачић се истакао потребу за спровођењем свега што је договорено у техничком дијалогу са Приштином и да је потребно наставити дијалог на политичком нивоу, уз учешће највиших државних функционера, али да Србија неће признати независност Косова (Дачић, 2012). А да ће се питање Косова и Метохије⁸⁷ решавати мирним средствима, унапређењем дијалога, уз поштовање

⁸⁶ У вези а овим мандатар Дачић је изнео конкретне податке: просечна нето зарада 340€ (чак и иза Албаније), 20% незапослених, исти број плата и пензија.

⁸⁷ Занимљив податак је да мандатар Дачић у експозеу из 2012. године Косово помиње седам пута, док Резолуцију 1244 не помиње ни једном.

демократских решења. У том смислу, прихватићемо резултате дијалога Београда и Приштине које је постигла претходна Влада Србије у свим досадашњим разговорима. Желимо већу одговорност у дијалогу са Европском унијом и Приштином и подизање те одговорности на виши ниво (Дачић, 2012).

У погледу спољнополитичких опредељења мандатар Дачић је истако да Србија мора да води своју спољну политику на реалистичким и прагматичним претпоставкама и да ће сарађивати са свим земљама света у интересу Србије, дакле са свим европским државама, Америком, Русијом, Кином и свим другим факторима који обликују међународну политику, на бази очувања националног идентитета и достојанства (Дачић, 2012). Јер је Србија спремна на сарадњу са сваком државом и нацијом у очувању мира, у поспешивању прогреса, јачању демократије и поштовању општих људских вредности. Србија такође жели да буде фактор мира и стабилности у региону, подржавајући европску перспективу целог региона и зато се залаже за безбедност, стабилност и добре односе на западном Балкану, док сви неспоразуми, сва отворена питања морају да буду решавана на миран начин и у духу сарадње (Дачић, 2012). „Србија пружа руку помирења. Свима. Немојмо више да се бавимо прошлошћу, бавимо се будућношћу. Желимо добре односе, уз узајамно поштовање суверенитета и територијалног интегритета сваке државе.“ (Дачић, 2012).

Истовремено, Влада ће се у оквиру Споразума о специјалним односима залагати за потпуно поштовање Дејтонског мировног споразума и развијати најјаче политичке, економске и културне односе и сарадњу са Републиком Српском. Влада Србије водиће оштру борбу против организованог криминала, а у сарадњи са демократским светом бориће се и против свих облика тероризма. Мандатар Дачић је истакао како ће Влада Републике Србије наставити са реформом одбрамбеног и безбедносног сектора са циљем да војска, полиција и службе безбедности буду главни ослонац заштите грађана и државе, уз истовремено јачање механизма цивилне контроле њиховог рада у циљу спречавања злоупотребе и прекорачења овлашћења. Он је чак подржао захтеве за отварање досијеа тајних и полицијских служби, на „начин који неће угрозити безбедносни систем земље“ (Дачић, 2012).

У погледу националних мањина мандатар Дачић је посебно истакао добру сарадњу (коју је као министар унутрашњих послова имао) са припадницима мађарске националне мањине и Савезом војвођанских Мађара, која је умногоме допринела да број међунационалних инцидената буде најмањи у протеклих десет година. Док је у вези са албанском националном заједницом на Југу Србије истакао како Албанцима

жели да понуди интеграцију у политички и социјални систем Србије, а да се „против криминала, екстремизма и тероризма заједнички оштро боримо“, јер као и свака друга модерна и демократска држава, „желимо договор о заједничком животу у интересу мира и безбедности и за Србе и за Албанце који живе на југу Србије“ (Дачић, 2012).

У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у првом експозеу мандатара Ивице Дачића биће представљени и табеларно (Табела 38.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 39.).

Табела 38. Први експозе Ивице Дачића из 2012. године.

ПРВИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ИВИЦЕ ДАЧИЋА (ИЗ 2012. ГОДИНЕ - 6.382 РЕЧИ)							
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије							
Демографско питање	Економски опоравак и препород	Европска будућност Србије	Решавање питања КиМ	Сарадња с другим државама	Енергетска политика Србије	Борба против криминала и корупције	Школство, здравство
Операционализација	Стимулисања рађања више деце у породицама .	Социјални договор између Владе, запослених и послодаваца	Убрзање процеса пријема и добијање датума почетка преговора	Непризнавање независности КиМ	Сарадња са свим земљама света, посебно са великим силама	Подизање енергетске безбедности	
	Помоћ у вези са вантелесном оплодњом	Формирање Националног савета за економски опоравак	Испуњавање копенхашких критеријума	Спровођење договора из техничког дијалога	Залагање за безбедност, стабилност и добре односе на Балкану	Замена штетних енергената обновљивим изворима	
	Помоћи трудницама и породилјама	Јасна стратегија економског развоја		Дијалог заједно са ЕУ	Добри односи, уз узајамно поштовање суверенитета и територијалног интегритета сваке државе	Развој Србије као транзитне руте и складишта за енергенте	
	Веће друштвене бриге о деци	Покретање великих инвестиционих пројеката		Осигурање безбедности за Србе на КиМ	Развијање најјачих политичких, економских и културних односа са РС	Успостављање и развој тржишта енергената према ЕУ стандардима	
	Укидања пореза и ограничавања трговачких маржи за опрему за бебе	Повећање БДП-а		Заштита историјске и културне баштине		Почетак изградње Јужног тока	
		Привлачење страних инвестиција		Јачање привреде на локалу и повратак прогнаних			
		Успешан рад банака					

Табела 39. Процена националних интереса у првом експозеу Ивице Дачића из 2011. године.

ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ПРВОМ ЕКСПОЗЕУ ИВИЦЕ ДАЧИЋА НА ОСНОВУ АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Демографско питање	Улазак у Европску унију	/	/
	Витални (опасни)	Непризнавање независности КиМ	Економски опоравак	/	/
	Важни (озбиљни)	Борба против криминала и корупције	/	/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Други експозе мандатара Ивице Дачића (30. август 2013. године)

На самом почетку свог другог експозеа из 2013. године мандатар Ивица Дачић помиње „националне и државне интересе“, али у контексту да су они у свим бившим државама (од СФРЈ, преко СРЈ и СЦГ до Републике Србије) били доведени у питање због распада свих држава, сецесије КиМ, двоструких стандарда међународне заједнице и економским осиромашењем. Мандатар Дачић као испуњење два велика политичка циља владе, Дачић наводи почетак преговора са представницима КиМ и добијање датума отпочињања преговора за чланство у ЕУ, и у вези са тим истиче како је Србија „...данас призната као земља која има реч и којој се у ту реч верује“ (Дачић, 2013).

Као национални приоритет мандатар Дачић истиче економски опоравак, „управо због тога што ће сви осали циљеви зависити од економског опстанка Републике Србије“ (Дачић, 2013). У наставку већи део експозеа је посвећен набрајању проблема који је Влада наследила, као и истицању достигнућа претходне. Тако мандатар Дачић истиче како је протеклих годину дана ова Влада у изузетно тешким међународним околностима, без готово иједног савезника на западу, успела да направи вероватно и најкрупније кораке напред. Почели смо да преговарамо са Приштином, отварајући сасвим ново поглавље за припаднике нашег народа на Косову и Метохији. Поглавље које ће им омогућити да буду међународно признати и прихваћени као политички субјект, чији глас се поштује и уважава, али које ће их истовремено заштитити и омогућити им нормалан живот, без страха од било чије доминације и насилног одвајања од Србије (Дачић, 2013). Он је поновио како је „остварен вишедеценијски циљ јер не ја Видовдан Европски савет одлучио да отпочне преговоре о приступању и чланству Републике Србије у Европској унији, без додатних услова“ (Дачић, 2013). Мандатар Дачић је такође истакао и како Србија наставља енергичну борбу против криминала и корупције и је у компликовананој међународној ситуацији очекује борба за праведно решење косовског питања⁸⁸, заустављање економског суноврата и борба за свако ново радно место (Дачић, 2013). У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у другом експозеу мандатара Мирка Цветковића биће представљени и табеларно (Табела 40.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 41.).

⁸⁸ Можда је занимљив податак да мандатар Дачић у свом другом експозеу Косово помиње само два пута, а Резолуцију 1244 не помиње ни једном.

Табела 40. Други експозе Ивице Дачића из 2013. године.

ДРУГИ ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА ИВИЦЕ ДАЧИЋА (ИЗ 2013. ГОДИНЕ - 2.527 РЕЧИ)					
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије					
	Праведно решење косовског питања	Улазак у Европску унију	Економски опоравак	Нова визија Србије	Борба против криминала и корупције
Операционализација	Почетак преговора са Приштином	Завршетак преговора о прикључењу ЕУ	Јасан план мера финансијске и економске политике	Социјална заштита	Нулта толеранција и високе казне за непоштовање закона и привредни криминал, као и за неплаћање пореза
			Промена начина на који се води економска политика	Консолидоване јавне финансије	
			Извести економију и државне финансије на пут одрживости	Корпоратизација привреде	
			Стабилизација јавних финансија	Смислена законска регулатива	
			Креирање одрживог и повољног пословног окружења		

Табела 41. Процена националних интереса у другом експозеу Ивице Дачића из 2013. године.

**ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ДРУГОМ ЕКСПОЗЕУ ИВИЦЕ ДАЧИЋА НА ОСНОВУ АДАПТИРАНЕ
НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ**

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Праведно решење косовског питања	Улазак у Европску унију	/	/
	Витални (опасни)	Борба против криминала и корупције	Економски опоравак	/	/
	Важни (озбиљни)	/	/	/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

Експозе мандатара Александра Вучића (27. април 2014. године)

Експозе мандатара Александра Вучића из 27.04.2014. године по обиму превазилази све до сада анализирани експозе заједно. Експозе мандатара Вучића се у односу на остале експозе истиче и у смислу операционализације мера које ће Влада предузети и конкретизације резултата које Влада планира да оствари. Мандатар Вучић је у обраћању Народној скупштини у највећој мери био усмерен на планиране економске и институционалне реформе, о чему најбољу илустрацију даје чињеница да операционализација ових циљева у три временске фазе обухватила 80% целокупног експозеа. Дакле, Вучићев експозе напушта праксу консекутивног набрајања општих циљева и њихову операционализацију, те је код њега први део фокусиран на временске рокове („краткорочни“ – првих стотину дана, „средњерочни“ – до краја текуће године, „дугорочни“ – од 2015. до 2017. године). Тек након тога мандатар Вучић истиче „акутна“ питања која могу да се сврстају у виталне националне интересе, а ту се пре свега мисли на питање Косова и Метохије и добре спољнополитичке односе са акцентом на региону Западног Балкана (Табела 42.).

Према мандатару Вучићу, „први и најважнији циљ ове владе јесте да трансформише српску економију у модерну, прилагођену новим глобализованим тржиштима 21. века. То је једини начин да се обезбеди бољи животни стандард на дужи период, а не само на годину или две“ (Вучић, 2014). Очигледно је да су економски интереси фокус његовог експозеа, док квантитет заступљености ове области у експозеу говори о интензитету овог интереса који може да се води као егзистенцијални или витални. Такође, „Стратешки циљ Србије јесте да подигне степен енергетске безбедности искоришћењем расположивих ресурса и конвенционалних необновљивих и обновљивих извора енергије.“ Имајући у виду да је у међувремену прекинут пројекат Јужног тока чији би један крак ишао кроз Србију, питање је да ли и како се наведени стратешки циљ променио и прилагодио. Вучић даље каже да ће „приоритети владе у области енергетске политике Републике Србије бити подизање енергетске безбедности и сигурности као и подизање свести код доносиоца одлука да је енергетска безбедност државе апсолутни приоритет“ (Вучић, 2014).

Табела 42. Први експозе Александра Вучића из 2014. године – реформе у три фазе.

ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА 2014. (22.856 речи)			
Прецизан програм споровђења реформи кроз три фазе			
	Првих сто дана	До краја 2014.	Реформе 2015-2017.
Операционализиција	Фискална консолидација	Агресивна борба против сиве економије	Да 2015. године наша земља учини највећи напредак на Глобалном индексу конкурентности међу свим земљама света, а да до 2018. године будемо рангирани међу првим земљама југоисточне Европе
	Консолидација финансијског сектора, под контролом државе	Решавање проблема ненаплативих потраживања и неликвидности привреде	Ефикасна реализација приоритетних инвестиционих и инфраструктурних пројеката
	Дефинисање начина и стварање одговарајућег законског оквира за решење питања предузећа у реструктурирању;	Дефинисање жељеног (циљног) стања јавне управе, са посебним освртом на здравство, просвету и науку, и државну управу и локалну самоуправу, укључујући и циљни број запослених	Телекомуникације и туризам, излазак на нова тржишта и повећање извоза српске робе, развој енергетике и пољопривреде (повећање пољопривредне производње за 30%)
	Усвајање стратегије реструктурирања и приватизација преосталих државних предузећа и отпочињање са њеном реализацијом	Увођење правичних платних разреда и дефинисане динамике повећања зарада и смањења броја запослених кроз преговоре са синдикатима	Реформе образовања и науке, државен управе и локалне самоуправе, здравства и унапређење социјалне политике
	Промена законског оквира који дефинише услове пословања у Србији	Реформа судства	Увођење реда у област спорта кроз решавање питања приватизације у спорту и финансирања спорта
	Антирецесионе мере економске политике		Успостављање предвидиве и конзистентне политике у домену културе и отварање реконструисаног Народног музеја

Поред овога мандатар Вучић у експозеу детаљно представио будућу политику Владе према проблему Косова и Метохије, борби против корупције и организованог криминала, односима у региону и свету и проблемима везаним за негативан демографски развој Србије. У складу са наведеним и ради бољег прегледа циљеви Владе који су изнети у експозеу мандатара Александра Вучића биће представљени и табеларно (Табела 43.), а консеквентно томе и препознати национални интереси на основу адаптиране Нектерлајндове матрице (Табела 44.).

Табела 43. Први експозе Александра Вучића из 2014. године.

ЕКСПОЗЕ МАНДАТАРА АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА (ИЗ 2014. ГОДИНЕ - 22.856 РЕЧИ)					
Приоритети деловања, односно циљеви Владе Републике Србије					
	Обезбеђивање бољег животног стандарда (грађана) на дужи период	Добри односи у региону, Европи и свету	Косово и Метохија	Борба против (организованог) криминала и корупције	Демографија
Операционализиција	Трансформација српске економије и подстицање приватног сектора (мала и средња предузећа), као смањење броја запослених у јавном сектору, консолидовање буџета („смањење расхода и повећање прихода“)	Унапређење економских веза и промовисање добрих односа са свим државама и ујајмна сагласност у вези са територијалним интегритетом сваке земље	Наставак Брислског дијалога и нормализација живота Срба на Косову и Метохији	Измене закона и доношење нових	Заштита мањинских права
	Затворити сва преговарачка поглавља до 2018. године и Србија до краја ове деценије у ЕУ, За 2-3 године Србија „најживља и најпривлачнија економија у Југоисточној Европи“	Развијање најближих односа са Републиком Српском („јака Србија значи и увек стабилну Републику Српску“)	Без признавања Косово и Метохије као независне државе, а свако решење у оквиру дијалога под окриљем ЕУ	Већа овлашћења тужиоца	Национални савети националних мањина
	„Већ од краја 2016. грађани ће имати и здравију економију и више плате и заустављање раста јавног дуга и нижи фискални дефицит“ („буџетски дефицит 3% до 4% БДП, а јавни дуг на ниво од око 75% БДП, „до 2018. године приватни сектор већи од јавног“	Очување слободе, одбрана интегритета и права на сопствени политички став и доношење суверених одлука	Суживот са Албанцима	Реконструкција зграда у којима су смештени правосудни органи	Унапређење положаја Рома
	„Пакет реформских закона“, „поштовани посланици, ваш је посао да седате дан и ноћ, викендима и празницима“, „јешћете, спавати и умивати се у овој сали“	Учешће наших оружаних снага у мировним мисијама	Отпочињање преговора о имовини и очувању културне и црквене баштине на КиМ	„Ударни тимови за прогон организованог криминала и корупције“	
		Сарадња са Русијом, САД, Кином...	Подизање степена енергетске безбедности	Тужилаштво добија службу за финансијску форензику	

Табела 44. Процена националних интереса у првом експозеу Александра Вучића из 2014. године.

ПРОЦЕНА НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА У ЕКСПОЗЕУ АЛЕКСАНДРА ВУЧИЋА НА ОСНОВУ АДАПТИРАНЕ НЕКТЕРЛАЈНОВЕ МАТРИЦЕ ЗА АНАЛИЗУ

		Основни интереси			
		Одбрамбени интереси	Економски интереси	Интереси у региону Западног Балкана	Идеолошки интереси
Интензитет интереса	Егзистенцијални (критични)	Косово и Метохија		/	/
	Витални (опасни)	1. Борба против (организованог) криминала и корупције 2. Демографија	Обезбеђивање бољег животног стандарда (грађана) на дужи период	Добри односи у региону, Европи и свету	/
	Важни (озбиљни)			/	/
	Маргинални (узнемирујући)	/	/	/	/

4.3. ОДНОСИ МОЋИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВА/ЈЕДИНИЦА РПБКЗБ

На основу утврђених индексних вредности моћи намеће се више него очекиван закључак да су све државе/јединице регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкана мале државе. Такође донекле очекиван закључак је да су државе РПБКЗБ мање или више уједначене у односу на моћ којом располажу, односно да разлике у моћи нису толике да би се нека западнобалканска држава могла сматрати већом силом у односу на остале, па чак ни да се не може очекивати да ће нека о њих у ближој будућности постати значајнија сила у односу на остатак Западног Балкана.

У погледу индексних вредности моћи у категорији која је везана за становништво, Србија има апсолутну предност по свим индикаторима у односу на друге државе поткомплекса Западни Балкан (Табела 45.). Највећа предност Србије је у броју војног особља, где Србија, према преузетим вредностима из *CIA World Factbook* базе, има 52.000 активних припадника у војске, док све остале земље заједно имају 61.144 припадника, и где Србија има чак 170.000 резервиста у односу на 129.480 колико има остатак Западнобалканског поткомплекса.

Занимљив податак је у вези са годишњим приливом војно способних на годишњем нивоу где због негативног природног прираштаја јужнословенских народа, Албанци (Албанци у Албанији и Албанци на Косову) због позитивног природног прираштаја имају предност у односу на све остале, без обзира што у укупном броју становника нису најбројнији. Годишњи прилив војно способних Албанаца је 97.000 (62.000 у Албанији и 35.000 на Косову).

Табела 45. Односи моћи држава РБПКЗБ - Становништво.

СТАНОВНИШТВО	ИНДИКАТОРИ	БиХ	Србија ⁸⁹	Македонија	Албанија	Хрватска	Црна Гора	Косово*
	укупан број становника	3.867.055	7.176.794	2.095.000	3.029.278	4.464.844	647.073	1.871.000
	укупно мушкараца	2.400.000	3.500.000	1.050.000	1.515.000	2.100.000	291.000	990.000
	број војно способних	2.000.000	2.775.000	860.000	1.300.000	1.612.000	280.000	820.000
	годишњи прилив (број оних који постају војно способни) на годишњем нивоу	52.000	86.000	31.000	62.000	55.500	3.120	35.000
	број активног војног особља	15.000	52.000	8.000	14.550	21.500	2.094	0
	број резервиста	7.000	170.000	15.480	5.000	102.000	/	0

Табела 46. Односи моћи држава РБПКЗБ - Економски параметри.

ЕКОНОМСКИ ПАРАМЕТРИ	ИНДИКАТОРИ (у милионима америчких долара)	БиХ	Србија ⁹⁰	Македонија	Албанија	Хрватска	Црна Гора	Косово*
	годишњи буџет за одбрану	250 \$	830 \$	373 \$	110 \$	958 \$	39 \$	0
	спољни дуг	11.200 \$	36.090 \$	7.241 \$	8.782 \$	62.090 \$	1.576 \$	411 \$
	девизне и златне резерве	4.625 \$	11.680 \$	2.615 \$	2.852 \$	13.940 \$	600 \$	/
	паритет куповне моћи	38.290 \$	95.840 \$	28.890 \$	31.590 \$	88.730 \$	9.829 \$	17.630 \$

⁸⁹ Подаци су дати без становника који живе на простору Косова и Метохије

⁹⁰ Подаци су дати без економских параметара са простора Косова и Метохије

Када је реч о подацима који се односе на индикаторе у оквиру категорије војних капацитета они су у складу са родовима војске и у складу са *CIA World Factbook* матрицом разврстани у три поткатегорије (Табела 47.). Међутим на основу прегледа регионалне безбедносне динамике у последњих двадесетак година као да се намеће утисак да у односима западнобалканских држава нису сва три рода војске подједнако значајни. Обзиром да све државе поткомплекса немају излазак на море сасвим је логично да немају ни ратну морнарицу. Према преузетим подацима Хрватска има 28 патролних бродова и два минополагача, у односу на 13 патролних бродова и 8 минополагача колико имају све остале државе Западног Балкана. Ипак имајући у виду да ратна морнарица готово да никакав утицај није имала у ратовима Хрватској, Босни и Херцеговини, на Косову и у Македонији, овој предности коју Хрватска има неће бити придаван посебан значај.

У односу на податке који су везани за ратно ваздухопловство испада да Србија има апсолутну предност у односу на друге државе Западнобалканског поткомплекса. Наиме, Србија има укупно 123 ваздухоплова од чега 41 борбени авион (од чега 24 ловца), наспрам свих осталих држава које заједно имају 166 ваздухоплова од чега 16 борбених авиона (сви борбени авиони су ловци, где су четири црногорска на ремонту). Ипак у вези са овим подацима потребно је изразити и одређену резерву, бар у случају Србије, а на основу спорадичних извештаја/изјава о стању у ратном ваздухопловству Србије који се спорадично појављују у медијима, као и у односу на то какву војну моћ Србија показује на аеромитинзима.

На крају логично највећи значај би, бар на основу претходних ратова, требало да има наоружање и војна опрема копнене војске. На први поглед изненађују подаци по којима Албанија и Црна Гора немају ни један тенк, где Албанија нама ништа од артиљеријског оруђа и ракетних система и где Црна Гора има само 16 оклопних возила. У погледу броја тенкова Србија предњачи и има мало мање него све остале државе заједно, док је у броју оклопних возила Албанија на првом месту, а Србија и Хрватска су изједначене.

На овом месту је потребно истаћи и одређену дозу резерве у погледу тачности преузетих података, која се у одређеној мери може компензовати чињеницом да су подаци прикупљани на јединствен начин и од стране једног актера – Централне обавештајне агенције САД. Још један недостатак, поред ове резерве у погледу тачности, споран је и њихов квантитативни израз односно давање огољених бројева на пример тенкова, ракетних система, борбених авиона – ловаца или оклопних возила, а што се не

чини довољним обзиром да није јасно у каквом је стању то оружје, оруђе или средство, какве су му борбене карактеристике, каква је убојита моћ, колика је аутономија рада, обученост посаде итд. Ипак имајући у виду да је коришћена јединствена методологија за све држава/јединице Западног Балкана чак и ове огољене цифре пружају могућност каквог –таквог поређења.

Имајући све то у виду чини се да су економски параметри најзахвалнији за компарирање (Табела 46.). По овим индикаторима Србија и Хрватска су далеко испред свих других држава у поткомплексу, с том разликом што Хрватска има дупло већи спољни дуг од Србије. У погледу најважнијег економског параметра које се односи на војне буџете потребно је истаћи да све друге државе заједно немају колико Хрватска или Србија имају понаособ. ипак и ове податке би требало анализирати у ширем контексту, односно било би добро међусобно укрштати па рецимо податак по којем Хрватска има 21.500 припадника активних војних снага у односу на 52.000 српских и где је хрватски војни буџет 0,958 милијарди долара, а српски 0,83 милијарде долара, то онда упућује на закључак да су хрватске војне снаге боље опремљене (модернијом/скупљом опремом), боље плаћене, боље увежбане итд.

Табела 47. Односи моћи држава РБПКЗБ – Војни капацитети.

ВОЈНИ КАПАЦИТЕТИ		ИНДИКАТОРИ	БиХ	Србија	Македонија	Албанија	Хрватска	Црна Гора	Косово*
	копнена војска	тенкови (сви)	149	225	31	0	72	0	0
		оклопна борбена возила	100	575	259	700	574	16	0
		самоходно артиљеријско оруђе	15	72	176	0	21	73	0
		вучно (непокретно) артиљеријско оруђе	40	144		0	70		0
		ракетни системи	110	82		0	92		0
	ратно ваздухопловство	сви ваздухоплови	20	123	24	22	68	32	0
		сви хеликоптери	20	37	11	22	31	20 (14)	0
		борбени хеликоптери	0	0	0	0	0	0	0
		борбени авиони (са фиксним крилима)	0	41	0	0	12	4 (0)	0
авиони ловци		0	24	0	0	12	4 (0)	0	
авиони за обуку		0	38	12	0	18	3	0	
транспортне летелице		11	40	12	22	23	21	0	
ратна морнарица	сва пловила	0	19	0	31	28	13	0	
	носачи авиона	0	0	0	0	0	0	0	
	фрегате	0	0	0	0	0	2	0	
	разарачи	0	0	0	0	0	2 (за ремонт)	0	
	корвете	0	0	0	0	0	2 (за ремонт)	0	
	подморнице	0	0	0	0	0	2 (за ремонт)	0	
	патролни бродови	0	7	0	28	4	2	0	
	бродови минополагачи	0	5	0	2	1	/	0	

Табела 48. Односи моћи држава РБПКЗБ - Логистика.

ЛОГИСТИКА	ИНДИКАТОРИ	БиХ	Србија ⁹¹	Македонија	Албанија	Хрватска	Црна Гора	Косово*
	радна снага	1.470.000	2.890.000	970.000	1.077.000	1.703.000	253.000	483.200
	капацитети поморског транспорта	0	0	0	17	77	/	0
	главне луке и терминали	0	0	0	4	6	2	0
	дужина друмске мреже	22.926	41.913	14.182	18.000	29.343	7.742	2.003
	дужина железничке мреже	601	3.379	699	339	2.722	250	333
	употребљиви аеродроми	24	26	10	4	69	5	3

Табела 49. Односи моћи држава РБПКЗБ – Природни ресурси.

ПРИРОДНИ РЕСУРСИ	ИНДИКАТОРИ (барела дневно)	БиХ	Србија ⁹²	Македонија	Албанија	Хрватска	Црна Гора	Косово*
	производња нафте	0	16.840	0	20.510	10.070	0	0
	потрошња нафте	36.000	77.200	15.070	28.000	84.000	6.000	/
	процењене нафтне резерве	0	77,5 мил.	0	164 мил.	71 мил.	0	/

⁹¹ Подаци су дати без становника који живе на простору Косова и Метохије и без инфраструктурне мреже на том простору

⁹² Подаци су дати без производње и потрошње на простору Косова и Метохије

И на крају у вези са подацима који се односе на логистику, потребно је истаћи велику предност у односу на радно способно становништво које има Србија у односу на остатак поткомплекса, као и у погледу друмске и железничке мреже (што је донекле и очекивано имајући у виду конфигурацију терена и величину територије Србије) и помало изненађујући податак о броју употребљивих аеродрома у Хрватској (Табела 48.). Насупрот овоме подаци који се односе на природна богатства не представљају нарочито индикативне параметре обзиром на релативно скромне процењене резерве и производњу нафте и нафтних деривата (Табела 49.).

Иако на основу података који су преузети из *CIA World Factbook* базе Хрватска и Србија имају доминантне капацитете моћи у односу на друге државе регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан, потребно је нагласити да су у глобалним размерама то прилично скромни капацитети моћи. Хрватска и Србија се као водеће земље у региону налазе на 68. и 83. од укупно 126 држава чије се моћи компарирају, а ове позиције свакако не уливају наду да би Хрватска или Србија у догледно време могле постати регионалне силе.

4.4. ОДНОСИ СНАГЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВА/ЈЕДИНИЦА РПБКЗБ

Иако Фонд за мир на својој интернет презентацији објављује *Fragile states index* листе још од 2005. године, у овој дисертацији ће за компаративну анализу бити преузете индексне вредности индикатора снаге западнобалканских држава од 2007. године, а закључно са 2015. годином и то из четири кључна разлога, два формална и два суштинска разлога. У анализи Фонда за мир из 2005. године обухваћено је 76 држава које су сврстане у пет категорија. Већ од наредне године анализа је проширена на 146 држава и на сада већ стандардних 11 категорија снаге држава. Од 2007. године анализом је било обухваћено сада већ стандардних 177 држава, с' тим да је од 2013. године придодат и Јужни Судан, чиме је анализа проширена на 178 држава. Тако да се први (формални) разлог односи на немогућност поређења позиција које су државе заузимале имајући у виду број држава који је обухваћен анализом из 2005. и 2006. године, док се други (формални) разлог односи на друкчију категоризацију чиме се из анализе искључује листа из 2005. године. Трећи (суштински) разлог је везан за чињеницу да су у анализи из 2005. године од западнобалканских држава биле обухваћене само Босна и Херцеговина и Србија и Црна Гора (које су тада чиниле Државну заједницу СЦГ, односно јединствен

политички ентитет), тако да је јасно да се на бази индексних вредности индикатора снаге ове две државе не може правити компаративна анализа свих јединица регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан. Иако су анализом Фонда за мир из 2006. године обухваћене тада све западнобалканске државе, ни ова листа неће бити коришћена за компаративну анализу, обзиром су Србија и Црна Гора третиране као једна држава, иако је Црна Гора још у мају 2006. године након референдума прогласила независност, а чиме је комплетиран списак међународно признатих држава, а које и представљају примарни фокус предмета проучавања у овој дисертацији. Ово уједно представља и четврти (суштински) разлог због којег ће у анализи бити примарно коришћене листе слабих држава од 2007. године.

Оваква методолошка одлука наравно не значи да би у потпуности требало игнорисати податке из 2005. и 2006. године. Наиме истраживачи Фонда за мир су 2005. године пратили индикаторе у 76 држава света које су сврставали у 5 (пет) категорија, а од западнобалканских држава у анализу си биле укључене само Босна и Херцеговина и Србија и Црна Гора (тада јединствена држава – државна заједница). Босна и Херцеговина је најлошије резултате остваривала у областима које су у вези са спољном интервенцијом (максималних 10 индексних поена), неуједначеним економским развојем и безбедносним апаратом (чак 9 поена), фрагментизација елита (8.7), колективно незадовољство (8.6), легитимитет државе (8.5) и избеглице и интерно расељена лица (8). Босна и Херцеговина у 2005. години имала укупно 93.5 индексних поена, тако да се наша у другој категорији и на 22. месту од укупно 76 држава. Србија и Црна Гора су исте године била у четвртој групи и на 66. месту, јер је имала укупан збор индексних поена од 80, док је најлошији индексни резултат (преко 8) имала у области која се односи на фрагментизацију елите (9.6) и неуједначен економски развој (9).

FSI матрица је 2006. години примењена за анализу снаге 146 држава које су сврстане у стандардних 11 (једанаест) категорија. Најлошије резултате од држава, односно јединица регионалног безбедносног поткомплекса Западни Балкан имала је Босна и Херцеговина, која се са укупним збиром индексних вредности од 88.5 налазила на 35. месту у четвртој категорији. Посебно је занимљиво да је БиХ и у 2006. години имала максималну негативну вредност у области спољне интервенције (10), а такође и високе вредности и у другим областима попут фрагментизације елите (8.7), колективног незадовољства (8.6), областима везаних за избеглице и интерно расељена лица (8.5), као и легитимитета државе (8.1). Државна заједница Србија и Црна Гора (као још увек једна

држава) налазила се на 55 месту у четвртој категорији, јер је укупно остварила 83.8 поена. Најлошије резултате СЦГ је имала у областима фрагментизације елите и колективног незадовољства (8.6 поена), затим областима која се односе на избеглице и интерно расељена лица (8.5) и неуједначени економски развој (8). У анализи из исте године, Македонија се 78. месту са укупно 75.1 бодова у петој категорији, Албанија се налазила на 94. месту са укупно 68.6 бодова у шестој категорији, и као најбоље рангирана Хрватска на 104. месту са 61.9 бодова и такође у шестој категорији. Занимљиво је да ни једна од ове три државе ни у једној области није остварила резултат од осам или више индексних поена.

Снага Републике Босне и Херцеговине

Босна и Херцеговина (Табела 50.), бар по индексним вредностима које се објављују у извештајима Фонда за мир, представља најслабију западнобалканску државу. Босна и Херцеговина се све до 2012. године налазила у четвртој категорији (категорија високог упозорења), након чега прави и највећи напредак (чак 10 позиција), па од тада из године у годину бележи укупан збир индексних вредности мањи од 80, што је сврстава у категорију пет (категорија упозорења). Босна и Херцеговина такође представља државу која је у посматраном периоду имала највећи напредак у укупном збиру индексних вредности, чак 7.1 индексни поен. Највеће вредности, односно најлошије резултате Босна и Херцеговина бележи у фракционализације елита (8.8), спољне интервенције (8.2) и колективног незадовољства (8). Овако лоши резултати су можда и очекивани имајући у виду национално-политичку поларизованост и постојање три ентитета, па и бирократску нефункционалност, о којој је већ било речи, а која свакако доводи и до фракционализације елита, потребе међународног интервенционизма, али и незадовољства грађана. Управо овакве вредности упућују на области у којима је БиХ и најрањивија и где се са правом поставља питање, шта ће се дешавати након повлачења међународних институција.

Табела 50. Снага БиХ.

СНАГА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозгова)	Неуједначен економски	Сиромаштво и економска	Легитимитет државе	Јавни сервиси/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	6.1	8.0	8.3	6.0	7.2	6.0	7.6	5.6	5.3	7.3	8.3	8.8	84.5	54	4
2008	177	11	6.1	8.0	8.5	6.0	7.2	5.5	7.9	5.4	5.3	7.3	8.6	8.5	84.3	54	4
2009	177	11	5.5	7.2	8.2	5.8	7.3	5.5	8.2	5.6	5.4	7.4	8.7	8.5	83.3	63	4
2010	177	11	5.3	7.1	8.7	5.6	7.1	5.7	8.0	5.4	5.9	7.2	9.2	8.3	83.5	60	4
2011	177	11	5.0	6.8	8.4	5.9	6.8	5.2	7.6	5.0	6.1	7.0	9.2	8.0	80.9	69	4
2012	177	11	4.7	6.5	8.0	5.8	6.5	5.5	7.0	4.7	6.1	6.7	8.7	7.7	77.9	79	5
2013	178	11	4.4	6.8	7.7	5.6	6.2	5.2	6.7	4.4	6.4	6.4	8.7	8.0	76.5	83	5
2014	178	11	4.1	6.8	7.4	5.8	5.9	5.5	6.8	4.4	6.1	6.5	8.7	7.9	75.9	86	5
2015	178	11	6.1	7.3	7.1	5.5	5.6	5.8	7.0	4.1	5.8	6.2	8.7	8.2	77.4	79	5
Просек			5.3	7.2	8	5.8	6.6	5.5	7.4	5	5.8	6.9	8.8	8.2	80		

Босна и Херцеговина у посматраном периоду бележи значајан напредак у областима које се односе на неуједначен економски развој (-1.6 индексних поена), јавни сервиси (-1.5), колективно незадовољство (-1.2) и безбедносни апарат (-1.1), док је приметан негативан тренд код индикатора којима се прате људска права и владавина права и фракционализација елите.

Уопштено гледано Босна и Херцеговина има позитиван тренд, који се огледа у смањивању индексних вредности, па тако уз Србију, бележи највећи напредак од 2007. године када се прате индикатори за готово све земље света (највећи напредак у посматраном периоду, а у односу на прво годину је био 2014. године, чак 32 места). Ипак треба рећи и да је у 2015. години Босна и Херцеговина забележила значајнији пад, за чак седам места, односно 1.5 индексних поена. Разлоге за ово највише треба тражити у слабењу индикатора демографског кретања, што је помало и изненађење имајући у виду да западнобалканска мигрантска рута не пролази кроз Босну и Херцеговину.

Снага Републике Србије

Србија (Табела 51.) је по вредностима добијеним применом *FSI* матрице, а након Босне и Херцеговине, најслабија држава Западног Балкана. Међутим, Србија је такође држава која је забележила највећи напредак, бар што се броја места тиче, тако да се 2014. године налазила на 100. месту, што је напредак од чак 34 места у односу на 2006. годину. По укупном просеку индексних вредности Србија се 2007. и 2008. године налазила у категорији четири (категирија високог упозорења), а од 2009. године се усталила у категорији пет (категирија упозорења).

Табела 51. Снага Србије.

СНАГА СРБИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозга)	Неуједначен економски развој	Сиромаштво и економска	Легитимитет државе	Јавни сервис/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	6.0	8.0	7.7	5.5	7.7	6.5	7.5	5.0	6.1	6.3	8.0	6.8	81.1	66	4
2008	177	11	6.0	7.3	7.9	5.5	7.5	6.5	7.4	5.0	6.1	6.3	8.0	6.6	80.1	70	4
2009	177	11	5.8	7.3	7.9	5.5	7.4	5.9	7.3	5.2	5.8	6.3	7.9	6.9	79.2	78	5
2010	177	11	5.6	6.9	7.8	5.3	6.9	6.2	6.8	5.2	5.6	6.5	8.0	7.0	77.8	86	5
2011	177	11	5.3	6.4	7.5	5.0	6.5	5.7	6.5	4.9	5.3	6.5	8.0	6.8	74.4	98	5
2012	177	11	5.0	6.3	7.9	4.7	6.2	6.2	6.6	4.6	5.8	6.4	8.0	7.3	75.0	89	5
2013	178	11	4.7	6.6	8.0	4.7	5.9	6.5	6.3	4.7	5.5	6.5	8.0	7.0	74.4	92	5
2014	178	11	4.2	6.5	8.0	5.0	5.6	6.4	5.8	4.4	5.2	6.2	8.0	6.7	72.0	100	5
2015	178	11	5.5	7.0	8.1	5.3	5.3	6.7	5.7	4.7	4.9	6.0	8.0	6.6	73.8	92	5
Просек			5.3	6.9	7.9	5.2	6.6	6.3	6.7	4.9	5.6	6.3	8.0	6.9	76.4		

Имајући у виду да је у дисертацији посебан нагласак стављен на Републику Србију, односно националну безбедност Републике Србије, очекиван је и нешто детаљнији

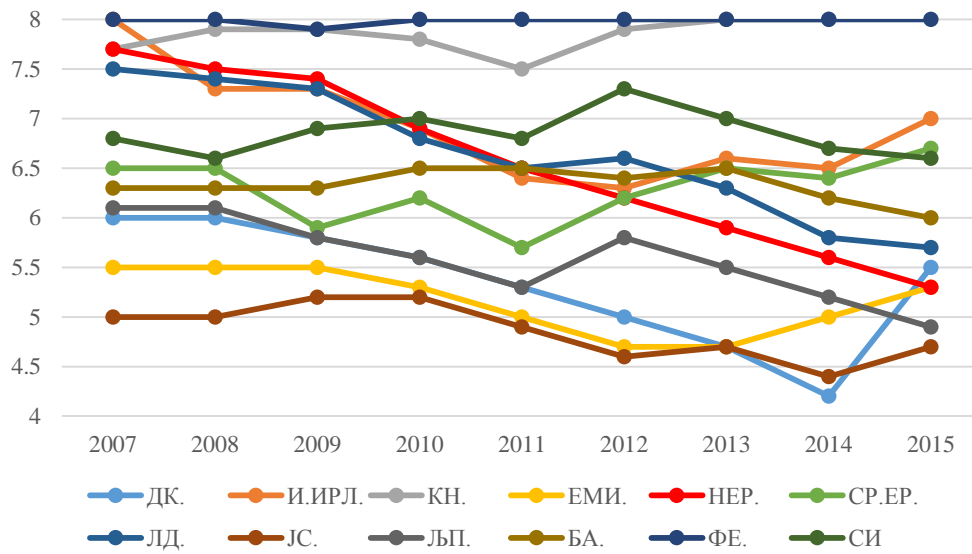
приказ индексних вредности везаних за индикаторе снаге/слабости. Тако да ће преузети подаци Фонда за мир, а који су везани за снагу Србије бити представљени и графички.

Графикон 4. Снага Републике Србије - просечне вредности.

У периоду од 2007. до 2015. године, Србија је бележила најлошије резултате у областима које се односе на фракционализацију елите (просек 8.0) и колективно незадовољство (просек 7.9). Посебно је забрињава податак да индексна вредност за мерење фракционализације елите у посматраном периоду стагнира (са изузетком 2009. године), док индексне вредности колективног незадовољства имају чак и негативан тренд (увећање од 0.4). Највећи напредак у посматраном периоду је остварен у погледу легитимитета државе (-1.8) и неуједначеног економског развоја (-1.6). Једина област у којој су у Србији у посматраном периоду у просеку бележене вредности нише од пет јесте област јавних служби са просеком од 4.9. (Графикон 4.).

Република Србија - трендови индексних вредности

Графикон 5. Трендови индексних вредности.

Посебан куриозитет представља податак да индексне вредности чак шест од укупно дванаест индикатора имају негативан тренд раста преласком из 2014. у 2015. годину (демографска кретања, избеглице и ИРЛ, емиграција/одлив мозгова, сиромаштво и економска регресија, јавни сервис и колективно незадовољство). У последњих годину дана највећи негативни раст забележен је по индикаторима којима се прате демографска кретања од чак 1.2 индексна поена, што је и представљено на Графикону 5.

Снага БЈР Македонија

Македонија представља државу која, према индексним вредностима добијеним применом *FSI* матрице, а са изузетком 2007. године, из године у годину бележи константни напредак и у погледу укупног броја бодова и у вези са позицијом на којој се налази. Због боље прегледности преузете вредности су представљене табеларно (Табела 52.). Македонија се од 2007. до 2011. налазила у петој категорији по утврђеној снази, да би од 2012. године прешла и чврсто се задржава у шестој категорији до данас. Посебно је важно истаћи да у комплетном временском периоду који је од значаја за предмет ове дисертације у Македонији ни у једној области није измерена вредност осам или већа од

8 индексних поена. Највиша индексна вредност од 7.8 индексних поена је измерена 2013. године и односила се на колективно незадовољство.

Македонија најбоље резултате остварује у областима које се односе на демографска кретања и јавне сервисе (просечна вредност 4.5), као и у областима које су у са избеглицама и интерно расељеним лицима и људским правима (владавином права) (просек 4.8).

У периоду од 2007. до 2015. године највећи напредак је остварен у области демографског кретања (-2.1), неуједначеног економског развоја и легитимитета државе (-1.8), док је у истом периоду у областима попут фракционализације елите и избеглица и интерно расељених лица утврђен негативан тренд раста и увећање индексних вредности од 0.6 индексних поена.

Табела 52. Снага Македоније.

СНАГА МАКЕДОНИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозга)	Неуједначен економски развој	Сиромаштво и економска регресија	Легитимитет државе	Јавни сервиси/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	5.4	4.7	7.1	7.0	7.4	5.9	7.3	5.1	5.3	6.1	6.4	6.4	74.1	95	5
2008	177	11	5.4	4.6	7.4	7.0	7.4	6.0	7.6	5.1	5.3	5.8	6.6	6.4	74.6	94	5
2009	177	11	5.0	4.6	7.5	6.9	7.3	6.3	7.4	4.8	5.3	5.8	6.7	6.8	74.4	100	5
2010	177	11	4.8	4.6	7.6	6.7	7.1	6.6	6.9	4.6	5.1	5.6	6.5	6.6	72.7	103	5
2011	177	11	4.5	4.6	7.4	6.7	6.8	6.2	6.7	4.2	5.0	6.0	6.7	6.2	71.0	106	5
2012	177	11	4.2	4.9	7.6	6.4	6.5	5.9	6.4	4.2	4.6	5.7	6.7	5.9	69.1	109	6
2013	178	11	3.9	5.2	7.8	6.1	6.2	5.9	6.1	3.9	4.3	6.0	7.0	5.6	68.0	112	6
2014	178	11	3.8	5.0	7.3	5.8	5.9	5.9	5.8	4.1	4.2	5.7	7.0	5.9	66.4	116	6
2015	178	11	3.3	5.3	7.0	5.5	5.6	5.7	5.5	4.4	3.9	5.4	7.0	5.9	64.5	118	6
Просек			4.5	4.8	7.4	6.5	6.7	6.0	6.6	4.5	4.8	5.8	6.7	6.2	70.5		

Снага Републике Албаније

Албанија се, на основу преузетих индексних вредности из Фонда за мир, налази у шестој категорији држава (са изузетком 2007. и 2009. године када је била у петој категорији). Албанија је појединачни најлошији резултат имала у 2007. и 2008. години у области емиграције (одлива мозгова) од 7.5 индексних поена. Не рачунајући Црну Гору, Албанија је остварила најбољи резултат у комплетном временском периоду, у области која се односи на избеглице и интерно расељена лица од 2.9 индексних поена. Најлошије просечне резултате у периоду од 2007. до 2015. године Албанија је остварила у области емиграције (одлива мозгова) 7.1 и легитимитета државе 6.9.

Табела 53. Снага Албаније.

СНАГА АЛБАНИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозгова)	Неуједначен економски развој	Сиромаштво и економска регресија	Легитимитет државе	Јавни сервис/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	6.5	2.7	5.4	7.5	6.1	6.8	7.4	6.2	5.4	5.5	5.4	5.6	70.5	111	5
2008	177	11	6.2	2.7	5.4	7.5	6.1	6.3	7.2	5.9	5.4	5.5	5.7	5.8	69.7	112	6
2009	177	11	6.4	2.6	5.4	7.2	5.9	6.5	7.3	5.8	5.8	5.5	5.9	5.7	70.0	109	5
2010	177	11	5.9	2.8	4.9	7.1	5.7	6.1	6.8	5.6	5.3	5.4	6.0	5.5	67.1	121	6
2011	177	11	5.5	3.1	5.1	6.8	5.4	5.9	6.4	5.0	5.0	5.4	6.3	6.3	66.1	121	6
2012	177	11	5.0	2.8	5.1	6.8	5.1	5.6	7.3	4.9	5.5	5.4	6.6	6.0	66.1	118	6
2013	178	11	4.7	3.1	4.8	6.6	4.8	5.3	7.0	4.8	6.0	5.5	6.3	6.3	65.2	119	6
2014	178	11	4.4	3.4	4.7	6.9	4.5	5.5	6.5	4.8	5.5	5.0	6.2	6.2	63.6	123	6
2015	178	11	4.1	3.1	5.0	7.1	4.2	5.2	6.2	4.5	5.5	4.7	6.2	6.1	61.9	125	6
Просек			5.4	2.9	5.1	7.1	5.3	5.9	6.9	5.3	5.5	5.3	6.1	5.9	66.7		

У табели индексних вредности (Табела 53.) највећи напредак је уочљив у областима које се односе на демографско кретање -2.4, неуједначен економски развој -1.9, јавне сервисе -1.7 и сиромаштво и економску регресију -1.6, док су негативни трендови

присутни у областима које су везане за фракционализацију елите (0.6), спољну интервенцију (0.5), избеглице и интерно расељена лица (0.4) и људска права и владавину права (0.1).

Снага Републике Хрватске

Хрватска је јединица РБПК Западни Балкан која према индексним вредностима преузетим од Фонда за мир, из године у годину бележи стабилан напредак у погледу снаге. Једини изузетак је 2009. година у којој је Хрватска у укупном збиру имала негативан раст од 0.5, а што није довело до лошијег пласмана у односу на друге државе (највероватније због глобалних фактора, попут светске економске кризе која је могла утицати на смањење индексних вредности у највећем броју држава света).

Хрватска је држава која има најмање осцилације у погледу остварених просечних вредности за све индикаторе у укупном посматраном периоду. Разлика између највише и најниже вредности индикатора између различитих области, односно између јавних сервиса и избеглица и интерно расељених лица износи само 2.2 индексна поена. Поред тога Хрватска је држава која је у посматраном периоду само у три области остварила годишњу индексну вредност већу од 6 (шест) индексних поена, што није успела ни једна друга држава Западног Балкана.

Најбоље просечне резултате у комплетном временском периоду хрватска остварује у области јавних сервиса са 3.5, легитимитета држава са 4.2, као и областима које се односе на демографска кретања, безбедносни апарат и фракционализацију елите са просечном вредношћу од 4.3 индексна поена. Док најлошије резултате Хрватска остварује у областима које су у вези са избеглицама и интерно расељеним лицима 5.7, колективним незадовољством 5.6, сиромаштвом и економском регресијом 5.5 и спољном интервенцијом 5.2 (Табела 54.).

Негативни тренд постоји само у случају индикатора који су везани за област сиромаштва и економске регресије (у 2015. години износи 0.3), демографских кретања (у 2015. години износи 0.1), као и двогодишњи негативан тренд у погледу колективног незадовољства (од 2014. до данас од 0.4).

Табела 54. Снага Хрватске.

СНАГА ХРВАТСКЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозга)	Неуједначен економски развој	Сиромаштво и економска регресија	Легитимитет државе	Јавни сервис/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	5.3	6.5	6.0	5.0	5.7	5.7	4.2	4.1	4.5	3.9	3.9	5.7	60.5	127	6
2008	177	11	5.1	6.3	5.7	5.0	5.5	5.3	4.4	4.1	4.5	3.9	3.9	5.7	59.4	129	6
2009	177	11	4.9	6.1	5.4	4.8	5.5	5.9	4.5	3.9	4.7	4.3	4.3	5.8	60.1	131	6
2010	177	11	4.7	5.9	5.2	4.6	5.3	6.2	4.8	3.7	4.5	4.4	4.3	5.4	59.0	131	6
2011	177	11	4.3	5.5	5.5	4.9	5.0	5.9	4.4	3.4	4.3	4.4	4.7	5.0	57.3	132	7
2012	177	11	4.0	5.2	5.6	4.7	4.7	5.4	4.2	3.2	4.6	4.7	4.7	5.3	56.3	130	7
2013	178	11	3.7	5.5	5.3	4.4	4.4	5.1	3.9	2.9	4.7	4.8	4.4	5.0	54.1	135	7
2014	178	11	3.5	5.2	5.6	4.6	4.1	5.0	3.7	3.2	4.4	4.5	4.4	4.7	52.9	136	7
2015	178	11	3.6	4.9	5.7	4.5	3.8	5.3	3.4	2.9	4.1	4.0	4.4	4.4	51.0	137	7
Просек			4.3	5.7	5.6	4.7	4.9	5.5	4.2	3.5	4.5	4.3	4.3	5.2	56.7		

Снага Републике Црне Горе

Црна Гора представља једину јединицу РБПК Западни Балкан која је све време од оцепљења од Савезне Републике Југославије, односно Државне заједнице Србија и Црна Гора, налази у седмој категорији. Статистички гледано у комплетном временском периоду (од 2007. до данас) Црна Гора је постигла најбоље индексне вредности од свих западнобалканских држава.

Црна Гора најбоље вредности постиже у области која је везана за одлив мозга. Просечна вредност у посматраном периоду у тој области је 2.8, а овај вредност представља најбољи резултат у једној области међу свим јединицама западног Балкана. Ипак треба рећи да у овој области у Црној Гори постоји негативни тренд раста, тако да је од 2007. године до данас индексна вредност са 2.5 повећана на 3.6 (Табела 55.). Одличне резултате Црна Гора постиже и у областима јавних сервиса 3.7 и неуједначеног

економског развоја 3.9. Док најлошије резултате Црна Гора у просеку постиже у области која је односи на колективно незадовољство 6.5 и фракционализацију елите 6.1.

Црна Гора има блажи негативни тренд у коначном збиру индексних вредности у укупном периоду и који се креће у интервалу од 3.8, а што уједно представља и најмању промену снаге државе у односу на друге државе Западног Балкана. Посебно ја важно назначити да Црна Гора у 2015. години има блажи негативни тренд од 0.3 у конкретним областима попут колективног незадовољства, спољне интервенције, као и емиграције и одлива мозгова.

Табела 55. Снага Црне Горе.

СНАГА ЦРНЕ ГОРЕ У ПЕРИОДУ ОД 2007. ДО 2015. ГОДИНЕ																	
Година	Укупно држава	Укупно категорија	Демографска кретања	Избеглице и ИРЛ	Колективно незадовољство	Емиграција (и одлив мозгова)	Неуједначен економски развој	Сиромаштво и економска регресија	Легитимитет државе	Јавни сервиси/службе	Људска права (и владавина права)	Безбедносни апарат	Фракционализација елита	Спољна интервенција (утицај)	Укупно	Позиција државе	Категорија
2007	177	11	5.4	4.1	5.8	2.5	4.3	4.0	4.5	3.6	5.6	4.8	6.0	5.0	55.6	136	7
2008	177	11	5.4	4.1	6.1	2.5	4.3	4.0	4.3	3.6	5.6	4.6	6.0	5.3	55.8	135	7
2009	177	11	5.1	4.1	6.4	2.5	4.6	4.6	4.7	4.0	5.5	4.7	6.0	5.8	58.0	134	7
2010	177	11	4.9	4.2	6.6	2.7	4.4	4.9	4.5	3.8	5.3	4.5	5.9	5.6	57.3	134	7
2011	177	11	4.5	4.5	6.4	2.4	4.1	5.2	4.3	3.6	5.0	4.8	6.2	5.3	56.3	134	7
2012	177	11	4.2	4.2	6.5	2.7	3.8	4.9	4.5	3.9	4.7	4.9	6.2	5.0	55.5	133	7
2013	178	11	3.9	4.5	6.5	3.0	3.5	4.6	4.2	3.6	4.4	4.6	6.2	5.3	54.4	134	7
2014	178	11	3.6	4.8	7.0	3.3	3.2	4.9	4.3	3.9	4.5	4.3	6.3	5.6	55.7	131	7
2015	178	11	3.3	4.5	7.3	3.6	2.9	4.6	4.0	3.6	4.2	4.0	6.3	5.9	54.2	132	7
Просек			4.5	4.3	6.5	2.8	3.9	4.6	4.4	3.7	5.0	4.6	6.1	5.4	55.9		

4.5. ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ БИЛАТЕРАЛНЕ САРАДЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВА/ЈЕДИНИЦА РБПКЗБ И РЕГИОНАЛНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ И ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Иако се Бузен и Вејвер у оквиру ТРБК у контексту регионалне безбедносне динамике не баве билатералном сарадњом између држава/јединица на нивоу комплекса или поткомплекса и делимично запостављају регионалне иницијативе и организације за сарадњу, у наставку дисертације, а везано за студију случаја, ће ипак бити расветљена и ова димензија односа у Западнобалканском поткомплексу. Начелини је утисак да ова два важна облика сарадње на билатералном и мултилатералном нивоу ипак могу понудити, ако не нови, онда бар шири увид у регионалну безбедносну динамику овог простора, а што је свакако важно имајући у виду пројектоване циљеве истраживања и то првенствено у односу на евентуалне недостатке ТРБК.

Обим и интензитет сарадње држава, чак и на билатералном нивоу, је веома тешко квантитативно изразити. Иако постоје бројна решења и модели у вези са мерењем међудржавне сарадње (Dixon, 1983; Pollins, 1989; Crescenzi & Enterline, 2001; Slobodchikoff & Willerton, 2012; Shapovalova, 2016), међу истраживачима међународне безбедности није апсолутна постигнута сагласност око најадекватнијих индикатора. Ипак одређена врста сагласности је постигнута бар у погледу области које су значајне, па се као најважније истичу политичка и економска (не нужно овим редом) и одбрамбена, односно војна сарадња.

Обзиром да је војна сарадња обухваћена другим индикаторима који су већ коришћени и анализирани у дисертацији, у овом делу ће примаран акценат бити стављен на политичке и економске индикаторе. Односно у истраживању ће бити коришћена три главна политичко-економска индикатора: 1) садржај и број потписаних међудржавних споразума, 2) број међусобних званичних посета највиших представника политичких власти (председник државе, председник владе, председник парламента и/или министар спољних послова) и 3) спољнотрговински биланс на билатералном нивоу. Тако да ће се у овој дисертацији управно на бази ових индикатора проучавати институционално-нормативни израз сарадње Републике Србије и других држава/јединица регионалног безбедносног комплекса Западни Балкан и где ће за утврђивање конкретних вредности посматраних индикатора бити доминантно коришћени отворени извори података Министарства иностраних послова Републике Србије. Овако једноставна матрица за анализу требало би да омогући и јасан и прегледан увид, односно компарацију обима и

интензитета сарадње између Србије и других држава/јединица РБПКЗБ, тако да вредности појединих индикатора неће бити представљане појединачно, него збирно за сваку западнобалканску државу. Такође на крају ће бити представљени сви подаци за све државе у форми табеле, а како би био омогућен прегледан компаративни увид у сарадњу Србије и других држава РБПКЗБ.

Сарадња Републике Србије и Републике Босне и Херцеговине

Србија и Босна и Херцеговина су званично успоставиле дипломатске односе (потписан Протокол о успостављању дипломатских односа) 15.12.2000. године⁹³ и од тада је потписано и са мање или више успеха се спроводи 49 споразума, а где се под споразумима подразумевају споразуми у ужем смислу, али и уговори, договори, протоколи и меморандуми. Овим споразумима обухваћене су готово све друштвене области од економије, пољопривреде, енергетике, саобраћаја, правосуђа, па до културе, спорта, здравствене заштите, образовања, научно-техничке сарадње, и избегавања двоструког опорезивања и царине. Споразуми од кључног значаја за националну безбедност обе државе су они којима су уређена одређена питања из области одбране, полицијске сарадње (границе/заједничке патроле, кривичне ствари, размена информација), избеглицама, као и уговор о двојном држављанству.

Међусобне посете у 2015. години (МСП, 2016):

- 1) 14.04.2015. год. МИП БиХ Игор Црнадак је био у службеној пости Београду,
- 2) 28.-29..04.2015. год. посета заменика премијера и МСП Србије Ивице Дачића Сарајеву (у својству председавајућег ОЕБС),
- 3) 13.05.2015. год. посета премијера Србије Александра Вучића Сарајеву,
- 4) 11.07.2015. год. присуство премијера Србије Александра Вучића комеморацији поводом 20 година од злочина над Бошњацима у Сребреници (на овом скупу догодио се инцидент/атентат на премијера Вучића),
- 5) 22.07.2015. год. сва три чланови Председништва БиХ (Младен Иванић, Бакир Изетбеговић и Драган Човић) боравили у званичној посети Београду,

⁹³ Иако је први документ о билатералној сарадњи између Србије и Босне и Херцеговине потписан још 03.10.1996. године чији је краћи назив „Заједничка изјава Слободана Милошевића и Алије Изетбеговића“.

- 6) 17.08.2015. год. представник Срба у Председништву БиХ Младен Иванић боравио у званичној посети Београду,
- 7) 19.10.2015. год. представник Срба у Председништву БиХ Младен Иванић боравио у званичној посети Београду,
- 8) 04.11.2015. год. у Сарајеву је одржана Заједничка седница Владе Републике Србије и Савета министара БиХ,
- 9) 11.11.2015. год. премијер Владе Републике Србије Александар Вучић је учествовао на Инвестиционо-пословној конференцији у Сребреници,
- 10) 03.-04.12.2015. МИП БиХ Игор Црнадак је предводио делегацију БиХ на Министарском савету ОЕБС у Београду,
- 11) 30.12.2015. год. МИП БиХ Игор Црнадак је био у службеној посети Београду.

На крају потребно је истаћи како Босна и Херцеговина за Србију представља једног од најзначајнијих спољнотрговинских партнера уопште. Спољнотрговински биланс је у 2015. години између Србије и БиХ износио око 1.437,8 милиона евра и где су српски инвеститори до сада у привреду БиХ уложили око 898,2 милиона евра (МСП, 2016).

Сарадња Републике Србије и Републике Македоније

Србија (тада СРЈ) и Македонија званично су успоставиле дипломатске односе 08.04.1996. године потписивањем Споразума о регулисању односа и унапређењу сарадње. Од тада до данас ове две државе потписале су 38 споразума који се односе на економију, саобраћај, пољопривреду, науку и технику, али и друга питања која су у директној вези са националном безбедношћу попут граничних питања (чак укључује и формирање мешовитих патрола), протокол о сарадњи министарстава одбране, заштита мањина, везано за кривичне ствари, унутрашње послове, сарадња у образовању везано са спољне послове (Дипломатска академија „Коча Поповић“) итд.

У 2015. години Србија и Македонија су одржале само два званична састанка на највишем нивоу:

- 1) 16.02.2015. год. одржана је друга заједничка седница Влада Србије и Македоније у Скопљу,

2) 03.-04.12.2015. год. МСП Македоније Никола Попоски је учествовао на Министарском савету ОЕБС-а у Београду.

Насупрот овом малом броју званичних сусрета на годишњем нивоу, економски сарадња је на изузетном нивоу. Само у 2015. години Србија и Македонија су оствариле економски размену у вредности од 637,1 милиона евра, а где је Србија остварили суфицит, односно имала извоз у вредности од 458,9 милиона евра и увоз од 178,2 милиона евра (МСП, 2016). Све ово Македонију чини веома важним, а по обиму укупних трансакција другим регионалним економским партнером Србије.

Сарадња Републике Србије и Републике Албаније

У списима Министарства спољних послова Републике Србије се наводи како је Србија односно државе чији је Србија сукцесор имале још од 25.04.1914. год. успостављене дипломатске односе са Албанијом. Обзиром на тако дугу традицију дипломатских односа не би требало да изненађује чињеница да је између Србије (и претходних држава) и Албаније потписано чак 58 споразума. Насупрот томе од 2006. године, односно од стицања независности Републике Србије са Албанијом су потписана само 4 споразума и то Протокол о сарадњи министарстава спољних послова, Споразум између влада о регулисању дуга Албаније према Србији, Споразум између влада о узајамном путовању држављана и Протокол са заседања мешовите комисије за друмски превоз путника и ствари.

У погледу међусобних сусрета на високом нивоу у потеклој, али и у претходним годинама, па и деценијама Србија и Албаније се не би могле похвалити интензивном дипломатском сарадњом. Вредно помена у прошлог години је само 27.05.2015. год. када је премијер Александар Вучић узвратио посету премијеру Албаније Едију Рами из претходне године, односно 10.11.2014. год. Потребно је подсетити да је тај боравак албанског премијера званичном Београду обележен бројним дипломатским гафовима и да јој је претходила квалификациона фудбалска утакмица између Србије и Албаније у Београду (08.10.2014.) која је прекинута због познате провокације са заставом „Велике Албаније“ која је била закачена на дрон (квадрикоптер). За организацију овог инцидента био је оптужен брат албанског премијера Оси Рама, амерички држављанин.

Ови примери су веома важни обзиром да број сусрета и динамика дипломатских односа између Србије и Албаније, односно чињеница да је у претходној години реализована само једна званична посета на највишем нивоу упућује на закључак да између ове две државе не постоји значајна међузависност. Овакав закључак би било веома тешко бранити, јер у значајној мери противречи стварности. Тако да број сусрета високих званичника Београда и Тиране указује на ограничење овог индикатора и потребу да се овај и слични индикатори сагледавају у конкретном контексту. Податак према којем две државе готово да немају дипломатске односе не говори сам за себе довољно, јер би под одређеним околностима то био индикатор да те две државе немају велику међузависност на пример Србија и Централноафричка Република, док под другачијим околностима у на пример ситуацији тихог бојкота, латентне конфронтације или отвореног анимозитета где премијер Албаније у посети Београду истиче како би Србија требало да призна „неумитну реалност“, алудирајући на независност Косова, податак да је одржана само једна посета на виском нивоу не значи аутоматски и непостојање безбедносне међузависности. Поред овог сусрета 03.-04.12.2015. год. МИП Албаније Дитмир Бушати боравио је посети Београду у оквиру Министарског савета ОЕБС.

Низак ниво дипломатске сарадње прати и сличан ниво економске размене. У непостојању података из 2015. године, МСП наводи податак да је у 2012. години Србија извозила у Албанију робу у вредности од око 68,2 милиона евра, а увозила из Албаније око 10,8 милиона евра вредну робу (МСП, 2016).

Сарадња Републике Србије и Републике Хрватске

Србија и Хрватска су званично успоставили дипломатске односе 09.09.1996. год., а када су размењене ноте о успостављању дипломатских односа⁹⁴. Од тада до данас је потписано 39 споразума у готово свим областима од којих су свакако за тему ове дисертације најзначајније области одбране, полицијске сарадње, европских интеграција и о утврђивању граничних прелаза.

Међусобне посете у 2015. години (МСП, 2016):

1) 15.02.2015. год. премијер Србије Александар Вучић је присуствовао свечаном полагању заклетве председнице Хрватске Колинде Грабор Китаровић, а где је премијер

⁹⁴ Иако је 23.08.1996. год. потписан Споразум о нормализацији односа између Савезне Републике Југославије и Републике Хрватске.

у одвојеним сусретима имао разговор са председницом Хрватске, премијером Хрватске Зораном Милановићем, заменицом премијера и министарком спољних послова и европских интеграција Весном Пусић, као и политичким представницима Срба у Хрватској,

2) 11.03.2015. год. заменик премијера и МСП Ивица Дачић је био у званичној посети Загребу,

3) 25.11.2015. год. председник Србије Томислав Николић учествовао на регионалном самиту Брдо-Бриони где је разговарао са председницом Хрватске Колиндом Грабор Китаровић,

4) 03.-04.12.2015. год. заменица премијера и МИП и ЕИ Весна Пусић боравила у посети Београду у оквиру Министарског савета ОЕБС.

Хрватска уједно представља и једину западнобалканску државу са којом Србија има негативан спољнотрговински биланс (864,3 милиона евра), где Србија из Хрватске увози робу у вредности од 464,8 милиона долара, а извози око 399,5 милиона долара (МСП, 2016).

Сарадња Републике Србије и Републике Црне Горе

Дипломатски односи између Србије и Црне Горе су званично почели 22.06.2006. год. потписивањем Протокола о успостављању дипломатских односа. Од тада до дана с потписана су 22 споразума из различитих области попут економије, саобраћаја и комуникације, здравственој заштити, као и у областима које су од посебног значаја за националне безбедности ове две државе, попут контроле наоружања на регионалном нивоу (Споразум о примени споразума о подрегионалној контроли наоружања (Цл. ИВ Анекса 1-б Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини), у области унутрашњих послова, везано за гранична питања, у помоћи кривичним стварима, изручењу држављана итд.

Иако су Србија и Црна Гора до пре 10 година чиниле заједничку државу, у протеклој години нису имале нарочито интензивне билатералне сусрете на највишем нивоу. Одржава су само четири сусрета од којих су два везана са председавањем Србије ОЕБС-ом:

- 1) 18.02.2015. год. заменик премијера и МСП Ивица Дачић је у својству председавајућег ОЕБС-а посетио Подгорицу и обавио разговоре са највишим црногорским званичницима,
- 2) 02-03.06.2015. год. председник Црне Горе Филип Вујановић је посетио Београд и обавио разговоре са највишим српским званичницима,
- 3) 21.07.2015. год. председник Србије Томислав Николић је посетио Подгорицу и обавио разговоре са највишим црногорским званичницима,
- 4) 03.-04.12.2015. год. потпредседник Владе и МСП Црне Горе Игор Лукшић је учествовао на Министарском савету ОЕБС-а у Београду.

У погледу економске сарадње може се констатовати да Србија и Црна Гора имају изузетно развијене трговинске односе. Црна Гора за Србију представља трећег највећег регионалног спољнотрговинског партнера, а по глави становника Црна Гора се налази на апсолутном првом месту не само у односу на РБПКЗБ, него уопште. Спољнотрговинска размена између ове две државе је у 2014. год. износила око 618,6 милиона евра, а 2015. год. у периоду јануар-новембар око 608,2 милиона евра и где Србија остварује убедљив суфицит (извоз 558,6; увоз 49,6 милиона €) (МСП, 2016). Такође би требало додати да постоји обострана заинтересованост за унапређење сарадње и то преваходно у области саобраћаја (инфраструктуре) и енергетике.

Ради прегледнијег увида у све ове податке, они су представљени и табеларно (Табела 56.). Изузимајући Албанију, ниво спољнотрговинске сарадње између Србије и других држава РБПКЗБ упућује на добре регионалне односе из којих очигледно корист имају сви. С тим у вези потребно је поновити да Србија од свих држава Западнобалканског поткомплекса има негативан спољнотрговински биланс само са Хрватском. У односу на број сусрета у 2015. години на највишем државном нивоу издваја се билатерална сарадња између Србије и Босне и Херцеговине, а овде је посебно потребно нагласити да су из овог броја сусрета изузети сусрети највиших политичких представника Србије и Републике Српске, иначе би овај број био далеко већи. У односу на традицију дипломатских односа и број потписаних споразума свакако предњачи однос Србије и Албаније. Имајући у виду да би ови подаци могли имплицирати и добре односе две државе у реалној политици, у дисертације је већ истакнуто како је све ове индикаторе потребно анализирати у конкретном контексту, а не само као изоловане податке.

Табела 56. Индикатори сарадње држава РБПКЗБ.

ИНДИКАТОРИ САРАДЊЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ДРУГИХ ДРЖАВА РБПКЗБ						
Држава	Спољнотрговинска размена Републике Србије и других држава РБПКЗБ у 2015. год.			Датум успостављања дипломатских односа	Број потписаних споразума до сада	Број званичних сусрета на највишем нивоу у 2015. год.
	Спољнотрговинска размена у милионима евра	Извоз Р. Србије у милионима евра	Увоз Р. Србије у милионима евра			
БиХ	1.437,8	1.052,8	384,9	15.12.2000.	49	11
Хрватска	864,3	399,5	464,8	09.09.1996.	39	4
Македонија	637,1	458,9	178,2	08.04.1996.	38	2
Црна Гора ⁹⁵	608,2	558,6	49,6	22.06.2006.	22	4
Албанија ⁹⁶	79	68,2	10,8	25.04.1914.	58	2

(МСП,2016)

Насупрот билатералним, али не и међусобно искључујућим налази се и мултилатерална сарадња на регионалном нивоу, односно регионалне иницијативе. У бројним стратегијама и саопштењима политичког врха Србије, регионална сарадња је неретко означена као један од спољнополитичких приоритета и као основ за „одржање и повећање стабилности и промовисање свеукупне добросуседске сарадње“. У презентацијама Министарства спољних послова се истиче како је Србија чланица 15 регионалних иницијатива и организација, а у којима су ако не све онда бар неке западнобалканске државе такође чланице.

Наравно да нису све ове регионалне иницијативе и организације подједнаког значаја када је реч о безбедности у поткомплексу или још прецизније, када је реч о националној безбедности Републике Србије у РБПКЗБ. Како би се испитао овај претпостављени допринос било би потребно испитивати не само број чланова и прокламоване циљеве ових регионалних форму, него конкретне мере и допринос који дају у унапређењу безбедности у региону. Овакав истраживачки захват значајно превазилази ТРБК и начин на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски оквир, тако да ће ове иницијативе и организације бити само набројане (Табела 57.). Али је свакако

⁹⁵ Подаци за спољнотрговинску размену са Црном Хором се на односе на целу календарску годину, него на период јануар-новембар 2015. године.

⁹⁶ Подаци за спољнотрговинску размену са Албанијом сена 2012. годину.

важно нагласити потребу проучавања не само њиховог претпостављеног позитивног утицаја на сарадњу и безбедност у региону, него првенствено у односу на реални допринос и конкретне акције које су предузете, као и мерљиве резултате до којих су довеле ове иницијативе и организације. Иако је начелна претпоставка да се кључна питања од значаја за националну безбедност решавају или на непосредном билатералном нивоу или у оквиру кључних међународних организација (ОУН, ЕУ и НАТО у случају РБПКЗБ), важно је ипак сагледати и могући допринос и оваквих регионалних форума за сарадњу.

Табела 57. Регионалне иницијативе и организације (Србије чланица).

РЕГИОНАЛНЕ ИНИЦИЈАТИВЕ И ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЧИЈА ЈЕ РЕПУБЛИКА СРБИЈА ЧЛАНИЦА		
#	Назив и скраћеница	Година стицања чланства
1.	Иницијатива за сарадњу у југоисточној Европи (<i>SECI</i>)	1996.
2.	Процес сарадње у југоисточној Европи (<i>SEECF</i>)	2000.
3.	Централноевропска иницијатива (<i>CEI</i>)	2000.
4.	Јадранско-јонска иницијатива (<i>AII</i>)	2000.
5.	Процес сарадње на Дунаву (<i>DCP</i>)	2002.
6.	Процес Удружење шефова полиције југоисточне Европе (<i>SEPCA</i>)	2002.
7.	Међународна комисија за слив реке Саве (<i>ISRBC</i>)	2003.
8.	Регионална иницијатива за миграција, азил и расељена лица (<i>MARRI</i>)	2004.
9.	Група за Тису	2004.
10.	Централноевропска зона слободне трговине (<i>CEFTA</i>)	2006.
11.	Регионални центар за спровођење закона у југоисточној Европи (<i>SELEC</i>)	2006.
12.	Регионални савет за сарадњу (<i>RCC</i>)	2008.
13.	Брдо процес	2010.
14.	Стратегија Европске уније за Подунавље (<i>EUSDR</i>)	2011.
15.	Стратегија Европске уније за јадранско-јонски регион (<i>EUSAIR</i>)	2012.

4.6. ПРЕТПОСТАВЉЕНИ УТИЦАЈ СПОЉНИХ АКТЕРА НА НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РБПКЗБ

У раду је већ истакнуто како је једна од кључних претпоставки развијених у оквиру ТРБК да конфликтни обрасци између држава/јединица унутар поткомплекса опредељујуће утичу на правац и домете утицаја спољних актера. У вези са тим потребно је направити осврт на утицаје држава/јединица које Бузен и Вејвер препознају као прекриваче/оверлеј, пенетраторе и инсулаторе и које везују за (Западно)Балкански поткомплекс. У погледу хијерархије утицаја глобалних сила Бузен и Вејвер на прво место стављају САД, затим европске државе и онда Русију (Buzan & Wæver, 2003: 387). Док позицију и утицај Турске представљају кроз појам инсулатора, иако констатују да позиција инсулатора ипак подразумева релативну незаинтересованост, односно неутралност те државе према одређеном комплексу/поткомплексу (2003: 377). Имајући све претходно наведено у виду, у наставку ће у најгрубљим скицама бити представљене тренутне позиције и претпостављени утицај сваке од ових глобалних сила и Турске као регионалне силе и то на начин који је својствен Бузену и Вејверу, односно нивоу аргументације коју су понудили у својим радовима.

Свакако да је веома занимљива оцена по којој је у (Западно)Балканском поткомплексу утицај САД био највећи 2003. године. Иако није јасно на основу чега су Бузен и Вејвер у свом раду дали овакву оцену, могуће је претпоставити да је овакав закључак, између осталог, и последица утицаја који су САД имале у регионалној безбедносној динамици током 90-их година 20. века. Кључни догађаји у којима је могуће сагледавати утицај САД могли би се свести на улогу у увођењу економских санкција СР Југославији, затим у успостављању Дејтонском мировног споразума, одређене контроверзе у вези са претпостављеним доприносом појединих америчких генерала у операцијама Бљесак и Олуја, допринос везан за мировне преговоре у Рамбујеу и касније НАТО бомбардовање СР Југославије и последични Кумановски мировни споразум, формирање војне базе „Бондстил“ у КиМ, као и претпостављени утицај у вези са сукобом у Македонији у Охридским мировним споразумом.

Опште је уверење да након две Клинтонове администрације Балкан, односно Западни Балкан више није у фокусу америчке спољне политике и да са администрацијама Џорџа Буша Млађег безбедносни проблеми држава Блиског и Средњег Истока доспевају на врх спољнополитичке агенде САД. У вези са тим се може са одређеном резервом констатовати да „Американци Западни Балкан као део Европе препуштају

Европљанима“. Консеквентно овоме као и да западнобалканске државе свој спољнополитички курс у већој мери везују за Европску унију, иако паралелно са овим процесом постају и чланице НАТО или иду ка чланству у овој војнополитичкој организацији, а где су сви изгледи (и поред формалне процедуре доношења одлука) САД имају доминантну улогу.

Од западнобалканских држава Албанија, Хрватска (од 2009. год.) и сада већ извесно Црна Гора су чланице НАТО, БЈР Македонија је изразила жељу за пријем у НАТО међутим актуелан је спор са Грчком око имена, са друге стране Босна и Херцеговина и Србија учествују у Програму Партнерство за мир, иако још увек нису изразиле жељу за чланство у НАТО. Шта више у Народној скупштини Републике Србије је 26.12.2007. године усвојена Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије коју је усвојила Народне скупштине, а где се између осталог констатује да „Народна скупштина доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању.“ Насупрот томе Србија је до сада учествовала у неколико међународних мировних мисија у оквиру ОУН и ЕУ, и неколико војних вежби укључујући и државе чланице НАТО, а првенствено са земљама у окружењу.

У дисертацији је већ истакнута нека врста реципрчног односа САД (укључујући и утицај САД кроз НАТО) и ЕУ према Западном Балкану, а где утицај САД смањује у корист ЕУ. Међутим интересе Европске уније на РБПКЗБ није могуће прецизно одредити обзиром да ову међувладину организацију чини 28 држава са појединачним и неретко супротстављеним интересима. Најбољи пример у вези са тим је признање независности Косова (и Метохије) где је 5 од 28 држава није признало независност КиМ (Словачка, Кипар, Грчка, Румунија и Шпанија) или најсвежији пример у вези са отварањем преговарачких поглавља у Србији где најмлађа чланице ЕУ блокира овај процес. Ипак уколико је потребно одредити неку врсту конзистентног и свеобухватног ЕУ интереса у вези са Западним Балканом онда би се могло рећи да је то стабилност, сарадња, остваривање стандарда ЕУ на нивоу свих западнобалканских држава (укључујући и Косово) и у крајњем потпуна интеграција Западнобалканског поткомплекса у ЕУ.

Овоме би свакако требало додати и приметну економску и институционалну кризу унутар ЕУ, као и све већи утицај Немачке, приметно дистанцирање Велике Британије и

јачање евроскептицизма превасходно у источноевропским чланицама уније. Иако су готово све државе чланице ЕУ истовремено и чланице НАТО, није ретка супротстављеност интереса који се остварују кроз ове две међувладине организације. А где се не тако ретко интерес Немачке унутар Европске уније представља као кључан у формулисању политике ЕУ према државама РБПКЗБ. Свакако да би овоме требало додати и „традиционалну“ заинтересованост Немачке за Југоисточни део Европе, као и чињеницу да се Србија у претходних више од 100 година увек налазила насупрот немачким геостратешким плановима на (Западном)Балкану, а што свакако доприноси да и данас у Србији доминантније антигерманско, него прогерманско расположење. Насупрот томе, бар на основу регионалне безбедносне динамике у последњих 25-30 година сви су изгледи да Немачка Србију пре види као некога ко ствара проблеме/невоље (*troublemaker*) него некога ко те проблеме решава (*problem-solver*). Имајући све то у виду, као и чињеницу да Немачка економија практично представља мотор Европске уније, утицај Немачке у институцијама ЕУ и претпостављени значај ове државе чланице у преломим тренуцима, Србији се свакако (бар у вези са динамиком пријема у ЕУ) подршка ове држава може чинити и више него важном. А што би свакако значило озбиљније лобирање како би се придобила наклоност и поверење ове велике, можда и кључне чланице ЕУ. Ипак потреба је приметити да је донекле очекивано да би се ефекти оваквог лобирања и придобијања наклоности могли осетити тек у односу на нека будућа спорна питања, док се у односу на актуелна безбедносно значајна питања (нпр. државноправни статус Косова) бар са немачког становишта највероватније сматрају „решеним“.

Када је реч о Русији као великој сили која је такође „традиционално“ заинтересована за Балкан обзиром на кључан утицај овог спољног актера на регионалну безбедносну динамику у различитим периодима, потребно је приметити да и Бузен и Вејвер препознају значај Русије и уз САД и „европске државе“ је истичу као кључног спољног актера. Претпостављени утицај Русије као пенетратора у РБПКЗБ својствен је и актуелном безбедносном тренутку. Међутим генерални утисак је да утицај Русије у овом поткомплексу слаби. Већ је истакнуто да су Хрватска и Албаније чланице и да ће Црна Гора сасвим извесно постати чланица већ у наредним месецима, а БЈР Македонија жели да постане чланица, али да је пријем блокиран због става Грчке. Чиме практично остају само Босна и Херцеговина и Србија као државе/јединице РБПК у којима би Русија могла да очува какав-такав утицај у војној димензији безбедности, а који је нужно

повезан и са политичком димензијом. Овакво проширење НАТО чак може Русију додатно ојачати у уверењу да је потребно оснажити утицај у Србији и/или Бих. Такође је потребно имати у виду проширење ЕУ на Западном Балкану где не рачунајући Хрватску (која је већ чланица), апсолутно постоји консензус у вези са напорима које западнобалканске државе предузимају како би постале чланице ЕУ. А уважавајући чињеницу да је ЕУ првенствено економска и политичка организација, јасно је да се на овај начин смањује маневарски простор Русије за јачање утицаја у поткомплексу у овим димензијама.

Међутим потребно је приметити да је Русија у неколико наврата чак и у оквиру Савета безбедности ОУН стала у страну српских интереса (нпр. у вези са заштитом територијалног интегритета Србије, везано за резолуцију о Сребреница 20 година касније итд.). Ипак под претпоставком да „Русија штити руске интересе“ (а што би могао бити закључак на основу анализе спољне политике великих сила у периоду владавине династије Обреновић), данас би такође требало испитати у којој мери је оваква позиција резултат односа Русије према другим глобалним силама и последица пуког подударанја са интересима Србије.

Насупрот овоме и евентуалним резултатима до којих би могла довести оваква анализе, у вези са реалним или претпостављеним утицајем Русије у поткомплексу, а првенствено у Србији требало би имати у виду и два важна аспекта. Први се односи на „традиционалну“ и мање или више утемељену симпатију грађана Србије према Русији и руском народу, а други се односи на енергетски потенцијал који Русија има уопште у свету (првенствено у односу на нафту и природни гас), али и конкретан удео руских државних компанија у енергетском сектору у Србији (првенствено у односу на приватизацију „Нафтне индустрије Србије“, аранжман са „Србија гасом“ и договореним и после отказаним пројектом „Јужни ток“). А због чега Русија данас има значајну позицију у ономе што се савременим језиком студија безбедности означава као енергетска безбедност, и то не само у Западнобалканском поткомплексу, него и у односу на Европску унију, али и уопште у свету. Овај нови/стари квалитет Русије може представљати значајан адут у безбедносним калкулацијама између глобалних сила, а што се може одразити и на конкретне регионе, као што је и РБПКЗБ.

Имајући све ово у виду намеће се закључак да политика сарадње са свима коју је Србија на спољнополитичком и безбедносном плану покушала да води у претходним годинама, а која је оличена у формулацији политичка „четири стуба“ и која је поред већ

поменутих САД, ЕУ и Русије покушала да обухвати и интензивнију сарадњу са Кином, се сада чини више него неодрживом. Осим немогућности да таква политика у тренутној констелацији односа глобалних сила и у случају Србије доведе до опипљивих резултата, као велико питање се поставља и то да ли мала и слаба држава попут Србије уопште може да води политику сарадње са свима, а какву је својевремено водила Социјалистичка Федеративна Република Југославија и то опет у специфичним историјским околностима.

Србија данас има бројне проблеме који оптерећују односе са другим државама/јединицама РБПКЗБ, а о којима је већ било речи у дисертацији. У раду је већ истакнуто да су све западнобалканске државе мале у погледу моћи и слабе у односима снаге, односно капацитета да пружају адекватна јавна добра својим грађанима, а што свакако представља проблем сам по себи. Међутим ове карактеристике држава/јединица РБПКЗБ упућују на то да је потребно водити неку врсту проактивне политике према глобалним силама бар у оном делу где је потребна нека врста помоћи или чак покровитељства, а како би нека западнобалканска држава остварила свој (национални) интерес на уштрб друге западнобалканске државе. У том смислу утисак је да Србија прави заокрет у својој спољнополитичкој и безбедносној оријентацији одустајући од политике „четири стуба“ оријентишући се примарно да чвршће повезивање са Европском унијом и државама чланицама ЕУ. Такође би требало приметити да овај заокрет нема своје узроке у промени унутрашњег политичког окружења у Србији, него да ће пре бити да је последица промена у спољњем окружењу, а где се кључне промене своде на већ поменуто смањење интересовања САД за (Западни)Балкан и реално слабљење утицаја Русије у овом поткомплексу, као и чињеницу да је цео регион веома мало тржиште за Кину па да би се ова потенцијална суперсила значајније везала за безбедносну динамику у овом геопростору.

Сада све више изгледна преоријентација Србије на Европску унију као велику силу за собом вуче и најмање две значајне нове околности у регионалној безбедносној динамици. Прва се односи на, у случају Немачке, већ поменути тенденцију по којој би лобирање и унапређење статуса Србије у ЕУ и међу државама чланицама ЕУ потенцијалну корист могло да има тек у односу на нека нова и још неотворена спорна питања и безбедносне проблеме. Док рецимо можда и кључно питање националне безбедности Републике Србије које се односи на суверенитет и територијални интегритет, односно питање државно-правног статуса Косова и Метохије у Европској унији сматрају мање-више решеним, самом чињеницом што Косово већ третирају као

посебну, односно независну државу. И друга нова и важна околност у вези са овом преоријентацијом је што сада Хрватска као чланица уније, а чији члан и Србија жели да постане, сада има нови квалитет у односу на Србију и могућност (коју иначе већ користи) да условљава и врши различите врсте притисака на Србију у процесу интеграције. У зависности од тога како ће се Србија, али првенствено Европска унија носити са овим изазовима зависиће и успешност Србије на том путу, али и евентуалне промене на унутрашњем политичком плану. Јер свакако да би додатно условљавање ЕУ или Хрватске могло испровоцирати јачање евроскептицизма у Србији или чак јачање националистичких политичких снага, а што би консеквентно могло довести и до већег заокрета у спољнополитичком и безбедносном курсу српске политике.

У вези са претпостављеним утицајем једине релевантне регионалне силе, односно инсулатора који препознају Бузен и Вејвер, потребно је нагласити да и Турска има „традиционалне“ везе са геопростором Западног Балкана обзиром да се већи део овог поткомплекса више стотина година налазио под Отоманском управом, а што свакако може представљати основи да Турска и данас (без обзира на кемалистичку политику) овај део Европе сматра својом интересном сфером. У том смислу посебно је потребно истаћи велики економски раст ове регионалне силе у претходној деценији где је према одређеним економским параметрима Турска чак постала 16. економија света, као и унутрашње политичке промене настале доласком на власт Партије правде и развоје (тур. *Adalet ve Kalkinma Partisi*), али и промовисање спољнополитичке платформе (од које се данас мање-више одустало), а коју је у форми књиге 2001. године под називом Стратешка дубина⁹⁷ (тур. *Strategik Derinlik*) промовисао још увек актуелни турски премијер Ахмет Давутоглу.

Основне одреднице Турске спољне политике према актуелној регионалној безбедносној динамици у Западнобалканском поткомплексу се условно могу свести на следеће:

- Турска је вероватно у већој мери заинтересована да своје интересе (уколико их има) у поткомплексу остварује у сарадњи са бошњачком етничком заједницом и уколико је могуће са албанском националном заједницом, имајући у виду идентитетску, односно религијску блискост,

⁹⁷ Давутоглуова књига Стратешка дубина као спољнополитичка стратегија Турске је прилично тематизована и у домаћој научној публицистици и од стране појединих теоретичара чак и значена као „неосманизам“. (више о овоме у: Танасковић, 2010 и 2015).

- сви су изгледи да је Турска, бар у овом тренутку, спремна на неку врсту попуштања на (Западном)Балкану зарад неке користи од Европске уније (најилустративнији је пример везан за мигрантску кризу и финансијску помоћ које би Турска требало да добије од ЕУ, као и „одмрзавање“ преговора о прикључењу ЕУ),

- Турска је чланица НАТО тако да је њен стратешки оквир остваривања интереса кроз евентуални војни утицај одређен чланством у овој организацији,

- посебан акценат је потребно ставити и на тренутне проблеме које Турска има и на унутрашњем политичком плану (оптужбе за стварање аутократског система), традиционално компликоване односе са Курдима и Јерменима, тренутне проблеме са Русијом и грађанским ратом у Сирији, као и са још увек актуелном мигрантском кризом, а сви ови процеси утичу на одређивање приоритета тако да јачање утицаја и стратешко позиционирање на Западном Балкану Турској сигурно није на врху спољнополитичке агенде,

- сви су изгледи да се о Турској више прича као озбиљном регионалном актеру када је реч о Западнобалканском поткомплексу, него што је заиста случај (конкретни пројекти остају на нивоу планова, а спољнотрговински биланс је релативно мали у односу на друге европске државе),

- важна одредница је и то што су готово све западнобалканске државе обнову државности или настанак избориле у устанку/рату против Отоманске империје (данашње Турске), тако да сигурно немају превелике симпатије када је реч о утицају Турске у овом поткомплексу,

- и на крају требало би имати у виду да је Турска од Западног Балкана одвојена територијом Бугарске и Грчке, државе које традиционално немају велике симпатије када је у питању јачање утицаја Турске на (Западном)Балкану.

Све наведено у вези са Турском и њеним претпостављеним утицајем у РНПКЗБ се пре може схватити као добар сет радних претпоставки, које би тек требало проверавати у конкретним истраживањима, а што је такође својствено готово свим Бузеновим и Вејверовим извођењима у вези са (Западно)Балканским поткомплексом. Оваква будућа анализа би свакако поред утврђивања конкретних индикатора (јер је очекивано да Турска има ресурсе који је чине регионалном силом) требало да обухвати и сагледавање конкретних околности на регионалном и/или глобалном плану, а од којих ће и зависити алокација ресурса и остваривање онога што Турска прижељкује.

4.7. ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У РБПКЗБ

Имајући у виду преширока одређења безбедносних претњи у Стратегији националне безбедности Републике Србије из 2009. године, додатно је наглашена потреба проучавања онога што би се могло повести под националне интересе Србије. У дисертацији је већ на неколико места истакнуто како реалисти у контексту националног интереса разликују круто језгро (које се односи на физички опстанак државе и основне вредности, које би требало да буду заједничке за све државе) и субјективни део националног интереса, а који свака држава одређују у складу са потребама, могућностима, околностима и другим променљивим факторима. Управо на трагу потребе проучавања овог субјективног дела националног интереса Републике Србије донета је одлука да се анализирају садржаји који су кредибилни, а који представљају оквир за одређење националне безбедности („главни стратешки документ“) - Стратегија националне безбедности Републике Србије и садржаји који су довољно динамични да прате промене у унутрашњем и спољњем окружењу, а представљају мање или више обавезујућу платформу „полисимејкера“ (*politymakers*), односно „секјуритимејкера“ (*securitymakers*) – експозее мандатара Влада Републике Србије од 2001. године до данас.

Резултати анализе садржаја Стратегија националне безбедности Републике Србије нису представљали велико изненађење. У Стратегији нигде није експлицитно констатовано шта је национални интерес Републике Србије, него се низом циркуларних одређења и таутологија саопштава како је национални интерес „израз виталних вредности и потреба грађана, народа и државе“ или да национални интереси „произлазе из највиших вредности које су утврђене Уставом Републике Србије“ (Стратегија националне безбедности: 13). Међутим пошто је „највиши“ или „најважнији“ стратешки документ, донекле је и очекивано да тај докумен буде довољно „неодређен и широко постављен“, а како би политичкој елити (ко год то био у одређеном тренутку) било остављено довољно „простора“ да формулише и спроводи одређену политику и подводи је под националне интересе.

На бази ове претпоставке и имајући у виду овако „широко“ одређење националних интереса анализом садржаја су обухваћени експозее свих мандатара Влада Републике Србије од 2001. године до данас (Зорана Ћинђића, 2001. године; Зорана Живковића, 2003.; Војислава Коштунице 2004. и 2007.; Мирка Цветковића 2008. и 2011.; Ивице Дачића 2012. и 2013.; и Александра Вучића 2014. године). Резултати анализе експозеа

представљени су у тексту и табеларно, а на начин на који су мандатари утврђивали листу приоритета деловања будуће Владе и наводили конкретне мере које ће Влада предузимати ради остварења тих циљева. А затим су ти резултати укрштани са адаптираном Нектерлајновом матрицом за анализу националних интереса.

Оваква методолошка одлука имала је низ истраживачких недостатака од којих је само део представљен у радовима других аутора који су такође користили Нектерлајнову матрицу у својим истраживањима (Marleku, 2013; Edmunds, Gaskarth & Porter, 2014; Adeyeri, 2015). Наиме први недостатак, а који је већ истакнут у дисертацији, је то што је Нектерлајн проучавао националне интересе суперсила и у складу са тим као једну од димензија препознао и интересе светског поретка. Обзиром да утицај малих држава попут западнобалканских на светски поредак највероватније минималан, ова димензија интереса је замењена „интересима у региону Западног Балкана“, а чиме је настала адаптирана Нектерлајнова матрица.

Други недостатак односи се на садржај који је одабран, јер су експозеи писани како би се представила политичка платформа будуће Владе, а не како би мандатар и будући премијер представио своје виђење националних интереса. Зато је утисак да би адекватнији истраживачки дизајн подразумевао полуструктурисани интервју са свим мандатарима. Међутим како сви мандатари нису међу живима и како би било идеално да су ти интервјуи били спровођени у тренутку формирања Владе којом су председавали, анализа експозеа је била донекле и изнуђена. Ипак у прилог овакве одлуке потребно је напоменути да су у готово свим анализираним радовима аутора који су користили Нектерлајнову матрицу коришћени инаугурациони говори, односно експозеи централних политичких актера.

Трећи, и пре саме анализе претпостављени, недостатак је тај што мандатари не користе језик и одређења/појмове науке о међународним односима, односно студијама безбедности, па на пример о националним интересима, државним интересима, затим интересима народа, нације, Србије, општим интересима, људским интересима итд. могу говорити као о синонимима. У вази са тим у наставку је дат табеларни приказ начина, односно различитог контекста употребе речи интерес у сваком од анализираних експозеа (Табела 58.). У табели је јарко црвеном бојом означен ред, односно контекст употребе речи „интерес“ који се може довести у директну везу са националним интересом и светло црвеном бојом контекст који може бити доведен у индиректну везу са појмом националних интереса.

Табела 58. Контексти употребе речи "интерес" у експозеима српских мандатара.

КОНТЕКСТИ УПОТРЕБЕ РЕЧИ "ИНТЕРЕС" У ЕКСПОЗЕИМА СРПСКИХ МАНДАТАРА ОД 2001- ГОДИНЕ										
Контекст	Ђинђић, 2001.	Живковић, 2003.	Коштуница, 2004.	Коштуница, 2007.	Цветковић, 2008.	Цветковић, 2011.	Дачић, 2012.	Дачић, 2013.	Вучић, 2014.	Укупно за сваки контекст
Грађана/ становништва	1	1		3	1	4			6	16
Економски	1									1
Људски	2									2
Породични	1									1
Национални	1(-)		1	3				1	1	7
Народа			2		1				1	4
Државни			4	5				1	1	11
Српске заједнице на КиМ			1						1	2
Јавни			2						2	4
Пољопривредника			1							1
Стратешки			1							1
Нације				1						1
Србије				2	2	1	3		4	12
Развијања добрих односа са САД				1						1
Младих				1						1
Општи				1						1
Дијаспоре							1			1
Инвеститора									1	1
Укупно за сваког мандатара	6	1	12	17	4	5	4	2	17	

Четврти и један од кључних недостатака овакве анализе националних интереса је у највећој мери природна последица ове неконзистентне употребе речи интерес од стране мандатара Владе Републике Србије и у складу са тим неодређено сврставање одређених програмских циљева Владе у националне интересе. У овом докторату је као критеријум коришћена веза са вредностима националне безбедности попут суверенитет, територијални интегритет, политичка независност итд, па су на основу тога у националне интересе сврстани „Решавање статуса Косова и Метохије“ јер је то питање суверенитета и територијалног интегритета, затим „Борба против криминала и корупције“ која је такође у директној вези са националном безбедношћу, док рецимо циљ/интерес који се односи на „Унапређење образовања“ није подведен под националне интересе, јер иако представља веома важно питање за сваку земљу, не може се директно довести у везу са вредностима националне безбедности.

Пети недостатак огледа се у инкомпатибилности Нектерлајнове матрице са актуелним тренутком. Наиме већ је истакнуто како је Нектерлајн ову матрицу развио за потребе проучавања националних интереса суперсила/великих сила у периоду Халдног рата, а тај период је обележила блоковска конфронтација са наглашеним на идеолошке разликаме (либерални капитализам vs. социјализам/комунизам), а због чега је Нектерлајн препознао посебну димензију националних интереса, а које је означио као идеолошке интересе. У спроведеној анализи за потребе дисертације ова димензија националних интереса се није испоставила као релевантна, тако да је у свакој од тавела колоне које се односи на идеолошке интересе остала не попуњена, обзиром да такви интереси нису препознати у експозеима српских мандатара од 2001. године.

И на крају шести и вероватно највећи недостатак односи се на немогућност утврђивања једног општег критеријума на основу којег је могуће направити градацију, односно утврдити степен важности интереса, односно програмских циљева Владе. Наиме, Нектерлајн разликује егзистенцијални (критични), витални (опасни), важни (озбиљни) и маргинални (узнемирујући) интензитет онога што је означио као национални интерес и наравно да мандатар не користе овакву формулацију за означавање важности циљева/интереса које у наредном мандату желе да остваре. У том смислу коришћен је редослед којим су набрајани приоритети Владе где је претпоставка да оно што се налази на првом месту јесте најважније питање/проблем, уколико мандатар не констатује експлицитно да је другачије. Даље као критеријум је коришћена и заступљеност тог питања/проблема/интереса у експозеу, односно колику пажу мандатар

посвећује том питању, која количина мере је планирана, какве ће мере бити коришћене итд. Ипак имајући све ово у виду, не само да је могуће да неки други истраживач применом исте адаптиране матрице дође до друкчијих налаза у анализи садржаја експозеа, него је сасвим могуће и да неко применом исте адаптиране матрице и ових додатних критеријума за градацију/утврђивање значаја интереса друкчије оцени значај истих националних интереса. У овакву дискрециону оцену истраживача свакако да улази и његово знање и искуство, али и друге субјективне карактеристике, због чега је више него упитна поновљивост добијених налаза. Док као да додатно обесхрабрује што би примена других матрица за анализу националних интереса вероватно оставила простор за још већу субјективност истраживача и интерпретацију добијених резултата.

У сваком случају, свесни свих недостатака оваквог истраживачког дизајна у погледу анализе националних интереса, може се констатовати да међу мандатарима владе Републике Србије постоји одређена сагласност око оних приоритета у раду Владе који се могу означити као национални интереси. Међутим и добијене налазе је потребно сместити у контекст тада актуелних политичких (на спољном и унутрашњем плану) и безбедносних прилика (Табела 59).

Табела 59. Програмски циљеви/национални интереси српских мандатара и кључни догађаји од 2001. до 2015. године.

ПРОГРАМСКИ ЦИЉЕВИ (НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ) У ЕКСПОЗИМА МАНДАТАРА ВЛАДЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ																													
Година Мандатар	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.														
Ђинђић	Стабилност региона, Решавање кризе на југу Србије, Односи у СРЈ		Чланство (СЕ, ПЗМ), Преговори ЕУ, Нови Устав, Коначни статус КиМ	Статус Косова и Метохије Лачање ДЗ Србија и Црна Гора Статус у ЕУ заједно са ЦГ Регионална сарадња – избеглице Сарадња са Хашким трибуналом			Статус КиМ Наставак процеса ССП Сарадња са РС Сарадња са суседима у ЕУ Доношење СНБ			Ратификација ССП Статус кандидата Гасни аранжман са Газпромом Унапређење односа са САД Очување КиМ у Србији Покретање преговора с косовским Албанцима Опстанак и побољшање положаја српског народа на КиМ Сарадња са Хашким трибуналом			Исто	Европска будућност Србије Решавање статуса КиМ Сарадња с другим државама Енергетска политика Борба против криминала и корупције	Улазак у ЕУ Економски опоравак Борба против криминала и корупције	Економске реформе Добри односи у региону, Европи и свету Питање Косова и Метохије													
Живковић																													
Коштуница																													
Коштуница																													
Цветковић																													
Цветковић																													
Дачић																													
Дачић																													
Вучић																													
КЉУЧНИ ДОГАЂАЈИ У РЕГИОНУ И У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ																													
Кључни догађаји у региону	Сукоби у МАК.	СЕ (БиХ)	СЕ (СЦГ)	НАТО (БГ, РУМ, СЛО) ЕУ (МАЂ, СЛО)		ПЗМ (БиХ, Србија, ЦГ)	ЕУ (Румунија, Бугарска)			НАТО (АЛБ, ХРВ)				ЕУ (ХРВ)															
Држава	С. Р. Југославија		Државна заједница СЦГ			Република Србија		Република Србија и нерешен статус Косова и Метохије																					
Кључни догађаји у држави	Тероризам на југу Србије, Споразум са РС		Убиство премијера Ђинђића, Акција „Сабља“ (увођење ванредног стања), Београдски споразум			Независност ЦГ, Устав Србије, Чланство у ПЗМ, Споразум са РС	Најаве проглашења независности КиМ	ССП, Проглашење независности КиМ			После дња хапшења за Хаг	Кандидат за ЕУ	Преговори са ЕУ	Обуствљен Јужни ток															
Година	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.														

У првих шест година анализираниог периода (од 2001. до 2006. године) Република Србија је била федерална јединица у саставу Савезне Републике Југославије, односно њене прекомпоноване наследнице Државне заједнице Србија и Црна Гора. Функционалност заједничке државе Србије и Црне Горе је била под знаком питања још од краја 90-их година 20. века, а потенцијал за опстанак је дефинитивно смањен потписивањем Београдског споразума 2003. године и сталним најавама референдума о независности Црне Горе. Због тога и није чудно што је опстанак заједнице био један од приоритета прва четири анализирани експозеа, с тим да је далеко већи значај овом питању дат у експозеу мандатара Војислава Коштунице.

Прва већа промена након одвајања Црне Горе било је усвајање новог Устава Републике Србије, и повећање фокуса на питање статуса Косова и Метохије који је стална тема експозеа од мандатара Живковића до експозеа мандатара Вучића (Ђинђић помиње Косово и Метохију, али је питање решавања статуса покрајине остало у сенци сукоба на југу Србије крајем 2000. и почетком 2001. године, који су се прелили и на територију Македоније). Посебно је значајан други експозе Војислава Коштунице у којем се Косово и Метохија помиње 28 пута, а разлоге за то можемо наћи у најавама референдума о независности Косова и Метохије које су албански политичари покренули током 2007. године. Након једностраног проглашења независности КиМ, однос према овом питању у експозеима постаје значајнији, те се дотад коришћен израз „решавање статуса“ мења изразом „очување КиМ у саставу Србије“ уз наглашавање „непризнавања КиМ као независне државе“. У појединим експозеима долази до конкретније операционализације у зависности од статуса односа Србије, Европске уније и непризнатог КиМ, те се спомињу и технички дијалог, најаве дијалога посредством Европске уније, а на крају и „наставак Бриселског дијалога“ након отпочињања преговора у Бриселу 2013. године.

У самом врху интереса налази се и развој сарадње Србије са другим државама, са акцентом на региону Западног Балкана. Тако су чланства у регионалним и међународним економским, политичким и одбрамбеним организацијама и аранжманима редовно били заступљени у првим експозеима, а посебно у периоду од 2003. до 2008. године, кад многе суседне државе постају чланице истих организација и аранжмана. Учлањења суседних држава у Савет Европе, НАТО, ЕУ, програм ПЗМ, утицали су на то да мандатари у својим експозеима прате курс којим се креће регион, што је резултирало чланством СЦГ у Савету Европе, а затим и Србије у Партнерству за мир. Врхунац остварења спољополитичких стремљена дефинисаних у првих пет експозеа била је

ратификација Споразума о стабилизацији и придруживања ЕУ 2008, што је окарактерисано као огроман корак ка чланству у ЕУ, што је потврђено 2012. године кад је Србија постала земља кандидат, а 2013. почела преговоре са Европском унијом (иако до априла 2016. године ни једно преговарачко поглавље није отворено).

Сету онога што се у експозеима означава као „приоритет рада Владе“ или „циљеви Владе“ потребно је додати чланство у Европској унији, затим питања економског развоја зеље, али и борбу против организованог криминала и корупције, а које без изузетка (уз одређене варијације) наводе сви мандатари. Веома важна тема из домена виталних интереса је и сарадња са Хашким трибуналом, а која је до 2011. године кад су извршена последња хапшења, била редовна ставка у експозеима свих мандатара. “Привођење крају сарадње са хашким трибуналом“ је као по правилу представљано не само као обавеза државе и друштва, већ и као предуслов чланства у Европској унији. На крају значајну улогу и посебно место у експозеима има Република Српска, са којом је Република Србија потписала Споразум о специјалним и паралелним везама 2001. (у саставу СРЈ) и 2006. године.

Имајући све ово у виду, национални интереси Републике Србије би се уз већу резерву могли свести на:

1) питање Косова и Метохије - које је прешло пут од захтева међународној заједници у погледу распореда српских снага безбедности на КиМ у складу са резолуцијом 1244, преко српске иницијативе за „долазак до коначног статуса“, затим „кантонизације КиМ“, преко „неприхватања независности КиМ“ до „почетка преговора са Приштином“ на „наставка Бриселског дијалога“,

2) очување заједничке државе са Црном Гором – које је било карактеристично за Ђинђићеву, Живковићеву и прву Коштуничину Владу,

3) борба против организованог криминала и корупције - представља један од ретких циљева који се могу подвести под национални интерес, а који није доживљавао трансформацију у анализираном периоду,

4) економски развој и подизање животног стандарда грађана – интерес који је истицан у свим експозеима,

5) чланство у Европској унији – такође представља константу свих анализираних експозеа, с тим да је рецимо у експозеу мандатара Ђинђића из 2001. године као циљ зацртан „улазак у ЕУ за десет година“, односно до 2011. године, а у експозеу мандатара Вучића „крај деценије“, односно до 2020. године,

б) решавање демографских проблема иако важно питање (обзиром на негативан природни прираштај и податак да се у Србији годишње родим 30.000-40.000 беба мање него што умре становника), је препознато готово само у експозеима мандатара Дачића и мандатара Вучића.

7) и неговање и развијање посебних веза са Републиком Српском – које је експлицитно препознато у већем броју експозеа.

Такође је потребно истаћи да постоје и интереси у региону у смислу сарадње са државама Западног Балкана, али се спомињу спорадично у експозеима, а и када се појаве не подразумевају неку детаљнију разраду мера којима ће се остварити овај циљ/интерес. На крају нарочито је важно имати у виду да наведени приоритети у раду Влада Републике Србије који се могу подвести под националне интересе на овом месту нису набројани хијерархијски, односно по важности, него у највећој мери хронолошки, односно како су набрајани у анализираним експозеима.

У делу дисертације који се односи на моћ државе је већ истакнуто како на основу утврђених индексних вредности све западнобалканске државе/јединице спадају у категорију малих држава, које не само да немају потенцијал да постану веће силе (регионалне силе), него чак немају ни изгледе да постану значајније силе у односу на друге државе РБПК Западни Балкан. У вези са тим чини се примереном идеја да се теоријске претпоставке о понашању малих држава провере у односу на утврђену регионалну безбедносну динамику у поткомплексу Западни Балкан.

Основна претпоставка у вези са понашањем држава са мањком моћи је последични страх или забринутост за сопствену безбедност, па су због тога мале државе у већој мери усмерене на питање опстанка. Тако на пример класични реалиста Ханс Моргантау упућује на стварање савезништава као начин заштите опстанка малих (Morgenthau, 1948). Међутим пошто Моргантау под савезништвима подразумева класичне војне савезе који су за простор (Западног) Балкана били карактеристични у периоду 19. и у првој деценији 20. века (нпр. први и други Балкански савез, као и други билатерални савези на Балкану), ова претпоставка се не може сматрати потврђеном.

На трагу ове Моргантауове идеје, неореалиста Кенет Волц је под карактеристичним понашањем малих држава подразумевао балансирање, које може бити унутрашње (нпр. наоружавање) или спољно (нпр. стварање војних савеза) или (што је новина) мале државе могу „ускати у вагон“ (*bandwagoning*) односно приклонити се

већ постојећем и доминантном савезу, односно полу (Waltz, 1979). Овакву Волцову претпоставку конкретизовао је дефанзивни реалиста Стивен Волт тврдњом да мале државе које се опредељују за „ускакање у вагон“ се у ствари постројавају у односу на извор опасности (*alignment with the source of danger*) (Walt, 1987: 5). Тако да је на овај начин могуће објаснити однос свих западнобалканских држава према Северноатланској алијанси (НАТО), осим Србије и БиХ. Наиме Албанија и Хрватска су чланице НАТО од 01.04.2009. год., Црна Гора и Македонија су у МАП-у (*Membership Action Plan*), с тим да је Црна Гора добила позив за чланство и вероватно би већ на следећем НАТО самиту требало да постане чланица, док пријем Македоније у НАТО кочи Грчка због спора око имена Македонија. Насупрот томе, Србија и Босна и Херцеговина (иако су у НАТО програму Партнерство за мир) нису опредељене за улазак у НАТО. Србија највише због свежих сећања на НАТО бомбардовање 1999. године, признања независности Косова и због „специјалних“ веза Србије и Русије, док Босна и Херцеговина због лоше институционалне функционалности, свежих сећања на НАТО бомбардовање српских положаја 1995. године, као и „посебног односа“ босанских Срба и Русије, такође није опредељена за улазак у НАТО.

Слично овоме може се објаснити и однос који западнобалканске државе имају према Европској унији, која иако превасходно економско-политичка унија, такође има свој систем безбедности⁹⁸. С том разликом што су се државе поткомплекса Западни Балкан опредељене за улазак у Европску унију, са изузетком Хрватске која је од 01.07.2013. године држава чланица ЕУ.

Такође међу теоретичарима безбедности постоји претпоставка о тоторству, односно како мале државе представљају „франшизе“ суперсила, односно да је спољна манифестација понашања малих држава условљена интересима њихових протектора. Ова прилично поједностављена представа о односима које успостављају државе са великим диспаратом моћи заиста може имати бројне примере из 19. и 20. века који јој иду у прилог. Међутим данас тако нешто као да није правило, па се чини да је непримерено говорити о односима између великих и малих држава у Европском РБК на такав начин. Најновији примери којима се може илустровати теза како мале државе ипак задржавају свој суверенитет у односу на велике јесте још увек актуелан

⁹⁸ Као делови овог система најчешће се наводе: Заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ (ЗСБП ЕУ), Високи представник за питања спољне и безбедносне политике ЕУ, Комитет за политичка и безбедносна питања, Систем анализе ризика ЕУ, Европска одбрамбена агенција (*EDA*), *FRONTEX*, ЕУРОПОЛ итд. (више о овоме у: Липовац, 2014; Глушац и Липовац, 2012; Трапара и Липовац, 2011; Липовац и Глушац, 2011).

спољнополитички процес који се односи на одбијање званичне политике Европске уније према мигрантима, а од стране малих држава чланица: Мађарске, Словачке и Грчке.⁹⁹ Ипак постоје и друкчији примери, попут оног када је ЕУ или кључне државе чланице ЕУ успешно извршиле притисак на Бугарску (чланицу ЕУ), а због чега је између осталог пропао пројекат Јужни ток (*South stream*). Насупрот томе, државе поткомплекса Западни Балкан, са изузетком Хрватске, нису чланице ЕУ, што на пример државама које носе ЕУ спољну и безбедносну политику теоретски оставља простор за различите врсте маневара, притисака итд.

Једна од основних карактеристика претпоставки које су везане за очекиване обрасце понашања држава, а које развијају ови и други реалисти јесте једнодимензионалност понашања малих држава, односно понашање малих држава само у односу на полове, односно глобалне силе или у случају Европског РБК институцију – ЕУ схваћену као велику силу.

Насупрот овом становишту налазе се представници либералног теоријског приступа, који такође најчешће разматрају однос између малих држава и глобалних сила, али наглашавајући значај сарадње у оквиру међународних институција, а што је нарочито својствено за либералне институционалисте. У дисертацији је већ истакнуто како је основна идеја о значају институција (*institution matters*) (Haglund, 1995) касније је допуњена идејом о потреби проучавања и ширег контекста (*context matters*) (Haglund & Gomez, 2006). Либералисти слично реалистима не расветљавају, или бар не у довољној мери, природу односа и обрасце понашања малих држава између себе, а што је један од основних проблема у овој дисертацији. Реалисти и либералисти се махом баве тематизацијом односа између великих и малих, односно глобалних сила и малих држава, али с том разликом што реалисти понашање (малих држава), готово искључиво везују за појам националног интереса (примарни интерес малих држава је опстанак) и односа моћи (како би се увећала моћ и то опет због опстанка), док либерали претпоставке добрих односа виде у сарадњи и проналажењу заједничких интереса.

Међутим имајући у виду ову идеју коју развија Хаглунд, значај међународних институција може испољавати на најмање два начина, а који су релевантни за тему овог истраживања. Прво мале државе могу промовисати општеприхваћене вредности међународног поретка насупрот конфронтацијама, а првенствено када су у позицији да председавају организацијама попут НАТО, ЕУ или Саветом безбедности ОУН, а што се

⁹⁹ Пољска је намерно изостављена, обзиром да се према материјалним карактеристикама највероватније не може сматрати малом државом.

означава као посебна категорија моћи – нормативан моћ. На основу ове нормативне моћи мале државе могу унапређивати свој статус, односно рејтинг код глобалних сила, али и уопште у свету. Са друге стране, државе које председавају неким значајним међународним организацијама или у случају гласања када је њихов глас пресудан или када је потребан консензус по неком питању, мале државе могу показивати и друкчије лице. Односно могу уцењивати, притискати итд., а на начин на који то не би било могуће уколико те мале државе не би имале ту врсту формалне или институционалне моћи. Као најчешћи пример наводи се Италија¹⁰⁰ које је условљавала улазак Словеније у ЕУ, затим Словенија улазак Хрватске у ЕУ и или Грчка која оспорава улазак Македоније у НАТО и ЕУ због спорног имена.

Овим примерима у дискусију се уводе питања која су заиста релевантна за тему ове дисертације, а то је како се мале западнобалканске државе понашају у међусобној интеракцији, а стварајући или појачавајући безбедносну међузависност. НАТО и ЕУ представљају две сигурно најмоћније и најзначајније међувладине организације у оном што се у академској расправи до скоро означавало као „европска безбедносна архитектура“. А с тим у вези Лорент Гојчел је истакла како за разлику од великих и моћних држава чланица ЕУ, мале државе чланице готово никад не достижу пун степен реалног суверенитета и то првенствено у области заједничке спољне и безбедносне политике ЕУ. Чак и ако постоје бројни примери који поткрепљују ову тврдњу, утисак је да таква позиција као да не пада тешко малим државама, јер сада имају могућност (или институционалну моћ) да условљавају и притискају друге мале државе. Иако су већ наведени такви примери, они су се односили на ситуације када своје чланство у ЕУ или НАТО практично злоупотребљава нека држава ван Западног Балкана, а како би условљавала неку западнобалканску државу.

Тако да од сада нисмо имали ситуацију или бар није познато да је постојала оваква врста притисака на нивоу регионалне безбедносне динамике у поткомплексу Западни Балкан, док Хрватска није почела да условљава Србију посебним захтевима око отварања преговарачких поглавља за пријем у ЕУ. Иако је оваква тенденција тренутно стопирана од стране европских бирократа, она сигурно да поткомплексу даје посебан квалитет, па је очекивано да ће се одразити на регионалну безбедносну динамику у наредним месецима.

¹⁰⁰ Италија и није баш школски пример за малу државу.

Обзиром да је тема ове дисертације првенствено везана за понашање малих држава које је релевантно за националну безбедност, у наставку ће бити направљен осврт и на претпоставке које поставља ауторка Џени Хеј (Heu, 2003: 5), иако се само неке директно везују за интеракцију малих држава међусобно:

1) претпоставка да се мале државе излажу ниском нивоу партиципације у светској политици, може се сматрати потврђеном у случају западнобалканских држава, иако постоје и супротни примери. Наиме у складу са Хаглундovou идејом о потреби проучавања ширег контекста, а који би био наклоњен малим државама и где би понашање малих држава било заиста релевантно, сигурно да би мале државе показале интересовање и за питања светске политике. Најбоља илустрација ове идеје су тренутно актуелне кандидатуре за првог човека Организације Уједињених нација, односно Генералног секретара ОУН, а где су за сада прихваћене следеће кандидатуре из тзв. „Источног блока“: Наталија Герман – Молдавија, Ирина Бокова – Бугарска, Весна Пусић – Хрватска, Игор Лукшић – Црна Гора, Срђан Керим – БЈР Македонија, Данило Тирк – Словенија и Вук Јерemiћ – Србија.

2) претпоставка о усмерености на мањи број међународних питања/проблема (која су значајна за мале државе) се такође може сматрати потврђеном у случају држава/јединица Западнобалканског поткомплекса. Претпоставка о ограниченом сету питања/проблема којима се западнобалканске државе баве на међународном нивоу последица је скромних капацитета које ове државе имају, међутим, слично као и у претходном случају, у одређеним околностима и државе Западног Балкана могу испољити друкчије понашање. А као илустрација која противречи овом преовлађујућем обрасцу понашања западнобалканских држава може послужити претходно наведени пример.

3) претпоставка о ограничености деловања на непосредно географско окружење у случају западнобалканских држава се може сматрати потврђеном. Иако постоје примери малих држава попут на пример Северне Кореје која је добрим делом због идеологије и унутрашњих политичких потреба усмерена и на глобална питања, питања униполарног светског поретка, односно позиције САД у савременом свету, сви су изгледи да са државама/јединицама Западнобалканског поткомплекса то није случај и да су западнобалканске државе доминантно усмерене на регионалну безбедносну динамику у поткомплексу,

4) уколико се претпоставка о употреби дипломатских и економских инструмената/мера у спољној политици, а насупрот војним инструментима/мерама

спусти на ниво односа између малих држава онда се ова претпоставка не може сматрати ни потврђеном нити одбаченом. Наиме, иако се у свим стратегијама националне безбедности западнобалканских држава констатује како је ризик од оружане агресије смањен, такође се у неким од стратегија констатује како ова претња није у потпуности искључена. Међутим бројни су историјски догађаји, чак и у последњих 15-20 година који обарају овакву тврдњу. Већ је речено да је историја односа (западно)балканских држава компликована и конфликтна, а нису били ни ретки случајеви када је правац и интензитет безбедносне динамике преваходно зависио од односа великих сила, односно глобалних сила. Аналогно томе не би требало искључити сличне сценарије и у ближој будућности, бар када је реч о Западном Балкану.

5) претпоставка о наглашавању међународних принципа, међународног права и других „морално оријентисаних“ идеала од стране западнобалканских државе се може сматрати у потпуности потврђеном. Бројни примери иду у прилог овој тези. од аргументације коју албанска и српска страна користе у вези признања, односно не признања независности Косова (и Метохије), потребе очувања Дејтонског и Охридског споразума, потребе „утврђивања истине и одговорности“ у Хашком трибуналу и последично очекиваног помирења, потребе усвајања декларације о Сребреници, евентуалних међусобних тужби за геноцид или ови последњи захтеви Хрватске у вези са отварањем преговарачких поглавља у процесу пријема Србије у ЕУ. И сви ови догађаји или процеси као да по правилу имају оправдање у највишим принципима међународног права и највиших моралних стандарда који су интересу међународног поретка и човечанства уопште.

Међутим да ли је оваква реторика својствена искључиво малим државама или су таквој реторици склоне и регионалне и глобалне силе, представља питање чији би одговор требало тражити у неком посебном истраживању,

6) претпоставка да је малим државама својствено јачање међународних споразума и прикључивање међународним институцијама кад год је могуће се може сматрати потврђеном и постоје бројни примери на Западном Балкану који је потврђују.

Међутим ова претпоставка отвара још једно питање које би такође требало да буде предмет посебног истраживања, а односи се на узроке оваквог повезивања кроз међународне споразуме и међународне институције, односно да ли због недостатка моћи мале државе саме настоје да се тако понашају или их исто због недостатка моћи велике државе (регионалне и глобалне силе) могу лакше „натерати“ да се тако понашају. Ипак

имајући у виду да је тема ове дисертације превасходно везана за претпоставке понашања малих држава међусобно, наведена претпоставка није детаљније проверавана,

7) претпоставка о заузимању неутралних ставова представа својствено изненађење, обзиром да би здраворазумска и искуствена аргументација пре била својствена оваквом понашању у биполарном или триполарном међународном поретку, док Џени Хеј ову претпоставку развија 2003. године где готово да постоји консензус око униполарности системског нивоа. У сваком случају ова претпоставка се не може сматрати потврђеном јер западнобалканске државе тенденцију заузимања неутралних ставова не испољавају ни у односу на глобалне силе ни у односима са другим малим државама, као ни у односу на друге западнобалканске државе. Све западнобалканске државе (осим БиХ због српског ентитета) признале су независност Косова, поједине чак покрећу судске спорове за геноцид против других држава, процесуирају држављане других држава за ратне злочине, славе своје хашке оптуженике, такође све државе осим Србије и БиХ су увеле санкције Русији, приближавају се НАТО или су већ чланице итд.

8) у вези са претпоставком о ослањању на суперсиле у смислу заштите, партнерства и ресурса, пре ће бити да је то жеља малих држава, а не правило, тако да се ни ова претпоставка не може сматрати потврђеном. Иако постоје примери директног ангажовања великих сила на стране неке од западнобалканских држава, попут начина на који је Русија ушла у Први светски рат или начин на који се НАТО ангажовао током бомбардовања 1999. године, пре ће бити да су ово само изузеци у којима су се циљеви глобалне силе вероватно поклопили са циљевима нека од западнобалканских држава,

9) усмереност на сарадњу и избегавање конфликта у односима између западнобалканских држава је претпоставка која се највероватније не може сматрати потврђеном. Иако постоје одређени помирљиви тонови у политичком дискурсу последњих година на Западном Балкану, чини се да су такви тонови пре изузетак него правило,

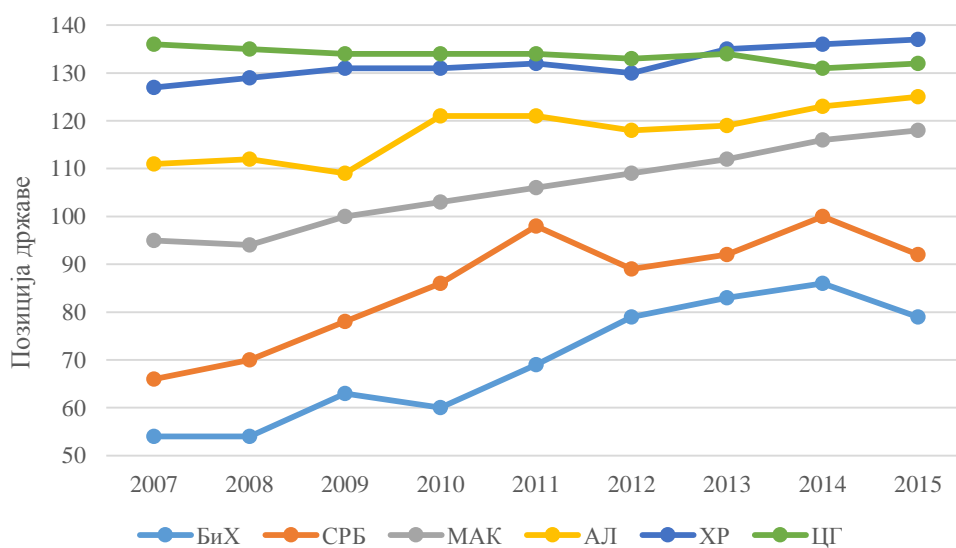
10) и претпоставка о трошењу несразмерне количине спољнополитичких ресурса на очување физичке и политичке безбедности и опстанка се може сматрати потврђеном, а најбољи пример представљају дипломатске иницијативе везано за признање односно не признање Косова (и Метохије).

Такође потребно је нагласити и оно што је кроз поједине примере већ уочено, чланство у ЕУ и НАТО западно балканским (као и другим малим) државама у одређеној мери сигурно ограничава суверенитет, али у односу на мале (и не само мале) државе

нечланице даје им огромну, можда и ненадокнадиву предност у погледу средстава која им могу бити на располагању у очувању сопствене националне безбедности. С тим у вези чланство западнобалканских јединица у ЕУ и НАТО представља посебан квалитет који одређује националну безбедност тих држава, али и укупну безбедносну динамику која се успоставља у поткомплексу. Обзиром да су смо Хрватска и Албанија у НАТО (од 01.04.2009.) и да је само Хрватска у ЕУ (од 01.07.2013.) то још увек представља кратак период да би се могли утврђивати одређени обрасци понашања, али свакако представља важно питање које би могло и да одреди правац односа између појединачних држава како и када буду постајале чланице ових међувладиних организација, али и да одреде укупну регионалну безбедносну динамику поткомплекса Западни Балкан.

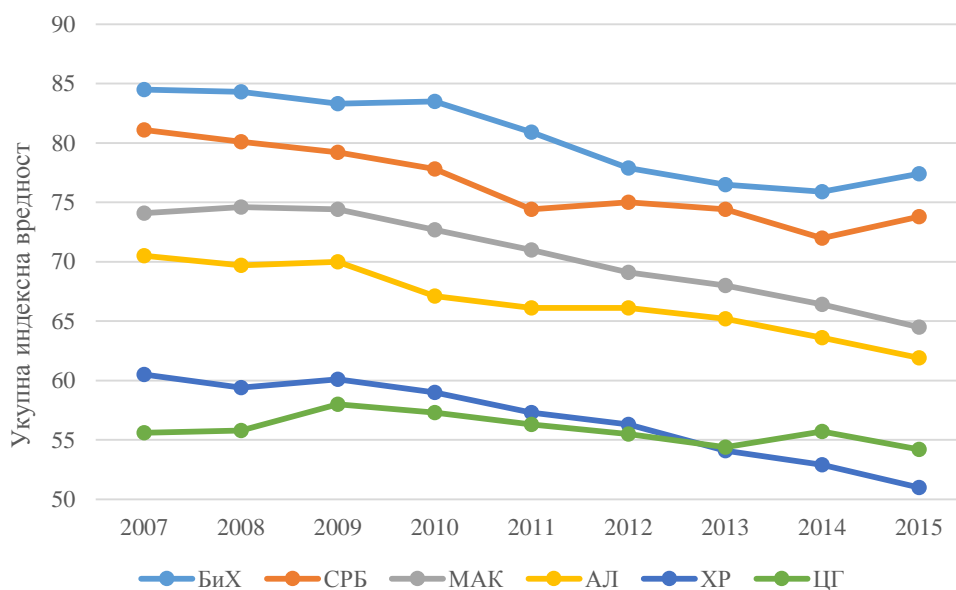
У сваком случају нити једну од ових претпоставки које су потврђене или одбачене не би требало схватати као круто правило које ће у свим могућим условима представљати нужан исход, него би ове претпоставке пре требало схватити као до сада преовлађујуће обрасце понашања западнобалканских држава, а који се наравно могу мењати у складу са новим околностима у унутрашњем или спољном окружењу.

У вези са снагом држава/јединица РБПКЗБ може се констатовати да одређене разлике ипак постоје (Графикон 6.). Хрватска и Црна Гора се по утврђеним индексним вредностима снаге истичу у односу на друге државе у поткомплексу, затим следе Албанија и Македонија, док Србија и Босна и Херцеговина у проучаваном периоду бележе ниже индексне вредности. Посебно је важно истаћи да је 2013. године Хрватска претекла Црну Гору и постала прва држава Западног Балкана по индексним вредности снаге према резултатима које објављују истраживачи Фонда за мир.

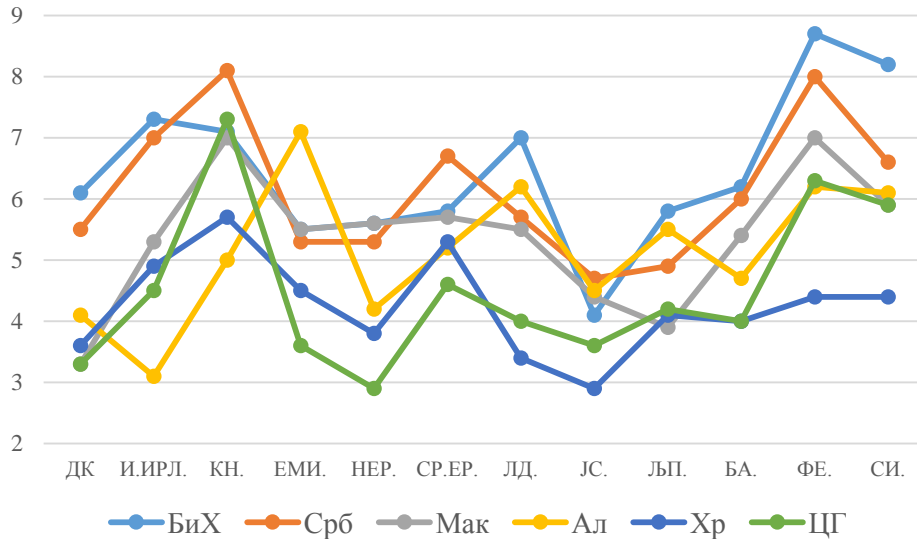
Графикон 6. Позиција држава РБПКЗБ на основу снаге.

Један од важнијих налаза односи се и на утврђене трендове кретања снаге западнобалканских држава који су охрабрујући, обзиром да (са изузетком Србије и Босне и Херцеговине у 2015. године) из године у године бележе боље резултате у посматраним областима (Графикон 7.). Е сада, да ли су западнобалканске државе постигле свој максимум у погледу снаге, односно јавних добара/услуга које пружају својим грађанима и консеквентно томе социополитичку кохезију или је могућ даљи квалитативни раст, постаће јасно у наредним годинама.

Графикон 7. Трендови кретања снаге држава РБПКЗБ.

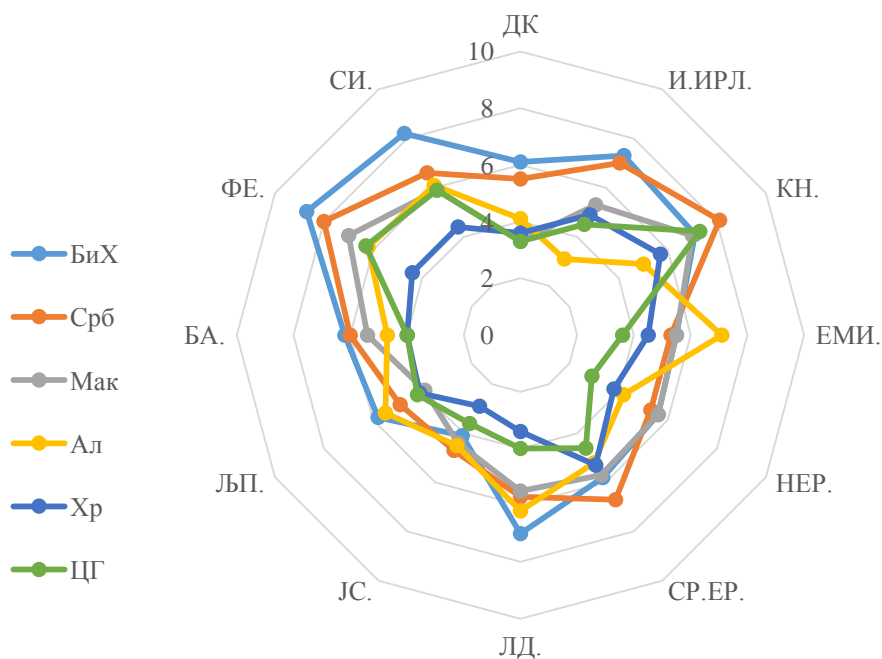
Већ је истакнуто у дисертацији да Калеви Холсти износи претпоставку да су слабе државе оне које имају неуједначене индексне вредности, односно оне државе које по одређеним индикаторима имају високе, а по другим ниске вредности. Ова претпоставка се може сматрати потврђеном јер свака западнобалканска држава има велике осцилације у погледу резултата по различитим индикаторима и то чак и у 2015. години када је Западни Балкан као регион постигао најбоље резултате у погледу снаге (Графикон 8.).

Графикон 8. Индикатори снаге држава РБПКЗП у 2015. години.

Роберт Ротберг сматра, а што је такође већ истакнуто у раду, да слабе државе обично имају етничке, верске, језичке или неке сличне међугрупне тензије које још увек нису или нису у потпуности постале отворено насилне. Степен корупције и општег криминалитета у slabим државама има тенденцију раста; комунална инфраструктура пропада; у здравство и образовање се не улаже, нарочито не ван великих градова; БДП *per capita* и други економски показатељи опадају, у појединим случајевима и драстично; залагање за владавину права је декларативно, а цивилно друштво спутано. Ова претпоставка се може сматрати делимично потврђеном, обзиром да је приметан напредак у погледу владавине права и позиције цивилног друштва, док етничке и верске разлике не само што нису решене него се чак и појачавају у периоду изборних кампања, а што свакако може да забрињава. Подједнако забрињавајући резултат односи се на колективно незадовољство које је веома високо у готово свим западнобалканским државама, а што свакако представља конфликтни потенцијал који може имати различит правац и различите форме у перспективи.

Такође је занимљива и заједничка кривуља индексних вредности за све индикаторе где једино Албанија има нешто друкчији распоред, првенствено у погледу избеглица и интерно расељених лица и емиграције (одлива мозгова), што се делимично може објашњавати друкчијим историјским токовима (не рачунајући Османско царство Албанија никада није била у заједничкој држави са другим западнобалканским државама), Албанци су једини нејужнословенски народ на Западном Балкану и у складу са тим имају и друкчије културолошко, па и цивилизацијско наслеђе (Графикон 9.).

Графикон 9. Индикатори снаге држава РБПКЗП у 2015. години - (radar chart).

Западнобалканске државе се не могу сматрати фундаментално слабим државама, односно државама које само остављају привид да су јаке, јер представљају аутократије, деспотије и сл. Иако може изненадити податак о дуговечности актуелних политичких режима првенствено у Црној Гори, али и у Македонији и Босни и Херцеговини, ове али и друге западнобалканске државе чек не остављају ни привид снаге, а како би се могле сматрати јаким државама попут Катара, Брунеја, УАЕ и сл.

Најопштија претпоставка у погледу тога да су слабе државе углавном усмерене на унутрашње проблеме, а да јаке државе могу да се баве и питањима у спољном окружењу, па чак и унутрашњим питањима у другим државама у случају РБПКЗБ није могла бити потврђена. Комплексност безбедносне међузависности, заједничка историја и испреплетаност интереса држава на Западном Балкану утиче на то да се те државе (иако све спадају у категорију слабих држава) као по правилу баве и питањима у другим западнобалканским државама.

5. САЗНАЈНО-ЕКСПЛАНАТОРНИ ПОТЕНЦИЈАЛ И ИНТЕРПРЕТАТИВНО-АНАЛИТИЧКЕ МОГУЋНОСТИ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

У дисертацији је већ истакнуто како Бузен и Вејвер сматрају да је теорију регионалног безбедносног комплекса могуће успешно примењивати у проучавању безбедности на више различитих нивоа и у том смислу експлицитно наводе четири нивоа примене. Први ниво примене ТРБК је унутрашњи ниво државе/јединице у регионалном комплексу (и поткомплексу), други је ниво државе наспрам државе (*state-to-state relations*), а који је одређен карактеристикама комплекса (поткомплекса), трећи је ниво односа РБК са другим суседним РБК¹⁰¹, и четврти је ниво утицаја глобалних сила на РБК (и РБПК) (Buzan & Wæver, 2003: 51). Ипак имајући у виду да је тема ове дисертације примарно везана за експланаторни потенцијал ТРБК у проучавању безбедности на националном нивоу, у наставку ће бити представљене предности и недостаци примене ове теорије само на нивоу односа између држава унутар припадајућег поткомплекса. У наставку ће такође бити понуђене и одређене препоруке са циљем евентуалног унапређења сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК, као и увећања интерпретативно-аналитичких могућности ТРБК у проучавању националне безбедности.

¹⁰¹ Интересантно је да Бузен и Вејвер нису предвидели могућност примене ТРБК у односима између РБК и РБПК који је саставни део тог РБК, као и РБК и РБПК који није саставни део тог РБК.

5.1. ПРЕДНОСТИ ПРИМЕНЕ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Имајући у виду исцрпан преглед свих Бузенових и Вејверових радова о ТРБК, представљен развој, главне карактеристике и кључне појмове ТРБК, али и начин коришћења овог теоријског становишта од стране Бузена и Вејвера, као и примену ове теорије у конкретној студији случаја која је обухваћена овом дисертацијом, сасвим очекивано утврђене су и бројне предности у примени ТРБК у проучавању националне безбедности конкретне државе. Утврђене кључне предности се условно и за потребе систематичнијег прегледа могу свести на следеће:

1) ТРБК представља складну и логички заокружену синтезу теоријских појмова који су развијени у другим теоријским приступима, а то су у првом реду обрасци пријатељства и непријатељства између држава/јединица, односи моћи између држава (и класификација држава у односу на моћ коју поседују), равнотежа моћи између држава, снага државе (и класификација држава у односу на снагу/слабост коју поседују), анархична међународна структура, поларност, конфликтна формација, безбедносни режим и безбедносна заједница итд. На овај начин ТРБК омогућава укрштање и примену већег броја теоријских појмова, а што није случај са већим бројем конкурентских теорија и што би бар на теоријском нивоу требало да омогући дубљи увид у комплексност националне безбедности конкретне државе,

2) ТРБК такође обухвата и појмове који су развијени у оквиру Копенхашке школе, а чији су такође кључни представници Бузен и Вејвер. Ови аутори су 1998. у ТРБК увели секторски приступ, а 2003. године теорију секуритизације, а што такође представља значајан квалитативан искорак у теоријском смислу. Иако је данас секторска анализа напуштена и од стране Бузена (а о чему је већ било речи у раду), тада пре готово 20 година проучавање безбедности кроз пет сектора омогућавало је значајно шири и обухватнији приступ безбедности, него у периоду Хладног рата. Насупрот томе увођењем теорије секуритизације (коју Вејвер и Бузен до данас нису напустили) и стављањем акцента на секуритизујуће и десекуритизујуће процесе у РБК су сузили истраживачки фокус и одредили конкретне истраживачке технике у односу на ранија одређења теоријска РБК, а што се консеквентно одразило и на проучавање националне безбедности унутар конкретног РБК,

3) такође у вези са теоријом секуритизације, важно је приметити да су Бузен и Вејвер практично „деперсонализовали државу“, односно одузели јој статус субјекта¹⁰² у РБК и то у корист секуритизујућих актера, а који су по правилу представници политичке елите. Оваква тенденција се условно може сажети парафразом познате Вентове констатације да је „анархија оно што државе направе од ње“, где Бузен и Вејвер констатују како је: „безбедност оно што актери направе од ње“ (Buzan & Wæver, 2003: 48). На овај начин Бузен и Вејвер јасно означавају кључне актере, односно креаторе безбедносне политике или њиховим језиком речено „покретаче секуритизујућих и/или десекуритизујућих потеза“, а чиме се значајно сужава аналитички фокус и оних истраживача који се примарно баве националном безбедношћу,

4) сигурно највећу теоријску новину ТРБК представљају аутентични појмови које Бузен (и Вејвер) развијају у оквиру овог теоријског становишта, а који се за потребе ове дисертације условно могу сврстати у две веће групе.

Прву групу чине појмови којима се описују квалитативне, али првенствено квантитативне разлике РБК, па сваки од ових појмова одговара одређеном типу превасходно просторне трансформације, а то су: протокомплекс, предкомплекс, суперкомплекс, поткомплекс, као и „мерцовање“ РБК. Праћење просторне трансформације РБК је нарочито важно јер се тиме повећава или смањује сет држава/јединица у односу на чију безбедносну међузависност би требало проучавати националну безбедност конкретне државе.

Другу групу чине појмови на основу којих су Бузен (и Вејвер) у оквиру овог становишта претпоставили различите правце деловања и квалитативне разлике у утицају глобалних и регионалних сила на регионалну безбедносну динамику, а самим тим и на националну безбедност конкретне државе унутар одређеног РБК. Сет ових појмова вероватно представља највећи теоријски допринос у проучавању утицаја онога што се најчешће одређује као „кључни фактори међународне заједнице“ на регионалном и/или националном нивоу. У оквиру ТРБК развијени су појмови или пре теоријски модели утицаја међународних сила: оверлеј/прекривач (суперсила и/или велике силе), пенетратор (суперсила, велике силе и/или регионалне силе) и инсулатор (велике силе и/или регионалне силе). Разликовање оваквих теоријских модела утицаја међународних сила на регионалном и/или на нивоу безбедности конкретне државе би требало да

¹⁰² Насупрот на пример бројним реалистима који полазе од претпоставке да су државе рационални актери.

омогући утврђивање одређених правилности, а што у студијама безбедности, па и уопште у друштвеним наукама представља један од највиших теоријских циљева,

5) иако се уважава значај „кључних фактора међународне заједнице“, односно глобалних и регионалних сила које се налазе ван проучаваног РБК, Бузен и Вејвер ипак дају већи значај државама/јединицама које су саставни део тог РБК, тврдњом да „регионални конфликтни обрасци обликују путеве (или одређују границе) интервенисања глобалних сила“ (Buzan & Wæver, 2003: 52). Оваква тврдња у први план ставља државе/јединице које интерреагују у комплексу, јер Бузен и Вејвер полазе од претпоставке да „претње брже и лакше прелазе краће него дуже дистанце“ (2003: 45). Тако да физичка близина држава подстиче већу безбедносну међузависност, односно регионалну безбедносну динамику, а чиме се уоквирује сет јединица у чијој интеракцији се проучава национална безбедност конкретне државе. Овај квалитет је нарочито важно истаћи у односу на доминантне теоријске приступе (попут готово свих реалистичких и доброг дела либералних теоријских приступа) у којима се најгрубље речено национална безбедност малих држава веома често представља као последица односа између великих сила. У том смислу позната је Волцова метафора о државама као „билијарским куглама“, где велике (и теже) кугле гурају мале. Имајући све ово у виду, стављањем нагласка на односе које сам државе унутар РБК успостављају отвара могућност за комплекснији приступ и проучавање разноликих облика међусобних утицаја које те државе успостављају, а који нису директна последица утицаја глобалних сила,

б) имајући претходно наведено у виду, чини се да би ТРБК било најадекватније примењивати у проучавању националне безбедности малих држава, јер мале државе, односно државе чији су капацитети моћи ограничени на суседне државе и консеквентно томе националне интересе који не превазилазе најближе окружење. Зато РБК, односно РБПК сасвим извесно представља солидан геопросторни оквир у којем (би требало да) се налазе све релевантне државе са којима проучавана држава заиста интерреагује, односно има успостављену безбедносну међузависност. На овај начин могуће је извршити редукцију сета држава/јединица на оптималну меру, а у односу на које ће бити проучавана национална безбедност конкретне државе. Насупрот овоме потребно је приметити да је у ТРБК такође могуће проучавати националну безбедност држава које нису мале, односно суперсиле, велике и регионалне силе, с том разликом што у њиховом случају просторни оквир не би био ограничен једним РБК/РБПК, него свим регионалним безбедносним комплексима (и поткомплексима) са којима та конкретна сила интерреагује. Тако би се на пример национална безбедност суперсиле проучавала у

односу на све РБК-ове који постоје, док би се национална безбедност велике силе или регионалне силе проучавала у односу на све РБК-ове у којима та велика, односно регионална сила пројектује своју моћ и остварује своје националне интересе,

7) у ТРБК је највећи значај посвећен природи регионалне безбедносне динамике, односно карактеру безбедносне међузависност која постоји на нивоу РБК. Природа безбедносне динамике одређује тип комплекса у односу на централизацију моћи, у односу на могуће промене и у односу на успостављене обрасце пријатељства и непријатељства. Тако да у односу на ове карактеристике Бузен и Вејвер „утврђују“ вероватне сценарије, а којима су обухваћене и промене по националну безбедност конкретне државе. Према томе и ови сценарији представљају оквир за сагледавање могућих промена и по безбедност проучаваних држава,

8) прегледом литературе која је урађена у истраживању за потребе ове дисертације није пронађен ни један случај да је ТРБК искључиво, па чак ни примарно коришћен за проучавање националне безбедности конкретне државе, ипак и поред овога чини се да је на крају потребно истаћи и то да ТРБК представља теоријски оквир који је веома често коришћен у проучавању безбедности, а што представља подједнако и потврду сазнајно-експланаторног потенцијала ове теорије као и могућност компарирања налаза различитих истраживача.

У циљу прегледнијег приказа, утврђене и елабориране кључне предности примене ТРБК у проучавању националне безбедности представљене су и табеларно (Табела 60.).

Табела 60. Предности примене ТРБК у проучавању националне безбедности.

КЉУЧНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИМЕНЕ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	
ПРЕДНОСТИ	1) дубљи увид у комплексност националне безбедности конкретне државе укрштањем и применом већег броја појмова који су развијени у оквиру других теоријских приступа
	2) увођење секторског приступа и теорије секуритизације (који су развијени у оквиру Копенхашке школе) тако да је са једне стране проширен приступ безбедности, а са друге стране је сужен истраживачки фокус и утврђене конкретне истраживачке технике
	3) у оквиру ТРБК Бузен и Вејвер врше „деперсонализацију“ државе у корист секуритизујућих актера (по правилу представника политичке елите), тврдњом „безбедност оно што актери направе од ње“
	4) увођење нових теоријских појмова који се условно могу поделити у две групе. Прву групу чине појмови којима се представља трансформација геопростора у којем се проучава национална безбедност конкретне државе, док другу групу чине теоријски појмови којима се представљају различити модели утицаја међународних сила. Ово је вероватно и највећи допринос ТРБК у проучавању националне безбедности (малих држава).
	5) Бузен и Вејвер главни акценат стављају на државе које интерреагују, јер „претње брже прелазе краће дистанце“ и јер „регионални конфликти обликују/одређују границе деловања глобалних сила“, чиме се отвара могућност за комплекснији приступ и проучавање разноликих облика међусобних утицаја које државе унутар РБК успостављају, а који нису директна последица утицаја глобалних сила
	6) РБК/РБПК представља солидан геопросторни оквир у којем (би требало да) се налазе све релевантне државе у односу на које је примерено проучавати националну безбедност конкретне државе
	7) у зависности од природе регионалне безбедносне динамике, односно типа комплекса, могуће је „утврдити“ сценарије даљих промена у РБК/РБПК, а који су значајни и за националну безбедност конкретне државе
	8) широка примена ТРБК у проучавању безбедности представља потврду сазнајно-експланаторног потенцијала ове теорије, али и могућност компарирања налаза различитих истраживача

5.2. НЕДОСТАЦИ ПРИМЕНЕ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Недостаци ТРБК који се испољавају у проучавању националне безбедности, а који ограничавају сазнајно-експланаторни потенцијал и интерпретативно-аналитичке могућности овог теоријског приступа се за потребе ове дисертације условно могу сврстати у две веће групе. Прву групу би чинили они недостаци који се испољавају још на теоријској равни. Ови теоријски недостаци се такође могу поделити на оне недостатке које су уочили и представили сами Бузен и Вејвер у својим радовима (првенствено у кључној референци *Regions and powers*) и оне недостатке које не представљају утемељивачи ТРБК, а који су утврђени у оквиру истраживања за потребе ове дисертације. Насупрот овој групи недостатака са теоријског нивоа, налазе се недостаци који се испољавају на нивоу примене ТРБК и то преваходно у односу на начин на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски приступ.

Недостаци ТРБК које уочавају Бузен и Вејвер и које представљају у својим радовима се условно могу свести на следеће:

1) у ТРБК је приметна одређена неконзистентност у погледу односа регионални безбедносни комплекс и поткомплекс, а баш у вези са одабраном студијом случаја. Наиме, Бузен и Вејвер сматрају да поткомплекс има готово све карактеристике комплекса, а што је нарочито важно имајући у виду и идеју о прекривању/оверлеју, по којој нека спољна глобална сила може продирати у РБК и у потпуности променити/зауставити регионалну безбедносну динамику. Прекривач/оверлеј је по правилу држава/јединица која није саставни део тог, него неког другог РБК. Међутим у случају регионалног безбедносног поткомплекса (Западни) Балкан и ЕУ као прекривача/оверлеја ово правило не важи. Односно Европску унију Бузен и Вејвер не сматрају спољном великом силом, бар када је реч о (западно)балканском поткомплексу. Тако да остаје могућност да у случају (западно) балканских држава ЕУ врши доминантан утицај, па чак и да у потпуности заустави регионалну безбедносну динамику између тих држава и да се то не сматра прекривањем/оверлејом, него потпуном интеграцијом Западног Балкана у ЕУ или стварањем безбедносне заједница у овом поткомплексу,

2) у вези са прекривањем утемељивачи ТРБК истичу како је прекривање/оверлеј и веома снажно продирање далеко једноставније разликовати на теоријском, односно апстрактном и спекулативном нивоу, а да је на практичном, односно реалполитичком

нивоу то неупоредиво теже. Често се истиче како прекривање/оверлеј најчешће подразумева физичко размештање оружаних снага неке глобалне силе, а овај декларативан услов додатно компликује комплексна стварност и могућност (полу)добровољног потчињавања, формирања мултинационалних мисија, мисија са ограниченим мандатом, неуспелих мисија итд., а за шта постоје бројни пример у новијој историји Западног Балкана,

3) један од најзначајнијих недостатака ТРБК који истичу Бузен и Вејвер, а који је релевантан за тему ове дисертације, односи се на оно што означавају као слику/фотографију (*snapshot*) (2003: 63). Овај недостатак везује се за прекривање/оверлеј и тенденцију да се анализа стања у регионалном безбедносном комплексу/поткомплексу односи на конкретан тренутак, а не на процесе који се одвијају у широј историјској перспективи и који се могу мењати, развијати и регресирати,

4) у дисертацији је већ истакнуто како сами Бузен и Вејвер сматрају спорном позицију Турске као инсулатора обзиром да би на теоријском нивоу позиција инсулатора требало да подразумева државу која се налази између два РБК и која има неутралан (беневоолентан) однос и према једном и према другом РБК. Међутим Бузен и Вејвер иако Турску означавају као инсулатора истичи како је ова држава (регионална сила) у великој мери заинтересована, па чак и утиче на регионалну безбедносну динамику Блиско источном РБК и Европском РБК, односно (Западно)Балканском РБПК,

5) имајући у виду специфичан значај и улогу коју Европска унија има, Бузен и Вејвер истичу да ЕУ истовремено може бити „и патка и зец“, односно и велика сила и РБК са формом безбедносне заједнице, а због чега још једном указују на недостатак теорије коју су развили (2003: 56). Наиме, општа претпоставка је да безбедносна међузависност најчешће подразумева обрасце непријатељстава или барем ривалства, док се у случају ЕУ говори као о безбедносној заједници, где све државе чланице најчешће заједнички спроводе процесе секуритизације и где је рат између чланице ЕУ готово незамислив.

Ово парадоксално доводи до тога да институција која је генератор безбедносне динамике, не смо што обухвата цео РБК (цео геопростор), него има тенденцију и да постане јединствен безбедносни актер. У том случају безбедносна интеракција које се дешава у Европском РБК не би више имала међународни, него унутрашњи карактер који је до тада био резервисан искључиво за државе,

6) теоријски недостатак који се може сврстати у оне које уочавају сами Бузен и Вејвер односи се и на примену секторског приступа у проучавању РБК/РБПК. Наиме у

раду је већ констатовано како је Бузен и већем броју радова истакао како је безбедност шира и комплекснија од првобитно истицаних пет сектора и како би безбедност требало проучавати у широј теоријској перспективи свих релевантних функција у којима се безбедност остварује, па у том смислу заједно са Матијасом Албертом предлаже примену теорије функционалне диференцијације (Buzan & Albert, 2010; Albert & Buzan, 2011; Albert & Buzan, 2013; Albert, Buzan & Zürn, 2013).

Овом списку недостатака ТРБК које уочавају Бузен и Вејвер потребно је додати и још два кључна недостатка, а који се намећу као више него очигледан закључак прегледа библиографија ова два аутора. Први недостатак се односи на помало изненађујући налаз да Бузен и Вејвер у својим каснијим радовима нису покушали да превазиђу ове теоријске недостатке које су сами препознали и истакли, и други недостатак који још више изненађује односи се на то да Бузен и Вејвер, са изузетком неколико радова, ТРБК у својим радовима од 2004. године готово и да нису више користили. Имајући у виду да им је за потребе ове дисертације у неколико наврата послата електронска пошта на коју није одговарано, о разлозима овакве тенденције у њиховој научној продукцији могуће је само наслућивати. У наставку је направљен и табеларни приказ због веће прегледности недостатака које су истакли Бузен и Вејвер (Табела 61.).

Табела 61. Теоријски недостаци примене ТРБК у проучавању националне безбедности (које истичу Бузен и Вејвер).

КЉУЧНИ НЕДОСТАЦИ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	
ТЕОРИЈСКИ НЕДОСТАЦИ КОЈЕ БУЗЕН И ВЕЈВЕР ПРЕДСТАВЉАЈУ У СВОЈИМ РАДОВИМА	1) неконзистентност у погледу односа регионални безбедносни комплекс и поткомплекс, а везано за идеју прекривања/оверлеја
	2) прекривање/оверлеј и веома снажно продирање далеко је једноставније разликовати на теоријском, него на практичном, односно реалполитичком нивоу
	3) анализа прекривања/оверлеја по принципу слике/фотографије (<i>snapshot</i>) (2003: 63)
	4) спорно одређење Турске као инсулатора
	5) неконзистентност у погледу одређења Европске уније у регионалној безбедносној динамици, јер према Бузену и Вејверу ЕУ може истовремено бити и велика сила и РБК са формом безбедносне заједнице (2003: 56).
	6) напуштање секторског приступа и замена теоријом функционалне диференцијације (у каснијим радовима који се не односе на ТРБК)
	два додатна недостатка

Теоријски недостаци ТРБК који су уочени у истраживању спроведеном за потребе ове дисертације се условно могу свести на следеће:

1) већ је речено да се у односу на обрасце пријатељстава/непријатељстава РБК/РБПК може одредити и као безбедносна заједница, као и да Бузен и Вејвер у том смислу преузимају Дојчово одређење по којем државе у безбедносној заједници „не могу ни да замисле рат једних против других“ (Deutsch et all. 1961: 5-9 према Buzan & Wæver, 2003: 57). Односно Бузен и Вејвер у вези са тим констатују како је једна од главних карактеристика безбедносне заједнице колективна секуритизација, а не појединачна, односно она коју један актер/држава предузима против другог актера/државе (2003: 57). Међутим овакво одређење безбедносне заједнице колективном секуритизацијом није довољно прецизно и захтева додатну операционализацију из најмање два разлога. Прво, није јасно (мада се може претпоставити) да ли је за колективну секуритизацију РБК/РБПК неопходно да све државе/јединице том секуритизујућем потезу дају исти предзнак, односно жељени исход? У случају негативног одговора на ово питање, секуритизовање питања везаних за независност Косова или независност Републике Српске од стране држава/јединица Западнобалканског поткомплекса, а са различитим

жељеним исходима би практично представљало потврду тезе да је РБПКЗБ безбедносна заједница. Ово највероватније није случај иако Бузен и Вејвер нигде нису дали овакву врсту појашњења, рачунајући да се можда подразумева. Тако да други разлог има далеко већи значај у погледу захтева за додатном прецизирањем, односно операционализацијом идеје "безбедносна заједница = колективна секуритизација". Вероватно последњи пример регионалне секуритизације „спољне претње“, односно претње чији се извори налазе ван Западног Балкана, а која изазива или може изазвати безбедносне проблеме у западнобалканским државама јесте још увек актуелна масовна миграција становника ратом захваћених подручја махом из Северне Африке и са Блиског Истока. Наиме три кључне земље „балканске руте“, а које су истовремено и државе/јединице РБПКЗБ су Македонија, Србија и Хрватска. Дар на декларативном нивоу спроводе колективну секуритизацију које су вероватно идентичне у односу на узроке миграције, мигранте, ЕУ и друге заинтересован стране. Међутим оваква „колективна секуритизација“ не доводи до заједничког конструктивног решења, односно заједничких специјалних мера, него практично постаје параван подгревање старих антагонизама на простору Западног Балкану, а који је кулминирао међусобним затварањем, односно ограничавањем граничних прелаза између Србије и Хрватске и потребом укључивања ЕУ као медијатора, а о чему је већ било речи у дисертацији.

2) на претходни недостатак природно се надовезује и следећи, а који се огледа у недовољно прецизном или неадекватном одређењу појма безбедносна међузависност. Односно није јасно да ли под тиме Бузен и Вејвер подразумевају да су државе угрожене истим претњама или да (би требало да) се заједнички супротстављају истим претњама или да државе у односу који успостављају практично производе безбедносне претње које их угрожавају или нешто сасвим четврто. Ову неодређеност додатно компликује то што Бузен и Вејвер у појединим деловима свог рада појам безбедносна међузависност и појам регионална безбедносна динамика користе као синонине,

3) у погледу безбедносне међузависности држава у РБК/РБПК или регионалне безбедносне динамике (уколико се ово појмови схватају као синоними) није јасно који ниво међузависности, односно динамике је потребан како би могао да су успостави РБК, односно РБПК,

4) Бузен и Вејвер као недостатак теоријског оквира који су развили истичу и оно што се условно може означити као приступ слике/фотографије (*snapshot*), а што везују за проучавање прекривања/оверлеја (2003: 63). Међутим они овакав приступ негују не само у вези са прекривањем/оверлејом него уопште у вези са регионалном безбедносном

динамиком, обзиром да ни у једној студији случаја нису направили шири историјски преглед релевантних догађаја и/или процеса који су довели до онога што се може означити као тренутно стање у РБК/РБПК,

5) такође веома је спорна идеја око увођења појма секуритизације у ТРБК, јер није до краја јасно шта су Бузен и Вејвер тиме хтели да постигну. Дакле није јасно да ли желели да сузе истраживачки фокус па да регионалну безбедносну динамику сведу на процесе секуритизације и десекуритизације, да ли да ограниче сет истраживачких техника само на оне којима се прате (де)секуритизујући потези, да ли да поједноставе ТРБК и олакшају њену примену, да ли да олакшају себи истраживање (и писање књиге) у којој су представили све РБК/РБПК у свету или су захтеви везани за нешто сасвим друго није до краја јасно,

б) на крају потребно је истаћи и општу карактеристику која се са више или мање основа може упутити готово свим доминантним реалистичким становиштима, а где и ТРБК има такве карактеристике обзиром да се као кључни теоријски појмови користе односи моћи, анархичност међународног система, обрасци пријатељстава и непријатељстава, међународна структура (карактеристика структуралног реализма), па чак и национални интереси. Овај недостатак упућују критичари реализма и њему дериватних теоријских становишта, а односи се на задржавање „погледа на свет“ који је био својствен 19. па чак и првим деценијама 20. века. Ови критичари истичу како је 21. век бар на простору Европе и Северне Америка квалитативно друкчији и како кључни појмови више нису односи моћи и национални интереси, него идентитет, сарадња, заједнички интереси и интеграција. Иако оваква критика превазилази оквире овог рада и подразумева компарирање кључних теоријских позиција у међународним односима/студијама безбедности, уверење је да је ипак требало навести без обзира што се неће улазити у њену дубљу елаборацију.

У наставку је направљен и табеларни приказ због веће прегледности теоријских недостатака ТРБК који су уочени у истраживању спроведеном за потребе ове дисертације (Табела 62.).

Табела 62. Теоријски недостаци примене ТРБК у проучавању националне безбедности.

КЉУЧНИ НЕДОСТАЦИ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	
ТЕОРИЈСКИ НЕДОСТАЦИ КОЈИ СУ УОЧЕНИ У ИСРАЖИВАЊУ СПРОВОДЕНОМ ЗА ПОТРЕБЕ ОВОГ ДОКТОРАТА	1) неадекватност одређења безбедносне заједнице колективном секуритизацијом
	2) недовољно прецизно или неадекватно одређење појма безбедносна међузависност
	3) потребно је одредити који ниво безбедносне међузависности/регионалне безбедносне динамике ствара РБК/РБПК
	4) примена приступа слике/фотографије (<i>snapshot</i>) и у односу на регионалне безбедносну динамику, а чиме се занемарује шира историјска димензија (хронолошки преглед релевантних догађаја и/или процеса)
	5) увођењем појма секуритизације по неколико основа је ограничен сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК
	6) недостатак који је везан за неговање „погледа на свет“ који је био својствен у 19. и првим деценијама 20. века

Последњу групу недостатака чине они недостаци који се испољавају на нивоу примене ТРБК и то превасходно у односу на начин на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски приступ:

1) иако се у овој дисертацији подржава Бузенова и Вејверова идеја да је степен и правац утицаја глобалних сила, односно кључних фактора међународне заједнице одређен „регионалним конфликтима“, у вези са овом идејом је споран и начин на који се она потврђује у Бузеновим и Вејверовим радовима. Наиме они утицај међународних фактора проучавају искључиво кроз секуритизујуће потезе, с тим да у случају Балканског поткомплекса степен утицаја на пример Велике Британије „утврђују“ готово искључиво на основу три изјаве тадашњег британског премијера Тонија Блера (Blair, 1997; 2000a; 2000b према Buzan & Wæver, 2003: 363-4). Свођење утицаја државе на изјаве само једног актера (па био он и председник Владе), а које је лишено контекста, конкретне поруке која се шаље и утицаја који изазива на публику се чини непримерним редукционизмом без обзира да ли се испитује спољнополитички и безбедносни правац деловања те држава, национални интереси или нешто сасвим друго у вези са регионалном безбедносном динамиком која се развија на одређеном геопростору,

2) у вези са претходним, али и са предностима ТРБК истакнуто је како стављање акцента на регионалну безбедносну динамику унутар РБК/РБПК у односу на утицај глобалних сила које су ван тог РБК, бар на теоријском нивоу отвара могућност за

комплекснији приступ и проучавање разноликих облика међусобних утицаја које државе РБК/РБПК успостављају, а који нису директна последица утицаја глобалних сила. Међутим овај теоријски потенцијал касније у Бузеновим и Вејверовим радовима уопште није искоришћен, имајући у виду да тим питањем скоро и да се нису бавили у конкретним студијама случаја,

3) већ је на неколико места истакнуто како су Бузен и Вејвер у последњој верзији ТРБК и одређењу РБК уместо појма државе увели појам јединице. За такву промену постоје вишеструки разлози, а кључни се односе на инклузивност овог појма који обухвата и политичке заједнице које немају све атрибуте државности (нпр. Европска унија, непризнате државе, квази државе итд). На том трагу, а у вези са утврђивањем утицаја кључних фактора међународне заједнице у одређеним РБК/РБПК, веома је проблематично одређење Европске уније као глобалне силе, односно као јединственог актера међународне/регионалне/националне безбедности. Овакво одређење би било оправдано уколико би Европска унија били искључиви канал, односно начин спровођења спољне и безбедносне политике свих 28 држава чланица. Обзиром да то није случај и да државе чланице ЕУ на мултилатералном нивоу своју спољну и безбедносну политику могу формулисати и кроз УН, НАТО, ОЕБС и разне друге међународне организације, а првенствено уколико се узме у обзир да свака од тих држава може самостално (на билатералном нивоу) спроводити спољну и безбедносну политику посредством својих државних органа, оваквим одређењем се уводи непотребан и штетан аналитички редуccionизам. Јер се на овај начин практично искључује могућност утврђивања утицаја сваке од држава чланица ЕУ понаособ, а где је бар у случају РБПКЗБ очекивано да Велика Британија и Француска (између осталог и као сталне чланице Савета безбедности УН и нуклеарне силе) и Немачка (између осталог и као прва европска економија и неформални лидер ЕУ) имају израженији утицај, па чак евентуално и друкчији циљ на Западном Балкану у односу на друге државе ЕУ попут на пример Лихтенштајна, Португалије, Кипра и Данске. А превасходно имајући и у виду да ове три велике силе своју политику према Западном Балкану уопште не морају формулисати кроз Европску унију, (на трагу овог закључка могуће је увести и идеју о потреби формирања посебног геопросторног оквира за проучавање националне безбедности сваке државе понаособ. На пример за потребе проучавања националне безбедности различитих западнобалканских држава било би потребно у разматрање узимати и утицаје других држава, као што би у случају Србије то биле Мађарска и вероватно Бугарска и Румунија, у случају Хрватске то би морала бити Словенија,

Аустрија и вероватно Италија, док би у случају Македоније то би морала бити Грчка и Бугарска),

4) такође са овим у вези потребно је скренути пажњу на тенденцију која је испољена у погледу утицаја кључних фактора међународне заједнице, а конкретан пример је када Бузен и Вејвер расправљају о хијерархији утицаја кључних фактора међународне заједнице у (Западно)Балканском поткомплексу и онда на прво место стављају САД, затим европске државе и онда Русију (Buzan & Wæver, 2003: 387). Оваква тенденција је испољена и у више примера о којима је већ било речи, а њена основна карактеристика је да када Бузен и Вејвер наиђу на проблем који је потребно објаснити и где би било пожељно/потребно спровести неко дубље и обухватније истраживање они то не раде, него задржавајући се на нивоу „логичке дедукције“ праве „спин“ уводећи неки нови термин, а чија је сврха да надомести квалитетнију аргументацију и/или утемељеније објашњење. Тврдња да САД имају већи, а Русија мањи утицај на (Западном) Балкану од „европских држава“ је спорна из више разлога, од којих су два кључна. Прво апсолутно је нејасно на основу чега Бузен и Вејвер дају такву оцену и друго још важније увођењем појма „европске државе“ (збирни назив) они су практично избегли да означе Европску унију, али и да утврде појединачни утицај/значај сваке од кључних европских држава које су заинтересоване на било који начин на регионалну безбедносну динамику на Западном Балкану,

5) велика замерка може се упутити Бузену и Вејверу у погледу референци које користе у прегледу литературе. Конкретно у студији случаја везаној за (Западно)Балкански поткомплекс то су радови студената/доктораната који су стажирали/радили у Копенхашком институту за проучавање мира (Лена Хансен), затим два рада локалних аутора (један рад Предрага Симића и један рад Радована ВУкадиновића), као и неколико саопштења за медије које је пренела британска медијска кућа *BBC*,

6) можда и највећи недостатак односи се на начин утврђивања вероватноће одређених сценарија везано за трансформационе потенцијале РБК/РБПК, а које се базирају на већ критикованој „логичкој дедукцији“,

7) и на крају општи утисак начина на који Бузен и Вејвер користе ТРБК у својим радовима би могао да се сведе на то да сазнајно-експланаторни потенцијал овог теоријског оквира у великој мери превазилази налазе до којих ови аутори долазе у својим истраживањима. Разлози за то су свакако вишеструки, али се као кључни могу истаћи

неадекватност методологије/истраживачких техника и литературе/извора на којима темеље своја истраживања.

У циљу веће прегледности у наставку је направљен и табеларни приказ прегледности недостатака ТРБК који су уочени у начину на који Бузен и Вејвер у својим радовима користе овај теоријски приступ (Табела 63.).

Табела 63. Кључни недостаци у примени ТРБК у проучавању националне безбедности.

КЉУЧНИ НЕДОСТАЦИ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	
НЕДОСТАЦИ КОЈИ СЕ ИСПОЉАВАЈУ НА НИВОУ ПРИМЕНЕ ТРБК У БУЗЕНОВИМ И ВЕЈВЕРОВИМ РАДОВИМА	1) утврђивање утицаја глобалних сила свођењем секуритизујућих потеза на медијске наступе само једног актера (нпр. премијера Велике Британије)
	2) занемаривање теоријског потенцијала за проучавање разноликих облика међусобних утицаја које државе успостављају унутар РБК/РБПК, а које је лишено доминантног утицаја спољних актера
	3) проблематично одређење Европске уније као глобалне силе, односно као јединственог актера међународне/регионалне/националне безбедности
	4) тенденција Бузена и Вејвера да када наиђу на проблем који је потребно објаснити и где би било пожељно/потребно спровести неко дубље и обухватније истраживање они то не раде, него само уведу нови „термин“ који даље не објашњавају
	5) више него спорне референце које користе у прегледу литературе
	6) примена „логичке дедукције“ у утврђивању вероватноће конкретних сценарија
	7) сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК у великој мери превазилази налазе до којих Бузен и Вејвер долазе у својим истраживањима

5.3. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ТРБК КАО ТЕОРИЈСКОГ ОКВИРА ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Препоруке за унапређење ТРБК које су препознате у оквиру истраживања спроведеног за потребе ове дисертације се такође условно могу сврстати у две веће групе, где би прву групу чиниле препоруке за унапређење ТРБК на теоријском нивоу, док би другу групу чиниле препоруке за унапређење начина на који је могуће примењивати овај теоријски оквир. Међутим без обзира на евентуалне захтеве у погледу систематичнијег прегледа препорука за унапређење ТРБК, у наставку ће све ове препоруке бити представљене збирно, а из разлога што се поједине препоруке надовезују, односно природно произлазе из претходних.

Препоруке за унапређење ТРБК и препоруке за унапређење начина на који се ТРБК користи у проучавању националне безбедности се за потребе ове дисертације могу свести на следеће:

1) свакако један од највећих недостатака који је уочен у анализи ТРБК, али и начину на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски приступ односи се на оно што они означавају као слику/фотографију (*snapshot*), а што у ствари подразумева да се временски оквир регионалне безбедносне динамике конкретног комплекса/поткомплекса практично своди на одређени тренутак. Јесте да оваквим приступом Бузен и Вејвер себи (али и другима) значајно „олакшавају“ проучавање, али на уштрб сазнања које је далеко важнији циљ у истраживању уопште. Проучавање појава у широј временској перспективи омогућава, између осталог и сагледавање узрока под којима се одређена појава мења, али и последице тих промена на, у овом случају, регионалну безбедносну динамику, а што је неопходно за уопштавање и евентуално за утврђивање одређених правилности,

2) управо на ову препоруку за унапређење ТРБК природно се надовезује и следећа, а која се односи на потребу јасне дистинкције између регионалне безбедносне динамике и безбедносне међузависности. Једно од могућих решења подразумевало би одређење безбедносне међузависности као релативно трајније карактеристике безбедносних односа између држава/јединица унутар РБК/РБПК, а које би се проверавало и истраживању којим би била обухваћена шира историјска перспектива међусобних односа тих држава и безбедносних проблема/претњи које их оптерећују (без обзира да ли тај безбедносни проблем/претња представља тачку раздора између две или више држава или се две или више држава заједнички супротстављају истој безбедносној

претњи. Дакле безбедносна међузависност унутар РБК/РБПК би представљала релативно трајну карактеристику која се може схватити као потенцијал за увећање и убрзање регионалне безбедносне динамике, односно интензивирање безбедносних односа између држава/јединица, а што би између осталог и доводило до трансформације РБК/РБПК.

Сагледавање безбедносних појава у широј временској перспективи има своје оправдање и у случају регионалне безбедносне динамике, јер пружа могућност да се сагледају услови под којима долази до материјализације потенцијала који постоји у безбедносној међузависности. Тако да се на овај начин стварају и претпоставке не само за дистинкцију безбедносне међузависности и регионалне безбедносне динамике, него и за утврђивање везе између ова два појма,

3) у дисертацији је такође већ истакнуто како у вези са регионалном безбедносном динамиком већи значај дат државама/јединицама које су саставни део тог РБК/РБПК, тврдњом да „регионални конфликтни обрасци обликују путеве (или одређују границе) интервенисања глобалних сила“ (Buzan & Wæver, 2003: 52). Иако се ова тврдња прихвата постулативно и у овој дисертацији представља као предност овог теоријског оквира, а за шта је понуђена и одређена аргументација, степен утицаја глобалних сила, односно „кључних фактора међународне заједнице“ ипак варира од РБК до РБК/РБПК. С тим у вези Бузен и Вејвер су истакли како су „спољни актери кључни (али не доминантни, прим. М.Л.) за развој безбедносне динамике на Балкану“ (2003: 386), док рецимо у случају Северноамеричког РБК где Сједињене Америчке Државе као суперсила представљају једини пол сигурно искључују могућност кључног утицаја неке државе/јединице која је ван тог РБК. Тако да је очекивано да је могуће утврдити одређену правилност у погледу структуре/састава РБК/РБПК у којима је уопште остављена могућност за кључан утицај са стране. Наравно овакво закључивање би захтевало истраживачки дизајн који би превазилазио оквире свих до сада поменутих техника, а где би главни акценат највероватније требало ставити на моћ држава и структуру коју те државе успостављају на нивоу комплекса/поткомплекса,

4) утврђивање јаснијег и одређенијег односа између РБК и њему припадајућег РБПК и то првенствено у односу аутономију регионалне безбедносне динамике поткомплекса и модалитетима утицаја глобалних сила које припадају или не припадају РБК, а које делују на РБПК. Генерална претпоставка би била да глобалне силе које припадају РБК у већој мери утичу на поткомплекс који је саставни део тог РБК. На пример очекивано је да Европска унија или највеће земље ЕУ (Немачка, Француска и

Велика Британија) у већој мери утичу на регионалну безбедносну динамику поткомплекса Западни Балкан, него неке друге глобалне силе које се налазе изван Европског РБК. У вези са тим би било потребно утврдити конкретније индикаторе на основу којих би се утврђивао утицај глобалних сила на регионалну безбедносну динамику која се успоставља у поткомплексу. Обзиром да је секторска анализа напуштен концепт, важно би било утврдити и кључне димензије испољавања тог утицаја, а што је нужна претпоставка разраде конкретних индикатора,

5) у погледу утицаја глобалних сила било би такође потребно утврдити и јаснију разлику између продирања и прекривања/оверлеја. Бузен и Вејвер ову разлику најчешће доводе у везу са „физичким размештањем оружаних снага неке глобалне силе“, ипак констатују како је ову разлику релативно лако утврдити на теоријском, а далеко теже на практичном, односно реалполитичком нивоу. Дакле Бузен и Вејвер се овим критеријумом о „размештању оружаних снага“ опредељују само за манифестне критеријуме који могу довести до заустављања регионалне безбедносне динамике у комплексу/поткомплексу. Сви су изгледи да физичко присуство оружаних снага неке глобалне силе не мора довести до заустављања динамике, односно престанка сукоба у региону и за то постоје бројни примери, чак и у новијој историји. Такође су сви изгледи да је могуће да нека глобална сила доведе до „замрзавања сукоба“ у региону, чак и уколико није извршила размештање својих оружаних снага у том комплексу/поткомплексу. Генерална претпоставка у вези са овим је да би такви критеријуми пре требало да буду резултати емпиријских истраживања, не само теоријског проматрања. Зато би један од могућих начина унапређења ТРБК у проучавању националне безбедности подразумевао разраду критеријума значајних за утврђивање прекривање/оверлеј применом техника и метода које се не завршавају само на проучавању онога што је манифесно или још мање од тога – оних садржаја који су представљени у медијима и свима доступни, а док би налази оваквих истраживања требало да резултирају и разрадом теоријских појмова/теоријских модела којима би се описивали или чак објашњавали начини утицаја глобалних сила,

6) нужна претпоставка претходне препоруке за унапређење ТРБК у погледу проучавања националне безбедности би се односила и на јасније одређење, односно операционализацију појма пенетрирање. Предетерминисаност кључног појма у студијама безбедности – појма безбедности, можда се најбоље осликава баш у односу на овај проблем. Наиме појам пенетрирања је свакако у вези и са појмом моћи и појмом снаге државе, националног интереса, идентитета, сарадње, обрасца

пријатељства/непријатељства и бројних других појмова којима је условљен и на које повратно делује, тако да је немогуће говорити о јединственим критеријумима/индикаторима пенетрирања у Србији (која је мала и слаба држава), Лихтенштајну (који је мала, али веома интегрисана држава са јаком институционалном сарадњом у оквиру ЕУ и НАТО, а где је велико питање шта је пенетрирање), Сиријом (која је тренутно држава у којој бесни грађански рат уз велико учешће глобалних сила) и у случају САД (која је суперсила и јака држава). Дакле овде је реч о објективним могућностима да се нека држава носи са пенетрирањем и где би било потребно за сваки конкретан случај утврдити критеријуме/индикаторе пенетрирања. Још већи проблем вероватно лежи у још субјективнијој димензији безбедности где неке државе пенетрирање глобалних сила чак и када објективно постоји не морају препознавати као такво,

7) Бузен и Вејвер Турску сматрају инсулатором иако истичу како је таква оцена погрешна, јер се појам инсулатора везује за државе/јединице које се налазе између два РБК и имају мање бише индиферентан однос према регионалним безбедносним динамикама које се развијају у тим комплексима. Обзиром да је Труска, чак и према Бузену и Вејверу, не само заинтересована, него и више него активно укључена у динамике Европског РБК (и (Западно)Балканског РБПК) и Блискоисточног РБК, више је ного очигледно да би за овакве случајеве било целисходно развити посебан теоријски појам,

8) увођење секторске анализе у ТРБК је у овој дисертацији већ представљено као предност, јер је 1998. године (пре скоро 20 година) то свакако представљао значајан корак напред у теоријском смислу. Међутим динамика и комплексност безбедносне стварности намеће потребу развијања далеко комплекснијег теоријског оквира за анализу које се не исцрпљује на разликовању само пет сектора (политички, војни, економски, енвайронментални и социјетални), него и иде даље од тога. У том смислу теорија функционалне диференцијације које су предложили Бузен и Алберт као супститут секторске анализе, представља само једно од могућих решења,

9) највероватније кључна препорука за унапређење ТРБК и то првенствено у начину на који се овај теоријски оквир користи, односила би се на анализу секуритизујућих потеза, као и онога шта се подразумева под секуритизујућим потезима. Бројне су критике које се упућују концепту секуритизације, али је са овим у вези потребно подсетити само на критику Југе Вуори (*Juha Vuori*) да су утемељивачи теорије секуритизације када су развијали овај теоријски приступ имали у виду либералну

западну демократију и да су у складу са тим одредили секуритизујуће актере, публику и специјалне мере (Vuori, 2008; 2010; 2011)¹⁰³. Наиме поставља се велико питање шта „специјалне мере“ и „публика“ значе у недемократским/ауторитарним државама, а које такође учествују у успостављању и развијању регионалне безбедносне динамике. Због овог, али и низа других разлога проучавање регионалне безбедносне динамике је поред анализе секуритизујућих потеза, потребно обогатити и проучавањем конкретних мера које провајдери безбедности предузимају у вези са конкретним претњама или које имају посредни утицај на претње у оквиру РБК/РБПК. Само део овог проширења би обухватио анализу нормативно-правног оквира (унутрашњег правног поретка, али и споразума које се потписују на билатералном или мултилатералном нивоу), процену институционалних капацитета конкретних држава, ниво и интензитет сарадње између држава (број и повод заједничких састанака, одлуке, међусобни спољнотрговински биланс, узајамна помоћ итд.), историју односа између конкретних држава, али и природу перцепције доносилаца кључних безбедносних одлука, али и перцепцију грађана који у крајњој линији на изборима и бирају кључне представнике власти (који доносе најважније безбедносне одлуке).

Оваква измена на велика врата уводи примену различитих истраживачких техника које се у Бузеновим и Вејверовим радовима чак ни не наслућују. Уместо површне анализе саопштења за медије које дају највиши представници власти на енглеском говорном подручју (најчешће САД и Велика Британија) и „логичке дедукције“ која је већ критикована у овој дисертацији, а која је иманентна Бузеновим и Вејверовим истраживањима, било би пожељно користити и истраживачке технике попут: експертских интервјуа (како би се утврдила перцепција и ставови на пример доносилаца безбедносних одлука), анкетирање (како би се утврдила перцепција и мишљење грађана/публике), анализа архивске грађе (на пример за стицање ширег временског увида у неку појаву), упоредна правна анализа (на пример за компарирање различитих законских решења или решења у стратегијама), секундарна анализа институционалних података (на пример везано за податке који настају у раду или у вези са радом државних органа, а значајни су за проучавање регионалне безбедносне динамике), анализа постојећих „отворених“ база података (које се могу користити за утврђивање различитих индексних вредности које су у вези са појмовима значајним за развијање регионалне

¹⁰³ Јуха Вуори такође проширује домен примене теорије секуритизације који значајно превазилази оквире који су утврђени у оквиру Копенхашке школе и разликује секуритизацију ради: легитимисања употребе будућих специјалних мера, стављања неког проблема на дневни ред, одвраћања, легитимисања почињеног/учињеног и ради контроле.

безбедносне динамике, односно за утврђивање квантитативних карактеристика држава/јединица које успостављају ту динамику), као и бројне друге технике и методе које доприносе сагледавању различитих димензија релевантних појава у оквиру конкретне студије случаја,

10) природна последица ове препоруке је и сугестија по којој би вероватноћа утврђених сценарија требало да буде поткрепљена конкретним истраживањима и утврђеним трендовима првенствено у материјалној димензији (јер ју је могуће мерити), а не „логичком дедукцијом“ Бузена и Вејвера,

11) одређену врсту препорука могуће је дати и у вези са проучавањем секуритизујућих потеза. Наиме у дисертацији је већ критикован начин на који Бузен и Вејвер анализирају секуритизујуће потезе, а који се у случају (Западно)Балканског РБПК практично свео на навођење неколико медијских наступа британског премијера Тонија Блера, а којима се „потврђује“ очекивани правац деловања Велике Британије према појединим државама овог поткомплекса. Уместо тога могуће је применити приступ који би обухватио далеко већи број медијских наступа, а који су такође у вези са конкретним догађајима, конкретним темама и конкретним актерима. Постоје бројни научни радови чији резултати се базирају на примени различитих софтверских пакета који претражују садржаје на интернету или некој другој електронској бази, и на основу којих је могуће доћи до бројних квантитативних показатеља у вези са преовлађујућим трендовима у проучаваним процесима секуритизације,

12) примена свих ових техника би вероватно довела до тога да се заиста у конкретној студији случаја утврде све релевантне/државе јединице које опредељујуће утичу на националну безбедност једне држава, с тим да тај сет држава/јединица не мора нужно одговарати нити поткомплексу нити комплексу којем та држава припада. У том смислу једна од кључних претпоставки оваквог истраживачког дизајна би највероватније била и то да је национална безбедност Републике Србије одређена сетом јединица које превазилазе геопростор Западнобалканског поткомплекса (јер овим поткомплексом нису обухваћене Мађарска, Румунија и Бугарска). Док је такође очекивано да тај сет држава/јединица значајно мањи од Европског РБК, јер највероватније није случај да Финска, Естонија, Малта и Лихтенштајн значајно утичу на националну безбедност Републике Србије. С тим у вези, очекивано је да би примена

оваквог истраживачког дизајна довела до формирања неке врсте „мозаика“¹⁰⁴ релевантних држава, а који би се разликовао за сваку државу/јединицу будући да смо поједине државе/јединице утичу значајно на њену националну безбедност. Дакле очекивано је да би се на овај начин утврдила неадекватност анализе националне безбедности конкретне државе на нивоу поткомплекса (који би највероватније био узак оквир) и на нивоу комплекса (који би највероватније био широк оквир), а где би ова идеја о „мозаику“ представљала неки средњи и примеренији оквир, јер обухвата све државе са којима заиста интерреагује у погледу националне безбедности. У сваком случају акценат остаје на потреби проучавања спољних актера, односно глобалних сила и то управо на начин којим је то представљено у оквиру ТРБК, али и у оквиру ових препорука за унапређење сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК,

13) и на крају потребно је скренути пажњу и на могућност да се чак и оваквим истраживачким дизајном у оквиру „мозаика“ не обухвате све релевантне државе/јединице. Израженија је тенденција да ово буде случај са утицајем глобалних сила које се не налазе унутар „мозаика“ него пенетрирају или чак прекривају/оверлеј, али свакако треба оставити могућност да се оваква аналогија односи и на државе које нису глобалне силе и које би требало да буду обухваћене „мозаиком“. Као илустрације оваквих могућности могуће је истаћи бар два примера који су карактеристични за проучавану студију случаја у оквиру дисертације.

Наиме сасвим је очекивано се на пример нека глобална сила, а превасходно суперсила (САД) која у проучаваном временском периоду уопште не предњачи у погледу секуритизујућих потеза, билатералних сусрета, спољнотрговинске размене, потписаних споразума и договорених пројеката, помоћи коју на пример пружа Србији или другим западнобалканским државама или је чак њен ангажман у овим областима минималан, да се само у једном тренутку појави као доминантан спољни актер који у највећој мери одређује правце и интензитет регионалне безбедносне динамике која је значајна за националну безбедност Републике Србије.

Други реалан пример којим је могуће илустровати овакву могућност односи се на случајеве када државе делују кроз међународне организације. Наиме деловање тадашњег

¹⁰⁴ За одређење овог сета држава/јединица чија је интеракција значајна у погледу националне безбедности једне од њих коришћена је парадигма мозаика, обзиром да мозаик представља такву сликарску технику која подразумева слагање коцкица различите боје, а које тек када се гледају са довољне удаљености дају праву и комплетну слику, јер уколико је посматрач преблизу видеће само коцкице, а уколико је предалеко неће моћи да види шта је заиста на слици. Зато би мозаик могао да представља парадигму која би одговарала генералној идеји о адекватном сету држава/јединица, а које формирају „праву и потпуну слику“ у којој се сагледава национална безбедност конкретне државе.

генералног секретара НАТО Хавијера Солане непосредно пред и за време НАТО бомбардовања СР Југославије може погрешно упутити на закључак да је Шпанија представљала кључну спољну силу у погледу тадашње регионалне безбедносне динамике. Подједнако погрешно би било и закључивање о утицају Финске на основу деловања бившег финског премијера Мартија Ахтисарија, а у периоду пред НАТО бомбардовање, али и у последњих неколико година везано за одређене иницијативе око признања независности Косова познатих под називом „Ахтисаријев план“.

Управо имајући ово у виду додатно се наглашава значај експертских интервјуа са реалним актерима, који су носиоци политике у овом случају националне безбедности Републике Србије, јер је сасвим могуће да су наведене дипломате само експоненти интереса много већих држава и кругова у којима се заиста доносе одлуке од значаја за безбедност малих држава. Ради прегледнијег приказа утврђених препорука за унапређење ТРБК и примене овог теоријског оквира у проучавању националне безбедности све ове препоруке представљене су и табеларно (Табела 64.).

Табела 64. Кључне препоруке за унапређење ТРБК на теоријском нивоу и на нивоу примене у проучавању националне безбедности.

КЉУЧНЕ ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ТРБК У ПРОУЧАВАЊУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ	
ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ТРБК И ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ НАЧИНА НА КОЈИ СЕ ТРБК	1) превазилажењем недостатка који се односи на примену оног приступа који Бузен и Вејвер означавају као слика/фотографија (<i>snapshot</i>), а који би подразумевао проучавање релевантних појава у широј временској димензији имало би вишеструку корист
	2) потребно је направити јасну дистинкцију између регионалне безбедносне динамике и безбедносне међузависности, а једно од могућих решење би подразумевало одређење безбедносне међузависности као релативно трајније карактеристике безбедносних односа између држава/јединица унутар РБК/РБПК, а регионална безбедносна динамика као материјализација тог потенцијала. На овај начин проучавање појава у широј временској димензији има своје оправдање и у вези са дистинкцијом ова два појма
	3) утврђивање везе између састава/структуре РБК/РБПК и могућности утицаја међународних сила на регионалну безбедносну динамику, а што би највероватније подразумевало примену истраживачког дизајна који би превазилазио до сада коришћене технике и где би вероватно нагласак требало ставити на моћ држава и структуру које те државе успостављају на нивоу РБК/РБПК
	4) утврђивање јаснијег и одређенијег односа између РБК и њему припадајућег РБПК у односу на утицај глобалних сила које припадају или не припадају том РБК, јер је генерална претпоставка да на поткомплекс имају већи утицај глобалне силе које припадају РБК чији је тај поткомплекс саставни део. У вези са овим потребно је утврдити и конкретне димензије и индикаторе испољавања таквог утицаја
	5) потребно је утврдити и јаснију разлику између продирања и прекривања/оверлеја, а која се не исцрпљује на нивоу физичког размештања оружаних снага глобалне

силе. Општи је утисак да би овакви критеријуми требало да буду пре резултати емпиријских истраживања, него пуког теоријског проматрања
6) потребно је утврдити јасније критеријуме/индикаторе пенетрирања, међутим овакви напори би практично захтевали утврђивање посебних критеријума/индикатора за сваки случај имајући у виду субјективну димензију и предреминисаност овој појма
7) пример Турске спољне и безбедносне политике одступа од теоријског појма инсулатора, тако да би за овакве случајеве требало развити посебан теоријски појам
8) иако је увођење секторске анализе у ТРБК 1998. године представљало значајан теоријски искорак, сам Бузен је заједно са Албертом одустао од секторске анализе, а као њен супститут предложио примену теорије функционалне диференцијације. Тако да би у том смислу било потребно ревидирати и ТРБК
9) истраживачки захват Бузена и Вејвера (који подразумева анализу секуритизујућих потеза) потребно је проширити и на проучавање конкретних мера које провајдери безбедности предузимају у вези са конкретним претњама или које имају посредни утицај на претње у оквиру РБК/РБПК (анализу нормативно-правног оквира, процену институционалних капацитета конкретних држава, ниво и интензитет сарадње између држава, историју односа између конкретних држава, али и природу перцепције доносилаца кључних безбедносних одлука, али и перцепцију грађана који у крајњој линији на изборима и бирају кључне представнике власти и сл.). То између осталог подразумева и промену ширег спектра метода и техника, које значајно превазилазе површне анализе саопштења за медије и „логичку дедукцију“, а које су својствене Бузеновим и Вејверовим истраживањима
10) вероватноћу могућих сценарија требало би одређивати на основу материјалних показатеља и утврђених трендова раста
11) нове технике у анализи секуритизујућих потеза које би се базирале на примени софтверских алата и доступних база медијских и других саопштења
12) примена овог ширег истраживачког захвата и разноликих техника и метода у истраживању могла би довести и до утврђивања реалних образаца интерреаговања између држава, а који не морају нужно одговарати сету држава/јединица, односно геопростору који одговара РБК или РБПК. У том смислу, а везано за примену ТРБК у проучавању националне безбедности конкретне државе могуће је да се исцрта неки посебан геопростор чија безбедносна интеракција има смисла само када се посматра у односу на конкретну држава и њену националну безбедност. Објашњење ове парадигме илустровано је идејом мозаика
13) и на крају у погледу утицаја који међународне силе (превасходно глобалне силе) остварују кроз међународне организације потребно је скренути пажњу да је могуће да конкретан носилац овлашћења (појединац) кроз институцију не делује на начин да остварује безбедносне интересе своје државе, него неке друге, можда и веће силе. Због чега се наглашава значај експертских интервјуа у истраживањима овог типа

6. ЗАКЉУЧАК

Промене које су се на практичном плану у области међународне безбедности/међународних односа догодиле у последњих 30-ак година, између осталог, су подстакле бројне теоретичаре на преиспитивање до тада доминантних теоријских оквира. Као последица ове тенденције су, између осталог, настале и савремене студије безбедности, у којима ако не кључни, онда свакако један од најважнијих теоријских оквира представља Теорија регионалног безбедносног комплекса. ТРБК је развио Бери Бузен почетком '80-их година прошлог века (Buzan, 1983; Buzan, 1986; Buzan, 1991), а касније и унапредио заједничким радом са Уле Вејвером (Buzan & Wæver, 1998; Buzan & Wæver, 2003).

Према становишту Бузена и Вејвера, крајем 20. века на системском (глобалном) нивоу су се догодиле такве промене које су поново покренуле регионалне безбедносне динамике и у фокус истраживања ставиле безбедносну међузависност која постоји на регионалном, односно „средњем“ нивоу. Анархична структура међународног система, територијално фиксирани државе/јединице и велика физичка дистанца између регионалних комплекса употпуњени су непостојањем оверлеја/прекривача. Једна од основних претпоставки Бузена и Вејвера је да су у периоду Хладног рата САД и СССР (као прекривачи/оверлеј) имали толики утицај да су могли покретати и заустављати регионалну безбедносну динамику у готово сваком делу света, односно да је готово свако сукобљавање између трећих држава практично било или могло бити у функцији посредног обрачуна ове две суперсиле. Насупрот томе, након имплозије СССР и распада Варшавског пакта престала је потреба (или је бар нестао други потребан актер) за посредном конфронтацијом суперсила, због чега регионалне безбедносне динамике широм света добијају већу самосталност, односно аутентичност. Зато Бузен и Вејвер сматрају, а што уједно представља и једну од централних идеја ТРБК, да „регионални конфликтни обрасци обликују путеве (или одређују границе) интервенисања глобалних сила“ (Buzan & Wæver, 2003: 52). На овај начин они у проучавању безбедности предност дају карактеристикама, односно факторима који се налазе унутар регионалног безбедносног комплекса, односно поткомплекса. У ту сврху Бузен и Вејвер су развили, али и преузели бројне теоријске појмове којима су обогатили ТРБК и омогућили операционализацију унутрашњих фактора, односно кључних карактеристика комплекса, односно поткомплекса. Појмови који су развијени за потребе ТРБК су: регионална безбедносна динамика, безбедносна међузависност (на нивоу

комплекса/поткомплекса), неструктурисаност, безбедносна констелација, као и појмови којима је могуће описати/објаснити (просторну) трансформацију регионалног безбедносног комплекса: поткомплекс, суперкомплекс, протокомплекс, предкомплекс и могуће „мерцовање“ комплекса. Утемељивачи ТРБК су преузели и већи број постојећих појмова студија безбедности, а којима описују/објашњавају карактеристике и промене унутар комплекса/поткомплекса: обрасци пријатељства и непријатељства, равнотежа моћи и односи моћи између држава/јединица, поларност (на нивоу комплекса/поткомплекса), као и појмови попут конфликтне формације, безбедносног режима и безбедносне заједнице, а којима се описује/објашњава квалитативна трансформација комплекса/поткомплекса.

Тврдња да унутрашњи, односно регионални конфликтни обрасци одређују правце деловања глобалних сила, свакако не значи да је утицај спољних актера и фактора који се налазе ван комплекса/поткомплекса занемарен. У ту сврху Бузен и Вејвер развијају појмове којима описују/објашњавају начин и интензитет утицаја спољних актера на регионалну безбедносну динамику: држава инсулатор, пенетратор, а задржавају и појам прекривача/оверлеја (и чак као пример наводе ЕУ као могућег прекривача/оверлеја у случају (Западно)Балканског поткомплекса). На крају Бузен и Вејвер су ТРБК допунили становиштима и појмовима које су развијени у оквиру секторске анализе и теорије секуритизације.

Теорија регионалног безбедносног комплекса представља један од најзначајнијих и најкоришћенијих теоријски оквир у савременим студијама безбедности. На овај закључак упућују бројни објективни и мерљиви показатељи од којих су свакако најрелевантнији број хетероцитата кључних Бузенових и Вејверових референци о ТРБК, број научних радова других аутора у којима је коришћен овај теоријски оквир, као и број докторских дисертација које су одбрањене на најпрестижнијим светским универзитетима, а у којима је ТРБК коришћен као кључни теоријски оквири у истраживању.

Бузен и Вејвер као утемељивачи и најпознатији представници теорије регионалног безбедносног комплекса сматрају да је овај теоријски оквир могуће користити за проучавање безбедности на четири различита нивоа. На нивоу који се односи на унутрашње карактеристике државе/јединице у регионалном комплексу (и поткомплексу), на нивоу који подразумева односе две државе, односно државе наспрам државе (*state-to-state relations*), а који је одређен карактеристикама комплекса (поткомплекса), затим на нивоу који подразумева односе РБК са другим суседним РБК

и коначно на нивоу утицаја глобалних сила на РБК (и РБПК) (Buzan & Wæver, 2003: 51). Научни радови у којима је ТРБК коришћена као теоријски оквир су, са изузетком једне референце, везани искључиво за један ниво безбедности, а што је по правилу или глобални (системски) или регионални ниво. Насупрот томе, идеја о примени ТРБК као оквира за проучавање националне безбедности конкретне државе није оригинална идеја, обзиром да Бузен и Вејвер истичу такву могућност, али у прегледу литературе која је направљена за потребе ове дисертације није пронађен нити један рад на ову тему. Односно није пронађен ни један рад у којем је ТРБК коришћен као оквир за проучавање националне безбедности. Имајући овај налаз у виду, а у циљу додатног наглашавања теоријске утемељености теме ове дисертације потребно је подсетити да Бузен у одређењима регионалног безбедносног комплекса из 1983., 1986., 1991. и да Бузен и Вејвер из 1998. године РБК и регионалну безбедносну динамику превасходно везују за државе и њихову националну безбедност. Чак и у „ревидираној“ верзији ТРБК из 2003. године када Бузен и Вејвер уводе појам јединице уместо појма државе, они истичу како „државе (ипак) остају кључни актери безбедности“.

Управо овај (могући) ниво примене ТРБК представља централну тему дисертације, а где је нагласак стављен на испитивање сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК у проучавању националне безбедности малих и слабих држава. Основна претпоставка да регионални безбедносни поткомплекс представља релативно добар оквир за проучавање националне безбедности мале и слабе државе која је његов саставни део, проверавана је у студији случаја Западног Балкана и националне безбедности Републике Србије. У том смислу у дисертацији је наведена конкретна аргументација у прилог овој студији случаја, а где се основно може свести на следеће, поред бројних нерешених безбедносних проблема и конфликтне историје, као два актуелна, велика и нерешена безбедносна проблема и потенцијални трећи проблем могу се истаћи „нерешени“ државно-правни статуси БиХ и КиМ, и потенцијални проблем у Македонији. Република Србија је директно заинтересована за прва два проблема (а чије решавање многи сматрају повезаним процесима – имајући у виду најаве референдума у Републици Српској и сл.) и потенцијално за трећи. Спољнополитичку и безбедносну позицију Србије компликују комплексни односи на кључним факторима међународне заједнице, а који су у прошлости неретко били и конфликтни (економске санкције СРЈ, бомбардовање СРЈ, признање независности КиМ од стране САД/НАТО, ЕУ/Немачке итд.). Такође спољнополитичку и безбедносну позицију Србије у доброј мери одређује и прокламована војна неопредељеност и спољна политика Србије на „четири стуба“,

односно добри односи са Русијом и Кином Уколико се овоме дода и крвави распад/разбијање СФРЈ, онда све набројано представља само неке од основних одредница адекватности одабране студије случаја која је све само не једноставна и предвидива.

У дисертацији је Западни Балкан изражен у формули „бивша СФРЈ минус Словенија плус Албанија“. Иако се овај поткомплекс често означава и као „неинтегрисани део европског континента“, а где се интегрисаност превасходно процењује на основу чланства у ЕУ, али и чланства у НАТО, у дисертацији је понуђена аргументација због чега би Хрватску и након пријема у НАТО (2009. год.) и ЕУ (2013. год.) требало сматрати делом РБПКЗБ. Наиме, Хрватска и даље има јаке културне, језичке, историјске, економске, али пре свега политичке и безбедносне везе са остатком Западног Балкана и где је Хрватска директно заинтересована за решавање државно-правног статуса БиХ, између осталог и због тога што Хрвати у овој држави имају статус конститутивног народа.

Бузен и Вејвер поткомплекс одређују као део (већег) комплекса који има готово све карактеристике РБК, али и регионалну безбедносну динамику која има одређену аутономију и која тај геопростор јасно диференцира у односу на РБК чији је саставни део. Могућност да се национална безбедност конкретне државе проучава у оквиру регионалног безбедносног комплекса (Европског комплекса) одбачена је из очигледног разлога, а који су у вези са одабраном студијом случаја. Више је него очигледно да на националну безбедност Републике Србије у већој мери утичу друге западнобалканске државе него на пример Исланд, Португалија, Естонија, Малта и бројне друге државе које су саставни део Европског регионалног безбедносног комплекса. Задржавајући карактеристике комплекса и у случају Западнобалканског комплекса применом теоријских појмова попут инсулатора, пенетратора и прекривача/оверлеја могуће је проучавати утицај спољних актера попут на пример САД (НАТО), Немачке (ЕУ), Русије и Турске, а што је у дисертацији и урађено. Поред овога у раду су представљене и кључне географске, демографске, саобраћајне и друге карактеристике Балкана, односно Западног Балкана, као и начин тематизације и закључци везани за овај поткомплекс у Бузеновим и Вејверовим радовима.

Обзиром да је предмет проучавања ове дисертације везан за националну безбедност мале и слабе државе, теоријски оквир (у којем РБК има централно место) је допуњен појмовима моћи и снаге држава. Једна од основних претпоставки да је Република Србија, као и да су друге западнобалканске државе мале и слабе државе,

проверавана је кроз секундарну анализу отворене базе података Централне обавештајне агенције САД (CIA) и отворене базе података Фонда за мир – FFP (*Fund for Peace*). У анализи моћи држава РБПКЗБ коришћена је *CIA world factbook* матрица, а која се у највећем делу у потпуности подудара са матрицама/индикаторима које развијају најпознатији теоретичари моћи држава. На основу утврђених индексних вредности моћи, односно ресурса којима располажу, све западнобалканске државе очекивано спадају у категорију малих држава. Ипак на нивоу РБПКЗБ се свакако издвајају Србија и Хрватска, иако њихове разлике на глобалном нивоу нису нарочито значајне. У контексту моћи, а у оквиру студије случаја су провераване претпоставке везане за преовлађујуће понашање малих држава на спољном и безбедносном плану, а које су примарно везане за опстанак и где најпознатији реалисти истичу „ускакање у вагон“ (*bandwagoning*) као најчешћу стратегију малих државе. На овај начин могуће је донекле објаснити чланство Албаније и Хрватске и ускоро и Црне Горе у НАТО, као и изражену жељу Македоније за чланством у овој војно-политичкој организацији, као и изражену жељу свих западнобалканских држава за чланством у ЕУ, односно у економско-политичком повезивању са државама чланицама. Реалисти су такође изнели одређене претпоставке у вези са понашањем малих држава према глобалним силама, међутим како западнобалканске државе не карактерише велики диспаратитет моћи, обзиром да су државе РБПКЗБ мале државе, уочен је недостатак теоријских претпоставки везаних за понашање малих држава према другим малим државама. У сваком случају у дисертацији је направљен осврт на предности „ускакања у вагон“, односно предности које чланство Хрватској у ЕУ и НАТО пружа у односу на друге западнобалканске државе, а где Хрватска стиче бољу позицију коју може (зло)употребљавати у односу на друге државе/јединице РБПКЗБ, бар у интеграционим процесима других држава РБПКЗБ (најновији пример везан је за спречавање отварања преговарачних поглавља са Србијом).

У анализи снаге држава Западнобалканског поткомплекса коришћена је *FSI* матрица. На основу утврђених индексних вредности индикатора који су у вези са пружањем јавних/политичких добара и последичном социјалном кохезијом, односно легитимитетом који грађани дају држави, слично као и у случају моћи, потврђена је претпоставка да све западнобалканске државе спадају у категорију слабих држава, с том разликом што најбоље индексне вредности имају Хрватска и Црна Гора. Начелна претпоставка да се слабе државе примарно баве унутрашњим проблемима није могла бити потврђена, бар не у овој студији случаја, а имајући у виду изражену регионалну безбедносну динамику Западнобалканског поткомплекса.

Са циљем ширег и дубљег увида у проучавану студију случаја у истраживању је коришћен и појам националног интереса. А где је постулативно прихваћена реалистичка позиција по којој национални интерес представља кључни покретач, али и детерминанту понашања држава у односу на друге државе, због чега је очекивано да ће у студији случаја на основу утврђеног националног интереса Републике Србије моћи да се утврде и циљеви односно приоритети у области националне безбедности Србије у РБПКЗБ. Генерална реалистичка претпоставка да постоји „тврдо језгро“ националног интереса и да насупротив томе постоји „промењиви сегмент националног интереса“ и да се на основу тог „промењивог сегмента“ може утврдити политика националне безбедности Србије у конкретном временском оквиру, проверавана је у анализи докумената која је обухватила стратегијске документе из области националне безбедности, али и експозе мандатара српске владе од 2001. године до данас. У анализи експозеа је коришћена адаптирана Нектерлајнова матрица која националне интересе класификује у четири категорије: одбрамбени, економски интереси, интереси у региону Западног Балкана и идеолошки интереси, а према интензитету, односно значају ти утврђени интереси су означавани као егзистенцијални, витални, важни и маргинални. Поред низа недостатака који су уочени и представљени у дисертацији, а који су везани за одлуку о анализи националних интереса у експозеима мандатара и примени (адаптиране) Нектерлајнове матрице, добијени налази ипак могу користити као релативно добра смерница за одређење циљева, односно интереса у политици националне безбедности Републике Србије и то превасходно у односу на друге државе/јединице РБПКЗБ. На основу спроведене анализе национални интереси Србије би се са већом резервом могли свести на седам интереса: интереси везани за КиМ, очување заједничке државе са Црном Гором, борба против организованог криминала и корупције, економски развој и подизање животног стандарда, чланство у ЕУ, решавање демографских проблема и развијање посебних веза са Републиком Српском. Сагледавање ових интереса и широј временској перспективи и у односу на конкретне догађаје омогућило је и одређено прицизирање/конкретизацију, трансформацију, пролонгирање или чак напуштање одређених интереса. Тако су се конкретно интереси везани за КиМ мењали од „захтева међународној заједници у вези са распоредом српских снага на КиМ у складу са резолуцијом 1244“, преко „кантонизације“ и „неприхватања независности“, па до „почетка преговора са Приштином“ и „наставка Бриселског дијалога“. Пример за пролонгирање циљева/интереса везан је за чланство у ЕУ, а где је у Ћинђићевом експозеу као рок за пријем означена 2011. година, а у Вучићевом експозеу 2020. година

(ово наравно намеће и питање колико су постављени циљеви/интереси/приоритетит реални). Насупрот овим интересима који се мењају или пролонгирају, потребно је истаћи и интерес везан за очување заједничке државе са Црном Гором, а који је у потпуности напуштен за време прве Коштуничине владе и након проглашења независности Црне Горе.

Теорија регионалног безбедносног комплекса је у студији случаја коришћена на начин на који Бузен и Вејвер користе овај теоријски оквир, а како би била омогућена компарација налаза и закључака ових аутора везано за Балкански поткомплекс. Ова истраживачка активност је подразумевала примену „снеспот/фотографија“ приступа, „логичку дедукцију“ и „утврђивање“ вероватних сценарија, а који су детаљније представљени и на више места у раду критиковани. Резултат овога представљају сценарији који обухватају могуће трансформације РБПКЗБ у односу на централизацију моћи (центрирани-институција), према могућим променама (одржавање *status quo* и спољна трансформација) и према односима пријатељства и непријатељства (где се вероватним чине сва три могућа сценарија: конфликтна формација, безбедносни режим и безбедносна заједница).

Управо ови налази/закључци су у раду представљали предмет критике. У овом делу дисертације коришћени су и налази добијени применом појмова и техника које превазилазе ТРБК (појам националног интереса; моћи и снаге државе; политичко-економски индикатори сарадње у региону; постојање регионалних иницијатива и компаративна анализа стратешких докумената у области безбедности западнобалканских држава, првенствено безбедносних претњи; као и претпостављени утицај спољних актера), а како би се испитао сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК, односно како би се утврдила одређени недостаци и евентуално дале препоруке за унапређење овог теоријског оквира.

Као кључне предности ТРБК у проучавању националне безбедности истакнута је релативно добра и заокружена синтеза теоријских појмова развијених у оквиру других теоријских приступа, других приступа копенхашке школе, али и у самој ТРБК. Појмови који су развијени у оквиру ТРБК условно се могу сврстати у две категорије где прву чине они којима се описује/објашњава трансформација геопростора (на којем се успоставља регионална безбедносна динамика), а другу групу чине они појмови којима се описују/објашњавају различити модалитети утицаја спољних сила (на регионалну безбедносну динамику). Као вероватно највећа предност овог теоријског приступа истакнуто је то што Бузен и Вејвер сматрају да „претње брже прелазе краће дистанце“ и

то што „регионални конфликти обликују/одређују границе деловања глобалних сила“, а чиме су у истраживачки фокус стављене државе које интерреагују, односно државе које чине комплекс/поткомплекс. Ова вероватно кључна предност ТРБК има директни утицај на одређивање сета држава/јединица, односно адекватног (просторног) оквира за проучавање националне безбедности. Такође на крају је истакнута и могућност испитивања трансформационог потенцијала РБК/РБПК, али и то што је овај теоријски оквир широко примењиван, а што омогућава компарирање добијених налаза.

У погледу утврђивања сазнајно-експланаторног потенцијала ТРБК у делу који се односи на уочене недостатке, важно је истаћи да су за потребе ове дисертације ови недостаци сврстани у три групе. Прву групу чине недостаци на теоријском нивоу које препознају сами Бузен и Вејвер, затим следе недостаци на теоријском нивоу који су резултат истраживања спроведеног за потребе ове дисертације и на крају недостаци који се везују за начин на који Бузен и Вејвер користе ТРБК. Недостаци из прве групе се углавном везују за неконзистентност, приступ у одређењу оверлеја и непостојање јасних и оперативних разлика између оверлеја и продирања, спорно одређење Турске као инсулатора и ЕУ као велике силе и РБК, као и напуштање секторског приступа. Овом списку недостатака могуће је додати још два веома важна, а где се први односи на то да Бузен и Вејвер у својим каснијим радовима нису покушали да превазиђу недостатке које су сами уочили, као и податак који можда још више изненађује је то да су Бузен и Вејвер од 2004. године ТРБК користили у само неколико радова. Сет недостатака који су резултат истраживања спроведеног за потребе ове дисертације се може свести на неадекватност одређење безбедносне заједнице колективном секуритизацијом, неадекватност одређења безбедносне међузависности и релевантног нивоа за формирање РБК/РБПК, „снeпшот/фотографија“ приступ, увођење теорије секуритизације и неговање „погледа на свет“ који је био карактеристичан за 19. и почетак 20. века. И трећа група недостатака који се односе на то како Бузен и Вејвер користе обухвата упрошћавање утицаја глобалних сила свођењем на секуритизујуће потезе (који су такође упрошћени), проблематична тенденција по којој Бузен и Вејвер у сусрету са проблемом/феноменом који је потребно објаснити то не раде него тој појави дају нови назив, проблематично одређење ЕУ као актера безбедности на свим нивоима, примена „логичке дедукције“ као и релативно спорне референце које Бузен и Вејвер користе у својим радовима.

Имајући све ово у виду општи утисак је да сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК у великој мери превазилази налазе до којих Бузен и Вејвер долазе у својим

истраживањима. На трагу овог закључка, у дисертацији су понуђене и конкретне препоруке које би требало да обухвате превазилажење „снeпшот/фотографија“ приступа, а како би се релевантне појаве проучиле у широј временској димензији, потреба јасног разликовања регионалне безбедносне динамике и безбедносне међузависности, јаснији однос између РБК и РБПК, утврђивање конкретнијих димензија и индикатора утицаја глобалних сила на РБК/РБПК, ревидирање ТРБК у складу са функционалном диференцијацијом, затим промену ширег спектра метода и техника које значајно превазилазе површне анализе саопштења за медије и „логичку дедукцију“, а које су својствене Бузеновим и Вејверовим истраживањима, односно требало би да обухвате анализу нормативно-правног оквира, процену институционалних капацитета конкретних држава, ниво и интензитет сарадње између држава, историју односа између конкретних држава, али и природу перцепције доносилаца кључних безбедносних одлука, али и перцепцију грађана који у крајњој линији на изборима и бирају кључне представнике власти и сл. Затим препоруке за унапређење ТРБК би требало да обухвате и настојања да се у утврђивање вероватноће могућих сценарија уведу и квантитативни показатељи које би вероватно допринели већој поузданости процене (а што опет имплицира примену квантитативне методологије) и на крају везано за потребу проучавања конкретних начина деловања конкретних актера који имају полуге власти у конкретној држава или међународној организацији, а у контексту регионалне безбедносне динамике која се успоставља између осталог и њиховим деловањем, наглашена је потреба за применом и експертских интервјуа, а како би се од конкретних носилаца власти добила сазнања о начину формулисања и спровођења одређене безбедносне политике, а која опет може опредељујуће утицати на регионалну безбедносну динамику.

На крају, резултати и закључци представљени у овој дисертацији могу бити коришћени на најмање три начина, а где прве две области примене одговарају постављеним циљевима у истраживању. Прво, резултати који су везани за одабрану студију случаја коришћени су за опис/објашњење националне безбедности Републике Србије у РБПКЗБ, а који поред западнобалканских држава/јединица подразумева и одређене спољне актере. У том смислу представљени резултати и закључци могу чинити добру основу за отварање неких нових истраживачких питања и покретање неких нових истраживања, како на ову, тако и на неку сличну тему. Друго, на основу добијених резултата и представљених закључака у дисертацији је утврђен сазнајно-експланаторни потенцијал ТРБК у проучавању националне безбедности. У вези са тим уочене су и

представљене предности и недостаци овог теоријског оквира, и консеквентно томе дате су одређене препоруке за унапређење ТРБК, као и његове примене. На основу свега тога теоријски допринос ове дисертације би се огледао у могућности ревидирања и унапређења ТРБК или чак развијања потпуно новог теоријског оквира на темељима теорије регионалног безбедносног комплекса. Такође, истраживачки дизајн, формирана мрежа теоријских појмова, базе података и матрице за анализу коришћене у овој дисертацији могу представљати релативно добру основу за конципирање будућих истраживања. Овај трећи могући научни допринос дисертације односио би се како на нова истраживања ове конкретне студије случаја (а где би кључна предност представљала могућност компарирања резултата и закључака), тако и на истраживања других случајева у којима се национална безбедност проучава у оквиру комплекса/поткомплекса, односно у односу на државе/јединице са којима успоставља изражену регионалну безбедносну динамику.

7. ЛИТЕРАТУРА:

- Acharya, A. (2007). The emerging regional architecture of world politics. *World Politics*, 59(04), 629-652.
- Acharya, A., & Buzan, B. (Eds.). (2009). *Non-Western international relations theory: perspectives on and beyond Asia*. London: Routledge.
- Adams, J. Q. & Strother-Adams, P. (2001). *Dealing With Diversity*. Dubuque: Kendall Hunt Pub Co.
- Adler, E. (1997). Imagined (security) communities: cognitive regions in international relations. *Millennium-Journal of International Studies*, 26(2), 249-277.
- Adler, E., & Barnett, M. (Eds.). (1998). *Security communities*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ајзенхамер, В. и Иваниш, Ж. (2013). Макијавели и макијавелизам – одраз у искривљеном огледалу. *Годишњак Факултета безбедности*. 171-182.
- Ake, C. (1992). *The new world order: A view from the south*. Malthouse Press.
- Albert, M., & Buzan, B. (2011). Securitization, sectors and functional differentiation. *Security dialogue*, 42(4-5), 413-425.
- Albert, M., & Buzan, B. (2013). International relations theory and the “social whole”: encounters and gaps between IR and sociology. *International Political Sociology*, 7(2), 117-135.
- Albert, M., Buzan, B., & Zürn, M. (Eds.). (2013). *Bringing sociology to international relations: world politics as differentiation theory*. Cambridge University Press.
- Allison, G. T., & Treverton, G. F. (1992). *Rethinking America's security: beyond cold war to new world order*. Norton.
- Amuwo, A. (2010). Between elite protectionism and popular resistance: The political economy of Nigeria's fractured state since juridical independence. *Journal of Contemporary African Studies*, 28(4), 423-442.
- Andersen, L. (2005). *International engagement in failed states: Choices and trade-offs* (No. 2005: 20). DIIS Working Paper.
- Anderson, B. (1983). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso Books.
- Aron, R. (1962). *Paix et guerre entre les nations*. Paris: Calman Levy. према: Словић, С. (2014). Теоријски приступи Рејмона Арона и Ханса Моргентауа. У: М.

- Липовац и Д. Живојиновић (Ур.), *Међународна безбедност: Теоријски приступи* (87-112). Нови Сад: Академска књига.
- Ashish, N., Knoblock, C. A. & Levy, A. (1997). Information gathering plans with sensing actions. In *Recent Advances in AI Planning* (pp. 13-25). Springer Berlin Heidelberg.
- Baldwin, D. A. (2013). Power and International Relations, In: W, Carlsnaes; T. Risse & B. A. Simmons (Eds.) *Handbook of International Relations*, (273-297). London: Sage.
- Baranyi, S., & Powell, K. (2005). *Bringing Gender Back into Canada's Engagement in Fragile States: Options for CIDA in a Whole-of-Government Approach*. North-South Institute.
- Barnett, M. & Duvall, R. (2005). Power in International Politics. *International Organization*, 59(1), 39-75.
- Beard, C. A. (1934). *The Idea of National Interest: An Analytical Study in American Foreign Policy*. New York: Macmillan.
- Beeson, M. (2005). Rethinking regionalism: Europe and East Asia in comparative historical perspective. *Journal of European Public Policy*, 12(6), 969-985.
- Berkowitz, M. & Bock, P. (Eds.) (1965). *American National Security*. New York: Free Press.
- Blair, T. (1997). Speech by the Prime Minister: The Rt. Hon. Tony Blair MP in Paris, May 27, <http://www.number-10.gov.uk/textonly/page840.asp> према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Blair, T. (2000a). Speech by the Prime Minister, Tony Blair, Warsaw: Polish Stock Exchange, 6 October према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Blair, T. (2000b). Speech by the Prime Minister, Tony Blair, Zagreb: EU/Balkan Summit, 24 November према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17. 313-326.
- Booth, K. (1994). Review: Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe by Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs), 70(1), 171.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Branisa, B., & Cardona, C. (2015). *Social Institutions and Gender Inequality in Fragile States: Are they relevant for the Post-MDG Debate?* (No. 06/2015). Institute for Advanced Development Studies. 1-67.
- Bull, H. (1977). *The anarchical society: A study of order in world politics*. London: Palgrave Macmillan.
- Bull, H. (2012). *The anarchical society: A study of order in world politics, 4th edition*. London: Palgrave Macmillan.
- Bunse, S. (2009). Small states and EU governance. Leadership through the Council. Springer
- Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P., Tromer, E. & Wæver, O. (1990). *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*. London: Pinter Publishers.
- Buzan, B. & Albert, M. (2010). Differentiation: a sociological approach to international relations theory. *European Journal of International Relations*, 16(3), 315-337.
- Buzan, B. & Cox, M. (2013). China and the US: comparable cases of 'peaceful rise'? *The Chinese Journal of International Politics*, 6(2), 109-132.
- Buzan, B. & Lawson, G. (2015). *The global transformation: history, modernity and the making of international relations*. Cambridge studies in international relations. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. & Little, R. (2000). *International Systems in World History*. Oxford: Oxford University Press.
- Buzan, B. & Rizvi, G. (1986). A Framework For Regional Security Analysis. In: B. Buzan & G. Rizvi (Eds.), *The Future of the South Asian Security Complex*, (pp. 235-252). London: Macmillan.
- Buzan, B. & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B. (1986). A Framework For Regional Security Analysis. In: B. Buzan & G. Rizvi (Eds.), *South Asian Insecurity and the Great Powers*, (pp. 3-36). London: Macmillan.
- Buzan, B. (1988). The Southeast Asian Security Complex. *Contemporary Southeast Asia*, 10(1), 1-16.
- Buzan, B. (1991) [1983] *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, 2nd edn*, Boulder: Lynne Rienner Publishers.

- Buzan, B. (1996). International security in East Asia in the 21st century: Options for Japan. *Dokkyo International Review*, 9, 281–314.
- Buzan, B. (1997). Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict March*, 32(1), 5-28.
- Buzan, B. (1998). The Asia-Pacific: what sort of region in what sort of world?, In: A.McGrew & C. Brook (Eds.) *Asia-Pacific in the New World Order* (pp. 68–87). London: Routledge.
- Buzan, B. (2002). South Asia Moving Towards Transformation: Emergence of India as a Great Power. *International Studies*, 39(1), 1-24.
- Buzan, B. (2003). Security architecture in Asia: The interplay of regional and global levels. *The Pacific Review*, 16(2), 143-173
- Buzan, B. (2004a). *From international to world society?: English school theory and the social structure of globalisation* (Vol. 95). Cambridge University Press.
- Buzan, B. (2004b). *The United States and the great powers: world politics in the twenty-first century*. Cambridge: Polity Press.
- Buzan, B. (2005a). American exceptionalism, unipolarity and September 11: understanding the behaviour of the sole superpower. *Guoji GuanCha (International Review)*, 38
- Buzan, B. (2005b). The Security Dynamics of a 1 + 4 World. In: E. Aydinli & J. N. Rosenau (Eds.) *Globalization, security, and the nation state: paradigms in transition* (pp. 177-197). Albany: State University of New York Press.
- Buzan, B. (Barry Buzan talks security). (2007) (Video file). Преузето 15.12.2015. године са: <http://www.youtube.com/watch?v=ZwNfIWnMHu4>
- Buzan, B. (2008a). A leader without followers? The United States in world politics after Bush. *International Politics*, 45(5), 554-570.
- Buzan, B. (2008b). China - Is 'peaceful rise' possible? In *The 30th Anniversary of the Reform and Opening-up*, held at Chinese Academy of Social Sciences, Beijing, China (Dec. 16-17 2008).
- Buzan, B. (2010a). A World Order without Superpowers: De-centered Globalism. In *the International Workshop on Great Powers, World order and International Society: History and Future. Sponsored by Institute of International Studies, Jilin University Changchun, China.(Sep, 2-4, 2010)*.
- Buzan, B. (2010b). China in international society: Is 'peaceful rise' possible? *The Chinese Journal of International Politics*, 3(1), 5–36.

- Buzan, B. (2011a). The Inaugural Kenneth N. Waltz Annual Lecture - A World Order Without Superpowers: Decentred Globalism. *International Relations*, 25(1). 3-25.
- Buzan, B. (2011b). The South Asian security complex in a decentring world order: reconsidering regions and powers ten years on. *International Studies*, 48(1), 1-19.
- Buzan, B. (2014a). Great power management and regional ownership in a new world order: rivalry, balancing or concert? *Politica: Tidsskrift for politisk videnskab*, 46(4), 425-443.
- Buzan, B. (2014b). The logic and contradictions of 'peaceful rise/development' as China's grand strategy. *The Chinese Journal of International Politics*, 7(4), 381-420.
- Buzan, B.; Rizvi, G. et al (1986). *South Asian Insecurity and the Great Powers*. New York: St. Martin's Press.
- Buzan, B., & Wæver, O. (1992). Framing Nordics Security - European Scenarios for the 1990s and Beyond. In: J. Øberg (Ed.), *Nordic Security in the 1990s: Options in the Changing Europe* (pp. 85-104). London: Pinter Publishers.
- Buzan, B., Jones, C. A., & Little, R. (1993). *The logic of anarchy: Neorealism to structural realism*. New York: Columbia University Press.
- Buzan, B., Wæver, O., & De Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B., & Little, R. (2000). *International systems in world history: remaking the study of international relations*. Oxford University Press.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge University Press.
- Buzan, B. & Gonzalez-Pelaez, A. (Eds.) (2009). *International Society and the Middle East: English School Theory at the Regional Level*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Buzan, B., & Zhang, Y. (Eds.). (2014). *Contesting international society in East Asia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cantori, L. J. & Spiegel, S. L. (1970). *The international politics of regions*. Prentice Hall.
- Carpenter, T. G. (1991). The new world disorder. *Foreign Policy*, 84. 24-39.
- Choumette, A. (1816). *Le Voyage eu Bosnie dans les annes 1807 et 1808*. Paris: F. Didot.
- према Језерник, Б. (2007). *Дивља Европа: Балкан у очима путника са Запада*. Београд: Књижара круг.
- Christensen, T. J. & Snyder, J. (1990). Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting alliance Patterns in Multipolarity. *International Organization*, 44(2), 138-168.
- Cohen, I. & Tuttle, A. (1972). *National Security Affairs: A Silabus*. Seton Hall University Press.

- Cohen, S. B. (1994). Geopolitics in the New World Era: A New Perspective on an Old Discipline. In: G. J. Demko & W. B. Wood (Eds.), *Reordering the World: Geopolitical Perspectives on the Twenty-First Century* (pp. 15-48), Boulder, CO: Westview.
- Cook, R. (1999). It Is Fascism That We Are Fighting. Ours is the Modern Europe of the Human Rights Convention” ,*Guardian* May (5): 20 према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crescenzi, M. J., & Enterline, A. J. (2001). Time remembered: A dynamic model of interstate interaction. *International Studies Quarterly*, 45(3), 409-431.
- Cutler, C. A. (1991). The “Grotian Tradition” in International Relations. *Review of International Studies*, 17(1), 41-65.
- Цвијић, Ј. (1931). *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд: Геца Кон.
- Dahl, R. A. ([1963, 1984] 1991). *Modern Political Analysis, 5th Edn.* Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Dahl, R. A. & Stinebrickner, B. (2003). *Modern Political Analysis, 6th Edn.* Saddle River: Prentice Hall.
- Deutsch, K. W. (1978). *The analysis of international relations*. New Jersey: Prentice-Hall. Према: Стојановић, Р. (1982). *Сила и моћ у међународним односима*. Београд: Радничка штампа.
- Deutsch, K. W., Burrell, S. A., Kann, R. A. & Lee, M. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton: Princeton University Press. према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Димитријевић, В. (2009). Тешкоће у дефинисању националног интереса Србије. У: В. Петрич, Г. Свилановић и К. Солиз (Ур.), *Србија је важна: Унутрашње реформе и европске интеграције*. (155-162). Београд: Самиздат Б92.
- Dixon, W. J. (1983). Measuring interstate affect. *American Journal of Political Science*, 27(4), 828-851.
- Earle, E. M. (1926). Problems of Eastern and Southeastern Europe. *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York*, 265-268.
- Eide, E. B. (1999). Regionalizing Intervention? The Case of Europe in the Balkans. In: McDermott 1999, 61–86 према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and*

- powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Elman, M. (1995). The foreign policies of small states: Challenging neorealism in its own backyard. *British Journal of Political Science*, 25(2), 171-217.
- European Council (1998). *Presidency Conclusions*. Vienna. December 1998. Преузето 10. јануара 2013. са: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00300-R1.EN8.htm
- European Council (2000). (EC) No 2666/2000 in *Official Journal of the European Communities*. Преузето 10. јануара 2013. са: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/general/2666_00_en.pdf
- European Council (2003). *The Thessaloniki Agenda for the Western Balkans – Moving Towards European Integration*.
- Fawn, R. (2009). 'Regions' and their study: wherefrom, what for and whereto?. *Review of International Studies*, 35(S1), 5-34.
- Feld, W. & Boyd, G. (1980). The Comparative Study of International Regions. In: Werner J. Feld and Gavin Boyd (Ed.), *Comparative Regional Systems: West and East Europe, North America, The Middle East and Developing Countries*. New York: Pergamon Press.
- Feldman, R. & Hirsh, H. (1996). Mining Associations in Text in the Presence of Background Knowledge. In *KDD, August*, (pp. 343-346).
- Feldman, R., & Hirsh, H. (1997). Exploiting background information in knowledge discovery from text. *Journal of Intelligent Information Systems*, 9(1), 83-97.
- Фемић-Вукчевић, Д. (2005) Развој идеја везаних за безбедност државе и међународне заједнице. *Политичка ревија*, 6(1), 159-172.
- FFP (2015a). *The Indicators*. Washington, D.C: The Fund for Peace. Преузето 12.12.2015. године са: <http://fsi.fundforpeace.org/indicators>
- FFP (2015b). *The Index in Figures 2015*. Washington, D.C: The Fund for Peace.
- Fox, A. B. (1969). The small states in the international system, 1919-1969. *International Journal*, 24(4), 751-764.
- Frankel, J. (1970). *National Interest*. New York: Praeger Publishers. Према: Williams, S. (2012). *The Role of the National Interest in the National Security Debate (PhD Thesis)*. London: Royal College of Defence Studies.

- Freedman, L. (1991/92). Order and disorder in the new world. *Foreign Affairs*, 71(1), 20-37.
- Frello, B. (2002). Identiteter p° a spil: Medierne og krigen i Kosovo [Identities at stake: The media and the war in Kosovo], Aarhus: Centre for European Cultural Studies with Department of Gender Research, University of Aarhus, Ph.D dissertation према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Friedrichs, J., & Wæver, O. (2009). Western Europe: Structure and strategy at the national and regional levels. In: A. B. Tickner & O. Wæver (Eds.) *International relations scholarship around the world* (pp. 261-286). London: Routledge.
- FSRC (2015a). What the OECD Still Does Not Understand About Fragile States. Преузето 10.12.2015. године са: <http://www.fragilestates.org/2015/04/17/what-the-oecd-still-does-not-understand-about-fragile-states/>
- FSRC (2015b). Modeling Fragility: A Societal and Institutional Approach. Преузето 10.12.2015. године са: <http://www.fragilestates.org/2015/12/05/modeling-fragility-a-societal-and-institutional-approach>
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest* 16.
- Фукујама, Ф. (1997). *Крај историје и последњи човек*. Подгорица: ЦИД.
- Фукујама, Ф. (2007). *Грађење државе*. Београд: Филип Вишњић.
- GAP (2015). *Failed States Index*. Преузето 10.12.2015. са: <http://www.gaportal.org/global-indicators/failed-states-index>
- Gartzke, E. (2009). *The relevance of power in international relations*. Christopher H. Browne: Center for International Politics. 1-41. Преузето 12.11.2015. са: http://pages.ucsd.edu/~egartzke/papers/relevance_01222011.pdf
- Gaspar, C. (2007). Portugal, os Pequenos Estados e a Uniao Europeia. *Nacao e Defesa*, 118, Outono/Inverno према Лопандић, Д. (2010). Мале и средње земље у међународним односима и у Европској унији. *Међународни проблеми*, 62(1), 79-112.
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Глушац, Л. и Липовац, М. (2012). Могућности и перспективе Републике Србије за учешће у борбеним групама Европске уније. Међународна научна конференција: „Harmonisation of foreign policy of the Republic of Serbia with European Union Common Foreign and Security Policy" (стр. 431-446). Београд: Институт за међународну политику и привреду.

- Goetschel, L. (2000). *Small states and the common foreign and security policy (CFSP) of the EU: A comparative analysis*. National Research Program 'Foundations and Possibilities of Swiss Foreign Policy', Berne, Working Paper No. 14, 1-122.
- Goh, E. (2014). East Asia as regional international society: The problem of great power management. In: B. Buzan & Y. Zhang (Eds.), *Contesting international society in East Asia* (pp. 167-187). Cambridge: Cambridge University Press.
- Gras, N. S. B. (1929). Regionalism and nationalism. *Foreign Affairs*, 7(3), 454-467.
- Graves, C. M., Haakenstad, A., & Dieleman, J. L. (2015). Tracking development assistance for health to fragile states: 2005–2011. *Globalization and health*, 11(1), 1-7.
- Greenwood, M. T. J., & Wæver, O. (2012). København-Kairo, tur-retur. *Politik*.
- Greenwood, M. T., & Wæver, O. (2013). Copenhagen–Cairo on a roundtrip: A security theory meets the revolution. *Security Dialogue*, 44(5-6), 485-506.
- Grøeger, N. & Takle, M. (1994). Review: Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe by Ole Wæver, Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre. *Journal of Peace Research*, 31(4), 474.
- Gulick, E. V. (1955) *Europe's Classical Balance of Power*. New York: W.W. Norton. Према: Baldwin, D. A. (2013). Power and International Relations, In: W, Carlsnaes; T. Risse & B. A. Simmons (Eds.) *Handbook of International Relations*, (273-297). London: Sage.
- Guzzini, S. (2000). The Use and Misuse of Power Analysis in International Theory. In: R. Palan (Ed.), *Global Political Economy: Contemporary Theories*, (pp 53-66). London: Routledge.
- Haglund, D. G. (1995). Must NATO fail? Theories, Myths, and Policy dilemmas. *International Journal* 50(4), 651-674.
- Haglund, L. D. & Gomez, G. (2006). Context matters: how state forms and reforms influence water provision in Latin America. Draft paper, Policy Innovations, November.
- Hanf, K., & Soetendorp, B. (2014). *Adapting to European integration: small states and the European Union*. London: Routledge.
- Hart, J. (1976). Three Approaches to the Measurement of Power in International Relations. *International Organization*, 30(2) 289-305.
- Hartland-Thunber, P. (1982). National economic security: interdependence and vulnerability. In: Frans Alphons Maria Alting von Geusau & Jacques Pelkmans (Eds.), *National economic security*. (pp. 47-61). Tilburg: John F. Kennedy Institute.
- Хаџић, М. (2014). *Ускраћена безбедност*. Београд: Службени гласник.

- Heberle, R. (1943). Regionalism: some critical observations. *Social Forces*, 280-286.
- Hettne, B. (2005). Beyond the 'New' Regionalism. *New Political Economy*, 10(4), 543-571.
- Hettne, B., & Söderbaum, F. (2000). Theorising the rise of regionness. *New Political Economy*, 5(3), 457-472.
- Hey, J. A. (Ed.). (2003). Introducing small states foreign policy. In: J. A. Hey (Ed.). *Small states in world politics: Explaining foreign policy behavior* (pp. 1-12). Lynne Rienner Publishers.
- Hinds, R., & Carter, B. (2015). Indicators for conflict, stability, security, justice and peacebuilding. 1-18.
- Hoffmann, S. (1966). Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe. *Daedalus*, 95(3), 862-915.
- Hoffmann, S. (1968). *Gulliver's troubles; or, The setting of American foreign policy*. New York: McGraw Hill.
- Holsti, K. J. (1996). *The state, war, and the state of war*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, S. P. (1993). The clash of civilizations? *Foreign affairs*, 72(3), 22-49.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Penguin Books India.
- ХАНТИНГТОН, С. П. (2000). *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*. Подгорица: Цид.
- Hurrell, A. (2007). One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society. *International Affairs*, 83(1), 127-146.
- Hyde-Price, A. (2001). 'Beware the Jabberwock!' Security Studies in The Twenty-First Century. In: H. Gärtner; A Hyde-Price & E. Reiter (Eds.) *Europe's New. Security Challenges*. (pp. 27-54). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Илић, П. (2012). О дефинисању и дефиницијама националне безбедности. *Војно дело*, 64(2). 123-138.
- Italy's Protectorate over Albania makes one more problem to settle (1917). *Miami News*, 21. 9. 1917:5.
- Jackson, R. H. & Rosberg, C. G. (1982). Why Africa's weak states persist: the empirical and the juridical in statehood. *World politics*, 35(01), 1-24.
- Jackson, R. H. (1990). *Quasi-states: Sovereignty, International Relations and the Third World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jervis, R. (1982). Security Regimes. *International Organization*, 36(2), 357-378.

- Joenniemi, P., & Wæver, O. (1992). Regionalization around the Baltic Rim: Notions on Baltic Sea Politics. (pp. 1-38). Nordic Council. *The 2nd parlimantaru conference on co-operation in the Baltic Sea Area*, held at Oslo, Norway (Apr. 22.-24. 1992.)
- Katzenstein, P. (2005). *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Kazan, I. (2002). *Regionalisation of Security and Securitisation of a Region: Turkish Security Policy After the Cold War*, Copenhagen: Ph.D dissertation, COPRI. према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Кегли, Ч. В. и Виткоф, Ј. Р. (2006). *Светска политика: Тренд и трансформација*. Београд: Центар за студије југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија МСП СЦГ.
- Keohane, R. O. (1969). Lilliputians' dilemma: Small States in International Politics. *International Organization*, 23(2), 291-310.
- Kissinger, H. (Ed.). (1965). *Problems of national strategy: A book of readings*. New York: Praeger.
- Klarevas, L. (2004). *Greeks bearing consensus: an outline for increasing Greece's soft power in the West*. The Hellenik Observatory, The European Institute, London School of Economics and Political Science, London.
- Kluke, P., Deutsch, K. W., Burrell, S. A., Kann, R. A., Lee, M., Lichtermann, M., Lindgren, R. E., Loewenheim, F. L. & van Wagenen, R. W. (1961). Political Community and the North-Atlantic-Area. *International Organization in the Light of Historical Experience*.
- Knoblock, C. A., Minton, S., Ambite, J. L., Ashish, N., Modi, P. J., Muslea, I., Philopt, A. G. & Tejada, S. (1998). Modeling web sources for information integration. *AAAI/1998, July Proceedings*, pp. 211-218).
- Knorr, K. E. (1970). *Military Power and Potential*. Heath Lexington Books.
- Knudsen, O. F. (1996). Analysing small-state security: the role of external factors. In: Bauwens, Clesse & Knudsen (Eds.) *Small States and the Security Challenge in the New Europe*. London: Brassey's.
- Krastev, I. (2003). Bringing state up, Paper presented at the conference: *Interethnic Relations in the Western Balkans: Problem, Instruments and Prospects for Future*, September 12-13, 2003, Berlin.

- Krause, K. (1991). Review: The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era by Barry Buzan, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre, Elzbieta Tromer, Ole Wæver. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 24(2), 437-438.
- Krauthammer, C. (1990/91). The unipolar moment. *Foreign affairs*, 70(1), 23-33.
- Krauthammer, C. (2002/03). The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*, 70. 5-18.
- Kubursi, A. A., & Mansur, S. (1993). Oil and the Gulf War: An "American Century" or A "New World Order". *Arab Studies Quarterly*, 15(4). 1-17.
- Lake, D. A. (1996). Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations. *International Organization*, 50(1). 1-33.
- Lake, D. A. (1997). Regional security complexes: A systems approach. In: D. A. Lake & P. M. Morgan (Eds.) *Regional Orders: Building Security in a New World*, (pp. 45-67). Penn State Press.
- Lambach, D., Johais, E., & Bayer, M. (2015). Conceptualising state collapse: an institutionalist approach. *Third World Quarterly*, 36(7), 1299-1315.
- Larsen, H. (2005). *Analysing the Foreign Policy of Small States in the EU*. Palgrave Macmillan.
- Layne, C., & Schwarz, B. (1993). American hegemony: without an enemy. *Foreign Policy*, 92. 5-23.
- Layne, C. (1993). The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise. *International Security*, 17(4). 5-51.
- Lewis, P. (2006). The dysfunctional state of Nigeria. *Short of the Goal: US Policy and Poorly Performing States, Washington DC: Center for Global Development*, 83-116.
- Липовац, М. (2010). *Концепт секуритизације у савременим студијама безбедности*. Мастер рад одбрањен у октобру 2010. године на Факултету безбедности Универзитета у Београду, ментор Зоран Драгишић. Београд.
- Липовац, М. (2013). Допринос конструктивистичке парадигме студијама безбедности. *Социолошки преглед*, 47(3). 439-460.
- Липовац, М. (2014а). Европска одбрамбена агенција - Нова извозна шанса за Републику Србију. *Европско законодавство*, 14(49-50). 370-376.
- Липовац, М. (2014б). Концептуална анализа безбедности. У: М. Липовац и Д. Живојиновић (Ур.) *Међународна безбедност: теоријски приступи* (стр. 49-72). Београд: Факултет безбедности.
- Липовац, М. и Глушац, Ј. (2011). Снаге за брзо реаговање Европске уније - Борбене групе. *Годишњак факултета безбедности*, 113-124.

- Lippmann, W. (1943). *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little, Brown & Co.
- Lindell, U. & Persson, S. (1986). The Paradox of Weak State Power: A Research and Literature Overview. *Cooperation and Conflict*, 21(2), 79-97.
- Лопандић, Д. (2010). Мале и средње земље у међународним односима и у Европској унији. *Међународни проблеми*, 62(1), 79-112.
- Lose, L. G. (1995). *Applying the Concept of Security Complexes to the Balkans Post-Cold War*, student paper, University of Warwick. према Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security* (Vol. 91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Luciani, G. (1988). The economic content of security. *Journal of Public Policy*, 8(2). 151-173.
- Lyall, A. (1930). *The Balkan Road*. London: Methuen.
- Mackinder, H. J. (1904). *The geographical pivot of history*. Royal Geographical Society.
- Macnamara, W. D., & Fitz-Gerald, A. (2002). *A National Security Framework for Canada*. Montreal: Institute for Research on Public Policy.
- Макијавели, Н. (1985). *Расправе о првој декади Тита Ливуја*, Изабрано дело, књига прва, Загреб: Глобус.
- Макијавели, Н. (1999). *Владалац*. Београд: Рад.
- Männik, E. (2004). Small states: invited to NATO—able to contribute? *Defense & Security Analysis*, 20(1), 21-37.
- Manrai, L. A., Manrai, A. K., Lascu, D. N., & Dickerson, D. (2015). Retail Developments in Poland, Kazakhstan, and Ukraine: A Comparative Analysis. *International Journal of Business and Economics*, 14(1), 63-77.
- Mansfield, E. D., & Milner, H. V. (1999). The new wave of regionalism. *International organization*, 53(03), 589-627.
- Mattli, W. (1999). *The logic of regional integration: Europe and beyond*. Cambridge University Press.
- McDonald, T. (2015). Adrift: Iceland, the crisis of 2008, and the challenge of reintegration into the global economy. *European Scientific Journal*, 11(3).
- Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the future: instability in Europe after the Cold War. *International security*, 15(1), 5-56.
- Mendel, T. (2011). *Defining the Scope of National Security*. Halifax: Centre for Law and Democracy.

- Merritt, R. L. & Zinnes, D. A. (1988). Validity of Power Indices. *International Interactions*, 14(2). 141-151.
- Minxin, P. (2003). *Rotten From Within: Decentralized Predation and Incapacitated State*, In: T.V. Paul, G. J. Ikenberry, J. A. Hall (Eds), *The Nation-state in Question*, (pp. 321-349). New York: Prenceton University Press.
- Modelski, G. (1974). *World Power Concentrations: Typology, Data, Explanatory Framework*. Morristown: General Learning Press.
- Mohammed, A. (2015). Regional economic and political integration within the Caribbean.
- Møller, B. (2000). National, societal and human security: A General Discussion with a Case Study from the Balkans. In: *First International Meeting of Directors of Peace Research and Training Institutions on What Agenda for Human Security in the Twenty-first Century?* UNESCO, Paris, 27-28 November (pp. 1-30).
- Moore, H. E. (1937). *What is Regionalism? (No. 10)*. University of North Carolina Press.
- Moreno, L. A., Schori, P., Ferrero, E., Espinal, F. D., Natsios, A. S., & Goodman, L. W. (2005). A Failed Index? *Foreign Policy*, (150), 4–12. Пpeызepo 12.12.2015. ca: <http://www.jstor.org/stable/30048498>
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York NY: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1949). The Primacy of the National Interest. *The American Scholar*, 18(2). 207-212.
- Morgenthau, H. J. (1950). The Mainsprings of American Foreign Policy: The National Interest vs. Moral Abstractions. *The American Political Science Review*, 44(4). 833-854.
- Morgenthau, H. J. (1951). *In Defense of the National Interest a Critical Examination of American Foreign Policy*. New York, NY: Alfred A. Knopf.
- Morganthau, H. J. (1952). Another Great Debate: The National Interest of the United States. *American Political Science Review*, 46(4). 961-988.
- Morritt, J. G. E. (1985). *A grand tour: letters and journeys 1794-96*. London: Century.
- Mouritzen, H. (1997). Kenneth Waltz: a critical rationalist between international politics and foreign policy. In: Ole Wæver & Iver B. Neumann (Eds.) *The Future of International Relations: Masters in the Making*, (pp. 66-89). London: Routledge.
- Mowrer, P. S. (1921). *Balkanized Europe: A study in political analysis and reconstruction*. New York: E.P. Dutton Company.
- Mumford, L. (1927). Regionalism and irregionalism. *The Sociological Review*, Wiley Online Library.

- Mumford, L. (1928). *The Theory and Practice of Regionalism*.
- Национална концепција за безбедност и одбрана (“Службен весник на Република Македонија” број 40/2003)
- National Security Strategy of the Republic of Albania from 2004 (ал. *Strategjisë së Sigurisë Kombëtare të Republikës së Shqipërisë*).
- Nuechterlein, D. E. (1976). National Interests and Foreign Policy: A Conceptual Framework for Analysis and Decision-Making. *British Journal of International Studies*, 3/1976, 246-266.
- Neumann, I. B. (1994). A region-building approach to Northern Europe. *Review of International Studies*, 20(01), 53-74.
- New Slav Kingdom (1917). *The Lewiston Daily Sun*, 23.8. 1917: 5.
- Нојман, И. (2011). *Употребе другог - исток у формирању европског идентитета*. Београд: Службени гласник.
- Nye, J. S. (Ed.). (1968). *International regionalism: readings*. Little, Brown.
- Nye, J. S. (1990). *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books.
- Nye J. S. (2008). Public Diplomacy and Soft Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1). 94-109.
- O Tuathail, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.
- Ottaway, M. & Mair, S. (2004). *States at Risk and Failed States: Putting Security First*. Carnegie Endowment for International Peace and German Institute for International and Security Affairs.
- Patrick, S. (2006). Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of Spillovers. *Center for Global Development*, 73, Working Paper, 1-31.
- Pei, M. (2003). Rotten from Within: Decentralized Predation and Incapacitated State. *The Nation State in Question*, 321-349.
- Peoples, C. & Vaughan-Williams, N. (2010). *Critical Security Studies: An Introduction*. Routledge: London & New York.
- Pollins, B. M. (1989). Conflict, cooperation, and commerce: The effect of international political interactions on bilateral trade flows. *American Journal of Political Science*, 737-761.
- Powell, R. (1999). *In the Shadow of Power: States and Strategies in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.

- Ribeiro, J. S., Kaufman, K. A. & Kerschberg, L. (1995). Knowledge Discovery from Multiple Databases. In *KDD, August*, (pp. 240-245).
- Rice, S. E., & Patrick, S. (2008). *Index of state weakness in the developing world*. Global Economy and Development, Brookings Institution.
- Robert, G. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Rose, R., & Trechsel, A. H. (2013). *How size matters: Portugal as an EU member*. University of Strathclyde Studies in Public Policy.
- Rosenau, J. N. (1968). National Interest, In: D. L. Sills (Ed), *International Encyclopaedia of the Social Sciences*, Vol 11 (pp. 34-40). New York: MacMillan.
- Rotberg, R. I. (2004a). The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, prevention, and Repair, R. I. Rotberg (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, (pp. 1-50). Princeton: Princeton University Press.
- Rotberg, R. I. (2004b). *When states fail: causes and consequences*. Princeton University Press.
- Rothstein, R. L. (1966). *Alignment, Nonalignment, and Small Powers: 1945-1965*. Institute of War and Peace Studies, School of International Affairs, Columbia University.
- PTC (2015). *Интервју Зорана Милановића за PTC 25.09.2015*. Преузето 10.11.2015. са: <https://www.youtube.com/watch?v=SyAGWmjVGQ8>
- Rummel, R. J. (1972). *The dimensions of nations*. Sage: Beverly Hills.
- Russett, B. M. (1967). *International regions and the international system. A Study in Political Ecology*. Chicago: Rand McNally.
- Sanders, J. W. (1991). Retreat from World Order: The Perils of Triumphalism. *World Policy Journal*, 227-250.
- Schoemaker, R. H. (2015). Can't...? Or Won't? The Nigerian government and the Boko Haram conflict.
- Schultze, Ch. L. (1973). The economic content of national security policy. *Foreign Affairs*, 51(3). 522-540.
- Senghaas, D. (1973). Conflict formations in contemporary international society. *Journal of Peace Research*, 10(3), 163-184.
- Shapovalova, I. M. (2016). Logistical Support of Interstate Trade and Economic Cooperation. *Indian Journal of Science and Technology*, 9(14). 1-8.
- Shepherd, L. J. (Ed.) (2013). *Critical Approaches to Security: An introduction to theories and methods*. London: Routledge.
- Singer, D. J. (1961). The level-of-analysis problem in international relations. *World Politics*, 14(01), 77-92.

- Singer, D. J. & Small, M. (1966). The Composition and Status Ordering of the International System: 1815-1940. *World Politics*, 18(1), 236-282.
- Singer, D. J. & Small, M. (1968). Alliance Aggregation and the Onset of War. In: D. J. Singer (Ed.), *Quantitative International Politics*, (pp. 247-286). New York: Free Press.
- Sinha, S. (2009). Ph.D. Thesis: *Interpreting the Regional Security Complex Theory in the Context of South Asia's Nuclearization*. New Delhi: Jawaharlal Nehru University.
- Slobodchikoff, M. O. & Willerton, J. P. (2012). The Quest for the Liberal Peace: Toward a Measure of Interstate Cooperation. *Social science research network*, 1-28.
- Sperling, V., Wæver, O., Dragsdahl, J., Andersen, A., Keldorff, S., & Riishøj, S. (2000). *Efter Kosovo: Debatoplæg om sikkerhedspolitik i Europa*. Kbh.: Nyt Europa.
- Steinmetz, R., & Wivel, A. (Eds.). (2013). *Small states in Europe: challenges and opportunities*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Стојановић, Р. (1982). *Сила и моћ у међународним односима*. Београд: Радничка штампа.
- Стратегија националне безбедности Републике Србије („Сл. гласник РС.“, бр. 88/09).
- Стратегија националне безбедности Републике Србије („Сл. Гласник РС“, бр. 88/2009)
- Стратегија националне безбједности Републике Црне Горе ("Сл. лист Црне Горе", бр. 75/08)
- Стратегија националне сигурности Републике Хрватске (НН 33/02)
- Стратегија националне сигурности Републике Хрватске НАЦРТ (2010).
- Свилар, П. (2010). „Западни Балкан” – политички контекст и медијска употреба, *Социолошки преглед*, 16(4), 503-540.
- Свилар, П. (2011). *Медијска конструкција Западног Балкана*. Нови Сад: Медитерран публиксинг.
- Танасковић, Д. (2010). *Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса*. Београд: Службени гласник.
- Танасковић, Д. (2015). *Велики повратак Турске? Неоосманизам или исламизам*. Београд: Службени гласник.
- Thompson, W. R. (1973). The regional subsystem: a conceptual explication and a propositional inventory. *International Studies Quarterly*, 17(1), 89-117.
- Thomson, H. C. (1897). *The outgoing Turk: Impressions of a journey through the Western Balkans*. London: William Heinemann.
- Tikuisis, P., Carment, D., Samy, Y., & Landry, J. (2015). Typology of State Types: Persistence and Transition. *International Interactions*, (just-accepted).
- Тодорова, М. (1999). *Имагинарни Балкан*. Београд: Библиотека XX век.

- Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press.
- Toynbee, A. J. (1927). *Survey of International Affairs: The Islamic world since the peace settlement* (Vol. 1). Oxford University Press.
- Traeger, F. N. & Simonie, F. L. (1973). An introduction to the study of national security. In: F. N. Trager & P. S. Kronenberg (Eds.), *National Security and American Society*. Portland: Larry W Price Books.
- Trans-European Transport Network (TEN-T) (2015). Преузето 15.10.2015. са <http://ec.europa.eu/transport/infrastructure/tentec/tentec-portal/site/en/abouttent.htm>
- Трапара, В. и Липовац, М. (2011). Европска агенција за управљање оперативном сарадњом на спољним границама Европске уније (*FRONTEX*) – механизми заштите. *Европско законодавство*, 10(35-36), 192-200.
- USAID (2005). *Measuring fragility indicators and methods for rating state performance*. Washington: United States Agency for International Development.
- Устав Републике Србије („Сл. гласник РС.“, бр. 98/2006).
- Väyrynen, R. (1984). Regional conflict formations: an intractable problem of international relations. *Journal of Peace Research*, 21(4), 337-359.
- Väyrynen, R.. (1992). Regional Systems and International Relations. In: Helena Lindhoch (Ed.) *Approaches to the Study of International Political Economy*, (pp. 119-137). Gothenburg: University of Gothenburg, Padrigu Papers.
- Väyrynen, R. (2003). Regionalism: old and new. *International Studies Review*, 5(1), 25-51.
- Veenendaal, W. P. (2015). Democracy in microstates: why smallness does not produce a democratic political system. *Democratization*, 22(1), 92-112.
- Vital, D. (1967). *The Inequality of States: A Study of the Small Power in International Relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Волц, К. Н. (2008) [1979]. Теорија међународне политике. Београд: Центар за цивилно-војне односе/Александрија прес.
- Vuori, J. A. (2008). Illocutionary logic and strands of securitization: Applying the theory of securitization to the study of non-democratic political orders. *European journal of international relations*, 14(1), 65-99.
- Vuori, J. A. (2010). A timely prophet? The doomsday clock as a visualization of securitization moves with a global referent object. *Security Dialogue*, 41(3), 255-277.
- Vuori, J. A. (2011). *How to do Security with Words. A Grammar of Securitisation in the People's Republic of China*. (PhD thesis), University of Turku, Finland.

- Wæver O. (1989a). Security, the speech act: Analysing the politics of a word. *Working Paper 19*. Copenhagen: Center for Peace and Conflict Research.
- Wæver, O. (1989b). *Security, the Speech Act: Analysing the Politics of a Word*, 2nd draft. Paper presented on Seminar in Tel Aviv in June 25-26. 1-68.
- Wæver, O. (1989c). Conceptions of Détente and Change: Some Non-Military Aspects of Security Thinking in the FRG. In: O. Wæver, P. Lemaitre & E. Tromer (Eds.), *European Polyphony: perspectives Beyond East-West Confrontation* (pp. 186-224). London: Macmillan.
- Wæver, O. (1989d). Conflicts of Vision – Visions of Conflict. In: O. Wæver, P. Lemaitre & E. Tromer (Eds.), *European Polyphony: perspectives Beyond East-West Confrontation* (pp. 283-326). London: Macmillan.
- Wæver, O. (1993). Europe: Stability and Responsibility. In: *Internationales Umfeld, Sicherheitsinteressen und nationale Planung der Bundesrepublik. Teil C: Unterstützende Einzelanalysen* (pp. 31–72), Band 5. II.A Europäische Sicherheitskultur. II.B Optionen für kollektive Verteidigung im Kontext sicherheitspolitischer Entwicklungen Dritter, Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP – S 383/5.
- Wæver, O. (1995). Securitization and Desecuritization. In: R. D. Lipschutz (Ed). *On Security*. (pp. 46-87). New York: Columbia University Press.
- Wæver, O. (1996). European Security Identities. *Journal of Common Market Studies*, 34(1). 103-132.
- Wæver, O. (2000). An Inter-regional Analysis: NATO's new Strategic Concept and the Theory of Security Complexes. In S. Behrendt, & C-P. Hanelt (Eds.), *Bound to Cooperate: Europe and the Middle East*. (pp. 55-106). Munich: Verlag Bertelsmann Stiftung.
- Wæver, O. (2001). Widening the Concept of Security - And Widening the Atlantic?. In B. Huldtt, E. Davidsson, & S. Rudberg (Eds.), *The Transatlantic Link: Strategic Yearbook 2002*. (pp. 31-48). Stockholm: Swedish National Defence College.
- Wæver, O. (2005). The constellation of securities in Europe. In: E. Aydinli & J. N. Rosenau (Eds.) *Globalization, security, and the nation state: paradigms in transition* (pp. 151-174). Albany: State University of New York Press.
- Wæver, O. (2012). Decentral globalisering. *Ip-monopolet*, 17, 6-9.
- Wæver, O., Buzan, B. Kelstrup, M. Lemaitre, P. (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, London: Printer Publishers.

- Wæver, O., & Buzan, B. (1999). Europe and the Middle East - an inter-regional analysis: NATO's new Strategic concept and the theory of security complexes. *In Security in the Middle East*, working paper, Center for Applied Policy Research. (pp. 73-110). Munich.
- Walt, S. M. (1987). *Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press
- Waltz, K. N. (1986). Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics. In: R. O. Keohane (Ed.), *Neorealism and Its Critics*, (pp. 322-345). New York: Columbia University Press.
- Waltz, K. N. (2000). Globalization and American Power. *National Interest*, 59. 46–56.
- Watson, A. (1992). *The Evolution of International Society* London: Routledge.
- Weldes, J. (1996). Constructing National Interest. *European Journal for International Relation*, 2(3), 275-318.
- Weldes, J. (Ed). (1999). *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International organization*, 46(02), 391-425.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werrell, C. E., Femia, F., & Sternberg, T. (2015). Did We See It Coming?: State Fragility, Climate Vulnerability, and the Uprisings in Syria and Egypt. *SAIS Review of International Affairs*, 35(1), 29-46.
- Williams, M. C. (2003). Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics. *International Studies Quarterly*, 47. 511-531.
- Williams, S. (2012). *The Role of the National Interest in the National Security Debate (PhD Thesis)*. London: Royal College of Defence Studies.
- Wirth, L. (1937). Localism, regionalism, and centralization. *American Journal of Sociology*, 493-509.
- Wivel, A. (2005). The security challenge of small EU member states: interests, identity and the development of the EU as a security actor. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 43(2), 393-412.
- Wolfers, A. (1952). National Security as an „Ambiguous Symbol“. *Political Science Quarterly*, 67(4). 481-502.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins Press.

- Woodward, S. L. (2004). *Fragile States: Exploring the Concept. Paper presented to the "States and Security" Learning Group at the Peace and Social Justice meeting*; (pp. 1-9). Rio de Janeiro 29. November 2004. Fride.
- WTO (2011). *World Trade Report 2011 - The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence*.
- WTO (2014). *World Trade Report 2014 - Trade and development: recent trends and the role of the WTO*.
- Wyn Jones, R. (1999). *Security, strategy and critical theory*. London: Lynne Reinner.
- Yalem, R. J. (1977). The level-of-analysis problem reconsidered. *Year Book of World Affairs*, 31(3), 306-326.
- Zakaria, F. (1992). Realism and domestic politics: a review essay. *International Security*, 17(1). 177-198.
- Закон о одбрани, Службени гласник („Сл. гласник РС.“, бр. 116/07, 88/09, 104/09).
- Zeune, A. (1808). *Goea: Versuch einer wissenschaftlichen Erdbeschreibung*. Berlin. Према Todorova, M. (2009). *Imagining the Balkans*. Oxford University Press.

ПРИЛОГ:

Табела 65. Дисертације у којима је коришћена ТРБК.

ДИСЕРТАЦИЈЕ У КОЈИМА ЈЕ ТРБК КОРИШЋЕНА КАО ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ¹⁰⁵			
#	Наслов дисертације и краћи опис	Год. одбр.	Универзитет и држава
1.	Ramos, S. F. S. (2015). <i>Maritime security in the gulf of Guinea: A critical analysis on the process of securitization of piracy</i> . Pontifical Catholic University of Rio de Janeiro, Brazil. У овој дисертацији акценат је стављен на регионалну безбедносну динамику и колективне процесе секуритизације у односу на конкретну безбедонсу претњу – пиратске нападе на мору. Истраживањем је такође обухваћен и утицај глобалних сила, а везано за пиратске нападе у Гвинејском заливу.	2015.	University of Rio de Janeiro, Brazil
2.	Luenam, J. (2014). <i>Rethinking Turkey's position in the Middle eastern regional security complex: from insulator to regional leader?</i> American University in Cairo, Egypt. У овом раду се преипситује Бузенова и Вејверова теза о Турској као држави инсулатору/изолатору. Истраживачки захват превазилази главне идеје представника Копенхашке школе по којима је утицај Турске ограничен на два РБК, тако да се у овом раду сагледава утицај ове регионалне силе на три РБК: Европски, Блискоисточни и экс-Совјетски. Промена спољне и безбедносе политике Турске се углавном објашњава кроз унутрашње политичке промене и долазак Партије правде и развоја (АКР) на власт. На крају рада итврђују се и могући сценарији по којима би Турска одпозиције инсулатора дошла до позиције регионалног лидера првенствено у Блискоисточном РБК.	2014.	American University in Cairo, Egypt
3.	Eriksen, J. N. (2014). <i>Regional Security Issues in Contemporary Saudi Arabia</i> . Roskilde University, Denmark. У овој дисертацији испитиван је утицај Саудијске Арабије у два поткомплекса – Блискоисточном и Голфском/Персијском поткомплексу. У дисертацији су коришћени и други теоријски приступи развијени у оквиру Копенхашке школе – теорија секиритизације и секторски приступ.	2014.	Roskilde University, Denmark
4.	Garcia, Z. (2014). <i>China's Military Modernization, Japan's Normalization and its Effects on the South China Sea Territorial Disputes</i> . Florida International University, Florida, USA. Предмет истраживања у овом раду је преваходно везан за регионалну безбедносну динамику која се развија између Кине и Јапана, а чији су главни узроци теорторијални спорови у Јужном кинеском мору. У раду је анализирана спољна и безбедносна политика Јапана, који развија	2014.	Florida International University, USA

¹⁰⁵ Потребно је посебно напоменути да су у наставку представљене само оне дисертације које се налазе у електронским „online“ базама и које су при том писане на енглеском језику. У овом прегледу доминирају докторски радови, али има и неколико мастер теза и једна „мини“ дисертација.

	пријатељске односе са јужним суседима, а што потенцијално може довести и упитаће доминантну позицију Кине као пола у овом делу Азијског регионалног безбедносног комплекса.		
5.	<p>Bodung, S. (2014). <i>Regions, Powers And Order: A Structural Approach To Regional Politics</i>. University of Arizona, USA.</p> <p>На темељима критике између осталог и ТРБК, у овој дисертацији је предложен нови теоријски оквир на основу којег се регионална безбедност објашњава регионалним поларитетом и чија је генерална претпоставка да региони који немају јасно препознату регионалну силу, да у тим регионима постоји већи конфликтни потенцијал и да су подложнији утицају са стране.</p>	2014.	University of Arizona, USA
6.	<p>Stoltz, A. (2014). <i>Official Views on the Environment and Security in South Africa, 2007-2012: a Case of Securitisation?</i> University of Pretoria, South Africa.</p> <p>Тема овог рада везана је за регионалну безбедносну динамику која је проучавана кроз процесе секуритизације претњи везаних за енвайронменталну безбедност у региону Јужне Африке.</p>	2014.	University of Pretoria, South Africa
7.	<p>Ahmadi, Y. A. (2014). <i>An assessment of Gulf States' perceptions of US hegemony and security in the Persian/Arabian Gulf</i>. Nottingham Trent University, England, United Kingdom.</p> <p>У овој дисертацији коришћена је ТРБК како би се утврдила природа и интензитет утицаја САД у државама Персијског залива (рачунајући Ирак и Иран). Генерална претпоставка је да сет ових држава САД перципира као хегемона, а због чега је у раду коришћена и теорија хегемонистичке стабилности. У истраживању се проверава и вероватноћа сценарија по којем би ове државе могле да формирају неки посебан регионалне безбедности систем, а што би довело до формирања посебног РБК који би обухватио и Израел.</p>	2014.	Nottingham Trent University, United Kingdom
8.	<p>Szczepka, O. (2014). <i>Regimes convergence between International Maritime Organization and the European Union: The external dimension of European Union in the vessel source oil pollution</i>. Roskilde University, Denmark.</p> <p>Тема рада је вазана за сарадњу, односно заједничке процесе секуритизације Међународне поморске организације и Европске уније у вези са загађивањем мора изливањем нафте.</p>	2014.	Roskilde University, Denmark
9.	<p>Chabbi, M. (2013). <i>Globalpower and sub-regional complex: Application for a security study from Iran in the Gulf since 1989</i>. University of Lyon, France.</p> <p>У овој докторској дисертацији коришћена је ТРБК као оквир за анализу понашања Исламске Републике Иран у поткомплексу и утицај друге државе у непосредном окружењу. Циљеви ове дисертације односе се на проверу теоријских становишта развијених у ТРБК, а првенствено у односу на промене гобалне/међународне структуре у утицај тих промена на безбедносну динамику РБПК и понашање пола унутар тог поткомплекса.</p>	2013.	University of Lyon, France

10.	<p>Ryu, Y. (2013). <i>Identity and Security: Identity Distance Theory and Regional Affairs in Northeast and Southeast Asia</i>. Harvard University, USA.</p> <p>У овој дисертацији је проучаван однос између идентитета и регионалне безбедности, а првенствено у односу на узајамну изградњу перцепције о заједничким претњама. Студијом случаја су обухваћени региони Североисточне и Југоисточне Азије, а општа претпоставка је да се у северном делу поваћавају тензије и ниво безбедносних претњи, док се у јужном делу смањују.</p>	2013.	Harvard University, USA
11.	<p>Cheepensook, K. (2013). <i>The development of the ASEAN Charter: origins and norm codification</i>. The London School of Economics and Political Science, England, United Kingdom.</p> <p>У овој дисертацији коришћена је ТРБК као теоријски оквир за проучавање начина на који државе чланице АСЕАН развијају регионалну безбедносну динамику и превазилазе међусобне (безбедносне) проблеме примењујуће одредбе главе VII и члана 14. уговора чије су потписнице.</p>	2013.	LSE, United Kingdom
12.	<p>Mandela, B. T. (2013). <i>Regional Hegemony as a Tool for Peace: An evaluation of South Africa's role in regional development through the Spatial Development Initiatives</i>. University of Waterloo, Canada.</p> <p>Тема ове дисертације везана је за проучавање ширег социо-економског и политичког контекста, као и различитих модалитета (међународне) интервенције у подручјима која су склона конфликтима.</p>	2013.	University of Waterloo, Canada
13.	<p>Nielsen, S. C. (2013). <i>Regional security overlaps in EU-Turkey affairs</i>. Roskilde University, Denmark.</p> <p>Предмет истраживања у овом раду везан је за „регионално безбедносно преклапање“, односно многоструке везе које постоје између ЕУ и Турске. У раду су представљене само кључне области испољавања ове безбедносне међузависности: безбедносна сарадња, процес придруживања Турске Европској унији, као и сарадња у вези са енергетском безбедношћу где је главни акценат стављен на Набуко пројекат. Анализом је обухваћен и претпостављени утицај Русије обзиром да је главна претпоставка да веће повезивање Турске и ЕУ (првенствено увези са енергетском безбедношћу), смањује енергетску зависност ЕУ од руског гаса.</p>	2013.	Roskilde University, Denmark
14.	<p>Gill, T. S. L. (2013). <i>Chinese Maritime Assertiveness towards the East and South China Sea Disputes – A question of Regional Security Dynamics</i>. Roskilde University, Denmark.</p> <p>У овој дисертацији ТРБК је коришћена како би се испитали обрасци пријатељства и непријатељства између Кине, Вијетнама, Филипина и Јапана, као и утицај безбедносне међузависности ових држава на Источноазијски РБК. У раду је такође испитиван и утицај САД и Индија на регионалну безбедносну динамику као спољних актера/пенетратора.</p>	2013.	Roskilde University, Denmark
15.	<p>Zajontz, A. T. (2013). <i>Regionalism in theory and practice: The transformative potential of civil society in Southern Africa</i>. Stellenbosch University, South Africa.</p>	2013.	Stellenbosch University, South Africa

	У овом раду је коришћен већи број регионалних теоријских приступа у циљу расветљавања доприноса и значајацивилног друштва у регионалном повезивању у Јужној Африци.		
16.	<p>Maximillian, L. M. (2012). <i>China & India - Analysing The Current & Anticipating the Future Asian Security Structure</i>. Roskilde University, Denmark.</p> <p>У овој дисертацији примаран фокус је стављен на утицај који као пенетратори и потенцијално као прекривачи/оверлеј имају Кина и Индија у Азијском регионалном безбедносном комплексу. Генерална претпоставка је да се на основу утврђених трендова раста економске и војне моћи у ближој перспективимоће очекивати промена структуре Азијског РБК за који је очекивано да ће постати биполаран.</p>	2012.	Roskilde University, Denmark
17.	<p>Al-Khalifa, T. M. (2012). <i>The Gulf and Southeast Asia: Regional Security Complex and Regional Security Community. A Comparative Study</i>. University of Exeter, England, United Kingdom.</p> <p>У дисертацији је главни акценат стављен на сазнајне потенцијале ТРБК који се односе на безбедносну међузависност и процесе секуритизације као њихову манифестацију. Истраживање је употпуњено са две компаративне студије случаја: државама које развијају регионалнусарадњу и које су окупљене око АСЕАН-а и државе које су окупљене око Савета за сарадњу у (Персијском) заливу.</p>	2012.	University of Exeter, United Kingdom
18.	<p>Svensson, J. (2012). <i>Sino-Indian Relations: Complex Challenges in a Complex Relationship</i>. Halmstad University, Sweden.</p> <p>Тема ове дисертације везана је за односе између две велике азијске силе – Кине и Индије и утицај који њихова безбедносна међузависност изазива у погледу безбедносне динамике које се развија у различитим регионима азијског континента. Генерална идеја је дасарадња између ове двелике силе доприноси безбедности и сарадњи на регионалном нивоу.</p>	2012.	Halmstad University, Sweden
19.	<p>Abusidu-Al-Ghoul, F. Y. (2012). <i>Why has the Arab League failed as a regional security organisation? An analysis of the Arab League's conditions of emergence, characteristics and the internal and external challenges that defined and redefined its regional security role</i>. University of Bradford, England, United Kingdom.</p> <p>У овој дисертацији коришћена је ТРБК у проучавању историје, развоја, структуре и разлога због којих Арапска лига није и не може да прерасте у регионалну безбедносу организацију. У фокусу су међуарапски односи где је главни акценат стављен на националне безбедности држава чланица, а дисертацијом је обухваћена и студија случаја везана за рат у Палестини.</p>	2012.	University of Bradford, United Kingdom
20.	<p>McLean, W. (2011). <i>Regional Security Complex Theory and Insulator States: The Case of Turkey</i>. University of Tasmania, Tasmania, Australia.</p> <p>У овој тези сагледавана је позиција Турске као инуслатора у Европском и Блискоисточном регионалном безбедносном поткомплексу првенствено</p>	2011.	University of Tasmania, Australia

	у односу на секуритизујућих и десекуритизујућих потеза у пет кључних сектора безбедности.		
21.	Cruden, M. (2011). <i>Regional Security Complex Theory: Southeast Asia and the South Pacific</i> . University of Waikato, New Zealand. Предмет истраживања у овом раду односи се на регионалну безбедносну динамику која је успоставља на нивоу РБК, али и између њих (Југоисточна Азија и Јужни Пацифик).	2011.	University of Waikato, New Zealand
22.	Vjörnstjerna, M. (2011). <i>Reexamining Nordic Security: A Case Study on Contemporary Nordic Security Cooperation</i> . У овој дисертацији коришћена је ТРБК како би се испитао утицај спољних и унутрашњих трансформација на безбедносну међузависност Нордијских држава и како те државе повратно делују на ове трансформације.	2011.	Uppsala University, Sweden
23.	Mokhawa, G. (2011). <i>Regionalization of security and the reconstruction of a region: the Southern African Development Community's (SADC) critical and ironic security dynamics</i> . University of St Andrews, Scotland, United Kingdom. Теоријски оквир ове дисертације је ТРБК која се користи у проучавању безбедносних претњи и значају који сарадња има у превентивном приступу регионалним претњама, а чиме се објашњава (ре)конструкција региона. Студија случаја је везана за Јужноафричку заједницу за развој.	2011.	University of St Andrews, United Kingdom
24.	O'Riordan, D. (2011). <i>Regional Security Complex Theory and US-Mexico Security Policy Integration in Post-9/11 North America</i> . University of Alberta, Canada. У дисертацији се примењује ТРБК како би се објаснило повећавање безбедносне међузависности између Мексика са једне и САД и Канаде са друге стране, а након потписивања НАФТА споразума (<i>North American Free Trade Agreement</i>).	2011.	University of Alberta, Canada
25.	Nara, T. (2011). <i>The roles of regional organisations in international peace and security in the post-modern era. The case of the Organization for Security and Co-Operation in Europe with the Former Soviet Union Republic States</i> . University of Bradford, England, United Kingdom. Тема дисертације везана је за проучавање динамике и услова под којима се одвија сарадња/несарадња у оквиру међународне заједнице кроз регионалне организације. У раду је коришћено више теоријских оквира како би се идеја о сарадњи/несарадњи проверила у конкретној студији случаја која обухвата степен учешћа Русије и других бивших совјетских република у оквиру европскерегионалне организације - ОЕБС.	2011.	University of Bradford, United Kingdom
26.	Anum, S. A. (2011). <i>A security analysis of the Ivorian conflict: 1993-2003</i> . University of Pretoria, South Africa. Истраживачки фокус у овом раду је стављен на предуслове, тко и последица сукова у Обали слоноваче, али и утицај који је овај сукоб имао на остале државе у региону: Либерија, Буркина Фасо и Гвинеја. Тако даје део истраживања обухватио и проверу претпоставке да ове државе успостављају довољан степен регионалне безбедносне динамике како би	2011.	University of Pretoria, South Africa

	се могли сматрати посебно релевантним у безбедносном смислу на регионалном нивоу.		
27.	<p>Farrell, K. M. (2010). <i>Shoring Up the Non-Proliferation Regime: An analysis of the diplomatic strategies for dealing with nuclear non-compliance</i>. University of Canterbury, New Zealand.</p> <p>У овој дисертацији ТРБК је коришћена како би се утврдило на ком нивоу се налазе кључни разлози за недозвољен/забрањен развој нуклеарног наоруђања, а студијама случаја су обухваћене: Северна Кореја, Ирак, Иран, Либија и Украјина. Посебно је важно нагласити да је ово једина дисертација у којој се ТРБК користи у анализи више различитих нивоа безбедности (тзв. мултинивојска анализа), од оних које су представљене у овом прегледу.</p>	2010.	University of Canterbury, New Zealand
28.	<p>Hutton, L. A. (2010). <i>Regional Security, Early Warning and Intelligence Cooperation in Africa</i>. University of the Western Cape, South Africa.</p> <p>У овој дисертацији испитиван је допринос механизма раног упозорења и размене обавештајних података, а везано за унапређење регионалне безбедности у Африци. Студијом случаја обухваћени су конкретни системи за комуникацију и сарадњу: Континентални систем раног упозорења (CEWS) и Комисија за обавештајно-безбедносне службе Африке (CISSA).</p>	2010.	University of the Western Cape, South Africa
29.	<p>Vural, E. (2010). <i>The Middle East As A Regional Security Complex: Continuities and Changes in Turkish Foreign Policy Under the JDP Rule</i>. Middle East Technical University, Turkey.</p> <p>У овој дисертацији ТРБК је коришћена како би се представиле промене које настају у турској спољној и безбедносној политици након доласка на власт Партије правде и развоја (АКП), а где је централна идеја да Турска у Средњоисточном РБК превазилази улогу инсулатора.</p>	2010.	Middle East Technical University, Turkey
30.	<p>Oskanian, K. (2010). <i>Weaving webs of insecurity: fear, weakness and power in the post-Soviet South Caucasus</i>. The London School of Economics and Political Science, England, United Kingdom.</p> <p>У овој дисертацији је провераван сазнајни потенцијал ТРБК и то тако што су три појма овогтеоријског становишта (обрасци пријатељства и непријатељства, слабост државе/некохерентност и пенетрација/продирање великих сила(на конкретној студији случаја (Јужни Кавказ).</p>	2010.	LSE, United Kingdom
31.	<p>Loleski, S. (2010). <i>Weak Revisionists: Threats, Cultures of Insecurity, and Regional Ambition</i>. McGill University, Quebec, Canada.</p> <p>У овом раду укрштена су два нивоа безбедности регионални и системски на тај начин што је ревизионизам тзв. слабих сила (Иран, Северна кореја и Либија) доведен у везу са потребом преиспитивања не само регионалне него и глобалне структуре међународних односа. Генерална претпоставка је да велике силе своју моћ користе за остваривање циљева који превазилазе њихову територију, док је остаје веома спорно зашто слабе силе увећавају своју моћ, тако даје циљ ове дисертације везан за расветљавање узрока ревизионизма и умећања моћи слабих сила.</p>	2010.	McGill University, Canada

32.	<p>Boening, A. B. (2009). <i>From the Barcelona Process to the Union for the Mediterranean: Sectors and levels of integration and trust in the Mediterranean region</i>. University of Miami, USA.</p> <p>Централна тема ове дисертације везана је за критику Бузенове и Вејверове идеје о Блиском Истоку као регионалном безбедносном комплексу, а где је главна аргументација везана за интензивирање регионалне безбедносне динамике на простору Медитерана и где је „заокрет у безбедносном окружењу“ направљен 1995. године.</p>	2009.	University of Miami, USA
33.	<p>Šleivyte, J. (2009). <i>Russia's European agenda and the Baltic States</i>. Cranfield University, United Kingdom.</p> <p>У овој дисертацији аутор је покушао да утврди узроке руске политике према балтичким државама као и кључне области у којима се та политика испољава. Студијом случаја су обухваћени руско-балтички односи од 1990. до 2006. године, а где је посебан акценат стављен на проширење НАТО и ЕУ.</p>	2009.	Cranfield University, United Kingdom
34.	<p>Badenhorst, A. (2009). <i>Beyond the region: the Learning Region</i>. RMIT University, Melbourne, Australia.</p> <p>У овој дисертацији коришћен је сет теоријских (и методолошких) алата како би био проучен и евентуално измерен напредак у области регионалних приоритета везаних за безбедност, економију, животну средину, културу, али и ширедруштвене потребе у региону.</p>	2009.	RMIT University, Australia
35.	<p>Vieira, T. J. (2009). <i>Euro-Mediterranean Securitization and EU Foreign and Defence Policy: Challenges for Mediterranean Regional Security</i>. University of Exeter, England, United Kingdom.</p> <p>У дисертацији је анализирана регионална безбедносна динамика на тај начин што су представљене кључне претње, такође аутор је покушао да кроз анализу дискурса утврди зтв. медитерански идентитет, да би на крају била представљена и констелација односа држава и структура Медитеранског РБК. У раду су мапиране и глобане силе пенетратори, а такође су и утврђени могући сценарији трансформације овог РБК.</p>	2009.	University of Exeter, United Kingdom
36.	<p>Milne, T. D. (2008). <i>New Challenges for Pacific Security: A Comparative Examination of Illicit Drugs and Insecurity between Pacific and Caribbean States: An Evolving Parallel?</i> University of Canterbury, New Zealand.</p> <p>У овој дисертацији проучаван је утицај конкретне претње (недозвољена трговина дрогом) на безбедности појединих држава у Пацифику и Карибском мору, као и начин супротстављања овој претњи, преваходно кроз димензију њихове секуритизације.</p>	2008.	University of Canterbury, New Zealand
37.	<p>Sinha, S. (2008). <i>Interpreting the regional security complex theory in the context of South Asia's nuclearization</i>. Jawaharlal Nehru University, India.</p> <p>Предмет истраживања у овој дисертацији је везан за историју сукоба између Индије и Пакистана, као и развијање нуклеарног наоружања од стране ове две силе, али је главни акценат стављен на променекојеова нуклеаризација изазива у регионалној безбедносној динамици, односно</p>	2008.	Jawaharlal Nehru University, India

	конфигурацији овог РБК у односу на поједине економске и војне показатеље.		
38.	<p>Ogilvie, J. (2007). <i>Exploring the future of regional security in the Caribbean: A regional security partnership?</i> US Army Command and General Staff College, Kansas, USA.</p> <p>Тема овог рада односи се на регионалну безбедносну сарадњу, а везано за конкретне транснационалне претње (недозвољена трговина дрогом, оружјем и други облици организованог криминала, тероризам), а конкретно истраживање је везано за Карипски регион.</p>	2007.	US Army Command and General Staff College, USA
39.	<p>Cui, S. (2007). <i>Beyond rivalry?: Sino-Japanese relations and the potential for a 'security regime' in Northeast Asia.</i> The London School of Economics and Political Science, England, United Kingdom.</p> <p>У дисертацији је коришћена ТРБК као примаран оквир за анализу односа између Кине и Јапана у Североисточној Азији. У раду се утврђују социјетални, економски, политички и војни потенцијали за повезивање Североисточне и Југоисточне Азије у Источноазијски регионални безбедносни комплекс, а који би се по обрасцима пријатељства и непријатељства могао одредити као безбедносни режим.</p>	2007.	LSE, United Kingdom
40.	<p>Voxall, S. M. (2006). <i>Pacific Islands Forum: Facilitating Regional Security Cooperation.</i> University of Canterbury, New Zealand.</p> <p>Генерална претпоставка у овој дисертацији је да Океанија, односно пацифичка острва представљају регион у чијем проучавању је неадекватна примена традиционалних безбедносних теорија које се базирају на непријатељствима и међусобном надметању. Природа односа које развијају државе/острва окупљене у Форуму пацифичких острва намеће потребу стварања теоријског оквира за проучавање безбедности у окружењу међусобног пријатељства и сарадње.</p>	2006.	University of Canterbury, New Zealand
41.	<p>Balaoing, E. A. O. (2006). <i>Regional Integration and Endogenous Protection.</i> Erasmus University Rotterdam, Netherland.</p> <p>У овој дисертацији акценат је стављен на регионално повезивање и потребу развијања адекватних теоријских оквира, тако да су у том смислу и понуђена одређена решења, а која су касније тестирана у студији случаја која се односи на регионалну сарадњу и допринос политике преференционизма у оквиру држава чланица АСЕАН.</p>	2006.	Erasmus University Rotterdam, Netherland
42.	<p>Voxall, S. M. (2006). <i>Pacific Islands Forum: Facilitating Regional Security Cooperation.</i> University of Canterbury, New Zealand.</p> <p>У овом раду је, између осталог, проверавана генерелана претпоставка Бузена и Вејвера да ТРБК и идеја о односима пријатељстава и непријатељстава није примењива на Океанију, односно Пацифичка острва, јер не генеришу довољну безбедносну међузависност и као последицу тога потребан ниво регионалне безбедносне динамике. Такође истраживање полази од још једне претпоставке по којој постоје предуслови за безбедносну сарадњу у Океанији и то кроз форум „Пацифички план“ где је безбедност једна од четири главна стуба сарадње.</p>	2006.	University of Canterbury, New Zealand

43.	<p>YANDAŞ, O. G. (2005). <i>Emerging regional security complex in Central Asia: Shanghai Cooperation Organization (SCO) and challenges of the post 9/11 world</i>. Middle East Technical University, Turkey.</p> <p>У дисертацији је коришћена ТРБК како би се представила промене улоге Шангајске организације за сарадњу након 11. септембра у регионалном безбедносном комплексу у Централној Азији.</p>	2005.	Middle East Technical University, Turkey
44.	<p>Hamad, M. H. A. (2005). <i>Regional security complex theory and IGAD's regime</i>.</p> <p>У овом докторату ТРБК је коришћена у проучавању односа између држава чланица Међувладине управе за развој (IGAD), а који одговара протокомплексу Рог Африке.</p>	2005.	University of Reading, United Kingdom
45.	<p>Mukhamedov, I. (2004). <i>The domestic, regional and global security stakes in Kazakhstan</i>. Naval Postgraduate School, California, USA.</p> <p>У овом раду је представљена трансформација спољне и безбедносне политике Казахстана, превасходно на регионалном и глобалном нивоу, а у светлу терористичких напада 11. септембра. Генерална претпоставка је да Казахстану потребна интензивнија сарадња са најразвијенијим земљама Запада, а како би могла да постане регионални лидер у Централној Азији.</p>	2004.	Naval Postgraduate School, USA
46.	<p>Toplu, E. (2004). <i>The Euro-mediterranean Partnership: critical assessment of the security aspects</i>. Uppsala University, Sweden.</p> <p>У раду се испитује сазнајни допринос ТРБК у проучавању безбедносног партнерства у Медитераноском басену, кроз Барселона процес, а у односу на конкретне безбедносне претње: подизање тензија и конфликт на Блиском Истоку, рат у и Ираку, терористички напади у САД, Алжиру и Турској. У оквиру истраживања је коришћена и секторска анализа, такодасеједанодналаза осносио на то да подједнако и војнеиневојсне претње угоржавају овај регионални безбедносни комплекс.</p>	2004.	Uppsala University, Sweden
47.	<p>Turton, A. R. (2003). <i>The political aspects of institutional developments in the water sector: South Africa and its international river basins</i>. University of Pretoria, South Africa.</p> <p>У овој дисертацији је су представљени просеци секуритизације и десекуритизације везани за управљање воденим ресурсима у различитим регионалним безбедносним комплексима. Међутим примаран фокусовог истраживања стављен је на Јужноафрички басен, односно РБК (Намибија, Боцвана, Замбија и Јужна Африка) и регионалну безбедносу динамику која се развија у вези са воденим ресурсима.</p>	2003.	University of Pretoria, South Africa
48.	<p>Green, A. B. (2000). <i>Is there a Central Asian security complex? An application of security complex theory and securitization to problems relating to identity in Central Asia</i>. Queen's University, Ontario, Canada.</p> <p>У овом раду аутор користи ТРБК и теорију секуритизације како би проверио идеју о Централноазијском РБК који обухвата Узбекистан, Таџикистан, Казахстан, Киргистан, Афганистан и део Кине.</p>	2000.	Queen's University, Canada

49.	<p>Suurmunne, M. A. (1999). <i>Redefining security in the Arctic region</i>. University of Alberta, Canada.</p> <p>У овој дисертацији ауторка користи више теоријских приступа како би расветлила различите димензије регионалне безбедности, а које утичу на правац и интензитет динамике које државе у Арктичком региону успостављају. Генерална претпоставка је да ту безбедносну међузависност, поред традиционалних претњи, у значајној мери одређују „енвиронментална, економска и културолошка небезбедност“.</p>	1999.	University of Alberta, Canada
50.	<p>Anthony, M. C. (1999). <i>Regional organizations and regional security: the role of regional organizations in conflict management: the case of ASEAN</i>. University of Hong Kong, Hong Kong.</p> <p>У овој дисертацији предмет истраживања је везан за унапређење регионалне безбедности и то првенствено кроз допринос регионалних организација у превенирању сукоба. Студијом случајасу обухваћене државе чланице АСЕАН.</p>	1999.	University of Hong Kong, Hong Kong
51.	<p>San, K. H. (1999). <i>Approaches to the Regional Security Analysis of Southeast Asia</i>. Australian National University, Australia.</p> <p>Тема ове дисертације везана је за утврђивање сазнајног потенцијала ТРБК, који је провераван на конкретној студији случаја – РБК Југоисточна Азија. У раду је представљена трансформација овог РБК у различитим временским периодима: период од 1945-75 (стварање поткомплекса у том периоду), период од 1975-91 (равнотежа снага и стварање АСЕАН) и период након Хладног рата (трансформација и проширење АСЕАН, јачање економске сарадње). На крају рада представљени су и могући сценарији трансформације РБК Југоисточна Азија и даљи могући правци развоја регионалне безбедносне динамике.</p>	1999.	Australian National University, Australia
52.	<p>Goh, L. H. (1999). <i>The Chimera of the Asean regional security community</i>. Naval Postgraduate School, California, USA.</p> <p>У раду су представљене различите димензије сардње (политичка, војна и економска) између држава чланица АСЕАН, где је кључна претпоставка да је у циљу изградње и унапређења регионалне безбедности неопходан институционални контекст за сарадњу заинтересованих држава.</p>	1999.	Naval Postgraduate School, USA.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Милан Липовац је рођен 27. јула 1982. године на Звездари. Средњу графичку школу „Милан Ракић“ на Новом Београду завршио је 2001. године. Основне академске студије на Факултету безбедности - смер Безбедност завршио је 2009. године са просечном оценом 9,24. Крајем 2010. године Милан Липовац је завршио дипломске академске студије - мастер на Факултету безбедности са просечном оценом 9,57. Мастер рад под називом: „Концепт секуритизације у савременим студијама безбедности“ одбранио је пред Комисијом: Драгана Дулић, Радомир Милашиновић, Владимир Н. Цветковић и Зоран Драгишић (ментор). У децембру 2010. године уписао је докторске студије на Факултету безбедности и до данас положио све испите и одбранио пројекат докторске дисертације са просечном оценом 10 (десет).

Милан Липовац је од октобра 2009. године до октобра 2010. године био ангажован на предметима Методологија научног истраживања и Социјална патологија на основним академским студијама на Факултету безбедности. Од октобра 2013. године запослен је у својству сарадника на Факултету безбедности Универзитета у Београду. Од јануара 2011. године до данас, ангажован је и као истраживач на пројекту: „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно-образовног система у Републике Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)“ бр. 47017, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Милан Липовац је као аутор или коаутор објавио двадесетак научних радова из области студија безбедности/међународних односа, савремених студија безбедности, а са посебним нагласком на теме везане за националну безбедност.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани Милан Липовац

број уписа 3/10

Изјављујем

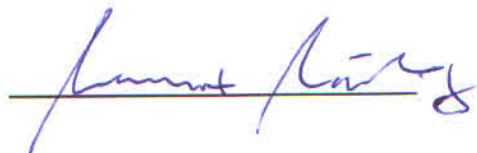
да је докторска дисертација под насловом

Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 1. јула 2016.

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора	Милан Липовац
Број уписа	3/10
Студијски програм	Науке безбедности
Наслов рада	Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан
Ментор	др Зоран Драгишић, редовни професор
Потписани	Милан Липовац

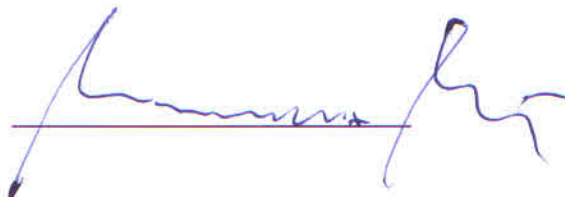
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 1. јула 2016.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Национална безбедност Републике Србије у регионалном безбедносном поткомплексу Западни Балкан

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 1. јула 2016.

